

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

МАНДЗИК ТЕТЯНА МИХАЙЛІВНА

УДК 159.923.2:159.942

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПРИВ'ЯЗАНОСТІ
МІСЬКОЇ МОЛОДІ ДО МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ**

19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Т. М. Мандзик

Науковий керівник – Грабовська Софія Леонідівна,
кандидат філософських наук, професор

Мандзик Т. М. Психологічні детермінанти прив'язаності міської молоді до місця проживання. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології». – Львівський національний університет імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України. – Львів, 2018.

Дослідження за темою дисертації виконувалося протягом 2014–2017 років в межах науково-дослідницької теми кафедри психології філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка «Психологічні детермінанти розвитку особистості в умовах соціально-політичної трансформації українського суспільства» з 20 квітня 2015 р. (державний номер реєстрації №0115U003560).

Дисертаційна робота є самостійним, цілісним і завершеним дослідженням, в якому представлено теоретичне та практичні аспекти психологічного феномену прив'язаності до місця проживання та психологічних детермінант цього феномену у міської молоді. Робота містить нові науково обґрунтовані теоретичні та практичні результати, що є суттєвим внеском у розвиток вітчизняної психології.

У дисертації подано теоретичне та емпіричне розв'язання наукової проблеми – феномену прив'язаності до місця проживання та психологічних чинників, які беруть участь у її детермінації у групі міської молоді. Отримані теоретичні та емпіричні результати дисертаційного дослідження дають підстави зробити такі висновки.

На основі аналізу та узагальнення існуючих теоретичних підходів до розуміння прив'язаності до місця проживання як психологічного феномену, визначено, прив'язаність до місця проживання як зв'язок між особою чи групою осіб та місцем, що може окреслюватися в термінах просторового рівня, рівня специфічності та характеризуватися соціальними та фізичними якостями, і цей зв'язок виявляється через емоційні, когнітивні та поведінкові процеси. Прив'язаність до місця проживання як психологічний феномен включає три взаємопов'язані аспекти: прив'язаність (емоції, пізнання та поведінка); місце

(розмір, реальність, специфічність); суб'єкт (особа, група, культура). Прив'язаність до місця проживання розглядається через призму взаємодії афектів та емоцій (емоційний компонент), знань та переконань (когнітивний компонент), а також дій/поведінки (поведінковий компонент) щодо конкретного місця. У межах цих компонентів прив'язаність до місця проживання міської молоді характеризується: приналежністю до місця, почуттям «бути вдома» та почуттям безпеки в його межах, пошаною до нього та спорідненістю з ним, бажанням бути активним членом в межах цієї місцевості та мешкати в ній у майбутньому.

Прив'язаність до місця проживання як психологічний феномен виконує ряд психологічних функцій у житті особи: сприяє особистому розвитку та самоефективності, бере участь у психологічному/фізичному відновленню особи, сприяє переживанню позитивних емоцій та естетичного задоволення, надає почуття приналежності, безпеки та захищеності в межах місцевості, підвищує рівень задоволеності життям та ін.

На основі літератури розроблено інтегративну теоретичну модель психологічних детермінант прив'язаності міської молоді до місця проживання, яка включила в себе такі змістовні блоки: ціннісно-орієнтаційні детермінанти, когнітивно-почуттєві детермінанти, поведінкові тенденції, індивідуальні психологічні властивості особистості, соціальна взаємодія.

Виявлено, що міській молоді притаманні достатньо міцні зв'язки з місцем проживанням, що свідчить про важливість місця проживання в їхньому житті та готовність міської молоді формувати та підтримувати стосунки з актуальним місцем проживання, незалежно від місця походження та тривалості проживання в ньому. Встановлено, що незалежно від віку, в якому молода особа стала мешканцем місцевості, в неї є потенційні задатки до формування зв'язків з актуальним місцем проживання, що дає можливість полегшити адаптацію людини у новій місцевості.

Стать як соціо-демографічний показник є значимим в детермінації явища прив'язаності міської молоді до місця проживання. Жінкам притаманна вища здатність та потреба формувати зв'язки з місцем свого проживання. Виявлено значущі зв'язки між прив'язаністю до місця проживання у жінок з їхніми

психологічними особливостями: переживання психологічного благополуччя, задоволеність власним життям, притаманність відповідальності за події свого життя та здатність ризикувати сприяють зміцненню прив'язаності до місця проживання у групі жінок; у групі чоловіків – у формуванні емоційних зв'язків важливо, щоб місце проживання виконувало функції неперервності їхньої ідентичності, допомагало у формуванні почуття самотності, зв'язки з місцем пов'язані з підвищенням здатності більш впевнено діяти в невизначених ситуаціях та виражати довіру до інших людей, що важливо для зміцнення соціального капіталу та самоефективності.

Встановлено значущі зв'язки між прив'язаністю міської молоді до місця проживання та психологічними характеристиками: сформованість локальної ідентичності поглиблює формування почуття прив'язаності до місця проживання та допомагає молодій людині усвідомлювати своє місце в світі, що вказує на виконання функції підтримки ідентичності особи; почуття задоволеності життям та психологічного благополуччя, що виявляється в здатності ефективно управляти довкіллям, формувати та підтримувати позитивні взаємини з оточуючими, здатністю приймати себе та межі своїх можливостей полегшує творення зв'язків з місцем проживанням та сприяє зниженню негативних переживань в межах місцевості; довіра як складова соціального капіталу особи активізує формування прив'язаності, зміцнюючи базові переконання про безпечність світу, людей та стосунків з ними; здатність справлятися з щоденними стресорами, викликами та змінами підкріплює зв'язки з місцем проживання, що вказує на виконання такої психологічної функції прив'язаності як підтримка діяльності та розвитку особи; усвідомленість своїх цілей, можливостей їхнього досягнення, що пов'язано з основними цінностями особи сприяє зміцненню зв'язків з місцем проживанням.

Узагальнено відмінності та психологічні особливості міської молоді з різними типами прив'язаності до місця проживання («традиційно прив'язані до місця проживання», «неприв'язані до місця проживання», «парадоксально прив'язані до місця проживання») та сформовано їхні психологічні портрети, що

охоплюють аналіз ціннісних, індивідуально-психологічних, поведінкових, когнітивних та емоційних аспектів, а також особливостей соціальної взаємодії.

Узагальнено особливості детермінації прив'язаності до місця проживання у міської молоді. За умови більш виразної ідентичності (територіальної та соціальної) молодь переймає, уточнює чи корегує систему знань, переконань, поведінки щодо місцевості проживання, на основі чого формує більш усвідомлені зв'язки з місцем проживання. Прив'язаність до місця проживання та ідентифікація з ним процеси взаємозалежні: через розвиток позитивного стосунку з місцем проживання можна розвивати територіальну, державну ідентичність молоді особи з метою зміцнення її самосвідомості.

Усвідомлення власних цілей та життєвих орієнтирів міською молоддю сприяє розумінню значення місця проживання в житті молоді людини та можливість більш ефективного його використання у досягненні власних цілей; почуття психологічного та емоційного комфорту, задоволеності власним життям, почуття спільності з іншими, що веде до зміцнення зв'язків з спільнотою місцевості та сприяє формуванню довіри в соціальній взаємодії в межах певної місцевості, стимулює формування зв'язків з місцем проживання. Здатність формувати та підтримувати довірливі стосунки з іншими, регулювати свої емоційні стани та виявляти довіру до інших та світу сприяє зміцненню зв'язків з місцем.

Підтверджено, що здатність стійко ставитись до щоденних проблем та вирішувати їх, приймати життєві виклики, що поєднується з позитивним ставленням до себе та свого досвіду з орієнтацією на майбутнє або отримання задоволення в теперішньому детермінує прив'язаність до місця проживання. В той же час бажання відокремитися, керуватися в своїх діях та оцінці себе, виходячи лише з власних стандартів, бажання протистояти оточуючим перешкоджає зв'язкам молоді людини з місцем проживання.

На основі отриманих результатів було розроблено рекомендації та напрямки роботи для психологів, соціальних працівників та працівників управлінських структур міста щодо роботи з розвитком та підтримкою прив'язаності міської молоді до місця проживання.

Ключові слова: прив'язаність до місця, тип прив'язаності до місця проживання, психологічні детермінанти, територіальна ідентичність, міська молодь, місце.

Mandzyk T.M. Psychological determinants of urban youth attachment to place of residence. – On the rights of the manuscript.

Thesis for Candidate Degree in Psychological Sciences in specialty 19.00.01 – General Psychology, History of Psychology. – Institute for Social and Political Psychology of National Academy of Educational Sciences of Ukraine. – Kyiv, 2018.

The dissertation was performed within the framework of the research work of the Department of Psychology of the Ivan Franko National University of Lviv «Psychological determinants of personality development in the conditions of socio-political transformation of Ukrainian society» (2015-2017, state registration number No. 0115U003560).

The dissertation is an independent, holistic and completed study, which presents the theoretical and practical aspects of the psychological phenomenon of attachment to the place of residence and the psychological determinants of this phenomenon in urban youth. The work contains new scientifically grounded theoretical and practical results, which is a significant contribution to the development of General Psychology.

The dissertation presents the theoretical and empirical solution of the scientific problem – the nature of place attachment and the psychological factors, which determinate it in the group of urban youth. The obtained theoretical and empirical results of the dissertation research allow us to make the following conclusions.

On the basis of analysis and generalization of existing theoretical approaches to understanding the attachment to a place of residence as a psychological phenomenon, it has been determined that the attachment to a place of residence as a connection between a person or a group of persons and a place that can be defined in terms of spatial level, level of specificity and characterized by social and physical qualities, and this relationship manifests itself through emotional, cognitive and behavioral processes. The attachment to a place of residence as a psychological phenomenon includes three interrelated aspects:

attachment (emotion, cognition, and behavior); place (size, reality, specificity); subject (person, group, culture). The attachment to the place of residence is considered through the interaction of emotions (emotional component), knowledge and beliefs (cognitive component) and actions/behaviors (behavioral component) relative to a specific place. Within these components, the attachment to the place of residence of urban youth is characterized by: belonging to the place, feeling «to be at home» and a sense of security, respect for it and its proximity to it, the desire to be an active member within this area and live in it in future.

Place attachment as a psychological phenomenon fulfills a number of psychological functions in a person's life: promotes personal development and self-efficacy, takes part in the psychological / physical restoration of a person, promotes the experience of positive emotions and aesthetic pleasure, provides a sense of belonging and security within the area, increases the level of satisfaction with life etc.

On the basis of literature, has been developed an integrative theoretical model of the psychological determinants of the attachment of urban youth to the place of residence, which included such content blocks: value-orientation determinants, cognitive-sensual determinants, behavioral tendencies, individual psychological properties, social interaction.

It was found that urban youth have rather strong links with their place of residence, which indicates the importance of their place of residence and the their willingness to form and maintain relationships with their actual place of residence, regardless of their place of origin and the length of stay in it. It has been established that regardless of the age in which the young person has become a resident of the locality, it has potential implications for the formation of links with the actual place of residence, which makes it possible to facilitate the adaptation of a person in a new locality.

Such socio-demographic indicator as a sex is significant in determining the attachment of urban youth to their place of residence. Women have a higher ability and need to form links with their place of residence. It have been revealed some significant links between attachment to place of residence and such women's psychological characteristics: psychological well-being, self-satisfaction, the inherent nature of

responsibility for events in their lives, and the ability to risk, which have contribute to strengthening attachment to a place of residence in a group of women; in a group of men – in the formation of emotional connections, it is important that the place of residence fulfills the functions of continuity of their identity, helping to create a sense of identity, communication with the place associated with increasing the ability to more confidently act in uncertain situations and to express confidence in other people , which is important for strengthening social capital and self-efficacy.

Significant connections have been established between the attachment of urban youth to the place of residence and psychological characteristics: the formation of local identity deepens the formation of a sense of attachment to the place of residence and helps the young person to realize his place in the world, indicating the function of maintaining the identity of the person; a sense of life satisfaction and psychological well-being, which manifests itself in the ability to effectively manage the environment, to form and maintain positive relationships with others, the ability to accept oneself and the limits of their capabilities, facilitates the creation of links with the place of residence and helps to reduce negative experiences within the area; trust as a component of social capital of a person activates the formation of attachment, strengthening the basic beliefs about the safety of the world, people and relationships with them; the ability to cope with daily stressors, challenges and changes reinforces links with the place of residence, indicating the implementation of such a psychological attachment function as the support of the person's activity and development; awareness of their goals, opportunities for their achievement, which is connected with the basic values of the person, helps to strengthen the links with the place of residence.

The differences and psychological peculiarities of urban youth with different types of attachment to the place of residence («traditionally attached to a place of residence», «unattached to a place of residence», «paradoxically attached to a place of residence») are generalized and their psychological portraits covering the analysis of value, individual psychological, behavioral, cognitive and emotional aspects, as well as features of social interaction.

The peculiarities of determining the attachment to the place of residence of urban youth are generalized. Under the condition of more explicit identity (territorial and social) young people take over, specify or correct the system of knowledge, beliefs, and behavior concerning the area of residence, on the basis of which forms more conscious links with the place of residence. The attachment to the place of residence and the identification of the processes associated with it are interdependent: through the development of a positive relationship with the place of residence, the territorial, state identity of the young person can be developed in order to strengthen their identity.

Understanding of their own goals and life benchmarks by urban youth helps to understand the meaning of the place of residence in the life of a young person and the possibility of more effective use of it in achieving their own goals; feeling of psychological and emotional comfort, satisfaction with their own lives, a sense of community with others, which leads to the strengthening of ties with the community of the area and promotes the formation of trust in social interaction within a certain locality, stimulates the formation of links with the place of residence. The ability to form and maintain trust in relationships with others, to regulate their emotional states, and to show confidence in others and the world, helps to strengthen ties with the place.

It is confirmed that the ability to consistently address everyday problems and solve them, to accept life challenges, combined with a positive attitude towards yourself and your experience with a future orientation or satisfaction in the present determines attachment to the place of residence. At the same time, the desire to separate, guided in their actions and assess themselves, based only on their own standards, the desire to resist the surrounding impedes the connections of the young person with place of residence.

Based on the obtained results were developed some recommendations and directions of work for psychologists, social workers and employees of the city's administrative structures to work with the development and support of the attachment of urban youth to their place of residence.

Key words: place attachment, type of attachment to the place of residence, psychological determinants, territorial identity, urban youth, place.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРКОЮ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

А) Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Мандзик Т. М. Зв'язок прив'язаності до місця проживання та екологічної поведінки людини / Т.Мандзик // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту Психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Житомир: «Вид-во» ЖДУ ім. І. Франка», 2016. – Том 7. Екологічна психологія. – Випуск 41. – С.247 – 255.

2. Грабовська С., Мандзик Т. Особливості ціннісних орієнтацій міської молоді з різними типами прив'язаності до місця проживання / С. Грабовська, Т. Мандзик // Проблеми політичної психології. – 2017. – №5 (19). – С. 292–302.

3. Мандзик Т. М. Психологічні особливості емоційних зв'язків людини з місцем проживання у різні періоди дорослості / Т.М.Мандзик// Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту Психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Житомир: «Вид-во» ЖДУ ім. І. Франка», 2015. – Том 7. Екологічна психологія. – Випуск 39. – С. 185–195.

4. Мандзик Т. М. Прив'язаність до місця проживання молоді у зв'язку з їхніми часовими орієнтаціями / Т.М.Мандзик // Вісник Одеського національного університету. Серія: Психологія. – 2016. – Том 21. – Вип. 1(39). – С. 132 – 142.

Публікації у виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз:

5. Мандзик Т. До проблеми про психологічні детермінанти прив'язаності студентів до міста, в якому відбувається їхнє навчання / Т. Мандзик // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – 2015. – Вип. 29. –С. 410–422.

6. Мандзик Т. М. До проблеми ідентифікації з місцем: теоретичний аспект / Т.Мандзик // Психологія і особистість. Науковий журнал. – Київ – Полтава. – 2016. – №2 (10). – Ч. 2.– С. 96 – 105.

Б) Опубліковані праці апробаційного характеру:

7. Мандзик Т. М. Прив'язаність до місця: теоретичний аспект дослідження / Мандзик Т. М. // Тези звітної наукової конференції філософського факультету за 2014 рік; відп. за випуск Л. Рижак. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2015. – С. 142–145.

8. Мандзик Т. М. Місце як об'єкт прив'язаності: психологічний аспект / Мандзик Т. М. // Тези XII науково-практичної конференції студентів та молодих вчених «Психологічні проблеми сучасності» (Львів, 14–15 травня 2015 року). – Львів, 2015. – С. 40–43.

9. Мандзик Т. М. Особливості формування та розвитку емоційних стосунків з місцем / Мандзик Т. М. // Тези звітної наукової конференції філософського факультету за 2015 рік; відп. за випуск Л. Рижак. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – С. 142 – 145.

10. Мандзик Т. М. Тривалість проживання як фактор прив'язаності до місця / Т. Мандзик // Тези Всеукр. науково-практ. конф. з нагоди 25-річчя кафедри психології «Психологічні детермінанти розвитку особистості в умовах соціально-психологічної трансформації українського суспільства» / Відп. за випуск С. Грабовська. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – С. 108 – 111.

11. Мандзик Т. М. Психологічні функції прив'язаності до місця: теоретичний огляд / «Вектори психології – 2016». Матеріали Міжнародної молодіжної наукової конференції (27 квітня 2016 р., Харків). – Харків, 2016. – С. 40 – 43.

12. Мандзик Т. М. Емоційні зв'язки людини з місцем: якісні методи дослідження // «Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи»: зб. Матеріалів Міжнарод. науково-практ. інтернет-конф., 14 квітня 2016р. – Переяслав-Хмельницький, 2016. – Вип. 2. – С. 193–197.

13. Мандзик Т. М. Психологічні особливості різних типів прив'язаності до місця / Психологічні проблеми сучасності: Тези XIII науково-практичної конференції студентів та молодих вчених. Львів, 11-12 травня 2016 року. – Львів, 2016. – С. 33 – 35.

14. Мандзик Т. М. Особливості локальної ідентичності в осіб, які походять з різних типів населених пунктів / Т. Мандзик // Європейська інтеграція та національна ідентичність: інституційний та ціннісний виміри : Матеріали II Українсько-польського наукового форуму (12-13 травня 2016, м. Львів). – Львів – Olsztyn : «ПП Сорока Т.Б.», 2016. – С. 250–254.

15. Мандзик Т. М. До огляду психологічних профілів прив'язаності до місця проживання: задоволеність життям / Мандзик Т. М. // Тези звітної наукової конференції філософського факультету за 2016 рік; відп. за випуск Л. Рижак. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2017. – С. 248 – 250.

16. Мандзик Т. М. Психологічне благополуччя як чинник прив'язаності до місця проживання у міської молоді / Мандзик Т. М. // Тези звітної наукової конференції філософського факультету за 2017 рік; відп. за випуск Л. Рижак. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2018.

В) Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

17. Мандзык Т. М. Особенности суверенности психологического пространства в зависимости от типа привязанности к городской среде // Материалы Международного молодежного научного форума «ЛОМОНОСОВ-2014». [Электронный ресурс] – М.: МАКС Пресс, 2014.

18. Мандзык Т. М. Особенности ответственности в разных возрастных группах в контексте привязанности к городской среде // Материалы Международного молодежного научного форума «ЛОМОНОСОВ-2015» / Отв. ред. А.И. Андреев, А.В. Андриянов, Е.А. Антипов. [Электронный ресурс] – М.: МАКС Пресс, 2015.

19. Mandzyk T. “*Very diverse, very good, sometimes very bad..where my home is*”: Place attachment and memory of Sykhiv residents // Sykhiv: Space, memories, practices (results of Third urban summer school “Vision & Experiences”). –Lviv, 2017. – P. 94 – 103.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДЕТЕРМІНАНТ ПРИВ'ЯЗАНОСТІ ДО МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ.....	25
1.1. Теоретико-методологічні засади розуміння та дослідження прив'язаності до місця проживання.....	25
1.2. Визначення детермінант прив'язаності до місця проживання.....	48
1.3. Теоретична модель психологічних детермінант прив'язаності міської молоді до місця проживання.....	56
Висновки до першого розділу.....	64
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДЕТЕРМІНАНТ ПРИВ'ЯЗАНОСТІ МІСЬКОЇ МОЛОДІ ДО МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ.....	67
2.1. Програма дослідження психологічних детермінант прив'язаності до місця проживання.....	67
2.2. Визначення емпіричних показників та методичного інструментарію дослідження.....	83
2.3. Загальна характеристика групи досліджуваних.....	98
Висновки до другого розділу.....	101
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДЕТЕРМІНАНТ ПРИВ'ЯЗАНОСТІ МІСЬКОЇ МОЛОДІ ДО МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ.....	104
3.1. Особливості прив'язаності до місця проживання міської молоді залежно від соціо-демографічних показників.....	104
3.1.1. Особливості прив'язаності до місця проживання міської молоді залежно від тривалості проживання у місцевості.....	106
3.1.2. Особливості прив'язаності до місця проживання та інших зв'язків міської молоді з місцем проживанням залежно від статі.....	112
3.2. Психологічні особливості міської молоді з різними типами прив'язаності до місця проживання.....	117

3.3. Емпірична перевірка теоретичної моделі детермінант прив'язаності міської молоді до місця проживання.....	147
3.4. Дослідження психологічних детермінант прив'язаності міської молоді до місця проживання.....	161
3.5. Практичне застосування результатів дослідження психологічних детермінант прив'язаності до місця проживання у міської молоді.....	169
Висновки до третього розділу.....	175
ВИСНОВКИ.....	179
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	183
ДОДАТКИ.....	215

ВСТУП

Актуальність дослідження. Зв'язок між людиною і фізичним оточенням є вагомим аспектом її життя. Прив'язаність до місця проживання пов'язана з такими важливими феноменами, як укоріненість і належність, мобільність і міграція, залученість та активність у громадському житті, що особливо актуально у часи урбанізації та масштабних суспільних змін.

Життєвий шлях особистості як активно діючого суб'єкта (К. Абульханова-Славська, Д. Леонт'єв, С. Максименко, С. Ставицька, В. Татенко, Т. Титаренко та ін.) завжди проходить у межах певного місця, що змушує розглядати не лише його фізичний, але й психологічний контекст (К. Александер, Т. Гірин, Е. Кесей, Т. Кресвел, К. Норберг-Шульц, Е. Рельф, Д. Юзел та ін.).

У психологічній науці поняття прив'язаності спершу розглядалось у контексті міжособової взаємодії та окреслювало компонент емоційно-почуттєвої сфери особистості (Дж. Боулбі, М. Ейнсворт, К. Ізард, Т. Кириленко та ін.), визначалось як глибокий емоційний зв'язок, що поєднує людей у часі і просторі, забезпечує почуттям безпеки, комфорту, сприяє особистісному розвитку. Згодом це поняття дістало розвиток у серії психологічних досліджень (К. Бартоломей, К. Хазан, Л. Хоровіц, Ф. Шейвер та ін.). Дослідники психології докільця засвідчили, що більшість людей також формують такі зв'язки з місцями проживання, відпочинку, роботи (І. Альтман, Р. Гіфорд, М. Левіцька, Л. Сканель).

Прив'язаність до місця проживання прицільно досліджувалась зарубіжними науковцями, які визначають її як символічний зв'язок, що формується через надання значення значимому місцю (І. Альтман, Д. Гуммон, С. Льов); як афективний зв'язок людини з місцем (М. Левіцька, Г. Прошанський, К. Хідальго, Б. Хернандез); як вимір узагальненого ставлення людини до місця, що формується внаслідок їхньої взаємодії (Р. Стедман); як багатовимірний концепт, який включає особу, психологічні процеси та місце, та підкреслює спосіб, в який людина будує своє уявлення про місце (Р. Гіфорд, Л. Сканель).

Проблема укоріненості та формування зв'язків українців з місцем проживання сьогодні набуває актуальності. Водночас є лише невелика кількість

досліджень цієї проблеми, серед яких: дослідження феномену міської ідентичності та способів інтерпретації зв'язку мешканців з містом (О. Мусієздов); прив'язаності до місця проживання у зв'язку з соціальним та культурним капіталом мешканців, рівнем мобільності тощо (М. Левіцька); територіального та просторового вимірів міста та схем аналізу міського простору (О. Міхеєва); проблеми символічного маркування міського простору та важливості параметрів простору для конструювання ідентичностей його мешканців (В. Середа).

Молодь є групою, яка характеризується високим рівнем активності, мобільності, що пов'язано із пошуком свого місця у світі, реалізацією життєвих завдань, плануванням та здійсненням професійної діяльності тощо (О. Безпалько, С. Грабовська, Л. Кияшко, І. Кон, В. Косоєць, Т. Титаренко та ін.). Місце проживання та прив'язаність до нього сприяє формуванню способу, в який молоді люди бачать світ (А. Грін, Р. Вайт), впливає на становлення досвіду (Е. Рельф), ідентичності, що показано у дослідженнях сільської та міської молоді (І. Губеладзе, О. Мусієздов). Саме тому зв'язки молодих людей із місцевістю проживання є важливою сферою для психологічних досліджень.

Проблема укоріненості, формування зв'язків з місцем проживання мешканців набуває все більшої актуальності, оскільки такі сформовані зв'язки надають ряд переваг: для особи – це почуття стабільності, сталості, психологічного благополуччя, для міста як структурної одиниці – стан сталого розвитку та покращення економічного розвитку, для держави – це зміцнення економіки, збереження робочих кадрів та збільшення кількості платників податків тощо. Соціальна та наукова значущість цієї проблеми зумовлює необхідність вивчення змісту психологічних детермінант, які визначають прив'язаність міської молоді до місця проживання, що дозволить розкрити роль і значення місця проживання та прив'язаності до нього у підвищенні активності молодих людей у процесі взаємодії із середовищем.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано у межах науково-дослідної теми кафедри психології філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка

«Психологічні детермінанти розвитку особистості в умовах соціально-політичної трансформації українського суспільства»(2015-2017 рр., державний реєстраційний номер 0115U003560). Тему дослідження затверджено Вченою радою Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол №37/1 від 28.01.2015 р.), уточнено на засіданні Вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 48/4 від 25.04.2018 р.) та узгоджено бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 29.05.2018 р.).

Об'єкт дослідження – прив'язаність до місця проживання як психологічний феномен.

Предмет дослідження – психологічні детермінанти прив'язаності міської молоді до місця проживання.

Мета роботи полягає у визначенні змісту психологічних детермінант прив'язаності міської молоді до місця проживання та розширенні можливостей психологічної роботи з підвищення її активності та якості життя в процесі взаємодії із середовищем.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити теоретичний аналіз стану розробленості проблеми прив'язаності до місця проживання, визначити основні детермінанти прив'язаності до місця і розробити теоретичну модель психологічних детермінант прив'язаності міської молоді до місця проживання.

2. Обґрунтувати теоретико-методичні засади та розробити методичний комплекс дослідження психологічних детермінант прив'язаності міської молоді до місця проживання.

3. Розробити психологічну типологію прив'язаності міської молоді до місця проживання та окреслити психологічні особливості представників різних типів.

4. Визначити психологічні детермінанти прив'язаності міської молоді до місця проживання, розкрити їх зміст та побудувати узагальнену емпіричну модель досліджуваного явища.

5. Розробити рекомендації щодо психологічної роботи з молоддю, спрямованої на підвищення її активності, благополуччя та якості життя, на основі актуалізації прив'язаності молодих мешканців до місця проживання.

Для досягнення мети та виконання завдань було розроблено програму дослідження, реалізація якої передбачала застосування комплексу методів, серед яких:

- *теоретичні* – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення та систематизація концептуальних положень щодо проблеми прив'язаності до місця проживання та її психологічної природи, метод теоретичного моделювання для створення моделі психологічних детермінант прив'язаності міської молоді до місця проживання;

- *емпіричні методи*: психодіагностичне тестування та анкетування – для визначення основних параметрів та показників дослідження. Для дослідження загального показника прив'язаності міської молоді до місця проживання і його вимірів та вимірів ідентичності використано шкали «Прив'язаність до місця», «Прив'язаність до місцевості», «Локальна ідентичність», «Ідентичність» та «Державна ідентичність» М. Левіцької; опитувальник часової перспективи Ф. Зімбардо (адаптація О. Сенік) – для діагностики часових орієнтацій; опитувальник «Шкали психологічного благополуччя» К. Ріфф (адаптація Т. Шевелєнкової і П. Фесенка) – для виявлення особливостей переживання молоддю психологічного благополуччя; тест життєстійкості С. Мадді (адаптація Є. Осіна та О. Расказової) – для оцінки загального рівня життєстійкості особи та її компонентів; п'ятифакторний опитувальник особистості Х. Тсуїї (5BFQ) (адаптація А. Хромова) – з метою виявлення рівня вираження базових особистісних рис; методика «Цінності» Ш. Шварца – для дослідження ціннісного профілю особистості; шкала толерантності до невизначеності Д. Мак-Лейна (адаптація Є. Осіна) – для оцінки загального показника толерантності до невизначеності; шкала задоволеності життям Е. Дінера (адаптація Д. Леонтєва, Є. Осіна) – для виявлення рівня задоволеності власним життям; методика діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса, Р. Даймонд (адаптація О. Осницького) – для оцінки показників соціально-психологічної адаптації; методика вивчення

довіри/недовіри особи іншим людям, світу і собі А.Б. Купрейченко та «Віра в людей» М. Розенберга – для визначення загального рівня довіри до людей; опитувальник стосунків (К. Бартоломей, Л. Хоровіц) – для визначення домінуючого стилю взаємин з іншими; тест сенсожиттєвих орієнтацій Дж. Крамбо і Л. Махоліка (адаптація Д. Леонтьєва) – для діагностики рівня змістовності життя особи та його компонентів; анкету для визначення соціально-демографічних показників;

- *методи статистичного опрацювання даних* – для опрацювання емпіричних даних було використано: t-критерій Стюдента – для виявлення статистично значущих відмінностей між молоддю, яка походить та не походить з актуального місця проживання та за статтю; однофакторний дисперсійний аналіз Шеффе – для визначення відмінностей між різними віковими групами, типами прив'язаності міської молоді до місця проживання; факторний – для виокремлення факторної структури психологічних детермінант прив'язаності; кластерний – для виокремлення типів прив'язаності молоді до місця проживання; дискримінантний – для перевірки коректності класифікації досліджуваних на типи; кореляційний – для з'ясування взаємозв'язків між прив'язаністю до місця проживання із різними психологічними характеристиками досліджуваних та тривалістю проживання в окресленій місцевості; регресійний – для визначення форми зв'язку та здійснення прогнозу щодо впливу виділених психологічних детермінант прив'язаності міської молоді до місця проживання; коефіцієнт α -Кронбаха – для виявлення внутрішньої узгодженості між шкалами використаних опитувальників. Статистичне опрацювання даних відбувалося за допомогою комп'ютерної програми STATISTICA, версія 8.0.

Емпірична база дослідження. Дослідження було проведено протягом 2014–2016 років. Для досягнення поставленої мети та завдань було опитано 761 особу, з них: 210 – у пілотному дослідженні, а 551 – у основному. Основну групу досліджуваних склали 551 представник міської молоді, віком 17–35 років, серед них 274 чоловіки та 277 жінок. Усі досліджувані на час проведення дослідження були мешканцями міста Львова з різною тривалістю проживання.

Наукова новизна та теоретичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що:

Уперше:

- *визначено* психологічні детермінанти прив'язаності міської молоді до місця проживання (*ціннісно-орієнтаційні* – висока значущість сенсожиттєвих орієнтацій в поєднанні з цінністю влади; *поведінкові тенденції* – життєстійкість; *когнітивно-почуттєві* – висока значущість територіальної ідентичності та патріотизму як виміру державної ідентичності, емоційна комфортність, самоприйняття та автономія, часова спрямованість на майбутнє та теперішнє гедоністичне та позитивне минуле, задоволеність життям; *соціальної взаємодії* – впевнений стиль взаємин з іншими та довіра), які узагальнено у відповідній емпіричній моделі психологічних детермінант досліджуваного явища;

- *запропоновано* психологічну типологію прив'язаності міської молоді до місця проживання («традиційно прив'язані», «неприв'язані» та «парадоксально прив'язані») та окреслено психологічні особливості молоді з різними типами прив'язаності до місця проживання.

Розширено та поглиблено:

- уявлення про місце як об'єкт прив'язаності особи та узагальнено критерії для характеристики місця проживання як об'єкта прив'язаності та самого процесу прив'язаності до місця проживання;

- уявлення про прив'язаність до місця проживання як комплексного психологічного феномену, який представлений емоційним, когнітивним та поведінковим компонентами;

Набули подальшого розвитку:

- засоби психологічної допомоги міській молоді на основі врахування типу взаємодії з актуальним місцем проживання в процесі психоконсультаційної, психоедукаційної, психокорекційної роботи;

- методичний інструментарій дослідження прив'язаності міської молоді до місця проживання з врахуванням актуальних завдань цієї категорії населення.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання розробленої моделі психологічних детермінант прив'язаності міської молоді до місця проживання практичними психологами (зокрема працівниками психологічних служб, соціальними працівниками) при вибудовуванні стратегій психологічної (психоконсультаційної, психоедукаційної, психокорекційної) роботи з міською молоддю з урахуванням типу її взаємодії з актуальним місцем проживання; міськими структурами управління при формуванні стратегій розвитку міста із залученням потенціалу молоді та з метою підвищення її активності, благополуччя та якості життя, на основі актуалізації прив'язаності молодих мешканців до місця проживання. Основні результати дослідження також можуть бути використані у навчальних курсах загальної, соціальної, вікової, екологічної психології та психологічного консультування.

Результати дисертаційного дослідження **впроваджено** у практичну роботу Львівського обласного осередку всеукраїнської молодіжної громадської організації «Молодіжний центр працевлаштування» (Довідка №17/05-18 від 03.05.2018); у навчальний процес Львівського національного університету імені Івана Франка (Довідка №20/56-Н від 07.05.2018) при викладанні курсів «Загальна психологія (розділ емоції та воля)», «Соціальна психологія», «Психологія середовища», «Основи психологічної практики» та «Психокорекція», а також Українського католицького університету (Довідка №185/18 від 02.05.2018р.) при викладанні курсів «Загальна психологія (розділ: психологія емоцій та мотивації)», «Соціальна психологія», «Основи психологічного консультування та психотерапії».

Особистий внесок здобувача у статті «Особливості ціннісних орієнтацій міської молоді з різними типами прив'язаності до місця проживання», написаній у співавторстві з С. Л. Грабовською, полягає в аналізі ціннісної сфери міської молоді з різними типами прив'язаності до місця проживання, виявленні та характеристики визначальних особливостей ціннісних орієнтацій в осіб, які практикують різний спосіб ставлення до актуального місця проживання (70% тексту роботи).

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення та результати емпіричного дослідження були представлені: на XI Міжнародній

науково-практичній конференції «Сучасні проблеми екологічної психології: Місто та мегаполіс як середовище життєдіяльності» (м. Вінниця, 2015); Міжнародній молодіжній конференції «Ломоносов–2015» (м. Москва, Росія, 2015); II Міжнародній науковій інтернет-конференції «Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи» (м. Переяслав-Хмельницький, 2016); міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток особистості у рамках просторово-часової організації життєвого шляху» (м. Одеса, 2016); міжнародній молодіжній науково-практичній конференції «Вектори психології – 2016» (м. Харків, 2016); II-ому Українсько-польському науковому форумі «Європейська інтеграція та національна ідентичність: інституційний і ціннісний виміри» (м. Львів, 2016); Всеукраїнській науково-практичній конференції з нагоди 25-річчя кафедри психології «Психологічні детермінанти розвитку особистості в умовах соціально-психологічної трансформації українського суспільства» (м. Львів, 2016), міжнародній конференції «Входи/Виходи соціалізму: візії і досвіди змін у містах «другого світу» (м. Львів, 2017), VIII Всеукраїнській науковій конференції «Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави» (м. Київ, 2017), наукових-практичних конференціях студентів та молодих вчених «Психологічні проблеми сучасності» (м. Львів, Україна, 2011–2017 рр.). Результати дисертації обговорювалися на методологічних семінарах кафедри психології та звітних конференціях Львівського національного університету імені Івана Франка (2014–2017 рр.).

Публікації. Зміст дисертаційного дослідження відображено у вісімнадцяти одноосібних публікаціях та одній у співавторстві, з них шість статей опубліковано у наукових фахових виданнях, включених до переліку МОН України, у їх числі дві – у виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз (IndexCopernicus).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який включає 319 найменувань (із них 191 іноземними мовами – англійською та польською) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 259 сторінок, основна частина дисертації викладена на 170 сторінках. Текст дисертації містить 24 рисунки та 15 таблиць. Додатки

розміщено на 45 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДЕТЕРМІНАНТ ПРИВ'ЯЗАНОСТІ ДО МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ

У першому розділі представлені результати теоретичного аналізу психологічних досліджень, присвячених питанню прив'язаності до місця проживання. Проаналізовано міжпонятійні зв'язки прив'язаності до місця, ідентифікації з місцем, залежності від місця та почуття місця, а також запропоновано основні моделі взаємодії цих понять. На основі аналізу психологічної літератури комплексно описано особливості місця як об'єкта прив'язаності, виміри прив'язаності до місця, особливості їхнього розуміння та значення в житті людини. Розкрито психологічні аспекти прив'язаності до місця та психологічні функції, які вона виконує в житті людини. Виділено та описано психологічні детермінанти прив'язаності до місця проживання та на основі аналізу та опрацювання психологічної літератури побудовано теоретичну модель психологічних детермінант прив'язаності міської молоді до місця проживання.

1.1. Теоретико-методологічні засади розуміння та дослідження прив'язаності до місця проживання

«Бути людиною – означає жити в світі, який наповнений значимими місцями»¹ (Е. Рельф). Любов до місця проживання є однією з вагомих складових людської історії та культури, що вдало висвітлюється в літературних творах, в яких яскраво описуються приклади локальної відданості, патріотизму, любові до землі, туги за нею тощо. Т. Хіс зазначає, що взаємодія з місцями впливає на самовідчуття та функціональність людини, на те, ким людина стає як особистість [201]. Ця думка справді варта уваги, оскільки людина народжується та виростає в певному місці чи місцях, які мають свою культуру, свої норми, правила, традиції та звичаї, саме

¹ “To be human is to live in a world that is filled with significant places”(E. Relph, 1976).

тому, як зазначав Е. Кесей: «Немає місця без людини, немає людини без місця» [153, с. 7].

Більшість авторів, які займаються дослідженням проблематики зв'язків людини з місцем, вказують на те, що для позначення цього явища існує велика кількість понять, межі та сутність яких досить важко окреслити. «Місце» як об'єкт досліджень розглядалося низкою вчених з різних фокусів бачення. К. Норберг-Шульц ввів термін «*genius loci*», який описує «душу місця», Е. Рельф описував «почуття місця» (*sense of place*), Ю.-Ф. Туан працював з позитивними емоційними зв'язками щодо місця, які назвав «топофілією» (*topophilia*); використовувались поняття «бути в місці» («*insideness*») та «бути поза місцем» («*outsideness*»), за допомогою яких окреслювалися почуття людей щодо приналежності до певного місця [251, 266, 301]. Ю.-Ф. Туан також використовує поняття «укоріненість» (*rootedness*) як почуття «бути вдома» [301]. Г. Прошанський вводить поняття ідентифікація з місцем (*place identity*), І. Альтман і С. Льов вперше заговорили про прив'язаність до місця (*place attachment*) [133, 258]. Всі ці концепції стосуються місця та їх важко розмежувати між собою, проте всі вони більшою мірою вказують на позитивний емоційний зв'язок особи з певним місцем [200, 222, 224, 255, 260].

Теорія прив'язаності в психології була запропонована Дж. Боулбі та розглядалася в контексті міжособових взаємодій, де наголошувалося на наявності певної вродженої психологічної системи, яка регулює близькість з об'єктом прив'язаності – специфічною особою, яка у випадку загрози забезпечує іншу особу безпекою та комфортом, а також сприяє її особистісному розвитку [144]. Дж. Боулбі та М. Ейнсворт визначають прив'язаність як глибокий емоційний зв'язок, що поєднує одну людину з іншою в часі та просторі [131, 144, 190]. У науковій літературі можемо прослідкувати серію досліджень, які розвивають теорію прив'язаності Дж. Боулбі та М. Ейнсворт. Зокрема, було встановлено, що прив'язаність дитини до матері (опікуна), формуючись в дитинстві, зберігає свою активну роль та значення протягом всього життя людини [174, 207, 209, 286, 309, 310]. Згідно з теорією прив'язаності, довготермінові наслідки раннього досвіду взаємодії з опікунами зумовлені збереженням «внутрішніх робочих моделей» –

когнітивних/афективних схем або уявлень особистості про стосунки з близькими людьми (К. Бартоломей, Ф. Шейвер) [286]. Теоретично, ці уявлення впливають на очікування людини, емоції, захисти, і на відповідні патерни поведінки у всіх близьких стосунках. Отож, хоча теорія прив'язаності не стверджує, що «внутрішні робочі моделі» зберігаються без змін протягом усього життя людини, емпіричні дані з лонгітюдних досліджень привели дослідників до думки, що наслідки стилю прив'язаності в дитячому віці поширюються на доросле життя (К. Бартоломей, Н. Каплан, Дж. Кесіді, М. Мейн, К. Хазан, Ф. Шейвер) [195, 232, 286].

З часом теорія прив'язаності зазнала ширшого застосування, зокрема вчені, які працюють у сфері психології довкілля (*environmental psychology*) засвідчили, що більшість людей також формують та розвивають такого роду зв'язки з місцями проживання, відпочинку, роботи тощо (І. Альтман, С. Льов, Р. Гіфорд, М. Левіцька, Л. Сканель та ін.) [133, 200, 211, 220-222, 236, 248, 258, 285, 296, 299].

Звернемо увагу на поняття «прив'язаності до місця» та вживання його в українській мові. Вперше поняття «*place attachment*» зустрічається в англійській науковій літературі. При перекладі і адаптації його українською мовою, було проаналізовано вже існуючі праці з психології навколишнього середовища, проте було виявлено, що це поняття ще не є розкритим та дослідженим у вітчизняній науці. При перекладі слова «*attachment*» з англійської мови пропонується декілька варіантів його трактування («прив'язаність», «прихильність»). Проте праці, які стосуються міжособової прив'язаності («*interpersonal attachment*», «*attachment theory*»), вже адаптовані та введені в обіг в українських дослідженнях [33, 92]. Отож, термін з теорії Дж. Боулбі, який стосується емоційної взаємодії між немовлям та його опікуном, позначається як «прив'язаність» [27]. Керуючись цим та спорідненістю понять «міжособової прив'язаності» та «прив'язаності до місця» (Л. Сканель, Р. Гіфорд), слово «*attachment*» було перекладено з англійської як «прив'язаність» [279]. В сучасному тлумачному словнику української мови слово «прив'язаність» трактується як «почуття симпатії до кого-небудь, відданості комусь, близькості до чогось» [96, с. 582].

Слово «місце» не звучить як типовий науковий термін, а більше виступає поетичним чи філософським поняттям. У сучасному тлумачному словнику української мови зазначено декілька підходів до розуміння значення слова «місце» – простір земної поверхні, зайнятий або який може бути зайнятий ким-, чим-небудь; певна місцевість; окрема ділянка, частина чого-небудь; становище, яке займає хто-, що-небудь у суспільстві та ін. [96, с. 752]. Звернемо більш детальну увагу на власне психологічні підходи до розуміння місця.

Найчастіше під «місцем» розуміють слово, яке люди використовують у щоденній мові для позначення певного розташування, пункту призначення, форми власності, приватності чи приналежності (Т. Кресвел) [157]. Д. Кантер вперше ввів поняття «психологія місця». Він розглядає місце як продукт фізичних параметрів, людських концепцій та діяльності [152]. С. Шумаєр використовує поняття «*transactional view of settings*», що описує взаємозалежні стосунки довкілля та людини [289, 298]. Найбільш вдалим підходом до визначення та розуміння місця видається концепція Т. Гірина [182]. На думку автора, місце варто розглядати як певний географічний простір, наділений певним значенням (економічним, особистим, локальним тощо), і є результатом взаємодії людини з простором. Акцент на наданому людиною значенні відокремлює «місце» від більш загального концепту «простору» (Т. Кресвел). Отож, як зазначив Т. Кресвел, місце – це не просто одиниця організації світу, але й спосіб розуміння світу [157]. Ю.-Ф. Туан стверджував, що за допомогою сприйняття та досвіду, ми досліджуємо світ через місце [285].

Для кращого розуміння співставлення понять «місце» і «простір», коротко розглянемо їхні визначальні особливості. Ю.-Ф. Туан визначає простір як рух між місцями, що виражається так: «те, що визначається як недиференційований простір стає місцем, в той час як ми пізнаємо його краще і надаємо йому значення... Через безпеку і стабільність місця ми усвідомлюємо відкритість, свободу і небезпеку простору, і навпаки. Крім того, якщо ми думаємо про простір, як про те, що дозволяє рух, то місце – це пауза; кожна пауза в русі робить можливим перетворення певної локації в «місце» [285, с. 31]. Тобто місце постає на противагу

простору, як щось визначене, окреслене, стабільне, захищене та зі своїм особливим значенням для людини. Простір зазвичай сприймають як щось позбавлене таких характеристик та більшою мірою асоціюють з чимось хаотичним та невизначеним. Це важливо зазначити, оскільки таке розрізнення цих понять підкреслює значимість власне місця в житті людини.

Слово «прив'язаність» (*attachment*) вказує на афект (емоцію); слово «місце» (*place*) сфокусоване на місці у навколишньому середовищі, до якого люди емоційно прив'язані (І. Альтман, С. Льов) [133]. Люди формують емоційні зв'язки з місцями через розвиток стосунків в ньому протягом певного часу. Прив'язаність може формуватися між людьми та об'єктами, будівлями, околицями, містами, довкіллям загалом тощо. Виходячи з вище зазначеного, можна говорити про різноманітність потенційних об'єктів для формування прив'язаності. Т. Кресвел зазначає, що коли людина надає значення частині простору та прив'язується до нього в певний спосіб, ця частина простору стає «місцем» [157].

В історії дослідження явища «прив'язаності до місця» можна виділити декілька ключових моментів. Оформлення прив'язаності до місця в повноцінний та незалежний об'єкт досліджень відбулося в кінці ХХ ст. Остаточо «прив'язаність до місця» як окрема, самостійна тема для досліджень повстала у книзі «Прив'язаність до місця» («*Place attachment*»), виданій у 1992 році за редакцією І. Альтмана та С. Льов. Ця книга присвячена пам'яті Гарольда Прошанського, якого вважають першопрохідцем у психології довкілля. Хоч автори підкреслювали визначальну роль емоційного компоненту у визначенні конструкції прив'язаності до місця, вони вказують, що прив'язаність до місця забезпечує пізнавальний та поведінковий аспекти такої взаємодії. Ця взаємодія може стосуватися як окремої особи, так і груп, а сам характер зв'язку може бути розмитим (індивідуальний, культурний тощо). Ці автори вперше зазначили можливу класифікацію місць за ступенем реальності та вказали, що прив'язаність може виникати не лише до конкретних (місце проживання), але й до символічних чи сакральних місць [133].

Саме в цій праці було об'єднано вже існуючі дослідження теоретичного та емпіричного характеру, які стосувались прив'язаності до місця людини та піднято

такі питання: концептуальні засади прив'язаності до місця (І. Альтман та С. Льов), прив'язаність до місця проживання (Р. Рілей), прив'язаність до власності (Р. Белк), прив'язаність до місця в дитинстві та джерела творення прив'язаності до місця (Л. Чавла), пам'ять місця (К. Купер), прив'язаність до місця протягом життєвого шляху людини (Р. Рубінштейн, П. Пармелі), почуття місця та суспільна прив'язаність (Д. Гуммон), порушення зв'язків з місцем та його наслідки для людини (Б. Браун, Д. Перкінс) та ін. [149-150, 155, 202, 224, 253, 274].

Починаючи з середини 90-х років ХХ ст. стрімко росте кількість оглядових праць, які систематизують дослідження та теоретичні думки в сфері прив'язаності до місця та ідентифікації з місцем. До переліку найважливіших досліджень такого типу можна віднести праці В. Джуліані і Р. Фелдмена, Т. Джордана, Л. Манзо і Д. Перкінса, Л. Сканель і Р. Гіфорда, М. Левіцької та ін. [176, 183, 2065, 226, 235, 286]. Невирішеним залишилось питання розробки інструментів для вимірювання конструкту прив'язаності до місця проживання, що призвело до появи сучасних концепцій та нових поглядів щодо особливостей цього явища. Перші спроби вимірювання прив'язаності до місця були здійснені на основі простих поведінкових показників: тривалість проживання, наявність та якість зв'язків з сусідами (С. Рігер і П. Лавракас), факт наявності власного помешкання чи його оренди (Р. Тейлор) [270, 290]. Ці показники виступали маркерами прив'язаності до місця проживання: припускалося, що прив'язані до місця проживання особи будуть довше жити в ньому, краще його знати, охочіше купуватимуть нерухомість в ньому та частіше входять у контакт з сусідами. З часом ці поведінкові критерії замінилися психометричними шкалами: одновимірними (А. Аєло, М. Бонаюто, М. Боннес, М. Перугіні (1999); М. Левіцька, Б. Хернандез, К. Хідальго(2007); та ін.) та багатовимірними (Д. Вілліамс, Дж. Васке (2003), Л. Сканель, Р. Гіфорд (2010), Дж. Киле (2005); Л. Лаллі (1992), В. Хаміт (2006) та ін.) [141, 143, 147, 151, 171, 200, 204, 214, 219, 224, 256, 267, 313].

Слід зауважити, що часто сутність поняття прив'язаність до місця проживання залежала від інструментарію, яким вона вимірювалась. Хоча така ситуація створила плутанину в розумінні явища прив'язаності до місця, але

водночас розширила межі його дослідження. Нижче буде звернено увагу на існуючі концепції прив'язаності до місця та можливості їхнього вимірювання.

Психологічний аналіз прив'язаності до місця проживання. І. Альтман та С. Льов визначають прив'язаність до місця як символічний зв'язок з місцем, який формується через надання емоційного значення значимому місцю чи території та пояснює, як люди сприймають це місце та в який спосіб пов'язані з ним. Подібної думки притримується Р. Стедман, який в своїх працях вказує, що прив'язаність до місця є одним з вимірів узагальненого ставлення людини до місця та позитивної емоційної прив'язаності, що формується між місцем та людиною [296-297]. Р. Гіфорд вважає, що прив'язаність до місця підкреслює спосіб, за допомогою якого людина будує своє уявлення про місце, але разом з тим виражає і сам процес формування такого зв'язку [283]. К. Хідальго та Б. Хернандез роблять акцент на емоційній стороні прив'язаності до місця та визначають як афективний зв'язок людини з місцем [202]. Опираючись на вище представлену інформацію, прив'язаність до місця розглядалася як емоційний зв'язок особи зі значимим довкіллям. У згаданих дослідженнях підкреслюють емоційний аспект прив'язаності до місця проживання, проте емоційна складова, хоч і ключова, не вичерпує цього конструкту. Розглянемо і інші підходи до розуміння прив'язаності до місця проживання.

Р. Рубінштейн наголошує, що позитивне сприймання місця є наслідком позитивних думок та емоцій, які людина творить в процесі взаємодії з місцем, надаючи йому певного значення [274]. В цьому твердженні вже йдеться про значення думок як когнітивного компоненту прив'язаності до місця. Дж. Меш підкреслює, що існує пряма залежність між рівнем прив'язаності до місця та рівнем зацікавленості ним. Якщо особа прив'язана до місця, то вона більше дбає про нього [244]. Ця залежність зростає внаслідок діяльності та взаємодій між людиною та місцем, між людьми в певному місці (Е. Рельф, І. Альтман, С. Льов) та внаслідок взаємодії емоцій, знань, переконань та поведінки в певному місці (Г. Прошанський) [133, 227, 258, 267]. За такого підходу до визначення прив'язаності до місця охоплено емоційний, когнітивний та поведінковий компоненти.

Прив'язаність до місця формується на основі емоційних, когнітивних та поведінкових взаємодій між людьми, групами та місцями їхнього життя або перебування, що відбувається свідомо або несвідомо (В. Браун, Д. Перкінс) [149]. Такий зв'язок формується залежно від того, як людина оцінює, сприймає та розуміє місце (Р. Рілей) [268]. Дж. Джекобс вважає, що прив'язаність до місця є глибинною людською характеристикою, та вказує на те, що людина описує це почуття словами «Я належу до нього» [19]. В такий спосіб цей зв'язок дає людині почуття локальної приналежності, що впливає на формування її ідентичності [41, 77, 78, 142, 152, 170, 186, 197, 222, 303].

Варто підкреслити, що прив'язаність до місця не обмежується ставленням людини до фізичного простору та включає соціальні взаємодії, які відбуваються в цьому значимому місці. М. Міліган дає визначення «прив'язаності до місця», яке включає фізичний та соціальний аспект: «фізичні місця стають платформою для соціальних взаємодій, платформою, яка містить фізичний та соціальний конструкт» [247, с. 25]. Виходячи з цього, прив'язаність до місця є емоційним зв'язком, який формується особою з фізичним місцем, якому надано певне значення через взаємодію з ним.

Оскільки поняття «прив'язаність до місця проживання» обрано центральним поняттям дослідження, то в подальшому тексті, буде звернено увагу саме на місце проживання як об'єкт прив'язаності людини, його визначальні особливості та значення в житті людини. Місце проживання як об'єкт прив'язаності має свої характерні особливості, які визначають прив'язаність до місця як процес взаємодії з місцем, з одного боку, а з другого – як наслідок такої взаємодії. Перш за все, місце носить *концентричний* характер і включає в себе різні територіальні категорії – дім, околицю, місто, регіон, країну тощо. Саме тому в літературі можемо знаходити дослідження, які вивчають прив'язаність до місця проживання на різних його рівнях (прив'язаність до помешкання, околиці дому, міста, країни тощо). Одним з прототипних місць є помешкання, або дім. У більшості випадків помешкання задовольняє більшість психологічних потреб людини, наприклад, дає почуття неперервності та упорядкованості простору, є гарантом особистісної ідентичності,

приватності, вигоди, безпеки тощо [224]. Більшість людей є «домоцентричними» – надають перевагу тим місцям, де розміщений їхній дім.

Актуальною залишається теорія «понадчасового будівництва» архітектора К. Александера. Автор виділив потреби, які має задовольняти місце проживання: 1) потреба у власності та контролі; 2) рівновага між задоволенням потреби в приватності та спільноті; 3) потреба в приналежності до місця і соціуму протягом всього життя; 4) потреба неперервності як умова ідентифікації. К. Александер вважав, що будувати помешкання потрібно з метою забезпечення людині і місцю протяжності у часі та просторі (неперервності), звертаючись до традицій та минулого так, щоб людина усвідомлювала, що це власне її місце [132].

Дослідження прив'язаності до помешкання, або дому в більш вузькому його значенні, має свою специфіку, адже умови та особливості проживання є одним з вагомих чинників, що впливає на формування прив'язаності, і тому часто неможливо врахувати всієї різноманітності можливих показників. Якщо ж говорити про ширший вимір місця проживання, то найчастіше дослідники беруть за об'єкт дослідження населений пункт проживання (село, місто, обласний центр тощо). Населений пункт часто виступає об'єктом сильних емоційних зв'язків. В роботі «місце проживання» буде окреслене виміром населеного пункту – міста проживання. Місто складається з районів, які теж можуть виступати об'єктом прив'язаності, зокрема – особи, які проживають в історично значимих місцях міста, можуть утворювати сильніші емоційні зв'язки зі своїм районом, порівняно з особами, які проживають в спальних районах, позбавлених історичного значення [219].

Недостатньо вивченою, але вагомою особливістю зв'язків з місцем проживання, виступає *валентність*, яка виражається в демонстрації людиною позитивних або негативних зв'язків з ним. Рівноцінно як позитивний зв'язок з певним місцем проживання може підсилювати почуття захищеності, комфорту, психологічного благополуччя (Б. Хернандез, М. Хідальго та ін.), так і негативні зв'язки виражаються у почутті відчуженості, безпорадності, ізоляції тощо (Д. Гуммон, М. Лаллі, М. Левіцька та ін.) [197, 200, 202, 219, 223]. Ця особливість

важлива для розуміння того, що місце проживання – це не завжди безпека, захист та почуття комфорту, часто проживання в певному місці може розглядатися як ув'язнення та покарання, що може стати причиною маргіналізації особи, підвищення рівня почуття депресії, апатії чи відчаю, зниження чи відсутності активності в ньому або ж навмисне нанесення шкоди йому та його мешканцям.

Протягом життя людина має здатність формувати та виявляти прив'язаність одразу до декількох місць, що свідчить про *полімодальність* прив'язаності до місця, що вказує на багаторазовість такого процесу. Така характеристика може виявлятися в наявності одразу декількох об'єктів, з якими людині вдалося утворити емоційні зв'язки (наприклад, теперішній дім, дім з «дитинства», місце навчання тощо). Ця особливість прив'язаності до місця має визначальне значення для осіб, які змушені змінювати місце проживання з метою пошуку кращих умов для життя чи внаслідок стихійного лиха тощо. Люди, які мають здатність формувати зв'язки з місцями проживання, краще адаптуються до нових умов життя, мають можливість почувати себе комфортно не лише в одному місці. У теорії міжособової прив'язаності існує думка, яка підтверджена науковими дослідженнями, що людина в дорослому віці має певну ієрархію об'єктів, до яких виражає почуття прив'язаності. Дослідники намагалися прослідкувати таку ієрархію об'єктів прив'язаності у дослідженні місця, проте сьогодні ще немає достовірних підтверджень наявності такої ієрархії.

Місце проживання тісно пов'язане з часом, що дозволяє говорити про його темпоральні характеристики. Протяжність місця у часі – це ще один вагомий аспект, який дозволяє чіткіше зрозуміти місце як предмет дослідження у психології. Більшість місць мають свою історію та культурну наповненість, які просякнуті часовими елементами, що позначається на характеристиках певного місця, які полегшують чи ускладнюють можливість утворення емоційних зв'язків з ним. Наприклад, досліджено, що люди більш охоче утворюють зв'язки з історично та культурно значущими місцями [303].

Також варто згадати про *динамічність* як характеристику самого процесу прив'язаності, так і місця загалом. Як і будь-який процес, прив'язаність до місця

проживання має свою особливу динаміку, оскільки задля реалізації можливостей для саморозвитку часто людині доводиться змінювати місце проживання, що може бути наслідком різних причин (навчання, одруження, робота, відпочинок тощо). Отож, рівень прив'язаності до місця проживання після його формування не завжди залишається незмінним, а може корегуватися залежно від етапів життя людини, її потреб та цінностей.

Наступною особливістю місця як об'єкта прив'язаності виступає ступінь його *реальності*. В деяких випадках люди можуть виявляти прив'язаність до історичних, уявних місць або ж місць, які мають сакральне значення [297, 299, 304, 311-312]. Якщо говорити власне про місце проживання на рівні помешкання, населеного пункту, регіону, країни тощо, то є розуміння, що це реальні місця, які мають свої визначені межі, люди мешкають в ньому, більш менш знають його та реально контактують з ним. В той же час популярними є дослідження прив'язаності до сакральних чи історичних місць, в яких люди не бували або ж їх уже не існує (були знищені чи переформовані), проте до них виникає потужне емоційне тяжіння (наприклад, у віруючих осіб може виникати таке тяжіння до місця виникнення християнства, до Святої землі). Цікавим видається явище прив'язаності до місць, які вже територіально не існують, але існують в уяві людини та є її своєрідним психологічним ресурсом (наприклад, прив'язаність до країн, які припинили своє існування) [271, 288]. Прив'язаність до такого роду місць є окремою сферою досліджень, що може бути розкрита у подальших дослідженнях.

Відтак, для характеристики місця проживання як об'єкта прив'язаності та самого процесу прив'язаності до місця проживання можна виділити такі критерії: концентричність, валентність, полімодальність, протяжність у часі, ступінь реальності, динамічність. Як і міжособова прив'язаність, прив'язаність до місця формується на основі пошуку близькості, і, у випадку її позитивного спрямування, може надавати особі почуття захищеності, комфорту та почуття власного благополуччя.

Незважаючи на наявність великої кількості досліджень зв'язків людини з місцем, все ж лишається не з'ясованим питання *співвідношення прив'язаності до*

місця проживання та інших видів зв'язків людини з місцем. Теоретично та емпірично підтверджено, що конструкт прив'язаності до місця пов'язаний з декількома іншими вимірами. Д. Вілліамс, досліджуючи прив'язаність до місця, виокремлює два аспекти: ідентифікація з місцем (*place identity*) та залежність від місця (*place dependence*) [312]. Р. Седман визначає «почуття місця» (*sense of place*) як трьохкомпонентне явище, яке містить три конструкти: прив'язаність до місця, ідентифікація з місцем та залежність від місця [297]. Прив'язаність до місця відображає в цій концепції компонент емоційного ставлення, ідентифікація з місцем – когнітивний, а залежність від місця – поведінковий компонент. Сучасні психологічні підходи до розуміння прив'язаності до місця переважно ототожнюють його з почуттям місця.

Згідно з Д. Стокольс і С. Шумаєр, залежність від місця (*place dependence*) – це сила зв'язку між людиною і певними місцями. Ця залежність передбачає процес оцінки існуючих результатів з результатами, які були б отримані шляхом вибору альтернативних варіантів. З такого погляду, люди оцінюють місця відповідно до того, як ці місця можуть сприяти задоволенню їхніх функціональних потреб [298-300]. На думку Дж. Васке та К. Кобрін, минулий досвід допомагає людям оцінювати альтернативні місця та може впливати на підвищення рівня залежності від місця. При визначенні залежності певної особи від місця існують два типи оцінки: 1) якість поточного місця; 2) якість існуючих альтернативних місць [313].

Можна погодитися з думкою Е. Кесея, що ідентичність твориться внутрішньо в думках, за допомогою взаємодії фізичного тіла з довкіллям: немає місця без «Я», немає «Я» без місця [153]. Ідентифікація з місцем виступає як компонент ідентичності особи. Місце може стати частиною ідентичності людини, якщо дає їй почуття неперервності, дозволяє відрізнити себе від інших, є джерелом позитивної самооцінки та дає почуття самоефективності та можливості контролю над довкіллям [303].

Поняття ідентифікація з місцем (*place identity*) має витоки з роботи Г. Прошанського, який звертається до напрацювань Е. Еріксона, автора терміну «просторова ідентичність». Г. Прошанський визначає ідентифікацію з місцем так:

«під ідентифікацією з місцем маються на увазі ті аспекти особистості, які визначають особисту ідентичність людини щодо фізичного середовища за допомогою складного візерунка свідомих і несвідомих ідей та переконань, почуття цінності цілі, поведінкові тенденції і навички, що мають стосунок до цього середовища» та «ідентифікація з місцем є теоретичним конструктом, що є важливим у розумінні розвитку та вираженні субідентичностей» [258, с. 55–56]. На думку Р. Стедмана, ідентифікацію з місцем можна розглядати як процес, за допомогою якого через взаємодію з певним місцем, люди описують себе як таких, які належать цьому місцю [296].

Д. Вілліамс, автор однієї з найбільш популярних шкал прив'язаності до місця, трактує прив'язаність як первинний конструкт, порівняно з ідентифікацією, та визначає її як емоційний, безумовний зв'язок з місцем [309]. Ще одним з оригінальних бачень є ідеї Б. Хернандеза, М. Хідальго, М. Уізер Салазар-Лаплейса та С. Хес [197, 200, 256]. На їхню думку, прив'язаність та ідентифікація з місцем – це дві фази одного і того ж процесу: прив'язаність є більш ранньою та випереджає тривалістю в часі ідентифікацію. Тут вказується на те, що на основі емоційного ставлення людини до певного місця (почуття любові, гордості або навпаки, огиди тощо) це місце може ставати/не ставати частиною ідентичності людини. Ці два компоненти можуть як підсилювати один одного, так і послаблювати. Такої ж думки притримується автор поняття «ідентифікація з місцем» – Г. Прошанський. І. Кнез трактує ідентифікацію як наслідок прив'язаності [210]. В роботі буде використаний власне цей підхід: прив'язаність до місця та ідентифікація з місцем як взаємозалежні процеси. Проте залишається відкритим питання про першочерговість прив'язаності перед ідентифікацією: адже неможливо до кінця точно визначити чи людина ідентифікується з місцем, оскільки воно їй подобається, чи місце їй подобається і тому вона ідентифікує себе з ним: людина підбирає для себе місце чи місце формує певну ідентифікацію особи. Підбір місця та ідентифікація особистості радше корелюють між собою, а не знаходяться у причинно-наслідковому зв'язку.

Опрацювання джерел з цієї тематики дозволяє зробити певні узагальнення. Незважаючи на наявність великої кількості підходів до розуміння природи зв'язків людини з місцем, більшість з них можна об'єднати в три групи, які демонструватимуть позицію «прив'язаності до місця» щодо інших елементів: прив'язаність до місця як одновимірний концепт, як вимір більш загального поняття, як багатовимірний концепт.

Прив'язаність до місця як одновимірний концепт. Дослідники цієї групи розглядають «прив'язаність до місця» як одновимірний концепт, який на одному рівні взаємодіє з ідентифікацією з місцем (*place identity*) та залежністю від місця (*place dependence*). Одновимірне визначення прив'язаності до місця зводиться до визначення цього поняття як емоційного зв'язку людини з місцем. Такий підхід підтримують М. Бонаюто, М. Джуліані, Р. Рельф, Д. Стокольс, Б. Хернандес, Ф. Форнара та ін. [141, 178, 183, 197, 267, 299].

Прив'язаність до місця розглядається як підпорядкований елемент чи вимір більш загального поняття. Р. Стедман та Б. Йоргесен розглядають прив'язаність до місця, ідентифікацію з місцем та залежність від місця як виміри «почуття місця» (*sence of place*) [205-206]. Р. Стедман описав почуття місця як сукупність символічних значень, прив'язаностей, задоволеності від характеристик місця проживання, які виражає людина чи група осіб. Почуття місця – це загальний конструкт, який описує та охоплює всі можливі почуття, дії тощо, які в людини можуть виникати щодо певного місця [297]. Почуття місця включає в себе емоційну та когнітивну складові. Проте Р. Стедман вважає, що почуття місця неоднозначне поняття, яке важко визначити і виміряти, тому пропонує концепцію прив'язаності до місця, яке легше для вимірювання.

Прив'язаність до місця як багатовимірний концепт. Інші дослідники визначають «прив'язаність до місця» як багатовимірний конструкт, який включає в себе низку різних елементів, кількість яких варіюється. Дж. Васке, Д. Вілліамс, Р. Тейлор та С. Шумаєр визначають прив'язаність до місця як домінуючий концепт з двома вимірами: ідентифікацією з місцем та залежністю від місця [288, 313]. А. Грефе, Г. Киле та Р. Менінг додають соціальний вимір, який називають

соціальними зв'язками (*social bonds*): прив'язаність до сусідів, до друзів, які мешкають неподалік, до родини тощо [214]. Проте зазначимо, що соціальні зв'язки більшою мірою варто розглядати як передумову/умову формування прив'язаності, ніж як її концептуальну складову.

М. Левіцька пропонує прив'язаність до місця розглядати у таких вимірах: успадкованість місця (*place inherited*), відносність місця (*place relativity*) та відкриття місця (*place discovered*), а С. Раймонд вказує на п'ятивимірну модель прив'язаності, яка об'єднує ідентифікацію з місцем, залежність від місця, зв'язки з природою, зв'язки з сім'єю та зв'язки з друзями [221, 266]. Багатовимірне розуміння прив'язаності до місця, означає, що люди можуть мати різні поєднання вимірів зв'язків з місцем (наприклад, більш виражена прив'язаність до фізичного середовища або ж до соціального аспекту місця).

Ще однією значимою концепцією, яка входить до цієї групи є концепція Л. Сканель та Р. Гіфорда. Автори пропонують модель прив'язаності до місця, яка має на меті інтегрувати та структурувати різноманітність визначень наявних в літературі. Ця модель трактує прив'язаність до місця як багатовимірний концепт, який включає особу, психологічні процеси та місце (*PPP – person – process – place*) [285].

На думку цих авторів, прив'язаність до місця поєднує в собі три виміри. Перший вимір дає відповідь на питання про суб'єкт прив'язаності «хто має прив'язаність?»— це сам діяч, тобто особа на індивідуальному рівні, чи група – на колективному. Другим виміром є психологічні процеси, які вказують, яку роль відіграють емоції, думки та поведінка у формуванні прив'язаності до місця. Третім виміром є місце – об'єкт прив'язаності, який охоплює характеристики місця. Цей підхід до розуміння концепту прив'язаності до місця є одним з найбільш сучасних та комплексних у сучасній психологічній науці, тому розкриємо значення кожного виміру більш детально.

Особа як суб'єкт взаємодії з місцем включає в себе груповий та індивідуальний рівні. Індивідуальний рівень відображає особистісне ставлення до місця, наприклад, таке місце пробуджує особистісні спогади та відіграє роль у

ідентифікації та розумінні себе (К. Твігер-Рос, Д. Юзел) [303]. Найчастіше місця стають значимими, коли в них відбулась визначна для особи подія (Л. Манзо, 2005), власне цей досвід в місці творить значення місця [234, с. 74]. В рамках роботи буде розкрито індивідуальний рівень – а саме прив'язаність до місця проживання на рівні певної особи.

Проте залишається відкритим питання, чому різні люди різною мірою прив'язуються до місць, чому в одних такий зв'язок виникає швидко, а інші не можуть сформуванати його роками. Тобто, залишається не пізнаною роль індивідуальних психологічних особливостей особи як суб'єкта прив'язаності до місця проживання. Разом з тим, варто підняти питання про зміну місця проживання: чи завжди місце дитинства залишається найбільш важливим в житті людини; чи впливає тип та сила прив'язаності до попереднього місця проживання на формування наступного зв'язку такого роду; якої валентності цей вплив – позитивний чи негативний?

Другий вимір прив'язаності до місця розкриває спосіб, за допомогою якого особа чи група осіб пов'язані з місцем, та природу такої психологічної взаємодії. Згідно з Л. Скanelь та Р. Гіфорд, між місцем та людиною внаслідок їхньої взаємодії проходять такі психологічні процеси: *афективний* (емоційний) – гордість, щастя, незадоволеність, злість тощо щодо місця, *когнітивний* (ідентифікація з місцем) – знання, певні когнітивні карти та схеми території, значення місця, неперервність місця, а також *поведінковий* (дія) – організація та реорганізація простору.

Третій вимір – місце – поєднує в собі два виміри – соціальний та фізичний. Соціальна прив'язаність до місця відображає суспільну сферу та певні соціальні символи, а фізична – характеристики місця, які стосуються розмірів, природи, архітектури, структурованості простору тощо.

Серед переваг цієї моделі можна виділити спробу об'єднати велику кількість вже існуючих понять замість їхнього виключення чи створення нових. Більше того, ця модель доступна для кількісних та якісних досліджень. Наявність такої комплексної моделі засвідчує можливість досягнення консенсусу в визначенні та розумінні природи прив'язаності до місця. Вимір «особи» в цій теорії заслуговує

особливої уваги, оскільки людина виступає суб'єктом взаємодії з місцем (проживання, відпочинку тощо), керує процесом взаємодії з місцем та відповідає за результат такої взаємодії. Майбутні дослідження варто спрямувати на дослідження виміру «особи» (її психологічних характеристик, значення процесу та наслідків зв'язків з місцем для людини, що виявляється в прив'язаності до місця проживання, ідентифікації з місцем проживання тощо), а також виміру «місця» (які типи місць викликають більшу прив'язаність, які характеристики цих місць тощо).

В такому ракурсі прив'язаність до місця визначається як «зв'язок між особою чи групою осіб та місцем, що може окреслюватися в термінах просторового рівня, рівня специфічності та характеризуватися соціальними та фізичними якостями, і цей зв'язок виявляється через емоційні, когнітивні та поведінкові процеси» [283, с. 5]. Таке визначення близьке до поглядів інших дослідників цієї сфери: І. Альтмана, М. Джуліані, С. Льов, Л. Манзо, Р. Стедмана, Д. Перкінс, Ф. Фортани та ін. [133, 159, 178, 183, 223, 227, 233, 253, 258].

Відтак, однією з визначальних особливостей прив'язаності до місця, яку виокремлюють більшість дослідників, є те, що в такому зв'язку найчастіше підкреслюють емоційну, почуттєву складову як центральний аспект прив'язаності. Проте, варто зазначити, що емоційні аспекти зв'язку людини з місцем поєднуються з когнітивними (думки, знання, переконання тощо) та поведінковими аспектами (дії, поведінка). Отже, прив'язаність до місця проживання визначатимемо як взаємодію афектів та емоцій, знань та переконань, а також дій щодо конкретного місця. Підсумовуючи, можна стверджувати, що концепція прив'язаності до місця проживання є інтегральною та включає: прив'язаність (емоції, знання та поведінку); місце (розмір, реальність, специфічність тощо); суб'єкт (особа, група, культура); а також часовий аспект (лінійність, циклічність), що визначається тривалістю проживання в місцевості.

Психологічні функції прив'язаності до місця проживання. Більшість авторів висловлюють ідею, що прив'язаність до місця забезпечує ряд функцій для індивідів, групи, суспільства. На першому рівні аналізу (у індивідуальному вимірі) прив'язаність до місця може забезпечити почуття сьогодення, неперервності,

тривалого почуття захищеності, можливості розслабитися від формальних ролей, дає шанс бути творчим та контролювати різні аспекти свого життя. На другому (груповому вимірі) рівні прив'язаність до місця може з'єднувати певну особу з іншими людьми, друзями, майбутніми партнерами тощо.

Дж. Спеллер вважає, що прив'язаність до місця функціонує, щоб забезпечити людей п'ятьма ключовими аспектами: почуттям безпеки (*sense of security*), що передбачає звільнення від ризику та небезпеки; почуттям автономії (*autonomy*), що сприймається як свобода самовизначення; присвоєння (*appropriation*), що робить «щось» частиною людини; стимуляції (*stimulation*), що дає почуття вмотивованості та ініціативності; конгруентності (*congruence*), що визначається як переконання, віра в те, що місце відображає ідентичність особи [293].

Місце виконує в щоденному житті людини низку функцій, а позитивна прив'язаність до нього значно полегшує та покращує щоденне життя. Огляд літератури дозволяє виокремити такі психологічні функції прив'язаності до місця: приналежності, безпеки, релаксації, афективна, сприяння діяльності, особистісного зростання, підтримки ідентичності, задоволення тощо.

Функція приналежності. Потреба у приналежності є однією з головних психологічних потреб людини. Почуття приналежності не обмежується лише міжособовою взаємодією, та може реалізовуватися за допомогою прив'язаності до місця – почуття «бути в місці», вливання в нього може пробудити почуття зв'язку з ним. В деяких випадках прив'язаність до місця створює почуття приналежності за допомогою символічного зв'язку осіб з їхніми предками чи культурою, зміцнення соціальних зв'язків та почуття приналежності до громади. У свою чергу, почуття приналежності до місця може посилити соціальний капітал, що сприяє більш ефективній діяльності спільноти [284].

Функція безпеки. Ця психологічна функція прив'язаності до місця відіграє одну з центральних ролей в житті людини. Це пояснює, чому люди надають перевагу місцям, в яких почуваються впевнено і захищено, та потребу повертатися до улюблених місць, коли почуваються засмученими. Дослідники вважають, що проведення часу в значимих місцях генерує почуття близькості, безпеки та

захищеності, що надає місцю характеристик «притулку» [222, 248]. Ця функція прив'язаності до місця може мати різні вияви залежно від життєвого етапу, віку та соціального класу особи. Функція безпеки, яку виконує прив'язаність до місця, пов'язана з дослідницькою поведінкою. Почуття захищеності та безпеки дає стимул до готовності досліджувати ширші околиці довкілля [268]. Отже, прив'язаність до місця може забезпечувати почуття безпеки, а також свободи та потреби в автономії.

Функція релаксації (відновлення). Прив'язаність до місця проживання сприяє психофізіологічній релаксації та психологічному чи фізичному відновленню особи. Цей зв'язок може активуватись як у ситуації загрози, коли особа користується місцем для уникнення щоденних стресорів, так і тоді, коли вона шукає місця для загальної релаксації та відновлення [150]. Прив'язаність до місця відпочинку пов'язана з потребою втечі з міста, пошуком автентичності та потребою в проведенні часу на природі.

Афективна функція. Зв'язки людини з місцем більшою мірою наділені емоційним змістом, тому не дивно, що прив'язаність до місця виконує афективну функцію. Прив'язаність до місця може брати участь в емоційній регуляції людини. Ці емоції можуть мати різну валентність: як позитивну, так і негативну в разі небажаного порушення зв'язків з місцем (наприклад, вимушене чи незаплановане переселення).

Функція сприяння діяльності. Емоційні зв'язки людини з місцем проживанням можуть стимулювати здійснення улюблених видів діяльності, цілей, роботи та творчих звершень. У випадку, коли соціальні та фізичні характеристики місця співпадають з індивідуальними потребами та цілями особи, формування прив'язаності до місця стає більш ймовірним; деякі вчені окреслюють цю взаємодію терміном «залежність від місця» (*place dependence*) [171, 299].

Функція особистісного зростання. Місце може безпосередньо сприяти особистісному зростанню, надаючи нові виклики і можливості шляхом представлення ресурсів потрібних для досягнення мети [291]. Наприклад, особа може бути прив'язаною до гірського містечка, де може поліпшувати свої уміння

кататися на лижах. З іншого боку, прив'язаність до місця може підтримувати почуття власного зростання опосередковано, забезпечуючи атмосферу, яка підходить для споглядання і регуляції емоцій.

Функція підтримки ідентичності. На думку Г. Прошанського, люди утворюють емоційні зв'язки з місцем тому, що ці зв'язки беруть участь в формуванні та підтримці їхніх ідентичностей. Ролі та активності визначаються місцем, в якому людина діє, що закріплюється в персональних характеристиках та ідентичностях. Ідентифікація з місцем може формуватися, коли люди відчувають, що елементи соціального та фізичного середовища відповідають їхнім актуальним цінностям. Місце також може забезпечити протяжність в часі за допомогою фізичного представлення сімейних історій, етапів життя тощо [170, 179, 303].

Функція задоволення. Зі споживацької точки зору, прив'язаність до місця може сприяти максимізації переваг та мінімізації витрат; прив'язаність підтримується за умови, що певне місце має більше переваг, ніж інші альтернативні місця. Прив'язаність до місця може бути приємним досвідом, за допомогою естетичних та сенсорних елементів, які присутні в цьому місці [295].

Місце проживання, виконуючи перераховані психологічні функції в житті людини, впливає на рівень якості життя людини, сприяє формуванню її базових цінностей, спрямованості та способу взаємодії. Місце проживання може загартовувати дух людини, зміцнюючи її життестійкість, або сприяти її занепаду тощо. Місце проживання – це контекст, в якому проходить життя людини, контекст, який сповідує певні норми та правила, має історію та традиції, стимулює або ж перешкоджає розвитку людини. В деяких випадках, місце проживання виступає в ролі «всього світу» для людини, саме тому місце проживання та формування зв'язків з ним є важливою та цінною темою для дослідження.

Виміри прив'язаності до місця та їхні особливості. Прив'язаність до місця може виявлятися в різних вимірах, особливо, коли мова йде про розуміння прив'язаності як багатовимірного конструкту. Звернімося до концепції Д. Гуммона, який зробив особливий внесок в розуміння локальної прив'язаності. Автор користувався конструктом прив'язаності до громади (*community attachment*).

Цей конструкт Д. Гуммон визначає як емоційні зв'язки з певною локацією, які є вираженням почуттів до громади, задоволеності громадою та ідентифікацією з громадою. Отож, така прив'язаність включає в себе декілька вимірів: задоволеність громадою (оцінка громади), прив'язаність до громади (емоційні зв'язки з громадою) та ідентифікація з громадою (ідентифікація з місцем) [202]. Такий погляд на зв'язки людини з місцем є одним з найбільш комплексних та розроблених в літературі, яка стосується психології довкілля. Великою перевагою цієї теорії є наявність відповідного психологічного інструментарію, що спрямований на вимірювання цих зв'язків людини з місцем проживання.

Д. Гуммона основі масштабного емпіричного дослідження виокремив та описав п'ять способів, за допомогою яких людина може бути пов'язана з місцем проживання. Ці п'ять якісно відмінних зв'язків людини з місцем проживання включають два види прив'язаності (в термінології Д. Гуммона – укоріненості (*rootedness*) – щоденну та ідеологічну, та три види неукоріненості – відчуженість, релятивізм місця та власне неукоріненість.

Опишемо більш детально ці види стосунків особи з місцем проживання, оскільки вони фігуруватимуть в емпіричному дослідженні. Поняття «щоденної» та «ідеологічної» укоріненості вказують на наявність у людини сильної емоційної прив'язаності до місця проживання, міцної ідентифікації з цим місцем, але різняться рівнем усвідомленості цього зв'язку. Особи з переважаючою щоденною прив'язаністю розглядають місце проживання як свою спадщину, вони маломобільні (несхильні до переїздів), тому не мають змоги порівняти їхнє місце проживання з іншими місцями. Ідеологічно прив'язані особи більшою мірою здійснили свідомий вибір жити в певному місці, виявляти інтерес до нього та брати участь в його житті.

Ідеологічна укоріненість (*ideological rootedness*) виявляється як сильне почуття задоволеності місцем, міцної прив'язаності до нього. Ідеологічно укорінена особа усвідомлено ідентифікує себе з громадою, вибір місця проживання нею здійснений внаслідок порівняння з іншими місцями, та це місце є улюбленим для неї. Прив'язані в такий спосіб особи задіяні у діяльності на користь місця,

зацікавлені його минулим та майбутнім, а також порівнюють його з іншими місцями. Щоденна прив'язаність (*everyday rootedness*) полягає в тому, що особа не завжди свідомо ідентифікує себе з місцем проживання та його громадою, її почуття дому часто є спадковим, здебільшого пов'язане з біографічними чи локальними уявленнями про життя громади. Така прив'язаність типова для осіб, які народилися в цьому місці, виховувались тут, рідко виїжджали за його межі, а їхнє ставлення до місця проживання є мало усвідомленим. Такий спосіб зв'язку з місцем можна прирівняти до конструкту, який описує Р. Рельф – екзистенційна вбудованість (*existential insidedness*) – місце є частиною людини, людина є частиною місця, місце досліджується людиною без свідомої рефлексії, проте особа ідентифікується з ним [267].

Три інших види стосунків з місцем характеризуються відсутністю прив'язаності до місця проживання. Відчуженість (*alienated*) – ставлення до місця осіб, які не люблять свого місця проживання і з великим бажанням переїхали б з нього. Релятивність місця (*place relativity*) характеризується певною амбівалентністю почуттів щодо місця та притаманна особам, які більшу увагу звертають на якість життя в місці проживання, ніж на саме місце, проте вони можуть виражати певний рівень прив'язаності, якщо місце відповідатиме їхнім очікуванням. Неукорінені особи (*placeless*) – особи, яким не потрібне місце для їхньої ідентифікації, вони можуть бути щасливими незалежно від місця проживання.

Д. Гуммон запропонував цікавий спосіб класифікації видів зв'язків з місцем за критеріями локальних почуттів (задоволеність місцем, почуття «бути вдома» у цьому місці, ідентифікація з місцем та міським життям та власне емоційна прив'язаність до місця) та перспектив у цьому місці (свідомість вибору локальної громади, уявлення про місце: улюблене – нелюблене, просте – складне тощо) [202]. Ці якісно відмінні стосунки з місцем автор об'єднує поняттям почуття місця (*sense of place*), проте, як було зазначено вище, це поняття не надто добре окреслене та складне у вимірюванні, саме тому дослідниця М. Левіцька, при адаптації цього

опитувальника в Польщі та Україні, користується поняттям різних видів прив'язаності, замінюючи конструкт почуття місця на прив'язаність до місця [224].

Д. Гуммон робить висновок, що виділені види почуттів людини щодо місця проживання мають бути дослідженні в більш широкому контексті (наприклад, в різних типах населених пунктів), в контексті індивідуальних відмінностей (почуття місця може залежати від віку, статі, індивідуально-психологічних відмінностей тощо) та з врахуванням показників мобільності особи. Саме класифікація Д. Гуммона, яка поєднує п'ять різних вимірів стосунків з місцем, лежить в основі шкали «Прив'язаності до місця», модифікованої М. Левіцькою. Отож, про силу прив'язаності до місця буде свідчити не стільки тривалість проживання, а скільки вид прив'язаності, оскільки ідеологічна прив'язаність може не залежати від тривалості проживання в певному місці, на відміну від щоденної прив'язаності.

Більшість дослідників зазначають, що міцні локальні зв'язки та тривалість проживання у місцевості є найбільш дослідженими детермінантами прив'язаності до місця проживання (Дж. Касарда, М. Левіцька, Н. Рінгель, Дж. Фінкельштейн) [208, 271]. Проте як тоді бути з мобільними людьми (П. Густафсон), в яких локальні зв'язки слабкі [186, 187]? Адже, якщо вони переселяються, це не означає, що вони не прив'язані до місцевості проживання в якийсь інший спосіб. Саме для цього потрібно досліджувати різні типи прив'язаності. Постає питання: чи особи з різними типами прив'язаності до місця проживання також відрізняються певними психологічними характеристиками, незалежними від самого місця (наприклад, задоволеність життям, цінності, соціальний капітал тощо)? Найбільш вартими уваги видаються психологічні та соціо-демографічні відмінності осіб, що мають різні профілі прив'язаності до місця проживання. Одним з завдань роботи є дослідити психологічні особливості людей, які прив'язані/неприв'язані до місця проживання, зокрема розглянути такі питання: чи почуваються люди, які прив'язані до місця проживання більш задоволеними життям та чи їхнє життя більш сенсовне.

1.2. Визначення детермінант прив'язаності до місця проживання

Зв'язок людини з місцем можна вважати безумовним, це елемент звичного стану людини. «Бути» – означає «бути в певному місці», а звичним вираженням цього є почуття місця. Отож, залишається актуальним питання дослідження природи таких зв'язків між людиною та місцем, а також чинників, які сприяють їхньому формуванню та підтримці. В той час, коли географів та архітекторів цікавлять характеристики місця, умови, за яких певна локація стає місцем, то психологи звертають увагу на зв'язок людини з місцем як важливу змінну, яка розрізняє людей (за силою зв'язку з місцем, домінуючим типом такого зв'язку, потребою місця в формуванні ідентичності тощо). Якщо прив'язаність до місця розглядати як особистісну змінну, то як і більшість особистісних змінних, вона від чогось залежить, має свої зв'язки та поведінкові вираження. В цьому підпункті буде запропонований огляд вже існуючих емпіричних досліджень, які стосуються проблеми детермінант, пов'язаних з прив'язаністю людини до місця проживання, а також запропонована авторська модель психологічних детермінант прив'язаності до місця проживання. Оскільки більшість досліджень в межах запропонованої тематики здійснювались без специфікації досліджуваної групи, а досліджень психологічних детермінант прив'язаності до місця проживання власне у міській молоді не виявлено, то в підпункті спершу буде звернено увагу на загальні психологічні механізми, які розкривають особливості детермінант прив'язаності до місця проживання.

Прив'язаність до місця проживання має дві визначальні складові: суб'єкт (людина) та об'єкт (місце), саме тому при аналізі цього зв'язку враховуються не тільки психологічні індивідуальні особливості людини як суб'єкта, але й характеристики самого місця (локації). Оскільки предметом дослідження обрано психологічні детермінанти прив'язаності до місця проживання, то основна увага буде звернена власне на їхній аналіз, проте з метою більш комплексного аналізу явища прив'язаності до місця проживання буде враховано й інші детермінанти.

Перед тим, як перейти до безпосереднього аналізу детермінант прив'язаності до місця проживання, звернемо увагу на тлумачення, розуміння та можливості використання самого слова «детермінанта» («детермінанти» – у множині). Слово

«детермінанта» походить від латинського слова «*determinant*», яке означає «визначальний» [250]. В словнику іншомовних слів «детермінант» тлумачиться як «чинник, який визначає; визначник». В академічному словнику української мови слово чинник означає «умова, рушійна сила, причина будь-якого процесу, що визначає його характер або одну з основних рис; фактор» [96, с. 326]. Виходячи з цього, у подальшій роботі поняття «детермінанта» та «чинник» будуть використовуватись взаємозамінно, адже вони виступають синонімами в українській мові. Під визначенням терміну «детермінанта» з позиції психологічної науки будемо розуміти чинник, який впливає на певне психологічне явище чи процес, у цьому випадку – на прив’язаність до місця проживання.

Детермінанти прив’язаності до місця проживання можна поділити на об’єктивні (властивості середовища – об’єктивні умови і чинники, пов’язані із властивостями самого місця: географічними особливостями, екологічними умовами, густотою населення, історичними та культурними особливостями, політичною та економічною ситуацією та ін.; тривалість проживання; соціо-демографічні показники людини) та суб’єктивні (індивідуально-психологічні властивості людини; рівень її соціальної активності, особливості перцептивно-когнітивної сфери людини в сприйманні місця проживання тощо).

Найпростіший шлях окреслити детермінанти, які стосуються прив’язаності до місця проживання, це проаналізувати відповіді на такі питання: «Де ти є?» (фізичні та соціальні характеристики місця); «Хто ти є?» (особистісні властивості); «Що ти робиш і як до цього ставишся?» (активність, суспільна включеність); та «Як довго ти тут мешкаєш?» (тривалість проживання). Цими питаннями можна охопити такі аспекти та передумови явища прив’язаності до місця проживання як фізичний, соціальний (культурно-історичні, політико-правові, економічні передумови), особистісний (психологічні, соціально-демографічні чинники), а також часовий аспект. Коротко опишемо кожен з них, проаналізувавши їхні складові.

Соціальні детермінанти представлені культурно-історичними, політико-правовими, економічними передумовами. *Культурно-історичні передумови* визначаються приналежністю до певної спільноти, релігії, наслідуванням традицій

тощо. Т. Титаренко зазначає, що власна історія кожного індивіда завжди буде включати в себе також сторінки історії людства з усіма її традиціями, звичаями, обрядами та ритуалами [105-106]. Більшість представників одного народу зі спільною культурою виявляють подібну форму прив'язаності до місця, що виявляється у своєрідних культурних ритуалах, у ставленні до землі, ресурсів, пам'яток тощо [47].

Прив'язаність до місця проживання відрізняється залежно від притаманної групі культури та релігії, що виявляється у ставленні до землі, власності тощо (С. Льов, 1992) [227]. Наприклад, прив'язаність може визначатись як суспільний процес, в якому група осіб стає прив'язаною до місцевості, де відбувається її діяльність, формує її культуру [179]. Культура може пов'язувати людей з місцями через історичний досвід, цінності, символи та надані ним значення. Варто згадати про пам'ять місця як феномен, який зберігає та відображає історичні події, які відбувались в межах місця, та мають опосередкований вплив на життя теперішніх мешканців цієї місцевості. Прив'язаність до місця проживання може базуватись на релігійних поглядах, які сповідують члени місцевості. За допомогою релігії значення особливих місць може переоцінюватись до отримання статусу сакральних: це стосується і цілих міст (наприклад, Мека або Єрусалим), і менших місць – церкви, храми, неосвоєні людиною території у природному середовищі тощо – залежно від центрального концепту релігії [180, 240]. Культурно-історичний чинник має опосередкований вплив на прив'язаність до місця на індивідуальному та груповому рівні, які перетинаються, проте не копіюють один одного.

Економічні передумови включають в себе рівень економічного розвитку місцевості на різних рівнях виміру (село, місто, регіон, країна), що виявляється в динаміці внутрішнього валового продукту країни (впливає на рівень доходу населення, стан зайнятості та безробіття), рівні та динаміці інфляції (впливає на вартість ресурсів потрібних для життя і виробництва, відсоткові ставки в банках та стабільність банкової системи в країні) тощо. Ці показники впливають на

задоволеність людиною життям, своїм матеріальним станом та можливостями у місцевості і на рівень прив'язаності до місця проживання [149, 163, 175].

Політико-правові передумови включають у себе законодавство, діяльність уряду, політичних партій та громадських організацій. Варто наголосити на діяльності громадських організацій, адже більшою мірою їхня діяльність має локальний характер, що сприяє розвитку місцевості проживання. Уряд виконує регуляторну функцію на рівні держави, сприяючи чи перешкоджаючи розвитку місцевості та її мешканців. Як було зазначено вище, діяльність в певній місцевості та прив'язаність до місця проживання взаємопов'язані. Чинне законодавство також може сприяти розвитку патріотизму, що включає в себе любов до своєї батьківщини/землі, а це сприятиме розвитку прив'язаності до місця проживання.

Фізичні (просторові) детермінанти представляють фізичну складову прив'язаності до місця та вимірюються за допомогою його фізичних характеристик. До таких фізичних характеристик можна віднести: розмір місця, вимір місця, характер забудови, клімат, розміщення, запахи, особливості дизайну інфраструктури тощо. Конкретне місце проживання (де, як, скільки) є важливим для психологічного благополуччя людини (Р. Флоріда, 2008) [177].

Вимір місця. Ю.-Ф. Туан вказує на те, що завжди можна виділити місце, з яким людина формує сильніший зв'язок, ніж з іншими, і таким місцем, на його думку, є населений пункт проживання [300]. Ще одним місцем, з яким людина творить сильні зв'язки, може виступати дім. Це було підтверджено емпіричними дослідженнями Б. Хернандез та К. Хідальго, які порівнювали силу прив'язаності до місця в різних його вимірах (дім, місто, країна) [200]. М. Левіцька (2010) порівнювала силу прив'язаності до п'яти вимірів місць: помешкання, будинок, околиця дому, район, місто [226]. Це дослідження було проведено в великих містах України, Польщі та Угорщини (Вроцлав, Гданськ, Лодзь, Варшава, Вільно, Будапешт). В усіх містах було отримано подібні результати: найсильніші зв'язки досліджувані виявляли до помешкання та до міста загалом, в яких мешкали.

Величина місця. Наступною значною характеристикою місця, про яку варто згадати, є його величина. Більшість досліджень показують негативний зв'язок

прив'язаності до місця та величини місця, або відсутність такого зв'язку. Проте варто зазначити, що величина місцевості – це формальна характеристика, яка приховує інші характеристики, які можуть мати вплив на формування прив'язаності до місця проживання (кількість населення, рівень освіти мешканців, тип помешкання, соціальні зв'язки тощо) [184, 189]. Р. Стедман підкреслює прямий вплив фізичних чинників на рівень задоволеності людини власним життям та їхній непрямий вплив на прив'язаність до місця проживання [296].

Внаслідок опрацювання наявних досліджень, до фізичних характеристик місця проживання було віднесено розмір та концентричність місця, спосіб проживання (власне житло, оренда квартири, гуртожиток тощо), а також тип населеного пункту місця походження, оскільки прив'язаність до місця походження (місця, де пройшло дитинство) є найбільш значимою в житті особи, а спосіб взаємодії з місцем має прямий зв'язок з особливостями формування емоційних зв'язків з місцями проживання у подальшому житті.

Часові детермінанти. Тривалість проживання в певному місці є одним з найкраще емпірично підтверджених чинників прив'язаності до місця проживання. Тривалість проживання часто трактували як показник сили прив'язаності [201, 202, 205, 208, 214, 219, 234, 251]. Так, М. Яновіц та Дж. Касарда дослідили, що тривалість проживання пов'язана з почуттям приналежності до місця та небажанням переселитися з нього. Автори стверджують, що ці показники пов'язані також з віком особи [208]. Власне з часом найчастіше пов'язане творення глибокого ідентифікаційного зв'язку з місцем (Б. Хернандез), почуття культурної та родової неперервності (Р. Хей), яке також Е. Рельф визначає як екзистенційну укоріненість [194, 197, 267]. Час сприяє освоєнню місця, орієнтації в ньому, а також почуттю фізичної безпеки (Дж. Ровлес), сприяє доведенню до автоматизмів багатьох дій людини в місці, чим полегшує виконання щоденної діяльності (Д. Сімон) [273, 288].

Відкритим залишається питання, чи можуть особи, тривалість проживання яких в одному місці суттєво відмінна, виражати один тип прив'язаності до нього. Існує теорія для трактування зв'язку з місцем залежно від того, чи це місце проживання від народження (місце походження) чи нове. Ця концепція місця

пропонує два підходи: перший – традиційний – «право на місце» визначається тривалістю проживання в ньому або ж наявністю родинної історії в ньому. Згідно з цією концепцією, особи, які приїхали на проживання в таке «закрите» місце можуть утворювати лише поверхневі зв'язки з ним (Р. Хей) [194]. Сьогодні в рамках суспільних змін та підвищення рівня мобільності людей більш актуальним є підхід «відкритої» концепції місця, який вказує на те, що особи, які приїхали в це місце, можуть формувати прив'язаність до місця нового проживання такої ж сили, як корінні мешканці, але прив'язаність новоприбулих може мати певні особливості.

Мобільність. Прийнято вважати, що мобільність особи послаблює її прив'язаність до місця. Переселення, особливо незаплановане, як і будь-яка зміна може бути джерелом стресу, а це не сприяє формуванню емоційних зв'язків з місцем [176, 184, 186, 187, 298, 300, 307]. За мобільність, рухливість, динамічність особистість має розплачуватися додатковими часовими, енергетичними, емоційними та іншими ресурсами [104, с. 18]. І власне позитивна прив'язаність до місця проживання може бути цим ресурсом, який сприяє проектуванню людиною свого життя – життєтворенню. Існує і інший погляд, який підкреслює те, що люди можуть зберігати емоційні зв'язки з місцем незалежно від значної мобільності (П. Густафсон), деколи навіть завдяки ній. Л. Куба, Д. Гуммон емпірично отримали результати, які вказували, що кількість переїздів є чинником, що сприяє формуванню прив'язаності до місця проживання: особи, які часто переселяються, мають вироблений механізм, який дозволяє їм швидко формувати зв'язки з новими місцями проживання [159, 186, 202]. Час проживання пов'язаний з позитивною прив'язаністю до міста та регіону проживання, традиційною формою прив'язаності, а також силою локальної ідентичності (М. Левіцька, 2010) [226].

Відтак, тривалість проживання є вагомим чинником прив'язаності до місця проживання. Місце проживання не перестає відігравати значної ролі навіть в житті мобільних мешканців західної культури. Прив'язаність до місця декларують навіть ті люди, які є мобільними, високо освіченими, мешкають в мегаполісах тощо («укоріненість» як звичний стан).

Особистісні детермінанти. Прив'язаність до місця варіюється залежно від особистості людини, зокрема її психологічних характеристик: люди обирають місця, базуючись на своїх свідомих чи несвідомих преференціях, зумовлених їхніми індивідуальними (психологічними) характеристиками та потребами (Ю.-Ф. Туан) [299]. Особистісні детермінанти охоплюють широке коло показників, які пов'язані з індивідуально психологічними властивостями людини, особливостями її сприймання, індивідуальними характеристиками тощо. Наприклад, *функціональний чинник* вимірюється рівнем активності людини в місці проживання та визначається тим, як людина взаємодіє з фізичним та соціальним простором (пізнавальна, поведінкова, семантична, емоційна взаємодія та ін.). Людина, взаємодіючи з місцем проживання (фізичним і соціальним аспектами), надає йому значення, а надання значення місцю сприяє прив'язаності до нього [133, 149, 150, 267, 274]. Прив'язаність до місця проживання зростає завдяки кількості та частоті подій чи діяльності в певному місці (І. Альтман, С. Льов). *Спогади та досвід в місці* – спогади дитинства, насиченість та валентність минулих подій тощо. Загалом, прив'язаність до місця формується внаслідок сильної та тривалої взаємодії з місцем, яке набуває особистісного значення для людини. Р. Рілей вказує, що прив'язаність до місця є результатом спогадів дитинства, автор переконаний, що люди пам'ятають певне ідеальне місце, де відбулась важлива для них подія – а місце є частиною індивідуального досвіду та стає символом цього досвіду [268]. *Задоволеність місцем* – емоційні зв'язки людини з місцем залежать від її критеріїв оцінки цього місця, задоволеності людини місцем (М. Бонес) [143]. Сила такого зв'язку залежить від індивідуального способу сприймання місця та ступеня задоволеності, якості місця та його безпечності (фізична, економічна, політична, соціальна безпека). Також це залежить від того, наскільки місце може задовольнити потреби та очікування особи. Задоволеність місцем залежить і від інших показників: розміщення, функціонального значення, візуальних характеристик, економічної ситуації, соціального значення місця тощо [12, 14].

Соціо-демографічні показники як детермінанти прив'язаності до місця проживання. Соціо-демографічні показники, такі як стать, вік, рівень освіти,

сімейний стан, матеріальний стан можуть вказувати на особливості певного життєвого досвіду особи, способу взаємодії з іншими, які, в свою чергу, мають опосередкований вплив на формування прив'язаності до місця проживання. Наприклад, дослідження показують, що щоденна прив'язаність більше притаманна старшим особам, ніж молоді. Рівень освіти можна розглядати як один з вимірів культурного капіталу, що має безпосередню роль в життєздійсненні особистості [224].

Важливим для формування прив'язаності є вік, в якому людина змінює місце проживання. Середній вік, в якому людина вперше може самостійно переселитися зі сталого місця проживання, це 17 – 25 років. Така зміна місця проживання може бути пов'язаною зі зміною місця навчання, пошуком роботи, створенням власної сім'ї тощо. Такий переїзд означає першу розлуку з друзями дитинства, родиною, зміною стилю життя (М. Скопелліті, Л. Тіберіо, 2010; К. Чов, 2008) [155, 287]. Порівняння прив'язаності до місця походження та актуального місця навчання мешканців трьох варшавських гуртожитків показали, що студенти, незалежно від року навчання, виявляли вищий рівень прив'язаності до місця походження, ніж до актуального місця проживання. Проте з кожним роком ця різниця зменшувалась: власне не підвищувався рівень прив'язаності до актуального місця проживання, а знижувався до місця походження [316].

На прив'язаність до місця проживання комплексно впливає безліч чинників, які є різними за своєю природою: фізичні, соціальні, особистісні (психологічні, соціо-демографічні). В наступному підпункті розглянемо власне психологічні детермінанти прив'язаності міської молоді до місця проживання, а також їхнє поєднання в теоретичній моделі дослідження.

1.3. Теоретична модель психологічних детермінант прив'язаності міської молоді до місця проживання

В літературі важко знайти дослідження, які б розкривали власне психологічні фактори прив'язаності у групі міської молоді, оскільки більшість проведених досліджень беруть до уваги весь віковий діапазон населення місцевості. На основі

опрацьованої літератури та аналізу загальних психологічних механізмів прив'язаності до місця проживання було здійснено спробу розробити узагальнену модель психологічних детермінант прив'язаності міської молоді до місця проживання.

Прив'язаність до місця проживання та соціальні зв'язки сприяють формуванню способу, в який молоді люди бачать світ (А. Грін, Р. Вайт) [184]. Отож, людина безпосередньо чи опосередковано формується місцем, в якому вона є, в такий спосіб місце може визначати досвід людини (Е. Рельф). Місце та ідентичність молоді особи можуть бути міцно пов'язані між собою. Для деяких молодих людей прив'язаність до місця є дуже важливим фактором у їхніх рішеннях щодо вибору способу та місця життя [267, 288]. Якщо людина прив'язана до місця, а традиції та вимоги місця релевантні їй – то вона з більшою ймовірністю залишиться в ньому, або ж повернеться до нього після навчання, стажування тощо; якщо ж місце проживання не відповідає цінностям та світогляду людини – то людина покине його в пошуках релевантного місця або ж стане маргіналом в його межах.

Міська молодь знаходиться на життєвому етапі, який сфокусований на здійсненні вибору та може стати вирішальним для подальшої кар'єри, створення сім'ї та налагодження інших важливих сфер життєдіяльності молоді людини. Дослідження молоді в контексті прив'язаності до місця проживання, зокрема до міського середовища, є особливо актуальними, адже в більшості випадків місто стає середовищем життя дорослої людини, що зумовлено зосередженістю в місті освітніх, культурних, адміністративних, економічних та ін. осередків.

Прив'язаність до місця проживання у дорослому віці розвивається по-іншому, ніж в дитинстві. В першу чергу, розвиток прив'язаності до місця залежить від мети, яку переслідує людина та її способу розуміння місця. Можна виділити два основні концептуальні підходи до розуміння місця: традиційний та прогресивний. Перший, *традиційний*, розглядає місце як своєрідний «якір», це місце однорідне, має свою неповторну історичну ідентичність (*genius loci*), забезпечує спокій та стабільність (Ю. Ф. Туан, Е. Рельф, Р. Хей) [194, 267, 301]. Такий зв'язок з місцем

є наслідком «укоріненості» в місці, тривалості проживання, історії родини, а «право на місце» мають тільки «укоріненні» особи (особи, які успадкували його). Другий, *прогресивний*, розглядає місце як своєрідний «магніт», таке місце «відкрите», динамічне, постає як «перехрестя» доріг, площина контактів (Д. Мессей, Д. Вілліамс) [239, 311]. Такий зв'язок з місцем не залежить від минулого, пов'язаного з місцем, історії місця, а з перевагами, які воно може дати в майбутньому.

На думку Р. Хейя, «укоріненість» більшою мірою спричинюється тим, наскільки це місце підходить для пошуку роботи та/чи виховання дітей [194]. З часом прив'язаність до цього місця розвивається та може бути виражена через включеність в його спільноту та небажання покидати його. На жаль, крім роботи Р. Хейя існує дуже мало досліджень, які б прослідковували розвиток прив'язаності до місця протягом життя особи. Проте багато дослідників звертають увагу на ключові моменти, які передують утворенню цього зв'язку. Наприклад, виявлено, що одним з важливих елементів розвитку прив'язаності до місця є тривалість проживання в ньому та пов'язаний з ним минулий досвід, що вказує, що прив'язаність розвивається з часом, або ж частотою його відвідин.

Іншим фактором, що впливає на розвиток прив'язаності до місця є житловий статус. За критерієм «житлового статусу» можна виділити такі типи прив'язаності: *«поверхнева прив'язаність»* спостерігається в осіб, які не прив'язані до місця або ж виявляють слабкий зв'язок (наприклад, туристи) – метою контакту з місцем є бажання отримати естетичне задоволення, насолодитися культурними особливостями місця; *«часткова прив'язаність»* більшою мірою притаманна малим дітям або сезонним відвідувачам, які розвивають слабкі зв'язки з місцем та виражають позитивні почуття до місця без усвідомленого наміру залишитися в ньому; жителі, які тривало проживають в місці, формують більш міцні стосунки з місцем – *«особистісну прив'язаність до місця»* – такі жителі більше обізнані в місцевості, мають соціальну сітку контактів та включені в суспільну активність; *«спадкова прив'язаність до місця»* притаманна жителям, які виростили в цьому місці, часто цей зв'язок зберігається навіть, якщо особа вимушена покинути це місце;

найсильнішими є зв'язки з місцем, яке історично пов'язане з культурною групою чи племенем («культурна прив'язаність до місця») [269, 282, 304, 306].

Враховуючи кількість та різноманітність чинників, які можуть бути пов'язані з прив'язаністю до місця проживання, було розроблено *інтегративну модель психологічних детермінант прив'язаності до місця проживання*, яка включила в себе такі змістовні блоки: ціннісно-орієнтаційні детермінанти, когнітивно-почуттєві детермінанти, поведінкові тенденції, індивідуальні психологічні властивості особистості, блок соціальної взаємодії. Для більш комплексного бачення досліджуваного явища було окремо виділено блок «соціо-демографічні показники» та «часові детермінанти» (рис. 1.1).

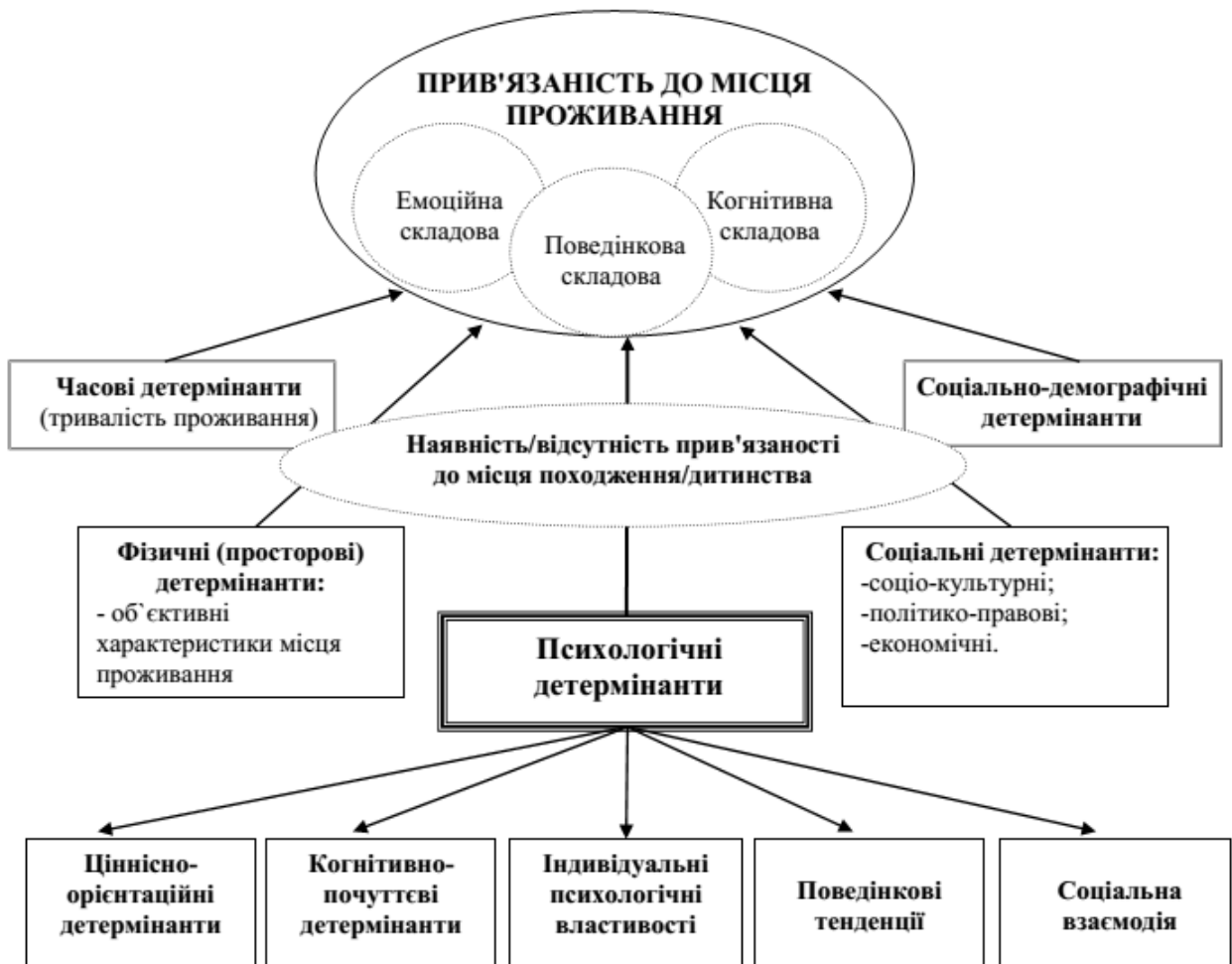

Рис. 1.1. Теоретична модель детермінант прив'язаності міської молоді до місця проживання

Блок *«Ціннісно-орієнтаційні детермінанти»* об'єднує в собі особливості спрямованості особистості на колективні/індивідуальні ціннісні орієнтації. Цінності розглядають як критерії вибору цілей, які спонукають людину до дій в повсякденному житті, отож, залежно від своїх ціннісних орієнтацій особа, ймовірно, буде більш чи менш прив'язаною до місця свого проживання [28]. Між прив'язаністю до місця проживання та цінностями людини існує взаємозв'язок, адже вона часто керується своїми цінностями у виборі місця проживання, у способі досягнення цілей та взаємодії з оточуючими. Варто зазначити, що незважаючи на наявність певних емпіричних досліджень, вони не повною мірою розкривають роль ціннісних орієнтацій у формуванні та підтримці прив'язаності до місця проживання у міської молоді. Саме це зумовило включення ціннісно-орієнтаційного блоку в модель психологічних детермінант прив'язаності до місця проживання.

Наявність ціннісних орієнтацій надають осмисленості життю людини, разом з цим осмисленість життя, а власне сенсожиттєві орієнтації, беруть участь у творенні способу сприймання свого місця проживання та значення його у житті людини. Д. О. Леонтьєв розуміє сенсожиттєві орієнтації як один з факторів осмисленості життя [43]. Можна говорити про такі основні фактори сенсу життя особистості: 1) мета в житті (наявність життєвих цілей, намірів в житті); 2) інтерес та емоційна насиченість життя; 3) задоволеність самореалізацією (відображає почуття успіху від власної діяльності); 4) переживання здатності вплинути на життєві ситуації; 5) впевненість у можливості здійснювати життєвий вибір. За певних умов прив'язаність до місця проживання, зв'язки людини з місцем є основою для розвитку в особі цих переживань та рис. Адже, якщо місце відповідає провідним цілям особи (молодої особи), воно сприятиме розвитку її самоефективності, впевненості, стресостійкості тощо.

Другий блок моделі – *«когнітивно-почуттєві детермінанти»* – включає в себе різні аспекти знань та уявлень людини про себе, інших, світ та своє місце в ньому, а також переживання (спектр емоцій та почуттів), які ці ставлення супроводжують. Вагомим компонентом цього блоку виступатиме ідентифікація з місцем проживання та локальна ідентичність, яка вказує на роль місця проживання

в житті людини та структурі її ідентичності. Ідентифікація з місцем та прив'язаність до місця – це два взаємопов'язані виміри зв'язків людини з місцем, які дозволяють більш цілісно зрозуміти роль місця проживання у житті людини.

Ідентичність – це важливий компонент якості нашого життя. Важливо знати і поважати власне місто, щоб бути його достойною частиною [47, с. 81]. Ідентифікацію розуміють як центральний елемент самосвідомості, пов'язаний з відповіддю на запитання «Хто я?», фіксацію цієї позиції в системі суспільних стосунків. В цьому випадку підкреслюється суб'єктивне почуття власної належності до різних соціальних спільностей на основі стійкого емоційного зв'язку, а також включення у свій внутрішній світ і сприйняття як власних групових норм і цінностей. А. Ватерман вказує на те, що формування ідентичності – не одноразовий акт, а серія взаємопов'язаних виборів, посередництвом яких людина приймає свої особисті цілі, цінності, переконання. Ідентичність особи багатопланова, включає весь спектр її взаємодії з природою, суспільством та культурою. Соціальний та фізичний простір, в якому формується ідентичність особи, є певною моделлю світу, в межах якої вона прагне самовизначитися [308]. Більшість досліджень підтверджують позитивний зв'язок прив'язаності до місця проживання та державно-локальної ідентичності особи, а також зв'язок з оцінкою задоволеності власним життям.

О. Сенік визначає часову перспективу як сукупність індивідуального минулого, теперішнього і майбутнього, що латентно чи активно репрезентовані у свідомості особистості за допомогою подій, ситуацій і проєктів її власного життя [92]. У більшості людей присутні думки, які постійно коливаються між різними часовими вимірами минулого, теперішнього і майбутнього [24]. Часова перспектива як тенденція зосередженості в певних часових рамках може бути пов'язана з особливостями сприймання молодого особою свого актуального місця проживання, а також потенційно коректувати поведінку особи в межах місцевості.

Якщо зв'язок ідентичності та прив'язаності є більш менш окресленим в дослідженнях, то залишається відкритим питання, яку має роль сприймання та ставлення до себе, інших та свого місця в світі на формування та підтримку

прив'язаності до місця проживання. С. Айвазян вказує, що основні властивості якості життя населення формуються і виявляються в його взаємодії з «зовнішніми об'єктами» і в міжособовій комунікації, в здатності адаптуватися до навколишнього світу, виживати, відтворюватися, задовольняти свої потреби [3]. Якість життя частково можна розкрити показниками психологічного та суб'єктивного благополуччя.

О.С. Ширяєва визначає психологічне благополуччя як сукупність необхідних особистісних ресурсів, що забезпечує суб'єктивну та об'єктивну успішність особистості в системі «суб'єкт-довкілля». У якості складових психологічного благополуччя визначені такі п'ять компонентів: афективний (баланс позитивних і негативних афективних переживань); компонент, пов'язаний з метапотребами (особистісне зростання, міра самореалізації); світоглядний (наявність цілей у житті); інтрарефлексивний (самоприйняття); інтеррефлексивний (компетентність у стосунках з довкіллям) [10]. Цей підхід є близьким до поглядів К.Ріфф на концепцію психологічного благополуччя та підкреслює значення довкілля, зокрема місця проживання, в житті людини. Отож, постає питання чи психологічне благополуччя сприяє чи перешкоджає формуванню прив'язаності до місця проживання.

Оскільки ряд дослідників відводять важливу роль індивідуальним психологічним властивостям у формуванні та підтримці прив'язаності до місця проживання, варто включити їх до моделі. Блок *«Індивідуальні психологічні властивості»* охоплює детермінанти, пов'язані із психологічними властивостями особистості. Результати досліджень Л. Скanelь, М. Левіцької показали, що прив'язаність до місця проживання тісно пов'язані із емоційністю, прив'язаністю – складовими «Великої п'ятірки» – п'яти фундаментальних характеристик, які властиві кожній особистості і в рамках яких можна повною мірою описати її структуру [23, 29].

Наступний блок моделі представлений *«поведінковими тенденціями»*. Сучасна повсякденність характеризується високим рівнем невизначеності, а неясність та новизна часто супроводжуються переживанням людиною страху та

тривоги, і лише небагатьом приносить задоволення. Толерантність до невизначеності є властивістю особистості, що виявляється у когнітивних та поведінкових реакціях людини у відповідь на невизначені ситуації. Прив'язаність до місця проживання може супроводжуватись тенденцією поведінки людини до бажання контролювати соціальне та фізичне середовище, що дає почуття безпеки та стабільності. Д. Мак-Лейн визначає толерантність до невизначеності як спектр реакцій (від заперечення до залученості) на стимули, що сприймаються особою як невідомі, складні, мінливі чи такі, які дають можливість до їхньої принципово різної інтерпретації [241]. Міркуючи про особливості взаємодії здатності особою з легкістю сприймати та поводитися у невизначених та складних ситуаціях та силою її прив'язаності до місця проживання лишаються непоясненні моменти: з одного боку – місце проживання, з яким сформовані зв'язки, має брати на себе функцію «підтримуючого середовища» і тим самим сприяти людині в умовах складних та незрозумілих ситуацій; з іншого – молодь з високим рівнем толерантності до невизначеності потребує додаткової стимуляції, життєвих викликів, що може її змушувати рухатись в нові місцевості в пошуках стимулів.

У блок «Соціальна взаємодія» увійшли стиль прив'язаності до інших та рівень віри в інших. Л. Сканель зазначила, що прив'язаність до місця проживання має зв'язок зі стилем прив'язаності до людей в дорослому віці [283]. Прив'язаність до місця проживання пов'язана з особливостями взаємодії людини в своєму довкіллі, зокрема з іншими представниками місцевості проживання [244, 253, 269]. Протягом життя людина утворює численні соціальні зв'язки з оточуючими її людьми. Дослідження М. Левіцької виявили взаємозалежність типу прив'язаності до людей та особливостей вияву прив'язаності до місця проживання: особи, які мають більший соціальний капітал, утворюють більш міцні зв'язки з місцем проживання та менш охоче розглядають можливість покинути його [226].

Цей блок включає особливості вияву довіри до інших: особам з вищим рівнем довіри притаманний позитивний зв'язок з місцем проживання, і навпаки. Р. Путнем вказує, що високий рівень довіри до людей полегшує процес творення соціальних контактів, економічну та підприємницьку взаємодію та підвищує суспільну

активність особи [261]. Рекомендації від людей, яким певна особа довіряє, дозволяє їй зекономити час, який би вона мала витратити на збирання інформації та формування власної думки про щось (Дж. Колеман) [156]. Це стосується не тільки довіри до найближчих людей, але й до осіб, з якими людина безпосередньо не знайома, але які є представниками певної сфери діяльності (працівник банку, лікар, психолог та ін.), а це дозволяє налагоджувати контакти з іншими людьми, які виходять за межі найближчих. Ф. Фукуяма вказує, що сильні родинні зв'язки та довіра, обмежена тільки найближчими людьми, знижує рівень довіри до людей загалом [184]. А зниження рівня довіри до людей загалом, на думку К. Гровеца, впливає на зменшення соціального капіталу особи [113]. Якість соціальної взаємодії з іншими людьми, величина її соціального капіталу може мати подвійний та неоднозначний вплив на формування прив'язаності до місця проживання: сприяти укоріненості або ж перешкоджати їй.

У запропонованій моделі всі зазначені компоненти пов'язані між собою та постійно взаємодіють, кожен з властивостей варто розглядати в комплексі, особливості прив'язаності до місця проживання – це наслідок взаємодії характеристик особи (її психологічних особливостей та соціо-демографічних даних), характеристик місця (величина, культурна спадщина тощо), а також знань, переконань, емоцій та поведінки особи щодо місця проживання.

Висновки до першого розділу

1. Аналіз та узагальнення існуючих теоретичних підходів до розуміння прив'язаності до місця проживання як психологічного феномену, дозволили визначити прив'язаність до місця проживання як зв'язок між особою чи групою осіб та місцем, що може окреслюватися в термінах просторового рівня, рівня специфічності та характеризуватися соціальними та фізичними якостями, і цей зв'язок виявляється через емоційні, когнітивні та поведінкові процеси. Прив'язаність до місця проживання розглядається через призму взаємодії афектів та емоцій, знань та переконань, а також дій щодо конкретного місця.

2. Підсумовуючи, зазначимо, що в основу цього дослідження психологічних детермінант прив'язаності до місця проживання у міській молоді покладені:

погляди І. Альтмана, С. Льов, Г. Прошанського про особливості природи зв'язків людини з місцем проживання, акцентуючи на поєднання афективного, когнітивного та поведінкового компонентів прив'язаності до місця проживання; методологічні погляди на особистість як на активно діючого суб'єкта (К. О. Абульханова-Славська, Д. О. Леонтьєв, С.Д. Максименко, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко та ін.); погляди К. Раймонда, Р. Стедмана про погляд на місце в ракурсі інтеракціонізму, згідно з яким місце виступає об'єктом прив'язаності, яка є наслідком тривалої взаємодії між місцем та особою та надання місцю певного символічного значення; підходи Д. Кантера, Е. Кесея, Т. Кресвела, Е. Рельфа до розуміння психологічної природи місця, які вказують на значення людини у відокремленні місця від загального простору, і як наслідок, місце – це простір наділений значенням; погляди Р. Гіфорда, Л. Сканель, згідно з якими прив'язаність до місця проживання як психологічний феномен включає: прив'язаність (емоції, пізнання та поведінка); місце (розмір, реальність, специфічність); суб'єкт (людина, група, культура); часовий аспект (лінійність, циклічність); погляди Д. Гуммона, М. Левіцької на детермінацію та типологію прив'язаності до місця проживання, які вказують на комплекс важливих чинників в детермінації досліджуваного явища.

3. Прив'язаність до місця проживання як психологічний феномен виконує певні психологічні функції в житті особи: сприяє особистому розвитку та самоефективності, бере участь у психологічному/фізичному відновленню особи, сприяє переживанню позитивних емоцій та естетичного задоволення, надає почуття приналежності, безпеки та захищеності в межах місцевості, підвищує рівень задоволеності життям та ін.

4. В роботі виділено п'ять груп детермінант, які мають зв'язки з явищем прив'язаності до місця проживання: фізичні, соціальні, часові, соціо-демографічні та психологічні. На основі проаналізованої літератури було розроблено інтегративну теоретичну модель психологічних детермінант прив'язаності міської молоді до місця проживання, яка включила в себе такі основні змістовні блоки: ціннісно-орієнтаційні детермінанти, когнітивно-почуттєві детермінанти,

поведінкові тенденції, індивідуальні психологічні властивості особистості, соціальна взаємодія; та два допоміжні: часовий та соціо-демографічний блоки.

5. Теоретично обґрунтовано особливості детермінації прив'язаності до місця проживання у міській молоді: за умови більш виразної ідентичності (територіальної та соціальної) молодь переймає, уточнює чи корегує систему знань, переконань, поведінки щодо місцевості проживання, на основі чого формує більш усвідомлені зв'язки з місцем проживання; усвідомлення власних цілей та життєвих орієнтирів міською молоддю сприяє розумінню значення місця проживання в житті молодої людини та можливість більш ефективного його використання у досягненні власних цілей; почуття психологічного та емоційного комфорту, задоволеності власним життям, почуття спільності з іншими, що веде до зміцнення зв'язків з спільнотою місцевості та сприяє формуванню довіри в соціальній взаємодії в межах певної місцевості, стимулює формування зв'язків з місцем проживання.

6. Основні результати теоретичного аналізу проблеми представлені у 8 публікаціях, 2 з яких висвітлені у фахових виданнях.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДЕТЕРМІНАНТ ПРИВ'ЯЗАНОСТІ МІСЬКОЇ МОЛОДІ ДО МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ

У цьому розділі висвітлюються питання організації емпіричного дослідження психологічних детермінант прив'язаності міської молоді до місця проживання, зокрема описано програму емпіричного дослідження, обґрунтовано вибір методичного інструментарію для вимірювання виокремлених емпіричних показників та охарактеризовано основну групу досліджуваних.

2.1. Програма дослідження психологічних детермінант прив'язаності до місця проживання

Виходячи з мети та завдань дослідження, основними змінними дослідження було обрано: прив'язаність до місця проживання (залежна змінна), соціо-демографічні та психологічні характеристики досліджуваних (незалежні змінні).

Для дослідження психологічних детермінант прив'язаності до місця проживання було розроблено програму дослідження, яка включила три етапи. На першому етапі – **підготовчому** – на основі опрацьованої літератури з досліджуваної тематики, було здійснено підбір методичного інструментарію для подальшого емпіричного дослідження та підбір групи досліджуваних. Основними завданнями на цьому етапі дослідження було: дослідити особливості зв'язків людини з місцем проживання в їхньому комплексному вияві, охопивши якомога ширший віковий діапазон досліджуваних з метою подальшого аналізу даних, а також вибору найбільш валідного інструментарію для вимірювання досліджуваного явища, звернувши особливу увагу на таку категорію міського населення як молодь, порівнявши її з іншими категоріями населення міста; дослідити наявність залежності прив'язаності до місця проживання та тривалості проживання в цьому місці, що виступає як часовий чинник прив'язаності до місця

проживання; а також проаналізувати особливості зв'язків людини з місцем залежно від віку.

Отож, на підготовчому етапі було здійснено підбір базових методик для дослідження зв'язків людини з місцем проживання. Як описано в теоретичній частині роботи, зв'язки людини з місцем проживання можуть мати різноманітні вияви, саме тому для вибору найбільш доцільних інструментів вимірювання та дослідження таких зв'язків, було підібрано комплекс психодіагностичних методик. Попри те, що в предметі дослідження було виокремлено міську молодь як цільову групу дослідження, в науковій літературі та емпіричних дослідженнях чітко прослідковується залежність прив'язаності до місця проживання та такими характеристиками особи як вік та досвід (тривалість) проживання в цій місцевості [133, 140, 147, 150, 160, 175, 187, 194, 206, 214, 224, 241, 249, 260, 298]. З метою підтвердження чи спростування ролі часового та вікового чиннику в формуванні прив'язаності до місця проживання, та в'яснення ролі цих чинників для міської молоді, для пілотного етапу дослідження було підібрано групу дослідження з широким віковим діапазоном (14 – 84 роки). Такий вибір досліджуваної групи також дозволив здійснити порівняльний аналіз особливостей прив'язаності до місця проживання в різних вікових групах і визначити, чи група молоді має свою специфіку. Дослідження проводилося з листопада 2014 року до червня 2015 року та налічувало 210 осіб віком від 14 до 84 років.

На цьому етапі були застосовані дві групи методик. Перша група стосувалась дослідження зв'язків людини з місцем проживання та включила в себе шкали: для діагностики типів та рівня прив'язаності особи до свого місця проживання (околиці дому, міста та регіону) застосовано шкалу «Прив'язаність до місцевості» та шкалу «Прив'язаність до місця» (М. Левіцька); для визначення особливостей ідентифікації особи з місцем проживання в різних його вимірах (локальна, державна, європейська тощо) використовувались шкали «Локальна ідентичність» та «Ідентичність» (М. Левіцька); з метою оцінити рівні вияву націоналізму-патріотизму як форм державної ідентичності – шкала «Державна ідентичність» (М. Левіцька); з метою визначити особливості сприймання особою

міста як місця проживання застосовано шкалу «Значення міста» (М. Левіцька); рівень відкритості досліджуваних до багатонаціональної історії міста проживання заміряно за шкалою «Ставлення до багатокультурного минулого міста» (М. Левіцька) [224].

Друга група методик, яка стосувалася психологічних та соціо-демографічних відмінностей досліджуваних, включила в себе такі методики: для діагностики ціннісних орієнтацій особи використано ціннісний опитувальник Ш. Шварца (частина друга); з метою дослідження типологічних варіантів відповідальності особистості та ступінь їхнього вияву було використано опитувальник «Діагностики особистісного симптомокомплексу відповідальності» І.А. Кочаряна; для визначення рівня задоволеності життям – шкала задоволеності життям Е. Дінера в адаптації Д. О. Леонтєва та Є. М. Осіна; з метою комплексного дослідження особистісних особливостей у зв'язку з прив'язаністю до місця проживання враховувалися такі соціо-демографічні показники досліджуваних як вік, стать, сімейний стан, національність, рівень освіти, зайнятість, тривалість проживання в місці проживання.

Оскільки психодіагностичний інструментарій дослідження зв'язків людини з місцем ще не зазнав широкого застосування в межах вітчизняної психологічної науки, то звернемо увагу на використані шкали. *Шкала «Прив'язаності до місця проживання»* М. Левіцької складається з тверджень, які стосуються почуттів та думок особи щодо місця її проживання та визначає 3 показники: *щоденна прив'язаність, ідеологічна прив'язаність та відсутність прив'язаності*. *Шкала «Прив'язаності до місця»* М. Левіцької дозволяє виявити рівень емоційного зв'язку, який людина встановлює з місцем на різних територіальних рівнях (околиця дому, місто, регіон) (детальний опис шкал представлений в п. 2.2 цього розділу).

Шкала «Ідентичності» М. Левіцької містить 13 тверджень, які містять територіальний критерій (мешканець околиці будинку, міста, області тощо), а також нетериторіальний критерій (стать, професія, інтереси тощо). Шкала містить 4 показники: *державно-локальна ідентичність* (мешканець околиці,

регіону, країни), *традиційна ідентичність* (стать, член сім'ї), *європейська ідентичність* (представник східнослов'янської спільноти, європеєць) та *нетериторіальна ідентичність* (ідентифікація з професією, поколінням, інтересами, релігійними поглядами). Шкала «Державної ідентичності» М. Левіцької включає в себе 9 тверджень, які стосуються державної ідентичності та які потрібно оцінити за допомогою 7-бальної шкали оцінювання, залежно від міри згоди з ними. Шкала дає змогу діагностувати два виміри державної ідентичності – патріотизм (емоційної прив'язаності до власної національної групи), націоналізм (возвеличення своєї національної групи).

Шкала «Ставлення до багатокультурного минулого міста» М. Левіцької містить 10 тверджень, які стосуються багатонаціональної історії міста досліджуваних. Шкала включає в себе два показники: *відкритість* до багатокультурного минулого міста (напр., представники інших національностей (напр., росіяни, поляки, євреї) зробили такий же внесок в розвиток українських міст, як і українці; не маю нічого проти того, щоб в моїй місцевості оселилися іноземці тощо), *закритість* до багатокультурного минулого міста – вказує на найважливішу позицію українців (напр., у моїй місцевості українська культура була завжди важливіша, ніж культури інших національностей; дуже багато відомих жителів країни мали неукраїнське коріння тощо).

Шкала «Значення міста» М. Левіцької складається з 29 тверджень, які стосуються міста (місто Львів), серед яких потрібно обрати по 7 тверджень чим для Вас є/не є місто проживання. Ця шкала включає в себе показники, які описують особливості значення міста для досліджуваних – *особисте* (стосується власних спогадів, історії сім'ї, планів на майбутнє, пов'язаних з місцевістю), *локальне* (особа концентрує увагу на минулому, теперішньому і майбутньому місцевості), *українське* (місце проживання як символ приналежності до української нації), *відсутність значення* (показує відсутність значення певного місця проживання або ж його негативне значення).

Ціннісний опитувальник Ш. Шварца (профілі особистості) дозволяє діагностувати цінності на рівні поведінки, тобто індивідуальні пріоритети, які

найчастіше виявляються у соціальній поведінці особистості. Опитувальник складається з 40 описів людей, які досліджуваний має оцінити за мірою відповідності до власної особистості за допомогою 5-бальної шкали. Опитувальник містить 10 шкал, які відповідають за типи цінностей: *влада, досягнення, гедонізм, стимуляція, самостійність, універсальність, доброта, традиції, комфорність та безпека* (детальний опис шкал представлений в п. 2.2 цього розділу).

Опитувальник діагностики особистісного симптомокомплекса відповідальності І. А. Кочаряна містить 5 шкал, які відображають типологічні варіанти відповідальності та їхній рівень. В опитувальнику наявні шкали, які характеризують такі типи відповідальності як *принциповість, самоствердження, нормативність, етичність, самопожертва*.

Група досліджуваних підготовчого етапу представлена 210 особами, віком 14–84 років, (середній вік досліджуваних становить 38,495, $SD=20,89$). Аналіз досліджуваної групи на підготовчому етапі представлений в таблиці 2.1. До досліджуваної групи увійшли 147 жінок (це складає 70% від загальної кількості досліджуваних) та 63 чоловіки (30% від загальної кількості досліджуваних). В дослідженні були охоплені такі вікові періоди: підлітково-юнацький – 61 особа (29,05%), рання дорослість – 49 осіб (23,33 %), середня дорослість – 55 осіб (26,19%) та пізня дорослість – 45 особи (21,43%). Усі досліджувані є мешканцями міста Львова з середньою тривалістю проживання у місті 31 роки ($M=31$; $SD=17,87$). Мінімальний час проживання на момент дослідження становить півроку, максимальний – 74 років: 20 осіб менше 10 років (9,52%), 61 особа – 10–20 років (29,05%), 33 осіб – 20–30 років (15,71%), 26 осіб – 30–40 років (12,38%), 32 особи – 40–50 років (15,24%), 24 особи – 50–60 років (11,43%), 14 осіб – більше 60 років (6,66%).

Досліджуваних можна поділити за рівнем освіти (1 – неповна середня, 2 – середня/середня спеціальна, 3 – вища, 4 – науковий ступінь): з них 61 мали неповну середню освіту (29,05%), 42 особи отримали повну середню освіту чи середню спеціальну освіту (19,99%), а 103 особи отримали диплом про вищу освіту (49,05%),

а з них 4 – мали науковий ступінь (1,9%). У досліджувану групу потрапило 88 неодружених осіб (41,9%), 80 – одружених (30,09%) та 18 – розлучених (8,57 %) та 24 овдовілих осіб (11,43%). Також досліджуваних опитували щодо їхньої теперішньої зайнятості: 97 осіб працюють (46,19%), 64 – навчаються (30,48%), 48 осіб – на пенсії (22,86%), 1 особа – не зазначено.

Таблиця 2.1.

Характеристика групи дослідження на підготовчому етапі дослідження

Критерій		Кількість осіб	Кількість (%)
Стать	чоловіча	63	30%
	жіноча	147	70%
Вік	14-20 років	61	29,05%
	20-40 років	49	23,33%
	40-60 років	55	26,19%
	60 і старші	45	21,43%
Освіта	неповна середня	61	29,05%
	середня/середня спеціальна	42	19,99%
	вища	103	49,05%
	науковий ступінь	4	1,9%
Сімейний стан	неодружені	88	41,9%
	одружені	80	30,09%
	розлучені	18	8,57%
	овдовілі	24	11,43%
Зайнятість	працюють	97	46,19%
	навчаються	64	30,48%
	пенсія	48	22,86%
	не зазначили	1	0,48%
Тривалість проживання	менше 10 років	20	9,52%
	10-20 років	61	29,05%
	20-30 років	33	15,71%
	30-40 років	26	12,38%
	40-50 років	32	15,24%
	50-60 років	24	11,43%
	більше 60 років	14	6,66%
Σ (загальна кількість)		210	

На цьому етапі дослідження найбільш прицільно зверталась увага на особливості зв'язків з місцем проживання та роль місця проживання на різних життєвих етапах досліджуваних, а також роль часового та вікового чинників для прив'язаності до місця проживання у жителів міста. Для досягнення поставленого завдання загальну групу умовно було поділена на дві підгрупи: міську молодь (14-35 років) та осіб, які вийшли за вікові межі молодості (35 і старші). Спершу представимо порівняльний аналіз двох груп за показниками

прив'язаності до місця проживання, це дасть можливість зрозуміти особливості зв'язків міської молоді з місцем, в порівнянні з іншими членами міської спільноти (рис. 2.1, Додаток Ф.2). Отримали цікаві статистично значущі відмінності: міським мешканцям старшим 35 років властиві вищі показники виміру щоденної ($M=3,45$) та ідеологічної ($M=3,92$) прив'язаності до місця проживання, ніж молоді ($M=2,68$), ($M=3,62$) відповідно. Ці результати свідчать, що міські мешканці, старші 35 років, міцніше укорінені в місці та зацікавлені в ньому. Міська молодь в свою чергу характеризується дещо нижчою зацікавленістю місцем, активністю в ньому, молоді жителі міста з меншою ймовірністю розглядають місце проживання як місце для майбутнього життя та найкращого місця для проживання. Усі мешканці, незважаючи на вік, емоційно пов'язані з місцем ($M>4$), почувуються тут достатньо безпечно, сумують за ним та пишуться ним, і що ще більш важливо почувуються тут «як вдома», вважаючи місце проживання частиною себе, що в свою чергу свідчить, що місто є достатньо привабливим об'єктом для формування зв'язків з ним.

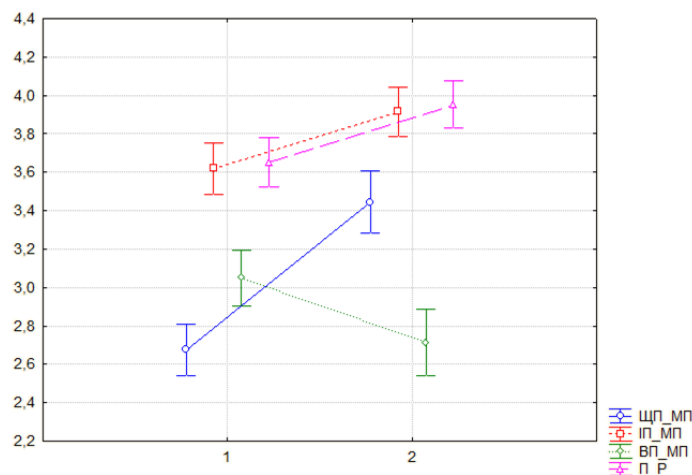

Рис. 2.1. Середні значення показників прив'язаності до місця проживання в двох групах (1 – міська молодь (14-35 років), 2 – інші мешканці міста (35 і старші): ЩП – щоденна прив'язаність; ІП – ідеологічна прив'язаність; ВП – відсутність прив'язаності; П_Р – прив'язаність до регіону.

З метою виявлення ролі тривалості проживання та віку у визначенні зв'язків з місцем проживання було здійснено кореляційний аналіз, отриманих при опитуванні міської молоді. Кореляційний аналіз вказує, що існує зв'язок між

щоденною прив'язаністю до місця проживання і віком досліджуваних ($r=0,27$) та тривалістю проживання у місті ($r=0,25$). Ці значення не дозволяють говорити про існування міцного зв'язку між цими змінними, хоча вказують на існування такої тенденції, а також залишають нерозкритим питання про зумовленість прив'язаності до місця проживання у міській молоді. Саме тому варто розглянути інші можливі детермінанти прив'язаності до місця проживання у групі міської молоді.

З метою подальшого аналізу та виявлення особливостей та ролі вікового чинника у формуванні зв'язків з місцем проживання було здійснено поглиблений аналіз у різних вікових групах. За основу поділу на вікові групи взято підходи до класифікації життєвого шляху особистості: вікова періодизація Г. Крайг та теорія психосоціального розвитку Е. Еріксона [35, 126]. Г. Крайг, на основі фізичних, когнітивних та психосоціальних особливостей розвитку особистості, виокремлює підлітково-юнацький вік (12–20 років), ранню (20–40 років), середню (40–60 років) та пізню (60 і старші) дорослість.

З метою розуміння вікових особливостей стосунків людини з місцем проживання представимо та проаналізуємо відмінності у виділених вікових групах досліджуваних. Оскільки було виділено чотири вікові групи, то для порівняльного аналізу було обрано однофакторний дисперсійний аналіз. В результаті порівняльного аналізу було виявлено відмінності в показниках таких шкал: «Прив'язаність до місця», «Прив'язаність до місцевості», «Локальна ідентичність», «Ідентичність» та «Державна ідентичність».

Проаналізуємо отримані дані за показниками емоційної прив'язаності до місця проживання на різних територіальних вимірах: околиці дому проживання, міста та регіону. Порівняльний аналіз не виявив статистично значимих відмінностей в показниках прив'язаності до міста проживання в різних вікових групах, проте відмінності зафіксовані в показниках прив'язаності до околиці дому та регіону проживання (досліджувані групи підлітково-юнацького віку демонструють вищий рівень прив'язаності до околиці свого дому ($M=3,95$), порівняно з особами періоду ранньої дорослості ($M=3,58$). Підліткам та юнакам

притаманні найнижчі показники прив'язаності до регіону проживання ($M=3,56$), порівняно з особами більш старших вікових груп та статистично значимі відмінності з віковою групою середньої дорослості ($M=4,06$). Отож, для осіб підлітково-юнацького віку найбільш значимими є емоційні зв'язки з околицею свого дому та містом проживання, проте регіон для цієї групи є найменш вдалим об'єктом для творення емоційних зв'язків, порівняно зі всіма іншими віковими групами. Такі результати можна пояснити тим, що для підлітків та юнаків найважливішими ті територіальні виміри, з якими вони найчастіше безпосередньо контактують.

Виявлено відмінності в показниках шкали «Прив'язаність до місцевості» щоденної прив'язаності, ідеологічної прив'язаності та відсутності прив'язаності до місця проживання: особам віку середньої ($M=3,57$) та пізньої дорослості ($M=3,33$) притаманні вищі показники щоденної прив'язаності, ніж особам підлітково-юнацького віку ($M=2,5$) та особам ранньої дорослості ($M=2,89$) (рис. 2.2, Додаток Ф).

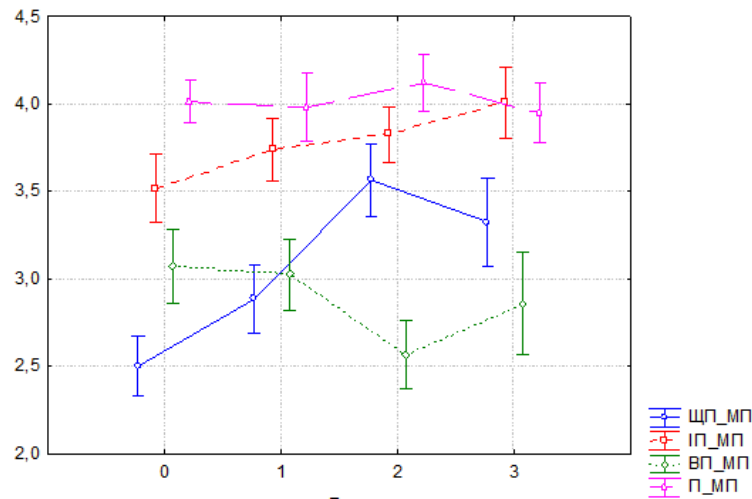

Рис. 2.2. Середні значення показників прив'язаності до місця проживання в чотирьох вікових групах (0 – підлітково-юнацький, 1 – рання дорослість, 2 – середня дорослість, 3 – пізня дорослість): ЩП – щоденна прив'язаність; ІП – ідеологічна прив'язаність; ВП – відсутність прив'язаності; П – емоційна прив'язаність, МП – місце проживання.

Спостерігаємо тенденцію: показники щоденної прив'язаності зростають у кожній черговій віковій групі, досягають найвищого рівня у групі осіб віку середньої дорослості. Показники щоденної прив'язаності часто пов'язують з тривалістю проживання особи в певному місці, що може переростати у звичку («місце проживання як звичка»). Зокрема ці дані підтверджуються показниками середньої тривалості проживання в різних вікових групах: підлітково-юнацький вік ($M=13,5$), рання ($M=22,56$), середня ($M=42,44$) та пізня ($M=49,02$) дорослість. Визначено статистично значимі відмінності між групою досліджуваних підлітково-юнацького віку ($M=3,52$) та віку пізньої дорослості ($M=4,01$), проте наявна тенденція підвищення середніх показників з кожною черговою віковою групою. Такі результати вказують на те, що з віком місце проживання відіграє усе більше значення, стосунки з місцем проживання якісно видозмінюються, або ж особи старшого віку більш рефлексивно оцінюють свій зв'язок з місцем проживання, усвідомлюючи його роль в їхньому житті. В показниках відсутності прив'язаності до місця проживання наявні такі відмінності: особи підлітково-юнацького віку ($M=3,07$) демонструють вищі показники відсутності прив'язаності до місця проживання, порівняно з особами середньої дорослості ($M=2,57$).

Перейдемо до аналізу показників шкали «Ідентичність». У представників середньої ($M=4,65$) дорослості більше виражена державно-локальна ідентичність (бачення себе мешканцем країни, регіону, міста, околиці дому), порівняно з представниками підлітково-юнацької вікової групи ($M=4,17$) (рис. 2.3). Проте, незважаючи на ці відмінності, показники державно-локальної ідентичності високі в усіх вікових групах ($M>4$, за максимального показника 5). Показники європейської ідентичності нижчі, порівняно з показниками державно-локальної ідентичності, та виявлено такі відмінності за віковими групами: представникам ранньої ($M=3,54$), середньої ($M=3,71$) та пізньої ($M=3,83$) дорослості притаманні вищі показники європейської ідентичності, порівняно з представниками підлітково-юнацького віку ($M=3,03$). Отож, можна підсумувати тенденцію: з віком межі територіального зв'язку людини з місцем розширюються і вона

прив'язується до ширших територій (як зазначав Ю.-Ф. Туан, «ми жителі – планети») [301].

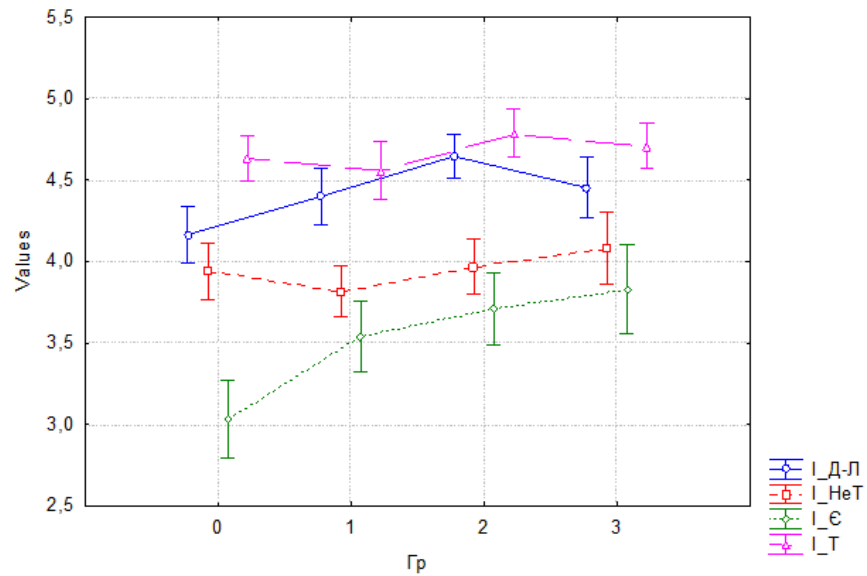

Рис. 2.3. Середні значення показників прив'язаності до місця проживання в чотирьох вікових групах (0 – підлітково-юнацький, 1 – рання дорослість, 2 – середня дорослість, 3 – пізня дорослість): I_Д-Л – державно-локальна ідентичність; I_HeT – нетериторіальна ідентичність; I_Є – європейська ідентичність; I_T – традиційна ідентичність.

Аналіз показників шкали «Державна ідентичність» дозволив отримати такі результати: представникам віку середньої дорослості притаманний найвищий рівень емоційного зв'язку зі своєю національною групою (M=6,11), порівняно з представниками інших вікових груп: підлітково-юнацький (M=5,58), рання (M=5,73) та пізня (M=5,46) дорослість. Націоналізм як возвеличення своєї національної групи найменше притаманний групі ранньої дорослості (M=3,66), порівняно з іншими групами: підлітково-юнацький (M=4,63), середня (M=4,295) та пізня (M=4,15) дорослість. Така тенденція може бути пов'язана з життєвими змінами, адже саме у віці ранньої дорослості особа стає самостійною в пошуку та реалізації свого життєвого шляху, а держава як інститут сприяє або заважає цьому. Враховуючи соціальні та економічні умови життя в Україні молодій людині часто важко реалізувати свої можливості, що може вести до часткового знецінення своєї національної групи.

Опитувальники «Ставлення до багатокультурного минулого міста» та «Значення міста» виявились складними та неефективними у застосуванні, саме тому вони не будуть використовуватись у подальшому дослідженні.

З метою виділення типів прив'язаності до місця проживання було проведено кластерний аналіз на основі показників шкал «Прив'язаність до місця» та «Прив'язаність до місцевості», до яких була застосована процедура стандартизації даних. На основі дерева кластеризації можна зробити висновок, що всіх досліджуваних, незалежно від віку, варто поділити на дві групи (Додаток У). Зведені дані про досліджуваних, які увійшли до виділених кластерів, представлені в таблиці 2.2. Коротко охарактеризуємо кожен з них.

Таблиця 2.2

Характеристика групи досліджуваних у виділених кластерах на підготовчому етапі дослідження

	<i>I кластер «прив'язані до місця проживання»</i>	<i>II кластер «неприв'язані до місця проживання»</i>
Віковий діапазон	14–82 роки	14–84 років
Середній вік	42,79 років	34,03 років
Стать:		
Чоловіки	28	35
Жінки	79	68
Сер. тривалість проживання	36,49 років	25,31 років
Заг. к-сть осіб	107	103

До першого кластеру увійшли особи, які характеризуються високими показниками щоденної, ідеологічної та емоційної прив'язаності та низькими показниками відсутності прив'язаності до місця проживання. Цей кластер об'єднав 107 осіб віком від 14 до 82 років (середній вік – 42,79 роки), з них 79 жінок та 28 чоловіків, а середня тривалість проживання в місті становить 36,49 років. Цьому кластеру було присвоєно назву *«наявність прив'язаності до місця проживання»*. Другий кластер об'єднав досліджуваних з високими показниками відсутності прив'язаності до місця проживання та низькими показниками емоційної прив'язаності, ідеологічної прив'язаності та щоденної прив'язаності. До цього кластеру увійшло 103 особи віком від 14 до 84 років (середній вік – 34,03 роки), з них 68 жінок та 35 чоловіків, а середня тривалість проживання в

місті становить 25,31 років. Назвемо його «*відсутність прив'язаності до місця проживання*». Отже, в результаті кластерного аналізу було виділено дві ортогональні групи, які відображають два типи зв'язків з місцем проживання – прив'язаність до місця проживання та відсутність прив'язаності до місця проживання.

Аналіз прив'язаності до місця проживання та соціо-демографічних показників досліджуваних висвітлив декілька особливостей (Додаток Т). Рівень щоденної прив'язаності до місця проживання пов'язаний з віком особи ($r=0,41$, при $p<0,01$), тривалістю проживання в цьому місці ($r=0,46$, при $p<0,01$), сімейним станом ($r=0,41$, при $p<0,01$) та освітою ($r=0,36$, при $p<0,01$) досліджуваних. Відтак, тривалість проживання особи в конкретному місці проживання, вік особи, рівень освіти пов'язані зі зростанням рівня щоденної прив'язаності особи. Такі результати ще раз підтверджують зв'язок віку особи та її зв'язку з місцем проживання, що виявляється в ставленні до місця проживання більше як до звички, що є наслідком укоріненості в ньому. (І. Альтман, Д. Гуммон, П. Густафсон, М. Левіцька та ін.) [132, 186, 201, 219]. Рівень ідеологічної прив'язаності теж прямо пов'язаний з тривалістю проживання в місцевості ($r=0,31$, при $p<0,01$). Це свідчить про те, що довше людина проживає в окресленій місцевості, то більше в неї виникає бажання взаємодіяти з нею, пишатися нею та досліджувати її. Наявність такої тенденції важлива для добробуту та покращення самої місцевості, адже зростання зацікавленості місцем його мешканцями може стати доброю основою для підвищення рівня активності громади загалом. Цікаво, що статистично значимих кореляцій між емоційною прив'язаністю та віком не виявлено, що може свідчити, що формування емоційного аспекту прив'язаності до місця проживання не залежить від віку особи. Отже, вік як соціо-демографічний показник є ключовим лише у зв'язку з щоденною прив'язаністю до місця проживання.

Відтак, прив'язаність до місця проживання безпосередньо пов'язана з віком особи та тривалістю проживання в певній місцевості, що підтверджує результати досліджень М. Бонаюто, П. Густафсон, М. В. Джуліані, М. Лаллі, М. Левіцька, Д.

Перкінс, Е. Рельф, С. Рігер та П. Лавракас, Д. Стокольс та С. Шумаєр, Р. Хей та ін. [141, 182, 185, 193, 216, 222, 268, 289]. Прив'язаність до місця проживання осіб у старшому віці (40 років і більше) може пояснюватися тривалістю проживання в цьому місці, також особи цього віку мігрують значно рідше, що пов'язано з певними психофізіологічними та соціальними факторами. Оскільки особи віком від 14 до 17 років найчастіше проживають з батьками чи опікунами, а зміни їхнього місця проживання, перш за все, пов'язані з рішеннями батьків, а не їхніми власними, то нижньою віковою планкою досліджуваних варто встановити вік 17 років (після закінчення школи). В цьому віці людина починає вже самостійно приймати рішення та конструювати своє життя. На такі вікові обмеження впливають особливості можливостей використання психодіагностичного інструментарію, оскільки більшість психодіагностичних методик мають свої вікові обмеження. За даними Головного управління статистики у Львівській області, більшість мігрантів – це молодь, віком 17–25 років, яка змінює місце проживання, щоб здобути високоякісну освіту чи високооплачуване працевлаштування, і така тенденція до міграції зберігається до 36 років. Згідно з формулюванням Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» особи віком від 17 до 35 років окреслюються як молодь.

Введення безвізового режиму в країни Європейського Союзу для громадян України відкриває додаткові можливості міграції для мешканців України. Останній перепис населення в Україні відбувся у 2001 році, тому прослідкувати рух населення та кількість населення доволі складно. Є. Головаха вказує на наявність стрімкої тенденції до зменшення кількості населення України, що пов'язано з втратою територій (АРК), окупацією Донецької та Луганської областей та зниженням якості життя [14]. Зниження якості життя населення стимулює депопуляцію населення, що зумовлено міграцією трудових кадрів держави, які шукають кращого життя. Місто Львів географічно знаходиться близько до кордону з Польщею, економіка та можливості якої вищі, ніж в Україні. Економічний розвиток та відносна стабільність робить сусідні держави більш привабливими для

проживання, а Україна як держава втрачає позиції, що ймовірно впливає на бажання формувати зв'язки з місцем та ідентифікуватися з ним.

Внаслідок проведеного підготовчого етапу дослідження було здійснено обґрунтування та вибір групи досліджуваних для основного етапу, відбір базових опитувальників для дослідження зв'язків людини з місцем проживання, зокрема для дослідження когнітивного, афективного та поведінкового аспектів прив'язаності до місця проживання. Аналіз отриманих даних показав потребу в процедуру дослідження додати опитувальники, які б дозволили дослідити прив'язаність до місця, де респонденти провели дитинство, якщо воно відрізняється від теперішнього місця проживання.

На другому – **основному** – етапі було проведено дослідження власне психологічних детермінант прив'язаності міської молоді до місця проживання. Збір емпіричних даних проводився з вересня 2015 до травня 2016 року. В основному дослідженні взяла участь 551 особа. Дослідження було проведене з врахування принципів добровільності та конфіденційності. Детальніше група досліджуваних описана у п. 2.3 цього розділу роботи.

На основі аналізу підготовчого етапу було обрано методики для дослідження зв'язків молоді людини з місцем проживання. До цього блоку увійшов такий методичний інструментарій: шкали «Прив'язаність до місця» та «Прив'язаність до місцевості» (М. Левіцька), які застосовувались для виміру особливостей зв'язків з місцем проживання та до місця походження (у випадку їхнього неспівпадіння), шкала «Локальна ідентичність» (М. Левіцька) [223].

Для перевірки теоретичної моделі з метою дослідження психологічних особливостей досліджуваних був обраний психодіагностичний інструментарій: опитувальник часової перспективи Ф. Зімбардо (ZTPI) в українськомовній адаптації О. Сенік [93], опитувальник «Шкали психологічного благополуччя» К. Ріфф в адаптації в адаптації Т. Шевелєнкової і П. Фесенка [122], п'ятифакторний опитувальник особистості Х. Тсуйї (5BFQ) в адаптації А. Хромова [114], шкала «Ідентичність» та «Державна ідентичність» М. Левіцької [224], опитувальник стосунків (The Relationships Questionnaire) К. Бартоломей та Л. Хоровіц [134],

шкала задоволеності життям Е. Дінера в адаптації Д. О. Леонтьєва и Є. М. Осіна [81], шкали «емоційний комфорт», «ескапізм» та «інтернальність» опитувальника «Соціально-психологічної адаптації» К. Роджерса, Р. Даймонд в адаптації О. К. Осницького [82], показник почуття спільності з іншими, методика «Цінності» Ш. Шварца (профіль особистості) [28], тест життєстійкості С. Мадді в адаптації Є. Осіна та О. Расказової [45], шкала толерантності до невизначеності Д. Мак-Лейна в адаптації Є. Осіна [80], тест сенсожиттєвих орієнтацій Д. О. Леонтьєва [46], методика «Віра в людей» М. Розенберга [26], методика вивчення довіри/недовіри особи іншим людям, світу і собі А. Б. Купрейченко [38]. Для кожної шкали обраних для дослідження методик обчислювався показник α -Кронбаха для перевірки надійності отриманих нею даних. Результати показників будуть представлені при аналізі використаних методик нижче.

На третьому етапі дослідження – **етап аналізу та інтерпретації результатів** – здійснювалося статистичне опрацювання зібраних емпіричних даних, а також аналіз та психологічна інтерпретація отриманих результатів; здійснено та визначено психологічні та соціо-демографічні детермінанти прив'язаності до місця проживання; окреслено особливості психологічних детермінант молоді з різними профілями прив'язаності до місця проживання та різною тривалістю проживання в місці проживання.

Статистичне опрацювання виконувалося за допомогою комп'ютерної програми STATISTICA (версія 8.0). Були використані методи описової статистики, порівняльного аналізу (однофакторний дисперсійний аналіз Шефе, непараметричний метод порівняння за критерієм Краскела-Уоллеса), кореляційний аналіз, кластерний аналіз, факторний аналіз, дискримінантний та регресійний аналіз. Аналіз та інтерпретація отриманих результатів включили декілька основних блоків, що відображені в практичній частині роботи (третьій розділ). За допомогою методів математичної статистики було виділено показники, які найбільш явно пов'язані із прив'язаністю до місця проживання особи та вказують на значення психологічних та демографічних детермінант у його забезпеченні.

Основним критерієм вибору методів математичного аналізу була їхня відповідність та можливість за їхньою допомогою розв'язати поставлені у дисертаційній роботі завдання, і, перш за все, перевірити сформовану теоретичну модель досліджуваного явища прив'язаності до місця проживання. В роботі було здійснено аналіз рівнів та типів прив'язаності до місця проживання, а також показників ідентифікації з місцем проживання у загальній групі досліджуваних та залежно від демографічних показників: статі, віку, рівня освіти, сімейного стану, зайнятості, матеріального стану, способу проживання.

Обрана програма дослідження психологічних детермінант прив'язаності до місця проживання дала змогу отримати надійні результати та забезпечила можливість реалізації завдань дисертаційного дослідження. Описана вище програма дослідження є оптимальною та відповідною для перевірки створеної теоретичної моделі досліджуваного явища в практичній частині роботи.

2.2. Визначення емпіричних показників та методичного інструментарію дослідження

Відповідно до теоретичної моделі психологічних детермінант прив'язаності до місця проживання (див. розділ 1, п. 1.3) було розроблено схему емпіричного дослідження та визначено емпіричні показники, які об'єднані в групи: прив'язаність до місця проживання, психологічні, соціо-демографічні та часові детермінанти досліджуваного явища (табл. 2.3). Розглянемо кожен з виділених блоків більш детально, звернувши увагу на емпіричні показники та психодіагностичний інструментарій вимірювання.

Таблиця 2.3

Схема емпіричного дослідження компонентів моделі психологічних детермінант прив'язаності до місця проживання

	Блоки	Емпіричні показники	Методики
Прив'язаність до місця	«Прив'язаність до місця проживання»	<ul style="list-style-type: none"> • Типи прив'язаності до місця проживання; • Рівень емоційної прив'язаності; 	<ul style="list-style-type: none"> • Шкала «Прив'язаності до місцевості» М. Левіцької; • Шкала «Прив'язаності до місця» М. Левіцької.
Психологічні детермінанти прив'язаності до місця проживання	«Ціннісно-орієнтаційні детермінанти»	<ul style="list-style-type: none"> • Ціннісні орієнтації; • Сенсожиттєві орієнтації; 	<ul style="list-style-type: none"> • Методика «Цінності» Ш. Шварца (профілі особистості); • Тест сенсожиттєвих орієнтацій Д. А. Леонтьєва.
	«Когнітивно-почуттєві детермінанти»	<ul style="list-style-type: none"> • Територіальна ідентичність; • Часова перспектива; • Психологічне благополуччя; • Задоволеність життям; • Почуття спільності з іншими; • Почуття емоційного комфорту; 	<ul style="list-style-type: none"> • Шкали «Ідентичність» та «Локальна ідентичність» М. Левіцької • Опитувальник часової перспективи особистості Ф. Зімбардо; • Опитувальник «Шкала психологічного благополуччя» К.Ріфф; • Шкала задоволеності життям Е.Дінера; • Шкала «емоційний комфорт» опитувальника «Соціально-психологічної адаптації» К. Роджерса, Р. Даймонд;
	«Індивідуально-психологічні властивості»	<ul style="list-style-type: none"> • Особистісні риси; 	<ul style="list-style-type: none"> • П'ятифакторний опитувальник особистості; • Шкала «інтернальність» опитувальника «Соціально-психологічної адаптації» К. Роджерса, Р. Даймонд;
	«Поведінкові тенденції»	<ul style="list-style-type: none"> • Толерантність до невизначеності; • Життєстійкість; • Ескапізм; 	<ul style="list-style-type: none"> • Шкала толерантності до невизначеності Д. Мак-Лейна; • Тест життєстійкості С. Мадді; • Шкала «ескапізм» опитувальника «Соціально-психологічної адаптації» К. Роджерса, Р. Даймонд;
	«Соціальна взаємодія»	<ul style="list-style-type: none"> • Стиль прив'язаності до інших; • Рівень довіри до інших. 	<ul style="list-style-type: none"> • Опитувальник стосунків К. Бартоломей, Л. Хоровіц; • Методика «Віра в людей» М. Розенберга;
Соціо-демографічні показники		<ul style="list-style-type: none"> • Вік • Стать • Освіта • Сімейний стан • Зайнятість • Тип населеного пункту місця походження • Спосіб проживання • Рівень задоволеності матеріальним станом 	<ul style="list-style-type: none"> • Питання анкети
Часові детермінанти		<ul style="list-style-type: none"> • Тривалість проживання у місті; • Кількість переїздів. 	<ul style="list-style-type: none"> • Питання анкети

Показники прив'язаності до місця проживання. Емпіричними показниками прив'язаності до місця проживання є зв'язки людини з місцем проживання, які розкривають когнітивні, афективні та поведінкові аспекти такої взаємодії. Одним з найбільш виражених аспектів прив'язаності до місця є афективний, крізь призму якого прив'язаність до місця розглядається як емоційний зв'язок, який виникає внаслідок взаємодії людини з місцем проживання.

Відповідно до цього було обрано дві методики дослідження прив'язаності до місця: шкала «Прив'язаність до місцевості» (М. Левіцька), метою якої є дослідження різних вимірів прив'язаності: *щоденна прив'язаність* відображає звичаєву укоріненість людини в місці проживання («місце як спадок»), дотримання традиції проживання в місці та оберігання його «духу»; *ідеологічна прив'язаність* відображає бажання пізнати місце «зсередини», дослідити його неповторність та знайти своє власне місце в його межах; *відсутність прив'язаності* вказує на те, що людина може спокійно переселитися з місця проживання, для неї головними є умови, в яких вона зможе реалізуватися та бути задоволеною життям, а не власне географічна місцевість; шкала «Прив'язаність до місця» (М. Левіцька), яка досліджує міру емоційного зв'язку людини з місцем проживання [224].

Люди прив'язуються (або ні) до певних конкретних місць, тому важко говорити про якесь абстрактне місце, оскільки межі місця можуть коригуватися самою людиною, враховуючи його концентричний характер (включає в себе різні територіальні категорії – околиця, місто, регіон, країна тощо). Саме тому при дослідженні прив'язаності до місця проживання в інструкції було чітко зазначено, про яку саме географічну локацію йдеться. В дослідженні місце проживання розглядається на рівні міста проживання, а власне міста Львова. Запропонована інструкція виглядала так: «Часто люди переживають сильні почуття до значимих місць, таких як помешкання, місто, місце відпочинку та навчання, чи навіть місць, де раніше ніколи не були. Нижче подано перелік можливих переживань, які в нас можуть виникати щодо місця проживання (місто Львів)». Наведені твердження пропонувалося оцінити за допомогою шкали від 1 до 5 за мірою згоди.

Одним із завдань дисертаційного дослідження було прослідкувати наявність взаємозв'язків прив'язаності до місця походження (місця народження та дитинства) та місця теперішнього проживання (у випадках, коли вони різнилися). Отож, в дослідженні було надано дві окремі шкали на дослідження прив'язаності до місця походження та до місця теперішнього проживання. У цьому блоці в результаті опитування було отримано вісім показників: чотири з них – стосувались стосунків з місцем проживання та рівня емоційної прив'язаності до актуального

місця проживання, інші чотири – до місця походження (для досліджуваних, які походили з інших населених пунктів).

Вибрані шкали були апробовані на загальноукраїнській вибірці, чисельністю три тисячі осіб в 2008 році. Шкали «Прив'язаність до місцевості» та «Прив'язаність до місцевості» були перевірені на надійність за допомогою розрахунку коефіцієнта α -Кронбаха. Для різних показників шкали «Прив'язаність до місцевості» коефіцієнт α -Кронбаха становив від 0,78 до 0,83 (щоденна прив'язаність – 0,83; ідеологічна прив'язаність – 0,79; відсутність прив'язаності – 0,78), що свідчить про високу надійність отриманого інструменту і дозволяє його використовувати для емпіричних досліджень. Коефіцієнт α -Кронбаха для шкали «Прив'язаність до місця», яка сконцентрована на дослідженні власне афективної сторони прив'язаності до місця проживання, становить 0,8.

Показники когнітивно-почуттєвих детермінант. Конструкт прив'язаності до місця пов'язаний з декількома іншими вимірами зв'язків людини з місцем, що підтверджено теоретично та емпірично. На думку дослідників (Б. Хернандеза, М. Хідальго, М. Уізер Салазар-Лаплейса та С. Хес), прив'язаність та ідентифікація з місцем проживання – це дві фази одного і того ж процесу, які тісно взаємопов'язані між собою [200, 256]. Ідентифікація з місцем є складовою більш загальної характеристики людини – знань про себе та своє місце в світі: адже тільки «знаючи де ми є (і звідки походимо), ми можемо сказати хто ми є насправді». Ці виділені показники можуть допомогти ширше та глибше дослідити особливості стосунків людини з місцем проживання. Відтак, ідентифікація з місцем є одним з вимірів зв'язків людини з місцем. Ідентифікація з місцем проживання має декілька концентричних вимірів, зокрема в дослідженні буде звернено увагу на державно-локальну та європейську ідентичності.

З метою дослідження ролі місця проживання у формуванні територіальної ідентичності особи в дослідження були включені показники локальної ідентичності. Найбільш знану теорію локальної ідентичності запропонували К. Твігер-Росс та Д. Юзелл, яка була адаптована до потреб досліджень місця проживання та базувалась на процесуальній теорії ідентифікації Г. Брейквел [302,

303]. Згідно цієї теорії, місце може стати частиною ідентичності людини, якщо дає їй почуття неперервності, дозволяє відрізнити себе від інших, є джерелом позитивної самооцінки, дає почуття самоефективності та можливості контролю над довкіллям. Відповідно до цих емпіричних показників були підібрані методики: шкала «Локальна ідентичність» (М. Левіцька), яка дозволяє дослідити чотири показники: *самоефективність, самооцінку, неперервність, самобутність*; шкала «Ідентичність» (М. Левіцька) виокремлює різні виміри територіальної (*державно-локальна, європейська*) та нетериторіальної ідентичності (ідентифікація з професією, поколінням, інтересами, релігійними поглядами, статтю тощо). Існує низка підходів до розуміння ідентичності особи, проте у цьому випадку показник державно-локальної ідентичності має на увазі приналежність до різних вимірів території, а держава розглядається як територіальне утворення, а не соціальний інститут. Шкала «Локальна ідентичність» була перевірена на надійність за допомогою розрахунку коефіцієнта α -Кронбаха, який в різних шкалах коливався від 0,69 до 0,82: *самоефективність* – 0,69; *самооцінка* – 0,76, *неперервність* – 0,69, *самобутність* – 0,82. В різних показниках шкали «Ідентифікація» коефіцієнт α -Кронбаха коливався від 0,69 до 0,77, що говорить про надійність обраного інструментарію.

Прив'язаність до місця проживання пов'язана з особливостями минулого досвіду та спогадами особи, а також її часовою орієнтацією. Для перевірки цього припущення було обрано опитувальник часової перспективи Ф. Зімбардо (*ZTPI*), призначений для діагностики уявлень про часові орієнтації особистості. Цей опитувальник (розроблений А. Гонзалесом і Ф. Зімбардо та адаптований на українську мову О. Сенік) складається із п'яти шкал часових орієнтацій. Дві шкали стосуються минулого: *негативного минулого*, де минуле розглядається переважно неприємним та викликає відразу, і *позитивного минулого*, де минулий досвід і час визначається як приємний, розглядається «крізь рожеві окуляри» і з ноткою ностальгії. Дві шкали стосуються теперішнього. Це – *гедоністичне теперішнє*, коли воно описується повним задоволенням і цінується насолода моментом без жалю про наслідки поведінки, і *фаталістичне теперішнє*: індивіди з такою часовою

орієнтацією вірять в долю, впевнені, що не можуть впливати ні на теперішні, ні на майбутні події свого життя. П'ята шкала – це *орієнтація на майбутнє*, що характеризується наявністю цілей, планів і спрямованістю поведінки на реалізацію цих планів і цілей [92]. Для різних шкал методики коефіцієнт α -Кронбаха становив: негативне минуле (0,81), минуле позитивне (0,77), майбутнє (0,79), теперішнє гедоністичне (0,6), теперішнє фаталістичне (0,79).

Однією з найбільш розроблених концепцій психологічного благополуччя як міри адаптованості до конкретних умов соціокультурного середовища є концепція К. Ріфф. Психологічне благополуччя, за К. Ріфф, включає шість компонентів: позитивне ставлення до себе і свого минулого життя (самоприйняття – *self-acceptance*); наявність цілей і занять, що додають життю сенс (цілі в житті – *purpose in life*); здатність виконувати вимоги повсякденного життя (компетентність – *environmental mastery*); почуття безперервного розвитку і самореалізації (особистісне зростання – *personal growth*); стосунки з іншими, пронизані турботою і довірою (позитивні стосунки з іншими – *positive relations with the others*); здатність наслідувати власні переконання (автономність – *autonomy*) [279-281]. Ці компоненти були визначені показниками психологічного виміру благополуччя і для їхнього вимірювання було обрано опитувальник «Шкала психологічного благополуччя» К. Ріфф в адаптації Т. Шевеленкової і П. Фесенка, який складається із шести шкал: *самоприйняття, позитивні стосунки з оточуючими, автономія, управління середовищем, цілі в житті, особистісне зростання*[119]. Для різних шкал методики К. Ріфф коефіцієнт Кронбаха становив від 0,7 до 0,74, що свідчить про високу надійність інструменту і дозволяє його використовувати для емпіричних досліджень: самоприйняття – 0,73, позитивні стосунки з оточуючими – 0,74, автономія – 0,72, управління середовищем – 0,73, цілі в житті – 0,74, особистісне зростання – 0,7.

Для дослідження емоційних детермінант прив'язаності до місця проживання була використана шкала задоволеності життям (*Satisfaction With Life Scale, SWLS*) Е. Дінера в адаптації Д. О. Леонтьєва и Є. М. Осіна. Шкала задоволеності життям – це скрінінговий опитувальник, призначений для визначення суб'єктивної

задоволеності людини життям [166]. Задоволеність життям є однією з складових, які визначають якість життя людини, та опосередковано бере участь у формуванні прив'язаності до місця проживання, адже всі питання шкали стосуються життя людини, яке проходить в конкретному місці проживання та діяльності людини. Коефіцієнт α -Кронбаха для цієї шкали становить 0,78, що вказує на її надійність.

Опитувальник «Соціально-психологічної адаптації» К. Роджерса, Р. Даймонд (СПА) в адаптації О. К. Осницького був перекладений українською мовою та перевірений на надійність за допомогою визначення коефіцієнту α -Кронбаха. Коефіцієнт α -Кронбаха для шкал цієї методики складає від 0,69 до 0,79, що свідчить про надійність отриманого інструменту. Шкала «емоційний комфорт» відображає характер домінуючих емоцій у житті досліджуваного (високі показники свідчать про переважання позитивних емоцій, почуття благополуччя свого життя, низькі показники – про наявність виражених негативних емоційних станів) [82].

Показники індивідуально-психологічних властивостей. Спираючись на аналіз досліджень емоційних стосунків людини з місцем, було виокремлено ряд особистісних рис, які можуть відігравати важливу роль у формуванні прив'язаності особи до місця проживання. До них належать екстраверсія, нейротизм, самоконтроль, прив'язаність і експресивність, для вимірювання яких було обрано опитувальник «Велика п'ятірка» Х. Тсуйї(5BFQ) в адаптації А. Хромова з однойменними шкалами [116]. Він дозволяє повно, лаконічно і адекватно описати психологічний портрет особистості і складається із п'яти біполярних факторів, а саме: *інтроверсія – екстраверсія, відчуженість – прив'язаність, імпульсивність – самоконтроль, емоційна стійкість – емоційна нестійкість, практичність – експресивність.*

Оскільки немає адаптації 5BFQ українською мовою, описаний вище російський варіант методики був перекладений українською мовою, після чого було визначено надійність отриманого інструмента за допомогою розрахунку коефіцієнта α -Кронбаха. Для різних шкал методики 5BFQ коефіцієнт α -Кронбаха становив від 0,68 до 0,75, що свідчить про високу надійність отриманого інструменту і дозволяє його використовувати для емпіричних досліджень:

інтроверсія – екстраверсія (0,73), відокремленість – прив'язаність (0,74), імпульсивність – самоконтроль (0,74), емоційна нестійкість – емоційна стійкість (0,75), грайливість – практичність (0,68). Шкала «інтернальність» опитувальника «Соціально-психологічної адаптації» К. Роджерса, Р. Даймонд (СПА) в адаптації О. К. Осницького віддзеркалює наскільки людина почуває себе суб'єктом власної діяльності і наскільки – пасивним об'єктом дії інших людей і зовнішніх обставин.

Показники соціальної взаємодії. Оскільки особливості взаємодії з оточуючими, соціальна активність згідно з запропонованою теоретичною моделлю є одним з детермінант прив'язаності до місця проживання, то одним з завдань було визначити стиль прив'язаності в міжособових стосунках та особливості взаємодії цього стилю з прив'язаністю до місця проживання. Стиль прив'язаності до значимих людей в дорослому віці, як і модель прив'язаності до місця проживання, бере свій початок в дитинстві. Саме в цьому віці, на думку засновників теорії прив'язаності Дж. Боулбі і М. Ейнсворт, формуються когнітивні/афективні схеми або уявлення особистості щодо стосунків з близькими людьми [144, 190]. Ці уявлення та схеми, хоч і можуть зазнавати змін протягом життя людини, залишаються незмінними та розповсюджуються на форму (стиль) взаємодії з усіма значимими людьми. Теоретично, ці уявлення впливають на очікування людини, її емоції, захисти, а також на відповідні патерни поведінки у всіх близьких стосунках.

Вибраний опитувальник стилю стосунків є модифікацією К. Бартоломей, Л. Хоровіц оригінального опитувальника на визначення стилю прив'язаності К. Хазан, П. Шейвер (*Questionnaire «Adult attachment style» C. Hazan, P. Shaver*) [190, 195]. Для використання цього опитувальника, його оригінальну версію було перекладено українською мовою з англійської мови, а також узгоджено переклад з експертами-лінгвістами. Цей опитувальник дозволяє дослідити та виокремити переважаючий стиль прив'язаності особи в партнерських стосунках. При різній взаємодії двох вимірів: абстрактного уявлення особи про себе (чи людина варта любові і підтримки чи ні) та абстрактного уявлення особи про інших (чи інші люди надійні та заслуговують довіри, чи ненадійні), можна виділити чотири комбінації

[195]. Ці комбінації відображають прототипні моделі прив'язаності, які різняться між собою рівнем та типом виявленої близькості до інших [232]. Опитувальник дозволяє описати чотири основні стилі стосунків, які часто зустрічаються між людьми: надійний стиль (*secure*), тривожний стиль (*preoccupied*), відкидаючий стиль (*fearful*), стиль уникнення (*dismissing*). Досліджуваному пропонують поставити позначку поруч з буквою, що відповідає стилю, який найкраще його описує або найбільш близький для нього, а також оцінити, наскільки кожен опис відповідає загальному стилю взаємодії за допомогою семибальної шкали.

Для оцінки загального рівня довіри особи до людей і людської спільноти загалом було використано методику «Віра в людей» або «Шкала довіри» М. Розенберга (експрес-варіант). Як відомо, базова довіра формується в ранньому дитинстві, і є фундаментом для благополуччя і успіху на будь-якому життєвому етапі. Як було зазначено в теоретичній частині роботи, довіра як складова соціального капіталу особи, є одним з чинників прив'язаності до місця проживання (М. Левіцька, Д. Халперн, Я. Хербст) [189, 196]. Коефіцієнт α -Кронбаха для цієї методики складає 0,69.

З метою дослідження особливостей соціальної взаємодії досліджуваних також було використано показник почуття спільності з іншими. Показник почуття спільності з іншими вимірювався за допомогою питання «Яка картинка найкраще відображає Ваші почуття щодо себе та оточуючих?» та схематичних кіл, які мали сім варіантів бачення взаємодії себе та інших (від повної незалежності – 1 до повного злиття – 7). Досліджуваним пропонувалось вибрати ступінь взаємодії з іншими, позначивши відповідні кола.

Показники ціннісних орієнтацій. Цінності часто розглядають як критерії вибору цілей, що спонукають людину до дій в повсякденному житті [139]. Дослідження показують, що між прив'язаністю до місця проживання та цінностями особи існує взаємозв'язок, адже особа часто керується своїми цінностями у виборі місця проживання, у способі досягнення цілей та взаємодії з оточуючими. Для дослідження ціннісних орієнтацій особистості було використано методику «Цінності» Ш. Шварца (частина 2: профілі особистості) в адаптації В. Н.

Карандашева. Опитувальник дозволяє дослідити цінності, які людина декларує в своєму щоденному житті. В методиці виокремлено 10 груп цінностей, які описуються за допомогою двох вимірів: консерватизм – відкритість до змін, трансцендентність – самопіднесення [28].

До цієї методики входять такі шкали: *влада* (центральна мета цього типу цінностей полягає в досягненні соціального статусу чи престижу, контролю чи домінування над людьми чи ресурсами (авторитет, багатство, соціальна влада, імідж тощо), *досягнення* (виявляється в особистому успіху через вияв компетентності відповідно до соціальних стандартів, та, як наслідок, досягнення соціального схвалення), *гедонізм* (метою такого типу цінностей виступає насолода та чуттєва задоволеність), *стимуляція* (виявляється у прагненні до новизни, глибоких переживань, різноманітності), *самостійність* (мета цього типу цінностей полягає в самостійності мислення і виборі способів дії, в творчій та дослідницькій діяльності, тобто задоволення потреби в самоконтролі та самоуправлінні), *універсальність* (мотиваційна ціль цього типу цінностей полягає в розумінні, терпимості, захисті благополуччя людей та природи), *доброта* (виявляється в вияві доброти в повсякденному спілкуванні, взаємодії з близькими людьми, тобто збереження та підтримання благополуччя людей, з якими людина є в близьких стосунках), *традиції* (мотиваційною ціллю цієї цінності є повага, прийняття звичаїв та ідей, які існують в культурі та дотримання їх), *конформність* (виявляється в стриманні та попередженні дій, які можуть причинити шкоду іншим чи не відповідають соціальним очікуванням), *безпека* (виявляється в прагненні до власної безпеки та безпеки інших людей, гармонійному розвитку суспільства та стосунків).

Методика була перекладена з російської мови та перевірена на надійність за допомогою коефіцієнта α -Кронбаха. Показники коефіцієнта в різних шкалах методики коливались від 0,77 до 0,85, що свідчить про надійність інструменту для вимірювання цінностей: влада (0,84), досягнення (0,85), гедонізм (0,83), стимуляція (0,78), самостійність (0,78), універсальність (0,83), доброта (0,8), традиції (0,75), конформність (0,8), безпека (0,77).

Для дослідження ціннісної сфери було використано також тест сенсожиттєвих орієнтацій, який є адаптованою версією тесту «Ціль в житті» (*Purpose-in-Life Test*) Д. Крамбо і Л. Махоліка [157]. Методика розроблена на основі теорії прагнення до сенсу та логотерапії В. Франкла «Ціль в житті» та адаптована на російську мову Д. О. Леонтьєвим [43, 46]. Методика була перекладена українською мовою та перевірена на надійність за допомогою коефіцієнта α -Кронбаха. Показники коефіцієнта в різних шкалах коливались від 0,7 до 0,78 – отож, методика є надійним інструментом для вимірювання цінностей: цілі в житті (0,76), процес життя (0,78), результат життя (0,75), локус контролю – Я (0,7), локус контролю – життя (0,73).

Тест сенсожиттєвих орієнтацій містить п'ять шкал: *цілі в житті* (наявність у людини цілей в майбутньому, які надають життю осмисленості, спрямованості та часової перспективи), *процес життя* (сприйняття свого життя як цікавого, емоційно насиченого та осмисленого), *результат життя* (оцінка життєвого шляху з точки зору продуктивності та осмисленості), *локус контролю – Я* (уявлення людини про себе як про сильну особистість, яка має достатню свободу вибору, аби будувати своє життя відповідно до власних планів, задумів та уявлень про його змістовність), *локус контролю – життя* (шкала дозволяє визначити фаталізм в уявленнях людини про особисту відповідальність за власне життя), а також *загальний показник життєвих орієнтацій* (узагальнений показник наявності життєвих цілей, важливими складовими якого є: задоволеність, яку особа отримує під час досягнення цілей; впевненість у власній здатності самостійно обирати задачі та досягати результатів; емоційна насиченість сьогоденням; задоволення минулими досягненнями).

Показники поведінкових тенденцій. Довкілля людини може бути дуже різним – спокійним і бурхливим, доброзичливим і ворожим, монотонно повсякденним і несподівано екстремальним. Щоб стати практиками, певні поведінкові вияви, конкретні індивідуальні вчинки набувають повторності, колективності, спільності. Вони ніби дістають «постійну прописку» в сучасному соціумі, стають для певних спільнот регулярними, звичними (Т. Титаренко) [104, с. 23]. Люди, які по-різному

будують стосунки з місцем проживання, відповідно по-різному поведуться в ньому. Варто згадати про осіб, які змінюють місце проживання, і тоді місце проживання виконує інші функції для цих осіб, ніж для постійних мешканців місцевості. Можемо припустити, що вони використовують місце проживання в різний спосіб (постійний мешканець використовує його як джерело енергозбереження, те, що надає почуття сталості та щоденності, для приїжджого – спочатку діяльність в цьому місці може розглядатися як ризикована та нова, місце як «відкриття»). Стосунки людини з місцем проживання включають у себе рівень готовності людини до змін (змін місця проживання, способу проживання тощо). Тому важливо дослідити, чи почуття невизначеності пов'язане з особливостями прив'язаності до місця проживання.

За Н. Зінченко, невизначеність довкілля, яка потребує варіативності поведінки – це основа свободи та творчості людини. Невизначеність характерна для будь-якої ситуації розвитку та становлення людини (В. Зінченко) [25, с. 17]. Толерантність до невизначеності – це одна з запорок розвитку людини: подолання невизначеності, пошук альтернативних варіантів розв'язання актуальних проблем активують більшість психічних процесів людини [80, 181]. В такому випадку невизначеність має позитивний вплив на життя людини, стимулюючи її пізнавальну діяльність. Для дослідження особливостей переживання почуття невизначеності було обрано методика «Шкала толерантності до невизначеності» Д. Мак-Лейна, яка вимірює схильність особистості до жорсткої регламентації життя та повного знання про порядок майбутніх подій, або до відкритості та невизначеності. Методика розроблена в 1993 році під назвою «*Multiple Stimulus Types Ambiguity Tolerance Scale-I*», перекладена і адаптована російською мовою Є. М. Осінім в 2004 році. Методика включає в себе такі шкали: *ставлення до новизни, ставлення до складних завдань, ставлення до невизначених ситуацій, надання переваги невизначеності, толерантність/уникнення до невизначеності, загальний бал толерантності до невизначеності*. Методику було перекладено українською мовою та здійснено перевірку на надійність інструменту. Для різних шкал методики коефіцієнт α -Кронбаха становив від 0,73 до 0,79, що вказує на надійність

даного інструменту дослідження: ставлення до новизни (0,78), ставлення до складних завдань (0,73), ставлення до невизначених ситуацій (0,73), надання переваги невизначеності (0,79), толерантність до невизначеності (0,74).

Важливим показником якості життя людини було визначено також життєстійкість як соціально-психологічну передумову якісного життєвого моделювання, що дає можливість людині знайти індивідуальний шлях ефективного життєвого балансування [105]. Життєстійкість як система переконань людини про себе, світ, стосунки з ним, дозволяє людині витримувати і ефективно переживати стресові ситуації. Людина з вищим рівнем життєстійкості в одній і тій же ситуації рідше переживає стрес та краще його долає. Життєстійкість визначається як аналогія «відваги бути», ця екзистенційна відвага означає готовність «діяти незалежно від» – незалежно від онтологічної тривоги, тривоги втрати сенсу (М. Гайдегер). Саме життєстійкість дозволяє людині долати тривогу, яка пов'язана з вибором майбутнього (невизначеності), а не минулого (те, що неможливо змінити) в ситуації екзистенційної дилеми. Для вимірювання було обрано тест життєстійкості С. Мадді в адаптації Д. Леонтьєва та О. Расказової [45]. Згідно з теорією С. Мадді, життєстійкість виступає фактором, який визначає готовність особистості вибирати нову, незвичну ситуацію на противагу байдужому вибору або вибору звичної та знайомої ситуації [228], і включає в себе три відносно самостійні компоненти: *залученість*, *контроль* і *прийняття ризику*, що відповідають однойменним шкалам обраної методики. Життєстійкість виступає як соціально-психологічна передумова готовності до змін середовища і ефективного особистісного саморозвитку.

Аналогічно до «Шкали толерантності до невизначеності», описаний варіант методики С. Мадді був перекладений українською мовою і перевірений на надійність. Коефіцієнт α -Кронбаха для різних шкал цієї методики склав від 0,66 до 0,76 («залучення» – 0,66; «контроль» – 0,71; «прийняття ризику» – 0,76), що свідчить про високу надійність отриманого інструменту і дозволяє його використовувати для емпіричних досліджень.

Часові детермінанти прив'язаності до місця проживання. Як було зазначено в теоретичному розділі роботи, тривалість проживання тісно пов'язана з прив'язаністю до місця проживання, почуттям приналежності до місця та небажанням переселитися з нього, а також ці показники пов'язані з віком особи. Час бере участь в творенні глибокого ідентифікаційного зв'язку з місцем (Б. Хернандез), частково відповідає за почуття культурної та родової неперервності (Р. Хей) та за екзистенційну укоріненість (Е. Рельф) [194, 197, 267]. Для дослідження тривалості проживання в місці та мобільності особи було використано показники «час проживання у місті Львові», «час проживання у області (Львівська область)», а також кількість змін місця проживання (помешкання, міста та області). За дослідженнями М. Левіцької, зі збільшенням тривалості проживання в певній місцевості зростає щоденна прив'язаність до місця проживання та підвищується рівень емоційної прив'язаності.

Показники соціо-демографічного блоку. Блок соціо-демографічних показників об'єднав в собі інформацію про вік, стать, рівень освіти, сімейний стан, зайнятість досліджуваних та задоволеність ними їхнім матеріальним станом. До показників характеристик місця було включено тип населеного пункту місця походження, адже саме з місцем походження, місцем дитинства, особа утворює найбільш значимі зв'язки, які можуть переноситися на подальші творення таких зв'язків з місцями подальшого проживання; а також спосіб проживання, що вказує на наявність/відсутність власності у особи, її почуття щодо своїх можливостей та творення власного простору.

Стать, вік, освіта є важливими соціально-демографічним показниками, отож перевіriamo їхні зв'язки з явищем прив'язаності до місця проживання. З віком рівень прив'язаності до місця проживання буде більш вираженим, що зумовлено закономірностями психічного розвитку особистості та тривалістю проживання в місцевості. Враховуючи особливості сприймання жінок та чоловіків та дослідження гендерної психології варто зазначити, що ймовірно виміри прив'язаності до місця проживання у чоловіків та жінок будуть якісно відрізнятися між собою. Створення сім'ї передбачає ведення спільного сімейного побуту та

обумовлює укоріненість людини в певному місці, отож ймовірно для одруженої молоді характерною буде більш виражена щоденна прив'язаність до місця проживання. Здобуття освіти розширює світобачення людини, підвищує рівень самосвідомості особи, отож, ймовірно особам з вищим рівнем освіти буде притаманний нижчий рівень прив'язаності до місця проживання (рівень освіти вимірювався за допомогою шкали: 1 – неповна середня; 2 – середня, 3 – середня спеціальна, 4 – неповна вища, 5 – вища, 6 – науковий ступінь).

Суттєвий вплив на ставлення особи до місця має почуття привласнення цією особою певного місця: якщо вона чується власником певного місця (або має це місце у своїй власності юридично), то це місце набуває для неї особистісного значення, виникає бажання ідентифікації з цим місцем як «своїм» та розповсюдити на нього свою особистість (за відомою ідеєю У. Джемса) [20]. Тому було введено показник «спосіб проживання», в якому зафіксовано, чи має досліджуваний власність на своє житло та умови проживання: гуртожиток (тимчасове/чуже), оренда квартири (частково тимчасове/чуже), разом з батьками (частково постійне/своє), власне житло (постійне/своє). Наявність певної власності, задовольняючи базову потребу у безпеці, спонукає до почуття прив'язаності до речей, об'єктів, місця тощо. Саме тому, ймовірно, особи, які мають власне житло, будуть демонструвати вищий рівень прив'язаності до місця проживання.

До цього блоку було включено питання анкети про задоволеність матеріальним станом особи. Досліджуваним пропонувалось оцінити їхній матеріальний стан за допомогою семибальної шкали (1 – дуже поганий, 7 – дуже добрий). Така оцінка носить суб'єктивний характер, адже вона не була співставлена з конкретними об'єктивними показниками (заробітною платою, стипендією тощо), проте в роботі важлива власне суб'єктивна сторона такої оцінки, оскільки різним людям потрібна різна кількість грошей для оцінки задоволеності своїм матеріальним станом. Перераховані соціально-демографічні показники визначалися за допомогою спеціально розробленої анкети (Додаток А).

2.3. Характеристика групи досліджуваних

Основною групою дослідження було обрано міську молодь. Згідно з Законом України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» молодь – громадяни України віком від 14 до 35 років². Проте, керуючись особливостями використання більшості психодіагностичного інструментарію нижню вікову планку було піднято до 17 років. Саме цей вік часто стає для людини початком самостійного життя, що пов'язано з закінченням школи та подальшим пошуком себе в професійній чи сімейній сферах.

За статистичними даними з початку ХХ ст. на території України спостерігається зростання урбаністичних процесів. У 2013 році за даними держкомстату України відсоток міського населення зріс до 68,9%, а сільського знизився до 31,1%, незважаючи на зменшення кількості усього населення держави. Урбанізація – процес, характерний для більшості розвинутих країн світу, приріст міського населення відбувається щороку. Саме тому для дослідження було обрано власне міську молодь: після закінчення школи більшість сільських мешканців з метою продовжити навчання покидають домівку та вирушають до міста, де часто залишаються проживати в майбутньому. Зокрема, частка міських жителів у Львівській області у 2013 році сягала 60,4 % і постійно збільшується.

Найбільш поширеним є визначення молоді як соціально-демографічної групи, котрій притаманні специфічні психологічні, фізіологічні та культурні властивості. Ці властивості визначаються не лише віковими особливостями, але й тим, що соціальне, економічне, політичне становище молоді, її духовний світ, система ціннісних орієнтацій перебувають на стадії становлення. Молодь – це соціально-демографічна група, що переживає період становлення власної соціальної зрілості. Характерною особливістю міської молоді є включеність у життя та проблеми міста, в якому проходить їхня життєдіяльність. Проживання у місті висуває перед людиною ряд вимог та оточує її специфічними обставинами, які формують життєву ситуацію особи та визначають спосіб її життя, впливають на її уявлення про місце проживання та формування зв'язків з ним. Молодь як категорія, згідно більшості вікових періодизацій, знаходиться в періоді пізньої

²<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>

юності та ранньої дорослості, що ставить перед нею ряд нових специфічних завдань: формування/визначення власної ідентичності та свого місця в світі, пошук сенсу життя, побудова життєвих планів та визначення особистісних пріоритетів, професійне становлення та початок сімейного життя, що пов'язане з пошуком та формуванням довірливих взаємин зі значимою людиною, прийняттям відповідальності за своє життя, розвитком власної компетентності та визнанням особистісних обмежень [87, 88, 90, 95, 97, 125, 127, 259].

Ефективність розв'язання цих вікових завдань певною мірою залежить від особливостей прив'язаності особи до її місця проживання. Незважаючи на ступінь усвідомленості особою цього зв'язку, стосунки з місцем її проживання відіграють значиму роль у її житті, зокрема беруть участь у прийнятті нею рішень та формуванні поведінки. Отже, визначення психологічних детермінант прив'язаності міської молоді до місця проживання допоможе сприянню процесу самоідентифікації міської молоді як активного члена актуального місця проживання та розвитку емоційних зв'язків з цим місцем. Це сприятиме підвищенню психологічного благополуччя молоді, яка зможе бути активним суб'єктом власної діяльності та сприятиме розвитку суспільних змін та місцевості зокрема. Визначення психологічних детермінант прив'язаності до місця проживання актуальне як для молоді, яка походить з міста (підтримання та зміцнення прив'язаності до місця проживання з метою попередження міграційних процесів та надмірної мобільності населення), так і для молоді, яка приїхала в місто з метою пошуку роботи чи навчання (формування та підтримання прив'язаності до місця проживання з метою полегшення соціально-психологічної адаптації молоді та формування активного мешканця місцевості).

В досліджувану групу увійшли 551 особа – студенти двох вищих навчальних закладів різних курсів (1–5 курс): Львівського національного університету імені Івана Франка та Національного університету «Львівська політехніка» та працююча молодь міста Львова. Детальний опис досліджуваної групи представлений у таблиці 2.4.

Таблиця. 2.4

Характеристики основної групи досліджуваних

Характеристики		кількість	%
Стать	Чоловіки	274	49,7%
	Жінки	277	50,3%
Освіта	Закінчена вища	138	25,05%
	Закінчена середня/ середня спеціальна	353	64,07%
	Неповна середня	60	10,89%
Сімейний стан	Неодружені	505	91,65%
	Одружені	43	7,8%
	Розлучені	3	0,54%
Тривалість проживання у Львові	До 1 року	54	9,8%
	1-5 років	168	30,49%
	5-10 років	50	9,07%
	Більше 10	17	3,09%
	Все життя	262	47,55%
Тип населеного пункту місця походження	Обласний центр	292	52,99%
	Місто	146	25,57%
	Село	113	20,51%
Спосіб проживання	Власне житло	81	14,7%
	З батьками	238	43,19%
	Оренда квартири	97	17,6%
	Гуртожиток	127	23,05%
	Інше	8	1,45%

Основну групу досліджуваних склала молодь віком 17–35 років (середній вік досліджуваних становить 21,12, SD=3,99). Досліджувана група представлена 277 жінками (50,3% від загальної кількості досліджуваних) та 274 чоловіками (49,7%). Досліджувані з основної групи дослідження поділялися за рівнем освіти: 413 особи отримали повну середню освіту та продовжували навчання у вищих навчальних закладах, а 138 осіб вже отримали диплом про вищу освіту. В досліджувану групу потрапило 505 неодружених осіб, 43 – одружених та 3 – розлучених. Високий рівень неодружених осіб в молодому віці ймовірно пов'язаний з тенденцією віддетермінування моменту створення сім'ї та надання переваги досягненню інших життєвих цілей.

Усі досліджувані є мешканцями міста Львова з середньою тривалістю проживання у місті 12 років (M=12,19; SD=9,62), а у області – 16 років (M=16,32; SD=7,93). Мінімальний час проживання на момент дослідження становив півроку, максимальний – 35 років. Для 262 осіб місто Львів є місцем походження і вони проживають тут все своє життя, 54 особи проживають в цьому місті близько півроку, 168 осіб – від одного до п'яти років, 67 осіб – п'ять років і більше, проте

не походять з цього міста. За критерієм «тип населеного пункту місця походження»: 292 особи походять з обласних пунктів, 146 – з міст та містечок, а 113 осіб виросли та провели дитинство в селі. Ще однією з важливих характеристик групи досліджуваних є спосіб проживання в межах міста: 81 особа проживає в власному житлі, 238 – разом з батьками, 97 – винаймають квартиру, 127 – проживають в гуртожитках.

Висновки до другого розділу

У другому розділі дисертаційного дослідження описано програму емпіричного дослідження психологічних детермінант прив'язаності міської молоді до місця проживання, яка включила три етапи: підготовчий, основний, етап аналізу та інтерпретації результатів. На підготовчому етапі було здійснено планування та сформовано процедуру емпіричного дослідження, на основі аналізу результатів пілотного дослідження підібрано базові методики для дослідження прив'язаності до місця проживання у міській молоді, а також обґрунтовано вибір досліджуваної групи для основного емпіричного дослідження. На підготовчому етапі було визначено емпіричні показники для дослідження в основному етапі роботи та проаналізовано особливості прив'язаності міської молоді до місця проживання залежно від соціо-демографічних показників.

Виявлено, що існують певні особливості прив'язаності до місця проживання у міській молоді, у порівнянні зі старшою категорією міського населення: міська молодь характеризується дещо нижчою зацікавленістю місцем та з меншою ймовірністю розглядає місце проживання як місце для майбутнього життя та найкращого місця для проживання. Отож, міські мешканці, віком старше 35 років, міцніше укорінені в місці. Досліджувані, незважаючи на вік, емоційно пов'язані з місцем, почуваються тут достатньо безпечно, сумують за ним у випадках розлуки та пишаються ним, і почуваються тут «як вдома», вважаючи місце проживання частиною себе, що в свою чергу свідчить, що місто є достатньо привабливим об'єктом для формування зв'язків з ним. Виявлено, що у міській молоді тривалість проживання та вік не пояснюють формування зв'язку мешканців з місцем проживання, про що свідчать низькі кореляційні зв'язки між

цими показниками, отож варто розглянути інші можливі детермінанти прив'язаності до місця проживання у міської молоді.

На основному етапі згідно з визначеними емпіричними показниками за допомогою підібраних психодіагностичних методик було зібрано емпіричні дані, потрібні для перевірки створеної теоретичної моделі. Упродовж третього етапу здійснювалося статистичне опрацювання, аналіз та інтерпретація зібраних емпіричних даних. Емпіричні показники, визначені для перевірки теоретичної моделі психологічних детермінант прив'язаності до місця проживання, включили в себе показники прив'язаності до місця проживання (рівень емоційної прив'язаності до місця проживання, щоденну та ідеологічну прив'язаність, що є основою для сприймання міською молоддю місця проживання), показники поведінкових тенденцій (здатність молоді діяти в невизначених чи ризикованих ситуаціях та долати щоденні виклики), когнітивно-почуттєві показники (ідентифікація з групою мешканців місцевості проживання, локальна ідентичність, часові орієнтації, емоційний комфорт, задоволеність життям, почуття міської молоді психологічного благополуччя), показники ціннісних орієнтацій, показники індивідуальних психологічних властивостей, показники соціальної взаємодії (стиль взаємин з іншими), соціо-демографічні показники досліджуваних (вік, стать, освіта, сімейний стан, зайнятість, спосіб проживання) та часові показники (тривалість проживання у місцевості).

Основну групу досліджуваних склали 551 особа, віком 17-35 років, серед них 274 чоловіків та 277 жінок. Усі респонденти на час проведення дослідження були мешканцями міста Львова з різною тривалістю проживання. Досліджувані були поділені за критерієм місця походження та тривалості проживання в місці для здійснення порівняння особливостей прив'язаності до місця проживання у виділених групах.

Відповідно до обраних емпіричних показників було підібрано валідний і надійний діагностичний інструментарій, який об'єднав такі методики: шкали «Прив'язаність до місця» та «Прив'язаність до місцевості» (М. Левіцька), шкали «Локальна ідентичність» та «Ідентичність» (М. Левіцька), опитувальник часової

перспективи (Ф. Зімбардо), опитувальник «Шкала психологічного благополуччя» (К. Ріфф), тест життєстійкості (С. Мадді), п'ятифакторний опитувальник особистості (Х. Тсуйї), опитувальник стосунків (К. Бартоломей, Л. Хоровіц), шкала задоволеності життям (Е. Дінер), шкали «емоційний комфорт», «ескапізм» та «інтернальність» опитувальника «Соціально-психологічної адаптації» (К. Роджерс, Р. Даймонд), показник почуття спільності з іншими, методика «Цінності» (Ш. Шварц), шкала толерантності до невизначеності (Д. Мак-Лейн), тест сенсожиттєвих орієнтацій (Д. А. Леонтьєв), методика «Віра в людей» (М. Розенберг), авторська методика вивчення довіри/недовіри особи іншим людям, світу і собі (А.Б. Купрейченко).

Обрана програма емпіричного дослідження та методичний інструментарій дають змогу отримати надійні і достовірні результати та реалізувати завдання дисертаційного дослідження. Основні здобутки розділу, зокрема результати пілотного дослідження, висвітлено у 4 публікаціях, 2 з яких опубліковані у фахових виданнях.

РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДЕТЕРМІНАНТ ПРИВ'ЯЗАНОСТІ МІСЬКОЇ МОЛОДІ ДО МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ

У цьому розділі подано аналіз результатів емпіричної перевірки теоретичної моделі детермінант прив'язаності міської молоді до місця проживання та визначено зміст психологічних детермінант такої прив'язаності. Представлено психологічну типологію прив'язаності міської молоді до місця проживання, окреслено психологічні особливості представників різних типів та рекомендації психологічної роботи з кожним із виділених типів.

3.1. Особливості прив'язаності до місця проживання міської молоді залежно від соціо-демографічних показників

З метою аналізу особливостей прив'язаності до місця проживання у міській молоді представимо результати описової статистики показників досліджуваного явища. Аналіз вимірів прив'язаності до місця проживання демонструє, що досліджуваним найвище притаманні рівні емоційної ($M=3,86$) та ідеологічної прив'язаності до місця проживання ($M=3,59$), а найнижчий вияв характерний для щоденної прив'язаності ($M=2,57$) (Додаток Б). Такі результати можна пояснити особливостями досліджуваної групи: молодь вважається найбільш мобільною та активною групою населення, а щоденна прив'язаність як спосіб укорінення у місцевості передбачає певний рівень ригідності до зміни місця проживання.

Як було припущено в теоретичні моделі (розділ 1) та підтверджено емпіричними дослідженнями І. Альтмана, М. Бонаюто, М. Боннес, М. Джуліані, М. Левіцької, М. Моргана, К. Раймонда, Б. Хернандеза, Б. Хідальго, К. Чов, Р. Фелдмана, Ф. Форнари та ін., прив'язаність до місця проживання пов'язана з певними соціо-демографічними характеристиками особи [133, 141, 143, 155, 176, 183, 200, 223, 249, 266]. У пілотному дослідженні, представленому у розділі 2, простежуються статистично значущі зв'язки між віком досліджуваних та щоденною прив'язаністю до місця проживання, але в основному етапі дослідження,

в якому вік респондентів знаходиться у діапазоні 17 – 35 років, статистично значущих зв'язків між вимірами прив'язаності до місця проживання та віком досліджуваних не виявлено (Додаток В). Отримані результати дозволяють зробити декілька припущень: вік як ізольований демографічний показник – не є ключовим чинником прив'язаності до місця проживання у міській молоді, отож варто його розглядати в комплексі з іншими демографічними показниками (наприклад, тривалістю проживання в місцевості); незалежно від віку, в якому молода особа стала мешканцем місцевості, в неї є потенційні задатки до формування зв'язків з актуальним місцем проживання, що дає можливість полегшити адаптацію людини в новій місцевості.

Порівняння середніх показників прив'язаності до місця проживання дозволяє стверджувати, що незалежно від освіти, досліджувані виявляють вищі рівні ідеологічної ($M > 3,55$) та емоційної ($M > 3,81$) прив'язаності, порівняно з щоденною прив'язаністю до місця проживання ($M \leq 2,69$). Особи з вищою освітою декларують сильніші зв'язки з місцем проживання (щоденна прив'язаність ($M = 2,695$) та ідеологічна ($M = 3,71$) прив'язаність), порівняно з особами, які отримали середню освіту ($M = 2,53$), ($M = 3,55$) відповідно (рис. 3.1., Додаток Г).

Рис. 3.1. Порівняння показників прив'язаності до місця проживання за критерієм рівень освіти

Такі результати свідчать про те, що прив'язаність до місця проживання у міської молоді з вищою освітою на когнітивному та поведінковому рівнях більш усвідомлена та ці особи більш ефективно використовують свій простір проживання для досягнення власних цілей. За П. Бурдье, можливість здобуття освіти та наявність відповідного диплома є одним з показників інституціоналізованого типу культурного капіталу людини [4, с. 60]. Можна припустити, що рівень культурного капіталу молодих людей пов'язаний з рівнем прив'язаності до місця проживання: у осіб з вищим культурним капіталом зв'язки з місцем проживання міцніші.

Порівняльний аналіз також дає підстави стверджувати, що міській молоді з вищою освітою характерний вищий рівень емоційної прив'язаності до місця проживання ($M=4,01$), порівняно з особами з завершеною середньою освітою ($M=3,81$). Такі результати можна пояснити особливостями досліджуваної групи: особи з завершеною середньою освітою – переважно студенти, які ще лише визначаються зі своїм майбутнім та місцем проживання зокрема. Внаслідок аналізу демографічних даних, виявлено, що більшість досліджуваних з вищою освітою отримували її в межах актуальної місцевості проживання, що пов'язано з також з тривалістю проживання в цій місцевості. Загалом можна виокремити таку тенденцію: міській молоді з вищою освітою характерні вищі рівні вимірів прив'язаності до місця проживання.

3.1.1. Особливості прив'язаності до місця проживання міської молоді залежно від тривалості проживання у місцевості

Тривалість проживання за даними більшості вчених, які займаються тематикою зв'язків людини з місцем, є одним з найбільш підтверджених детермінант прив'язаності до місця проживання [201, 202, 205, 208, 214, 219, 234, 251]. Залежно від тривалості проживання в конкретному місці прив'язаність до місця проживання має свої особливості. Для дослідження цих особливостей застосовано порівняльний аналіз показників у осіб, для яких теперішнє місце проживання є місцем походження (провели тут дитинство та продовжують життя) – (середня тривалість проживання у теперішньому місці проживання – 20,53 років),

та осіб, які змінили місце проживання та провели своє дитинство (до 12 років) в іншому населеному пункті (середня тривалість проживання у теперішній місцевості – 4,41 роки) (Додаток Г).

Порівняння показників різних вимірів прив'язаності до місця в осіб, для яких Львів є рідним місцем, і осіб, які переїхали до нього, а дитинство провели в іншому населеному пункті, дозволило виокремити відмінності в показниках емоційної та щоденної прив'язаності до місця проживання, а також відсутності прив'язаності. Як і можна було очікувати, щоденна прив'язаність та емоційна прив'язаність до місця проживання вищі в осіб, які не змінювали місця проживання ($M=2,65$) та ($M=3,99$), порівняно з особами, які провели своє дитинство в іншому населеному пункті ($M=2,5$) та ($M=3,74$). Відсутність прив'язаності до місця проживання вища в осіб, які провели своє дитинство в іншому населеному пункті ($M=3,03$), у порівнянні з особами, які не змінювали місця проживання ($M=2,89$). Ці результати лише підтверджують особливості вияву різних вимірів прив'язаності до місця проживання у міської молоді, зокрема: тривалість проживання в певній місцевості та проведення в ній свого дитинства та підліткового віку пов'язана з підвищенням рівня щоденної прив'язаності (звичайної укоріненості в місці проживання) та зі зміцненням емоційних зв'язків з ним [224]. Отож, зростання рівня прив'язаності виявляється в укоріненості особи в цьому місці, у ставленні до нього як до найкращого місця для проживання для себе і своїх близьких, як до місця, що викликає позитивні емоції та є частиною особистості людини.

У показниках ідеологічної прив'язаності не виявлено статистично значущих відмінностей за критерієм місця походження, що дає підстави вважати, що формування такого роду зв'язку безпосередньо не пов'язане з місцем походження молоді людини та з тривалістю проживання в певній місцевості. Відсутність статистично значимих відмінностей в показниках ідеологічної прив'язаності можна пояснити специфікою виміру ідеологічної прив'язаності до місця проживання, у випадку якої місце розглядається як «відкриття», як «магніт», який приваблює та спонукає до активності в ньому. Отримані результати цінні для розуміння особливостей формування різних вимірів прив'язаності до місця в

зв'язку з тривалістю проживання в певному місці та знання про своє місце походження (прийнято вважати, що місце походження в більшості випадків залишається ключовим в біографії людини, незалежно від кількості та географії інших місць проживання).

Для отримання більш цілісної картини розуміння зв'язків з місцем проживання у осіб, які походять та не походять з актуального місця проживання, проаналізуємо особливості локальної ідентичності досліджуваних. Найвні відмінності в показниках усіх вимірів локальної ідентичності: самобутність, неперервність, самоефективність та самооцінка. Теперішнє місце проживання для міської молоді, яка походить з цього місця, відіграє більш значиму роль в формуванні її локальної ідентичності: самобутність ($M=3,53$), неперервність ($M=3,33$), самооцінка ($M=3,95$) та самоефективність ($M=3,88$), порівняно з молоддю, яка виросла та провела дитинство в іншому населеному пункті ($M=3,05$), ($M=2,98$), ($M=3,58$) та ($M=3,28$) відповідно. Отримані результати дозволяють припустити, що походження з певної місцевості та тривалість проживання в ній пов'язані з ідентичністю особи, зокрема з мірою, з якою місце проживання стане частиною ідентичності особи та виконуватиме певні психологічні функції: забезпечення почуття протяжності в часі та просторі, автентичності та самоцінності як члена цієї місцевості тощо.

З метою виявлення тенденцій вияву вимірів прив'язаності до місця проживання залежно від тривалості проживання в цій місцевості всіх досліджуваних було поділено на п'ять підгруп за критерієм тривалості проживання з інтервалом в п'ять років: до 1 року, до 5 років, до 10 років, більше 10, а також була сформована група осіб, які походять з цієї місцевості та прожили в ній все своє життя (від народження) (рис. 3.2, Додаток Д).

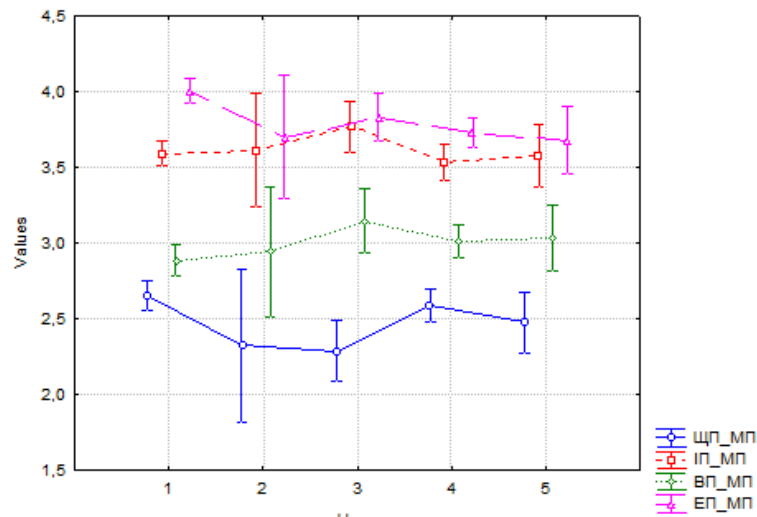

Рис. 3.2. Порівняльні профілі результатів досліджуваних за середніми показниками прив'язаності до місця проживання за критерієм тривалості : 1 – від народження; 2 – більше 10 років; 3 – 5-10 років; 4 – 1-5 років; 5 – менше року (ЩП – щоденна прив'язаність; ІП – ідеологічна прив'язаність; ВП – відсутність прив'язаності; ЕП – емоційна прив'язаність).

За допомогою описової статистики були визначені середні показники вимірів прив'язаності до місця проживання в кожній з виділених часових груп: наявна тенденція підвищення емоційної прив'язаності до місця проживання зі зростанням тривалості проживання в певній місцевості. Подібні результати були отримані в дослідженнях (Дж. Касарда, М. Яновіц, 1974) [208]. Отож, що довше молода особа проживає в межах певної місцевості, то більше в неї формується почуття зв'язку з нею, це місце набуває особистісного забарвлення та спонукає до бажання залишитися в ньому якомога довше.

У пілотному етапі дослідження було виявлено статистично значущі прямі зв'язки щоденної прив'язаності до місця проживання та тривалості проживання в місцевості. В основному дослідженні ці зв'язки виявляються при низьких значеннях кореляцій ($r \leq 0,21$, при $p < 0,001$), що не дає підстав зробити висновки про залежність прив'язаності до місця проживання та тривалості проживання у міській молоді. Отож, немає підстав вважати тривалість проживання визначальним чинником прив'язаності до місця проживання у міській молоді. Отримані результати можна пояснити тим, що швидше всього молоді люди ще не встигли

«укорінитися», «прижитися» в актуальному місці проживання або ще розглядають можливі перспективи для його зміни, а в пілотному дослідженні були представлені особи більшості вікових груп, зокрема старші особи, які вже, як можна припустити, «пустили коріння». Тому цілком ймовірно, що досліджуваним потрібно більше часу, щоб тривалість проживання зайняла ключове місце у формуванні сили прив'язаності до місця проживання. Можна підсумувати, що ключовими чинниками для формування прив'язаності до місця проживання у міської молоді є не тривалість проживання, а певні психологічні властивості людини. Це дозволяє підтвердити твердження, що формування прив'язаності до місця проживання не лише наслідок часу проживання в ньому, але й наслідок дії певних особистісних та психологічних чинників.

З метою виявлення зв'язку між різними вимірами прив'язаності до актуального місця проживання та місця походження (у групі досліджуваних, в яких актуальне місце проживання та місце походження не співпадають) було здійснено статистичну процедуру множинної регресії. Дослідники зв'язків людини з місцем (І. Альтман, Р. Гіфорд, С. Льов, П. Морган, Л. Сканель та ін.) вказують на наявність в людини тенденції формувати тип прив'язаності до нового місця проживання подібний до того типу, який вони сформували з першим місцем проживання/місцем походження [133, 227, 249, 283].

За допомогою регресійного аналізу в групі досліджуваних, які не походять зі Львова та провели своє дитинство у іншому місці, було визначено, як виміри прив'язаності до попереднього місця проживання впливають на формування прив'язаності до актуального місця проживання (Додаток Е). Регресійний аналіз дає підстави стверджувати, що у визначенні емоційної прив'язаності до актуального місця проживання у осіб, які походять з іншого населеного пункту, найважливішу роль відіграє сформованість ідеологічної прив'язаності до актуального місця проживання та щоденної прив'язаності до місця проживання, а також наявність емоційної прив'язаності до місця дитинства. Спробуємо надати психологічний аналіз отриманим даним. Щоденна прив'язаність та ідеологічна прив'язаність до місця дитинства здійснюють негативний вплив на емоційну

прив'язаність до актуального місця проживання. Формуванню емоційних зв'язків з місцем проживання сприяє здатність особи розглядати та сприймати нове місце проживання як цікаве та привабливе для життя, а також як простір для діяльності, створення сім'ї та власної історії. Слід зауважити, що якщо молода людина розглядала своє попереднє місце проживання подібним чином (зокрема, була укорінена в ньому), то це перешкоджатиме формуванню емоційних зв'язків з новим місцем. Отож, здатність формувати емоційні зв'язки в новому місці стимулюється наявністю такого попереднього досвіду у взаємодії з місцем. Ці результати співзвучні з іншими дослідженнями (П. Морган, 2010) [249].

За результатами регресійного аналізу досліджувані виміри прив'язаності до місця проживання найбільше зумовлюються наявністю відповідного стилю стосунків з місцем походження (Додаток Е). Отримані результати дозволяють стверджувати, що щоденну та ідеологічну прив'язаність до місця проживання загалом визначають щоденна та ідеологічна прив'язаність до місця дитинства та емоційна прив'язаність до актуального місця проживання. Отже, прослідковується збереження провідного стилю стосунків з місцем проживання при його зміні. Ця тенденція не поширюється на емоційну прив'язаність до актуального місця проживання, оскільки основну роль в її формуванні відіграє ідеологічна прив'язаність до актуального місця проживання.

Підсумовуючи, можна сформулювати деякі особливості взаємодії прив'язаності міської молоді до місця проживання та їхніх соціо-демографічних характеристик. Попри те, що у літературі та пілотному дослідженні (див. розділ 2) описані суттєві зв'язки між прив'язаністю до місця проживання та такими соціо-демографічними показниками як вік, рівень освіти, сімейний стан та спосіб проживання [224, с. 176], у міської молоді не було виявлено статистично значимих кореляцій між цими показниками. Такі результати вказують на специфіку досліджуваної групи, а також на те, що у формуванні прив'язаності до місця проживання у міської молоді соціо-демографічні показники не є ключовими детермінантами цього процесу, як і тривалість проживання в актуальній місцевості. Отримані результати дослідження є цінними, адже скеровують основну увагу на

певні психологічні відмінності/особливості молоді у процесі формування її зв'язків з місцем.

3.1.2. Особливості прив'язаності до місця проживання та інших зв'язків міської молоді з місцем проживання залежно від статі

Прив'язаність до місця проживання як зв'язок людини з місцем має свої особливості залежно від статі особи. Спостерігаємо статистично значимі відмінності у всіх показниках шкал, спрямованих на дослідження прив'язаності до місця: щоденна прив'язаність, ідеологічна прив'язаність, відсутність прив'язаності до місця прив'язаності, емоційна прив'язаність до місця проживання. Отож, жінкам притаманний статистично вищий рівень показників щоденної ($M=2,64$) та ідеологічної ($M=3,76$) прив'язаності до місця проживання, а також емоційної прив'язаності до місця проживання ($M=3,96$), порівняно з цими показниками в чоловіків ($M=2,5$), ($M=3,42$) та ($M=3,76$). Рівень відсутності прив'язаності до місця проживання вищий у чоловіків ($M=3,09$), порівняно з виявом цього показника у жінок ($M=2,84$). Описані результати представлені на рисунку 3.3 та в додатках (Додаток Ж).

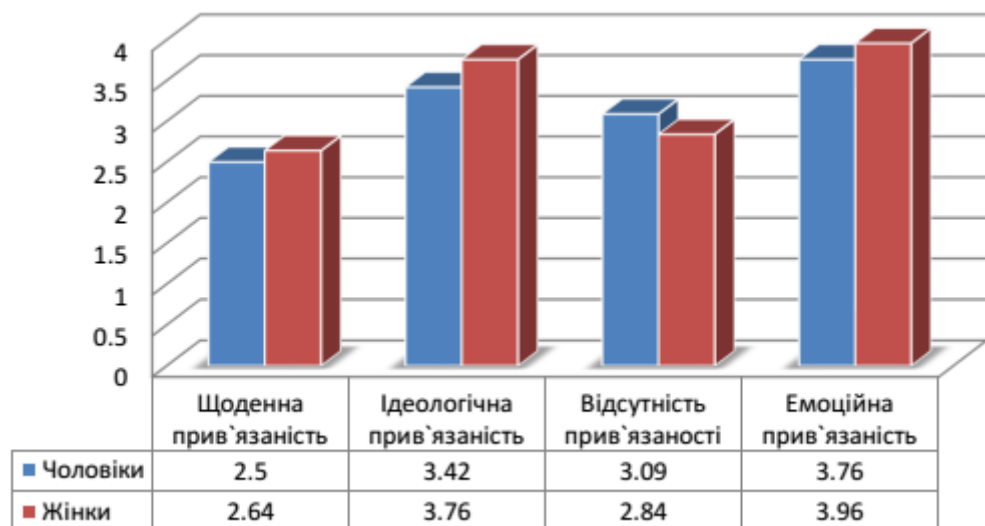

Рис. 3.3. Порівняльні профілі результатів показників прив'язаності до місця проживання за статтю

Для кращого розуміння особливостей статевих відмінностей зв'язків людини з місцем, проаналізуємо також показники інших шкал: ідентифікація з місцем проживання та локальна ідентичність (рис. 3.4). Результати порівняльного аналізу вказують, що жінкам притаманний вищий рівень державно-локальної ідентичності ($M=4,19$), ніж чоловікам ($M=3,98$). В показниках вимірів локальної ідентичності наявні такі відмінності: жінкам притаманні вищі показники таких вимірів локальної ідентичності як неперервність ($M=3,29$) та самооцінка ($M=3,83$), ніж чоловікам ($M=3$) та ($M=3,67$) відповідно. Такі дані вказують на те, що місце проживання для чоловіків та жінок стає частиною ідентичності в різних спосіб: жінкам важливе для формування ідентичності почуття протяжності, цілісності та престижу, які забезпечує це місце проживання, для чоловіків ці речі менш значущі. Разом з тим, жінки з більшою ймовірністю вважають себе членами своєї місцевості – мешканками свого міста та своєї країни, ніж чоловіки.

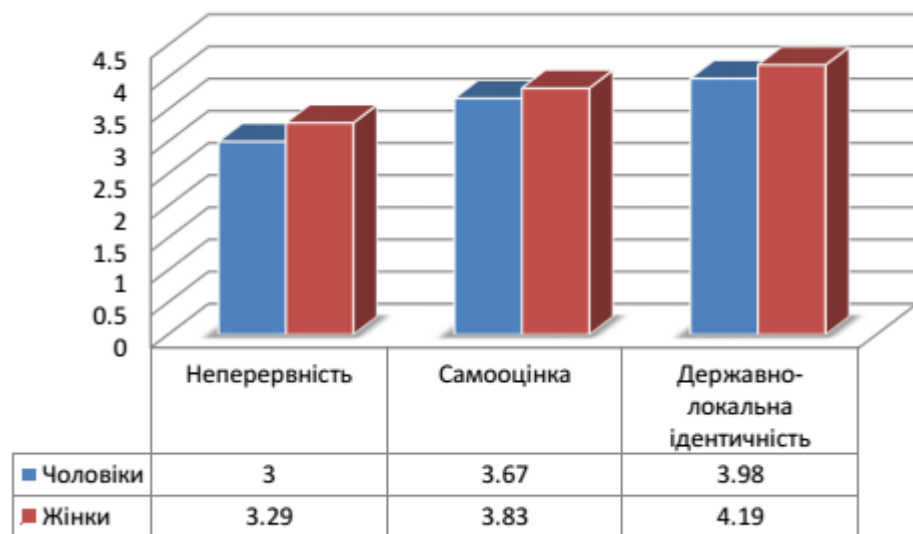

Рис. 3.4. Порівняльні профілі результатів показників зв'язків з місцем проживання за статтю

З метою виявлення особливостей явища прив'язаності до місця проживання залежно від статті було здійснено кореляційний аналіз. Співставлення значущих кореляцій між шкалою прив'язаності до місця та іншими шкалами психологічних методик, застосованих у емпіричному дослідженні, в групах жінок та чоловіків представлено у таблиці 3.1 (Додаток Є).

Таблиця 3.1

Значущі коефіцієнти кореляцій між шкалою «Прив'язаність до місця» та шкалами психодіагностичних методик (при $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,001$) в групі жінок та чоловіків³

	Жінки	Чоловіки
Управління середовищем	0,34	----
Особистісне зростання	0,28	----
Цілі у житті	0,33	----
Самоприйняття	0,46*	----
Самобутність	----	0,31*
Неперервність	----	0,48*
Самооцінка	0,39*	0,41*
Самоефективність	0,35*	0,44*
Задоволеність життям	0,44*	----
Негативне минуле	-0,34*	----
Теперішнє фаталістичне	-0,31	----
Інтернальність	0,36*	----
Емоційна комфортність	0,42*	----
Ескапізм	-0,37*	----
1.1. пасивність - активність	0,28	----
1.2. підкорення - домінування	0,34	----
Інтроверсія - Екстраверсія	0,29	----
5.4 нечутливість - сенситивність	0,30	----
Цілі в житті	0,33	----
Процес життя	0,44*	0,41*
Результат життя	0,49*	0,37
Локус контролю - Я	0,37	0,46*
Локус контролю - життя	0,55*	0,42*
Сенсожиттєві орієнтації	0,48*	0,43*
Надання переваги невизначеності	----	0,35
Залученість	0,37	----
Контроль	0,33	0,36
Прийняття ризику	0,30	----
Життєстійкість	0,41*	0,34
Довіра	----	0,39*
Державно-локальна ідентичність	0,37*	0,66*
Традиційна ідентичність	0,33*	0,43*
Патріотизм	0,55*	0,58*
Нетериторіальна ідентичність	----	0,50*

Емоційні зв'язки з місцем проживання мають свої особливості залежно від статі особи. Прив'язаність до місця проживання у жінок пов'язана з показниками психологічного благополуччя: почуттям компетентності у щоденних справах, здатністю ефективно використовувати наявні ресурси для досягнення власних

³ Незначущі коефіцієнти кореляції не вказані у таблиці, всі коефіцієнти подані у додатках

цілей, прагненням до неперервного самовдосконалення та саморозвитку і з можливістю реалізації власного потенціалу. Емоційна прив'язаність до місця проживання у жінок пов'язана з позитивним ставленням до себе та прийняттям себе, враховуючи свої переваги та недоліки. У жінок усвідомленість ставлення до власного життя, його наповненості та динаміки життєвих подій сприяє зміцненню емоційного зв'язку з місцем проживання.

У жінок емоційна прив'язаність до місця проживання пов'язана з їхніми часовими орієнтаціями: досліджувані жінки, які з меншою ймовірністю оцінюють своє минуле як неприємне чи негативне, а також більше вірять у власні сили та можливість управляти своїм життям, своїм теперішнім та майбутнім, формуватимуть міцніші емоційні зв'язки з актуальним місцем проживання. Разом з тим, у жінок наявні зв'язки прив'язаності до місця проживання з показниками соціально-психологічної адаптації: зі зростанням готовності жінок брати на себе відповідальність за власне життя, переживати позитивні емоції зміцнюються емоційні зв'язки з актуальним місцем проживання. Виявлено, що у жінок емоційна прив'язаність до місця проживання пов'язана з такими індивідуальними психологічними властивостями як відповідальність, сенситивність, прагнення до домінування у взаєминах, а також спрямованість на зовнішній світ. Прив'язаність до місця проживання у жінок часто пов'язана з їхніми життєвими цілями, готовністю діяти в нових ситуаціях, ризикувати та брати на себе відповідальність за свої вчинки.

Усі вище описані особливості притаманні жінкам та не спостерігаються у чоловіків, проте чоловікам характерний ряд особливостей прив'язаності до місця проживання у взаємодії з іншими психологічними характеристиками. У чоловіків зниження переживання почуття тривоги, страху у комунікації з оточуючими та зростання здатності вибудовувати довірливі стосунки з іншими сприяє зміцненню емоційних зв'язків з актуальним місцем проживання, а також готовність бути стійким та сприймати нові, незнайомі та ризиковані ситуації як стимули, здатність формувати життєві цілі та наповнювати своє життя сенсом сприяє зміцненню емоційних зв'язків з місцем проживання.

У чоловіків сила емоційного зв'язку з місцем проживання пов'язана з мірою вияву їхньої ідентичності: зокрема, прив'язаність до місця проживання взаємопов'язана з рівнем почуття себе як члена своєї громади, соціального класу, професії, а також члена європейської спільноти. Варто зазначити, що і у чоловіків, і у жінок, зміцнення рівня прив'язаності до місця проживання взаємопов'язане з силою почуття ідентифікації себе зі своєю місцевістю та країною (державно-локальною ідентичністю). У чоловіків присутня така тенденція: збільшення рівня прив'язаності до місця проживання корелює з мірою ототожнення себе з мешканцями своєї місцевості (локальною громадою) за допомогою можливості розрізнення себе від мешканців інших місцевостей. Отож, особливості місця, його унікальність та самобутність важливі для чоловіків для зміцнення емоційного зв'язку з їхнім актуальним місцем проживання, а це в свою чергу сприяє зміцненню локальної ідентичності молодого чоловіка.

Можна стверджувати, що стать як соціо-демографічний показник є значимим в детермінації явища прив'язаності до місця проживання у міській молоді. Жінкам притаманні вищі рівні всіх вимірів прив'язаності до місця проживання, порівняно з чоловіками, що свідчить про наявність у жінок вищої здатності та потреби формувати та підтримувати зв'язки з місцем проживанням. Переживання емоційного зв'язку з місцем проживання залежно від статі має певні особливості. У жінок почуття прив'язаності до місця проживання пов'язане з посиленням переживання психологічного благополуччя та задоволеності власним життям, внутрішньою готовністю брати відповідальність за перебіг свого життя, а також здатністю ризикувати, що підвищує спонтанність дій. Емоційна прив'язаність до місця проживання пов'язана з орієнтацією на оточуючий соціальний світ жінки та такими індивідуально-психологічними рисами жінок як активність, прагнення до домінування, і в той же час чутливістю до інших. У чоловіків специфічних зв'язків виявляється менше, проте: для чоловіків у формуванні емоційних зв'язків важливо, щоб місце проживання виконувало функції протяжності їхньої ідентичності та допомагало в формуванні почуття їхньої самобутності/автентичності. Емоційні зв'язки з місцем у чоловіків пов'язані з підвищенням здатності більш впевнено

діяти в невизначених ситуаціях та виражати довіру до інших людей, що важливо для зміцнення соціального капіталу та ефективної адаптації та діяльності в межах місцевості.

3.2. Психологічні особливості міської молоді з різними типами прив'язаності до місця проживання

Здійснення аналізу психологічних характеристик осіб з різними типами прив'язаності до місця проживання є одним із завдань дослідження. Першим кроком для виконання цього завдання було виокремлення за допомогою кластерного аналізу підгруп досліджуваних з різними типами прив'язаності до місця проживання і порівняння їх за психологічними показниками. Кластерний аналіз проводився на основі показників шкали «Прив'язаність до місцевості» (щоденна прив'язаність, ідеологічна прив'язаність, відсутність прив'язаності до місця проживання) та шкали «Прив'язаність до місця» (емоційна прив'язаність до місця проживання). До показників обраних шкал було застосовано процедуру стандартизації даних.

Для того, щоб прийняти рішення про кількість кластерів, на яку доцільно розбивати групу досліджуваних, було побудовано ієрархічне дерево кластеризації на основі евклідової відстані між класами (Додаток 3). Аналіз ієрархічного дерева кластеризації показав, що загальну групу досліджуваних доцільно розбивати на три підгрупи. При розбитті групи досліджуваних на три кластери було виявлено, що відмінності у вираженні усіх показників прив'язаності до місця проживання між трьома кластерами є статистично значущими (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2

Відмінності показників прив'язаності до місця проживання між трьома кластерами

Назва шкали	Between - SS	df	Within - SS	df	F	signif. - p
Щоденна прив'язаність	170,3700	2	284,1489	548	164,2850	0,00
Ідеологічна прив'язаність	236,2386	2	312,2666	548	207,2888	0,00
Відсутність прив'язаності	232,1444	2	294,8920	548	215,6978	0,00
Емоційна прив'язаність	249,9040	2	319,7219	548	214,1665	0,00

Для характеристики психологічних особливостей осіб, які увійшли у виділені кластери, спершу, опишемо особливості кожного з них. Перший кластер характеризується низькими показниками щоденної, ідеологічної та емоційної прив'язаності до місця проживання та високими показниками відсутності прив'язаності до місця проживання. Цей кластер, базуючись на аналізі специфіки поєднання досліджуваних показників, отримав назву «*Відсутність прив'язаності до місця проживання*» або ж «*неприв'язані до місця проживання*» (Додаток 3.5). У кластер увійшло 182 особи (33,03% від загальної кількості досліджуваних).

Другому кластеру притаманні помірно високі значення показників щоденної прив'язаності та емоційної прив'язаності до місця проживання, середні показники ідеологічної прив'язаності до місця проживання та низькі показники відсутності прив'язаності до місця проживання (Додаток 3.6). Такий профіль отримав назву «*традиційна прив'язаність до місця проживання*» та об'єднав 185 осіб (33,58% від загальної кількості досліджуваних).

Третій кластер характеризується високими показниками ідеологічної прив'язаності до місця проживання, відсутності прив'язаності та емоційної прив'язаності до місця проживання, а також низькими показниками щоденної прив'язаності до місця проживання. Виділеному кластеру було присвоєно назву «*Парадоксальна прив'язаність до місця проживання*». Цей кластер неоднозначний за своєю структурою, оскільки поєднує в собі високі показники різних за валентністю зв'язків з місцем проживанням (ідеологічна прив'язаність та відсутність прив'язаності до місця проживання), що вказує на те, що особи, які увійшли до цього кластеру демонструють особливий тип зв'язку з місцевістю проживання: особи, які увійшли до цього кластеру з одного боку – зацікавлені своїм місцем проживання, мають бажання брати участь в його справах, розвивати його та покращувати, а з іншого боку – за наявності можливості змінити місце проживання, якому буде властива більша кількість вигод та перспектив, вони б скористались нею. При подальшому аналізі цього кластеру буде наведено більш детальну характеристику групи осіб, які представляють цей кластер, що дасть можливість

глибше зрозуміти його особливості. До цього кластеру увійшло 184 особи, що становить 33,39% від загальної кількості досліджуваних (Додаток 3.7).

З метою підтвердження достовірності групової класифікації досліджуваних був застосований дискримінантний аналіз отриманих даних, в результаті якого було виявлено, що коректність класифікації досліджуваних за типом прив'язаності до місця проживання має такий вигляд (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Класифікаційна матриця для груп досліджуваних, яким характерні різні типи прив'язаності до місця проживання

Групи	Відсоток коректності (%)	«Неприв'язані до місця проживання»	«Традиційно прив'язані»	«Парадоксально прив'язані»
		p=,33031	p=,33575	p=,33394
«Неприв'язані до місця»	97,25275	177	2	3
«Традиційно прив'язані»	99,45946	0	184	1
«Парадоксально прив'язані»	99,45652	1	0	183
Заг. кількість	98,72958	178	186	187

Аналізуючи вище представлену таблицю, відповідність співвіднесення досліджуваних до групи «неприв'язаних до місця проживання» здійснюється у 97,25% випадків (похибка класифікація в цьому випадку складає 2,75%). Коректність віднесення досліджуваних до групи «традиційно прив'язаних до місця проживання» становить 99,46% (похибка класифікації 0,54%), а коректність віднесення до групи «парадоксально прив'язаних» - 99,46% при похибці класифікації 0,54%. Загальний відсоток коректності здійсненої класифікації складає 98,73% при похибці класифікації 1,37%, що свідчить про достатньо високу достовірність поділу осіб у групи за типом прив'язаності міської молоді до місця проживання. Ці дані підтверджуються аналізом розміщення результатів у просторі канонічних змінних до трьох груп досліджуваних (рис. 3.5)

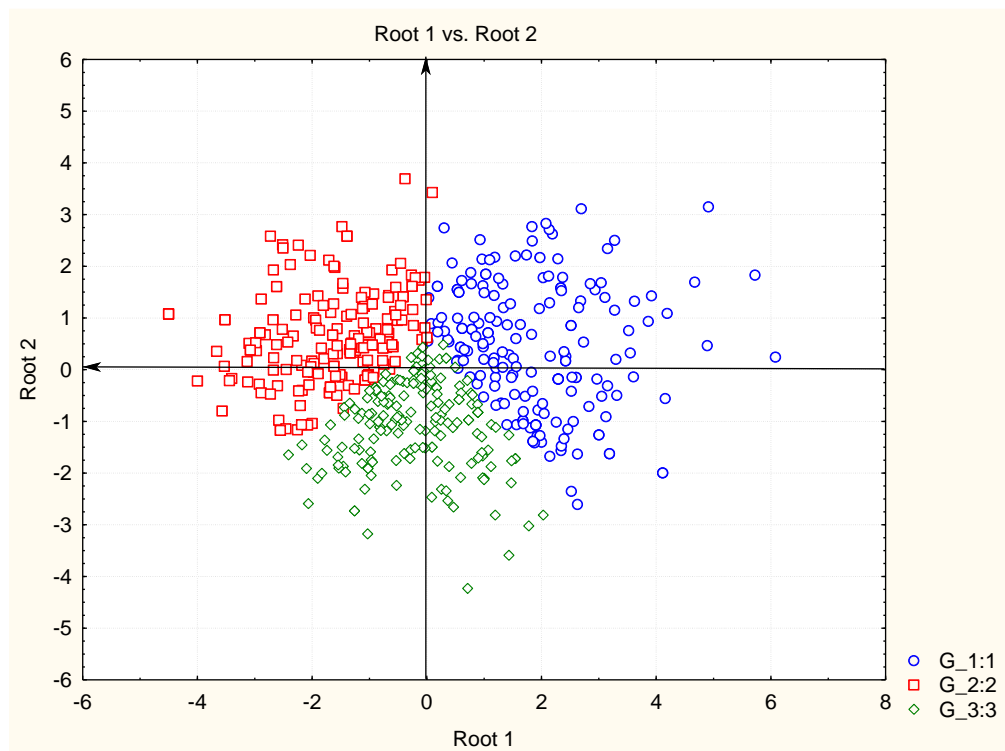

Рис. 3.5. Розміщення результатів дослідження у просторі канонічних змінних для груп досліджуваних з різними типами прив'язаності до місця проживання (G_1:1 – «неприв'язані до місця проживання», G_2:2 – «традиційно прив'язані до місця проживання», G_3:3 – «парадоксально прив'язані до місця проживання»)

Виявлено, що групи осіб з різними типами прив'язаності до місця проживання відмежовані одна від одної. Спостерігається чітке розмежування для груп «неприв'язаної» та «традиційно прив'язаної» до місця проживання міської молоді. Також, групи досліджуваних, які «традиційно прив'язані» та «неприв'язані» до місця проживання переважно розміщені в іншій півплощині в порівнянні з групою «парадоксально прив'язаних». Такі результати дають підставу стверджувати про коректність розподілу досліджуваних на різні типи прив'язаності до місця проживання у міської молоді.

Відтак, внаслідок кластеризації було виділено три групи осіб з різними типами прив'язаності до місця проживання: дві ортодоксальні групи «традиційно прив'язані» та «неприв'язані» до місця проживання, а також одна з особливим типом прив'язаності – «парадоксально прив'язані». Більш детальна характеристика осіб, які увійшли у виділені групи представлена в таблиці 3.4.

Характеристика осіб у виділених кластерних групах

	I кластер «не прив'язані»	II кластер «традиційно прив'язані»	III кластер «парадоксально прив'язані»
Кількість осіб	182	185	184
Поділ за статтю:			
а) чоловіча	118	75	81
б) жіноча	64	110	103
Вік (середні показники, роки)	20,45	21,77	21,09
Тривалість проживання у місці (середні показники, роки)	10,09	15,17	11,26

Згідно висунутого припущення, кожному з виділених типів прив'язаності характерний окремий психологічний профіль/портрет особистості. В тлумачному словнику української мови слово «тип» визначено як «категорія людей, об'єднаних якимись характерними рисами» [96, с. 116], а «профіль» як «сукупність основних типових рис, які характеризують господарство, фах і т. ін.» [96, с. 334]. Слово «портрет» трактується як «загальна характеристика, сукупність характерних рис кого-небудь» [96, с. 290]. Отож «психологічний портрет» в роботі визначатиметься як загальна характеристика, сукупність характерних психологічних рис особистості. Психологічний профіль і психологічний портрет можна вважати синонімами, оскільки їхнє тлумачення в українській мові співпадає.

Порівняння результатів розподілу досліджуваних за статтю у трьох кластерних групах дозволило виявити, що найбільша кількість чоловіків потрапила до групи осіб, яким присвоєно назву «неприв'язані до місця проживання» (118 осіб, що становить 43,07% від загальної кількості чоловіків). В групі «традиційно прив'язаних до місця проживання» досліджуваних – 75 чоловіків (27,37% від загальної кількості чоловіків), в групі «парадоксально прив'язаних до місця проживання» досліджуваних – 81 чоловік (29,56% від загальної кількості чоловіків). Найбільша кількість жінок потрапила в групу «традиційно прив'язаних» (110 осіб, що становить 39,71% від загальної кількості жінок), найменша кількість – (64 осіб, що становить 23,1%) – в групу «неприв'язаних до місця проживання», а 103 жінки (37,18%) потрапили в групу «парадоксально прив'язаних» до місця проживання (рис. 3.6).

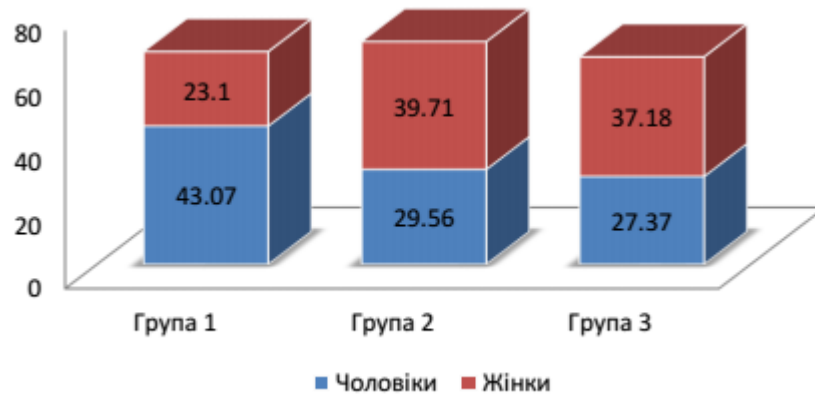

Рис. 3.6. Порівняльна діаграма відсоткового розподілу досліджуваних за статтю у групах із різними типами прив'язаності до місця проживання: група 1 – «неприв'язані до МП»; група 2 – «традиційно прив'язані до МП»; група 3 – «парадоксально прив'язані до МП».

З метою більш повного розуміння виділених підгруп та подальшого їхнього психологічного аналізу, а також для визначення відмінностей в ціннісно-орієнтаційній, соціальній, особистісній, когнітивній та поведінковій сферах психіки досліджуваних, яким властиві різні типи прив'язаності до місця проживання, було застосовано однофакторний дисперсійний аналіз за групуючою змінною «тип прив'язаності до місця проживання». В результаті чого виявлено статистично значущі відмінності у психологічних параметрах міської молоді з різними типами прив'язаності до власного місця проживання (Додаток І).

Порівняльний аналіз психологічних особливостей досліджуваних, яким властиві різні типи прив'язаності до місця власного проживання, проводився в два етапи: спочатку порівняння було здійснене за шкалами використаних в дослідженні психодіагностичних методик; метою наступного етапу було створення комплексних психологічних портретів осіб з різними типами прив'язаності до місця проживання.

Порівняння виділених кластерів за шкалами методики опитувальника «Шкала психологічного благополуччя» (К. Ріфф) дозволило виявити значущі відмінності за такими показниками шкал: *позитивні стосунки з іншими, управління середовищем, особистісне зростання, цілі у житті, самоприйняття*. Отримані результати за шкалами опитувальника зображені на рисунку 3.7.

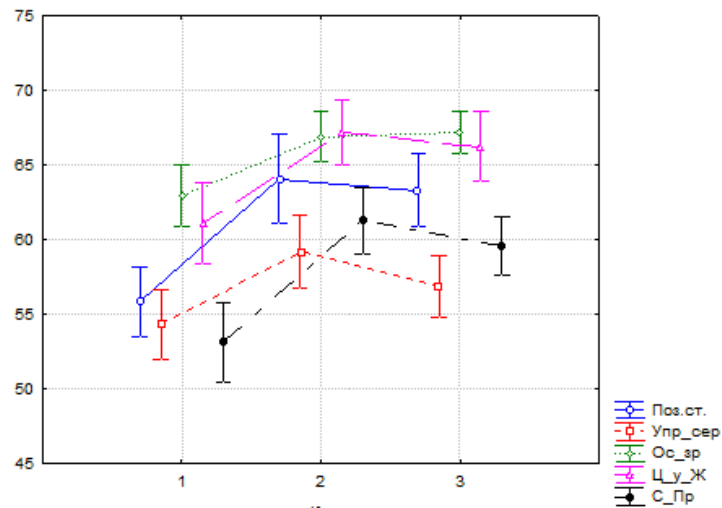

Рис. 3.7. Порівняльні профілі результатів досліджуваних за опитувальником «Шкала психологічного благополуччя К. Ріфф»: група 1 – «неприв’язані до МП»; група 2 – «традиційно прив’язані до МП»; група 3 – «парадоксально прив’язані до МП», де Поз.ст. – позитивні стосунки з іншими, Упр.сер. – управління середовищем, Ос_зр – особистісне зростання, Ц_у_Ж – цілі у житті, С_Пр – самоприйняття.

«Неприв’язана до місця проживання» міська молодь має статистично нижчий рівень показників *позитивних стосунків з іншими* ($M=55,82$), *особистісного зростання* ($M=62,94$), *цілі у житті* ($M=61,12$) та *самоприйняття* ($M=53,1$), в порівнянні з показниками цих шкал у «традиційно прив’язаних» ($M=64,05$), ($M=66,89$), ($M=67,21$), ($M=61,27$) та «парадоксально прив’язаних» до місця проживання осіб ($M=63,32$), ($M=67,19$), ($M=66,25$), ($M=59,53$) відповідно. Отож, міська молодь з «традиційним» та «парадоксальним» типами прив’язаності до місця проживання характеризується вищими показниками психологічного благополуччя, що виявляється в можливості будувати довірливі та турботливі стосунки з оточуючими, у прагненні до постійного саморозвитку та самореалізації, наявності цілей та діяльності, які надають життю сенс, а також в позитивному баченні себе та прийнятті свого минулого досвіду.

У «традиційно прив’язаної» до місця проживання міської молоді порівняно вищі показники у шкалі *управління середовищем* ($M=59,18$), ніж у «неприв’язаної до місця проживання» молоді ($M=54,31$). Отож, здатність виконувати вимоги

повсякденного життя, оперувати своїм фізичним та соціальним оточенням є вищою у «традиційно прив'язаних до місця проживання» осіб. Такі результати можна пояснити тим, що для міської молоді, яка має сформований позитивний зв'язок з місцем проживання, місце проживання стає комфортним середовищем для діяльності, яке не тільки не перешкоджає, але й сприяє у досягненні цілей.

На рисунку 3.8 представлені шкали опитувальника часової перспективи Ф. Зімбардо, в яких виявлено статистично значимі відмінності: *позитивне минуле та негативне минуле*.

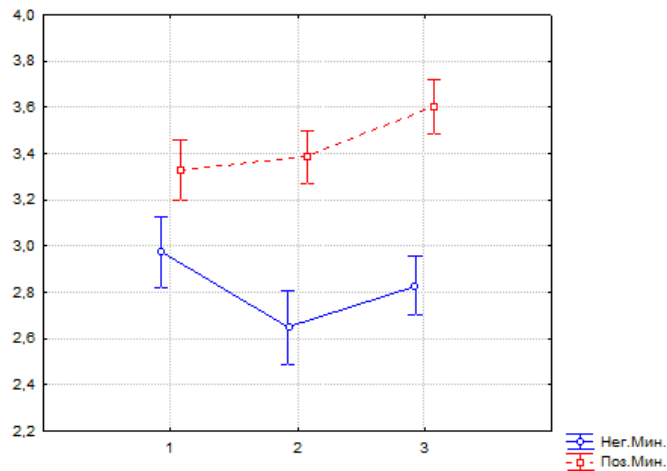

Рис. 3.8. Порівняльні профілі результатів досліджуваних за опитувальником часової перспективи Ф. Зімбардо: група 1 – «неприв'язані до МП»; група 2 – «традиційно прив'язані до МП»; група 3 – «парадоксально прив'язані до МП», де Нег.Мин. – негативне минуле, Поз.Мин. – позитивне минуле.

В групі «неприв'язаних до місця проживання» осіб рівень орієнтації на негативне минуле вищий ($M=2,97$), ніж у представників групи «традиційно прив'язаних до місця проживання» ($M=2,65$), а також статистично нижчий рівень орієнтації на позитивне минуле ($M=3,33$), ніж у групі «парадоксально прив'язаних до місця проживання» ($M=3,6$). Позитивні чи негативні події минулого в спогадах людини переважно пов'язані з певною місцевістю, де вони відбувалися, що є одним з чинників прив'язаності до цього місця [167, 190]. Отож, у міської молоді наявність негативного минулого перешкоджає розвитку зв'язків з місцем, а минуле, яке має позитивний контекст, сприяє їхньому розвитку.

Результати порівняльного аналізу індивідуально-психологічних властивостей осіб з різними типами прив'язаності до місця проживання вказують на відмінності показників у таких дихотомічних підшкалах «П'ятифакторного опитувальника особистості Х. Тсуїї (5BFQ)» як *підкорення – домінування, уникнення уваги – повернення уваги, нерозуміння – розуміння, відсутність відповідальності – відповідальність, байдужість – теплота, нечутливість – сенситивність*.

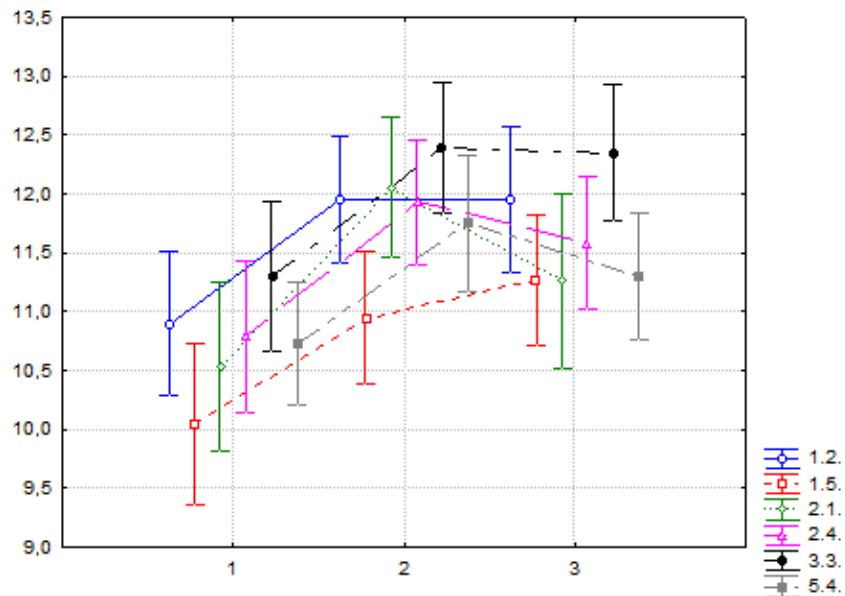

Рис. 3.9. Міжгрупові відмінності за шкалами п'ятифакторного особистісного опитувальника (5PFQ): група 1 – «неприв'язані до МП»; група 2 – «традиційно прив'язані до МП»; група 3 – «парадоксально прив'язані до МП»; 1.2. – підкорення – домінування, 1.5 – уникнення уваги – повернення уваги, 2.1. – нерозуміння – розуміння, 2.4. – відсутність відповідальності – відповідальність, 3.3. байдужість – теплота, 5.4. – нечутливість – сенситивність.

«Неприв'язаним до місця проживання» досліджуваним притаманний статистично нижчий рівень показників домінування ($M=10,89$) та відповідальності ($M=11,29$), порівняно з «традиційно прив'язаними» ($M=11,95$), ($M=12,39$) та «парадоксально прив'язаними» досліджуваними ($M=11,95$), ($M=12,35$) відповідно. «Неприв'язаним до місця проживання» особам характерні нижчі показники прагнення повернення уваги ($M=10,05$), порівняно з «парадоксально прив'язаними до місця проживання» особами ($M=11,26$), а також нижчий рівень

сенситивності ($M=10,73$), теплоти ($M=10,53$) та розуміння ($M=10,79$), порівняно з особами типу «традиційно прив'язаних до місця проживання» ($M=11,75$), ($M=12,05$) та ($M=11,93$) відповідно. Отож, були виявлені значимі відмінності в показниках індивідуально-психологічних властивостей у міської молоді, яка прив'язана та неприв'язана до місця проживання. «Неприв'язаним до місця проживання» респондентам притаманні найнижчі значення за всіма виділеними показниками. Якщо описувати «неприв'язану до місця проживання» міську молодь, то варто підкреслити вияв вищого рівня прагнення до підкорення у взаєминах, бажання бути «непомітним» в своєму соціальному середовищі, такі особи менше схильні виявляти відповідальність як особистісну рису. В міжособовій взаємодії «неприв'язані до місця проживання» особи більше схильні до байдужого, холодного ставлення до інших, що може поєднуватися з нечутливістю та зниженою здатністю до співпереживання іншим. Такі риси мають вплив на задоволеність людини її соціальним середовищем, її соціальний капітал та якість стосунків з оточуючими.

Теплота та розуміння, які об'єднуються в ширший фактор «прив'язаності» як особистісної риси, мають найвищі значення в «традиційно прив'язаних до місця проживання» осіб. Отже, здатність формувати близькі, довірливі та теплі стосунки з іншими пов'язана зі здатністю формувати емоційні зв'язки з місцем проживання.

Одним з критеріїв якості життя є суб'єктивне почуття задоволеності життям [161]. Порівняння виділених груп осіб з різними типами прив'язаності до місця проживання за рівнем задоволеності життям вказує на такі особливості: «традиційно прив'язаним» ($M=24,32$) та «парадоксально прив'язаним» ($M=23,59$) до місця проживання особам притаманний вищий рівень суб'єктивного задоволення власним життям, порівняно з «неприв'язаними до місця проживання» особами ($M=21,32$) (рис. 3.10). Отож, «неприв'язана до місця» міська молодь нижче оцінює якість свого життя, що визначається співставленням актуальних життєвих обставин з бажаними.

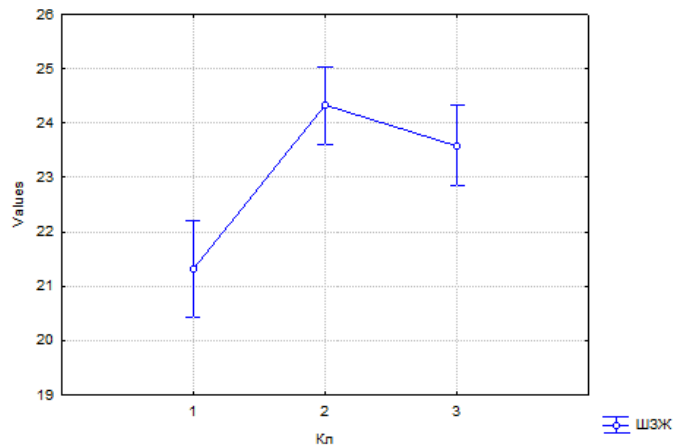

Рис. 3.10. Міжгрупові відмінності за шкалою задоволеності життям: група 1 – «неприв'язані до МП»; група 2 – «традиційно прив'язані до МП»; група 3 – «парадоксально прив'язані до МП», де ШЗЖ – задоволеність життям.

Було здійснено аналіз окремих питань шкали: «Поки що я отримував від життя те важливе, що хотів» та «Якби у мене була можливість прожити життя заново, я би майже нічого не змінив». В цих питаннях виявлено статистично значиму відмінність в показниках оцінки згоди з цими питаннями в осіб з різними типами прив'язаності до місця проживання. Ці результати свідчать про те, що «традиційно прив'язана» до місця проживання міська молодь демонструє вищий рівень задоволеності життям та подіями, які в ньому мали місце, а також тенденцією залишити в своєму житті все як є, порівняно з «неприв'язаною» та «парадоксально прив'язаною» до місця проживання.

Наявні відмінності в групах «неприв'язаних» та «традиційно прив'язаних» до місця проживання осіб за шкалами «емоційна комфортність» та «ескапізм» опитувальника «Соціально-психологічної адаптації» К. Роджерса, Р. Даймонд (рис. 3.11).

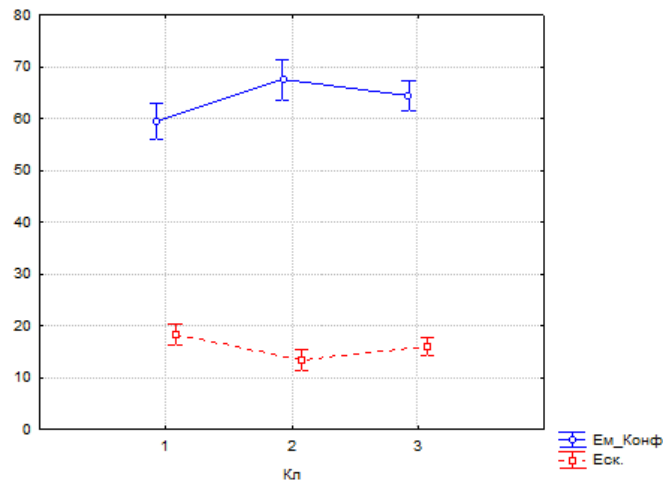

Рис. 3.11. Міжгрупові відмінності за опитувальником «Соціально-психологічна адаптація»: група 1 – «неприв’язані до МП»; група 2 – «традиційно прив’язані до МП»; група 3 – «парадоксально прив’язані до МП», де Em_Комф – емоційний комфорт, Еск. – есканізм.

«Традиційно прив’язані» молоді особи характеризуються вищим рівнем емоційного комфорту ($M=67,44$) та нижчим рівнем ескапізму ($M=13,41$), порівняно з «неприв’язаними до місця проживання» особами ($M=59,33$) та ($M=18,31$) відповідно. Можна припустити, що молоді люди з традиційним типом прив’язаності до місця проживання більше переживають позитивні емоції в своєму повсякденному житті, що сприяє їхньому емоційному благополуччю, підтримує настрій, рівень активності, задоволеності життям та спілкуванням з іншими. «Неприв’язані до місця проживання» особи більше прагнуть втекти від соціальної реальності. Молоді люди з «традиційним типом прив’язаності» краще взаємодіють зі своїм соціальним та фізичним довкіллям, що в свою чергу теж сприяє підтримці їхніх зв’язків з місцем проживання. Такі результати дають підстави стверджувати, що переживання міською молоддю внутрішнього душевного комфорту, задоволеності від актуальної життєвої ситуації, що можна пов’язати з задоволенням потреби в безпеці та афіліації, сприяє формуванню більш міцних зв’язків з місцем проживання.

Застосування опитувальника толерантності до невизначеності Д. Мак-Лейна дозволило виявити такі відмінності за шкалами *ставлення до новизни*, *ставлення*

до складних завдань, ставлення до невизначених ситуацій, надання переваги невизначеності. Порівнюючи загальний показник толерантності до невизначеності в трьох виділених групах, варто зазначити, що найвищий рівень толерантності до невизначеності притаманний «парадоксально прив'язаним до місця проживання» досліджуваним ($M=88,96$), порівняно з «неприв'язаними» ($M=80,22$) та «традиційно прив'язаними» до місця проживання досліджуваними ($M=80,16$). Проаналізовані результати представлені на рисунку 3.12.

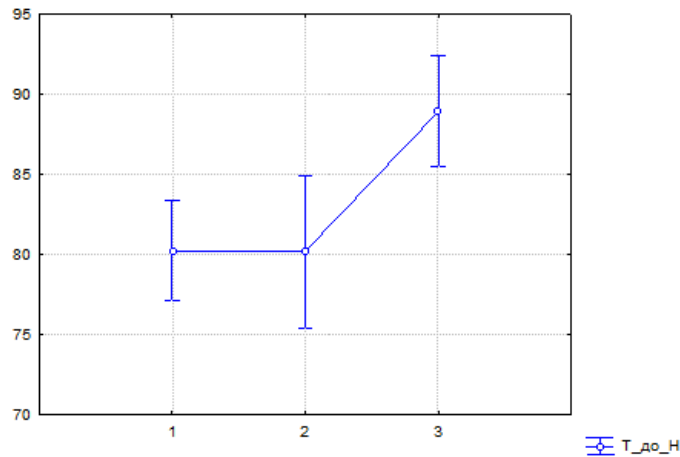

Рис. 3.12. Міжгрупові відмінності за шкалою толерантності до невизначеності Д. Мак-Лейна: група 1 – «неприв'язані до МП»; група 2 – «традиційно прив'язані до МП»; група 3 – «парадоксально прив'язані до МП», де $T_{до_Н}$ – толерантність до невизначеності.

«Парадоксально прив'язана» до місця проживання молодь демонструє порівняно вищі рівні показника ставлення до нового ($M=14,84$), толерування складних завдань ($M=32,55$), надання переваги невизначеності ($M=39,47$), толерантності до невизначеності ($M=40,65$), порівняно з представниками інших виділених груп: «неприв'язані до місця проживання» – ($M=12,63$), ($M=29,21$), ($M=33,69$), ($M=38,59$) відповідно; «традиційно прив'язані до місця проживання» – ($M=12,72$), ($M=29,36$), ($M=35,52$), ($M=36,54$) відповідно. Результати дослідження вказують на те, що молодим особам з «парадоксальним типом прив'язаності» характерний найвищий рівень толерантності до невизначеності, що акцентує на їхній здатності шукати альтернативні рішення в невизначених, нових чи незрозумілих ситуаціях, а також більший потенціал до розвитку, порівняно з

особами з іншими типами прив'язаності до місця проживання. Ці результати свідчать про те, що цим особам притаманний найвищий рівень спонтанності та лабільності в стресових ситуаціях. Разом з тим, така особливість вказує на те, що ці особи зможуть з легкістю прижитися в нових умовах та, незалежно від місцевості проживання, бути активним членом своєї місцевості. Можна припустити, що для такої молоді не скільки важливо, де мешкати, а як, їх у більшій мірі цікавить якість життя, а не місце проживання.

В групі «традиційно прив'язаних до місця проживання» осіб порівняно нижчі показники *ставлення до невизначених ситуацій* ($M=33,6$), ніж у «парадоксально прив'язаних» осіб ($M=36,67$). Ці відмінності значимі при $p=0,058$. «Традиційно прив'язані» досліджувані більше прагнуть визначеності та стабільності в своєму житті, порівняно з досліджуваними «парадоксально прив'язаними» до місця проживання. Стабільність та визначеність свідчать про потребу в безпеці та прагнення контролю свого фізичного та соціального простору, що знижує здатність до спонтанних дій, але надає впевненості в собі. Проживання в певному місці створює умови визначеності та незмінності, що може знизити здатність людини давати собі раду у нових ситуаціях, але бути успішним у вирішенні щоденних завдань. В такому ракурсі місце проживання виступає як безпечне середовище, яке може знешкодити зовнішні загрози.

Порівняння шкал тесту життєстійкості вказує на наявність відмінностей в групах типів прив'язаності до місця проживання. У «неприв'язаної до місця проживання» міської молоді діагностовано нижчий рівень життєстійкості ($M=37,72$), порівняно з представниками груп «традиційно прив'язаних» ($M=43,14$) та «парадоксально прив'язаних до місця проживання» ($M=42,48$). «Неприв'язаній до місця проживання» молоді притаманний нижчий рівень показників шкал *залучення* ($M=12,41$) та *контролю* ($M=12,77$), порівняно з «традиційно прив'язаними» ($M=14,23$), ($M=14,39$) та «парадоксально прив'язані до місця проживання» особами ($M=14$), ($M=14,62$) відповідно. Отримані результати свідчать про те, що «прив'язані до місця проживання» особи краще володіють здатністю

планування власного життя та ефективного життєвого балансування. Така здатність сприяє підвищенню якості життя людини.

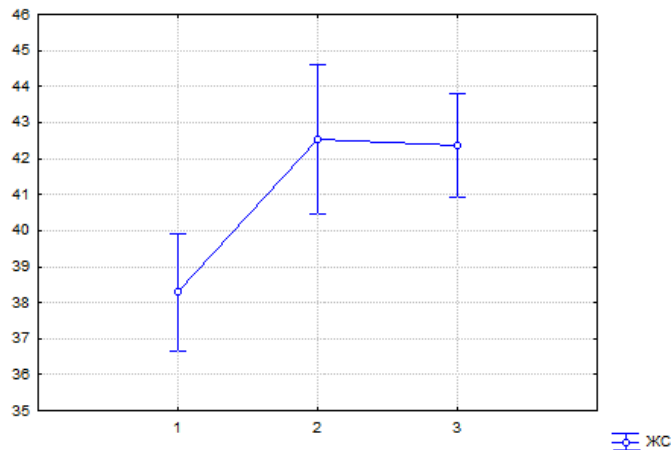

Рис. 3.13. Міжгрупові відмінності за загальним показником шкали життєстійкість: група 1 – «неприв’язані до МП»; група 2 – «традиційно прив’язані до МП»; група 3 – «парадоксально прив’язані до МП», де ЖС – життєстійкість.

Наявні відмінності в показниках шкали *прийняття ризику*: «традиційно прив’язаним до місця проживання» особам властивий вищий рівень такого компонента життєстійкості як прийняття ризику ($M=14,28$), порівняно з «неприв’язаними до місця» особами ($M=12,31$). Міська молодь з «традиційним типом» прив’язаності до місця проживання переважно ставиться до життя як до способу отримання досвіду, вона готова діяти незалежно від наявності беззаперечних гарантій досягнення успіху. В основі прийняття ризику лежить ідея розвитку через активне освоєння знань і подальше їхнє використання, і цей життєвий принцип більше притаманний традиційно прив’язаним до місця проживання особам. Можна припустити, що за наявності позитивних зв’язків з місцем свого проживання, місце проживання виконує роль «підтримуючого довкілля» (Дж. Вінкель, 1981), що знижує страх та тривогу при прийнятті особистісних викликів в цьому довкіллі [303, 315]. «Підтримуюче середовище» – це таке середовище, в якому його жителі можуть організувати інформацію від їхнього безпосереднього соціо-психологічного середовища так, щоб могли створити систему передбачень, яка б дозволяла їм оцінювати чи вони забезпечені цією підтримкою. Життя в «підтримуючому середовищі» означає, що особа

почуває свою ефективність у повсякденних сферах функціонування в цьому середовищі, воно дає їй захист та забезпечує потрібними ресурсами.

Згідно з запропонованою теоретичною моделлю (розділ 1) цінності особи розглядаються як детермінанти прив'язаності до місця проживання. Проаналізуємо ціннісні профілі представників виділених груп. На рисунку 3.14 відображені показники середніх значень рангів за кожним показником цінностей за методикою «Цінності» Ш. Шварца (профілі особистості) у кожній з виділених груп. За допомогою описової статистики було виявлено, що у досліджуваній молоді незалежно від типу прив'язаності до місця проживання найбільш вираженими ціннісними орієнтаціями є: традиції ($M=7,76$), влада ($M=7,71$) та конформізм ($M=6,81$), а найменш вираженими – цінності самостійності ($M=3,37$), доброти ($M=4,23$) та універсальності ($M=4,79$).

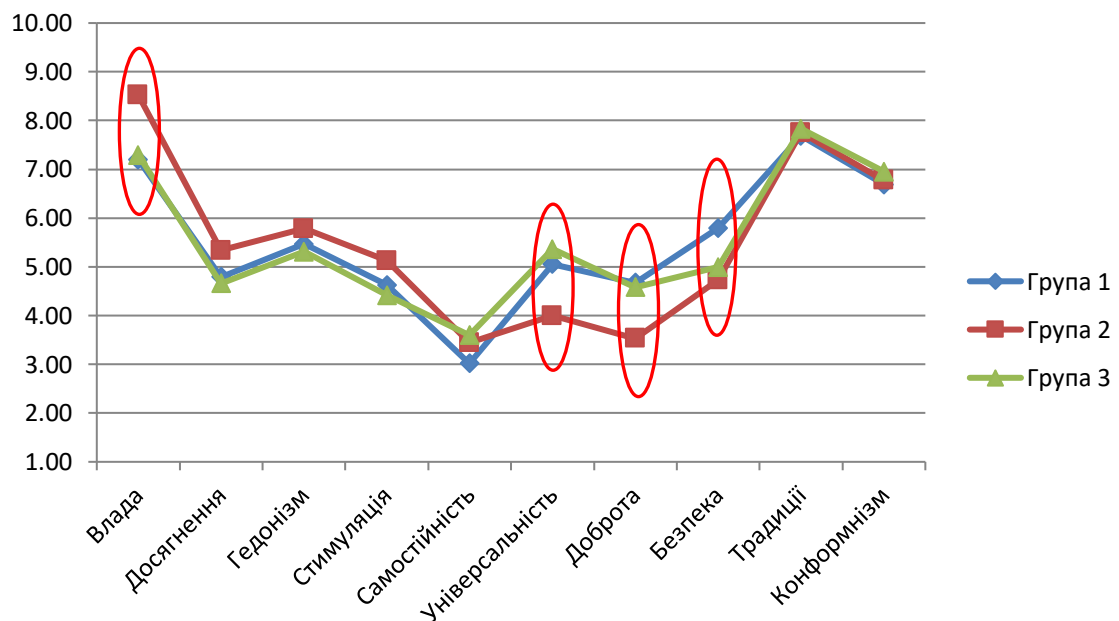

Рис. 3.14. Профілі ціннісних орієнтацій трьох типів прив'язаності до місця проживання: група 1 – «неприв'язані до МП»; група 2 – «традиційно прив'язані до МП»; група 3 – «парадоксально прив'язані до МП».

Оскільки при опрацюванні методики «Цінності» Ш. Шварца використовуються порядкові шкали, то було вирішено використовувати для порівняння виділених кластерних груп Н-критерій Краскела-Уоллеса, який вважається найбільш чутливим при порівнянні двох і більше незалежних вибірок

за рівнем вираженості змінної, базується на порівнянні середніх рангів та рекомендований до використання при порівнянні розподілів, які відрізняються від нормального [113, с. 114–121] (табл. 3.5, Додаток I).

Таблиця 3.5

Результати порівняння трьох кластерів за показниками ціннісних орієнтацій⁴

Показники ⁵	Групи досліджуваних			Значущість різниці між групами (критерій Краскела-Уолліса)
	«Традиційно прив'язані»	«Парадоксально прив'язані»	«Неприв'язані»	
Влада	131,57	99,756	99,313	13,34551 (p=0,0013)
Універсальність	91,373	124,45	118,84	11,94831 (p=0,0025)
Доброта	90,905	123,37	120,73	12,27509 (p=0,0022)
Безпека	99,272	108,97	127,95	7,327965 (p=0,0256)

Результати опитування досліджуваних за методикою «Цінності» Ш. Шварца вказують на значущі відмінності між виокремленими групами досліджуваних за такими шкалами: *влада, універсальність, доброта та безпека*. «Традиційно прив'язаним до місця проживання» досліджуваним характерні порівняно вищі рівні вияву цінності влади, ніж у досліджуваних інших груп: «неприв'язаних до місця проживання» та «парадоксально прив'язаних до місця проживання». Отож, особи, яким властивий «традиційний тип» прив'язаності до місця проживання, більше цінують досягнення соціального статусу або престижу, бажають здійснювати контроль і домінувати над людьми та ресурсами (такі особи вважають цінностями авторитет, багатство, соціальну владу, імідж тощо). Це можна пояснити тим, що місце проживання надає людині почуття безпеки, забезпечує її розвиток тощо: що більше укорінена особа в місці проживання, то більш ймовірно, що вона має налагоджену сітку соціальних контактів. Це також стосується власності людини: якщо вона визначилась з місцем проживання та не планує його змінювати, то вона почне докладати більше зусиль для створення добробуту, накопичення майна та соціальних зв'язків на території, на якій розташована її власність; їй буде

⁴в таблиці подані середні значення суми рангів у кожній з виділених груп

⁵в таблиці подані лише статистично значимі результати порівняння за показниками ціннісних орієнтацій

легше взаємодіяти та почувати певну перевагу порівняно з особами, які не мають такого зв'язку з місцем проживання на цій території.

«Традиційно прив'язані до місця проживання» особи характеризуються порівняно нижчими рівнями вияву цінностей *універсальність* та *доброта*, ніж «неприв'язані до місця проживання» та «парадоксально прив'язані до місця проживання». Цінності універсальності та доброти відображають особливості соціальної взаємодії: універсальність полягає в розумінні, терпимості, захисті благополуччя людей та природи, а доброта спрямована на підтримання благополуччя людей, з якими людина перебуває у близьких стосунках і забезпечує доброзичливі стосунки в повсякденному спілкуванні та взаємодії з близькими людьми. Отож, «парадоксально прив'язана» та «неприв'язана» досліджена міська молодь більше цінує соціальні стосунки, взаємини з оточуючими, докладає більше зусиль для підтримання цих стосунків, що виражається у толерантності, терпимості, вияві доброзичливості тощо. Це можна пояснити тим, що для молоді з цими типами прив'язаності важливіші соціальні взаємини, які вони формують в межах певної місцевості, а не конкретне фізичне місце проживання.

Ще одну значущу відмінність між групами досліджуваних зафіксовано за показниками цінності *безпеки*: «неприв'язаним до місця проживання» особам притаманний вищий рівень цінності безпеки, ніж «традиційно прив'язаним до місця проживання» особам, що виявляється в прагненні до власної безпеки та безпеки інших людей, гармонійному розвитку суспільства та стосунків. Місце як об'єкт прив'язаності може виконувати функцію безпеки. Ймовірно, що у «неприв'язаної до місця проживання» міської молоді прив'язаність до місця проживання частково чи повністю не виконує своїх психологічних функцій (зокрема функцію безпеки), отож ця потреба у цієї категорії осіб є загостреною та такою бажаною, і, як наслідок, постає для них гостріше, ніж для осіб, які прив'язані до свого місця проживання. Спершу виникає думка, що ці результати суперечать уже отриманим вище, проте при подальшому аналізі вони видаються цілком логічними. Місце проживання у «прив'язаних» респондентів з більшою ймовірністю виконує функцію безпеки («підтримуюче середовище», «місце як

захист»), а «неприв'язані до місця проживання» особи з меншою ймовірністю почуваються в межах актуальної місцевості безпечно та комфортно (про що вони заявляють, оцінюючи свій зв'язок з місцем проживання та свідчать психологічні відмінності, проаналізовані вище), що може бути пов'язано з особливостями сприймання місця, надання йому означень як «небезпечне», «чуже», нетривалістю проживання у місцевості, відсутністю власного житла чи іншими обставинами.

Значимі відмінності є між показниками, отриманими при застосуванні тесту сенсожиттєвих орієнтацій Д. Леонтьєва, що зображено на рисунку 3.15.

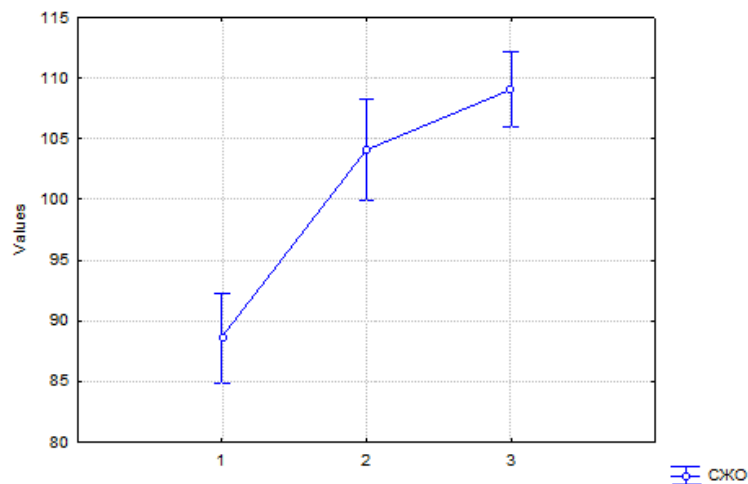

Рис. 3.15. Міжгрупові відмінності за загальним показником шкали сенсожиттєвих орієнтацій: група 1 – «неприв'язані до МП»; група 2 – «традиційно прив'язані до МП»; група 3 – «парадоксально прив'язані до МП», де СЖО – сенсожиттєві орієнтації.

«Парадоксально прив'язані» досліджувані показали найвищий рівень вираження загального показника сенсожиттєвих орієнтацій ($M=110,96$), а «неприв'язані до місця проживання» ($M=86,95$) – найнижчий. «Традиційно прив'язані» до місця проживання особи мають відносно цих двох груп середні показники сенсожиттєвих орієнтацій ($M=98,1$). «Неприв'язаним до місця проживання» особам притаманні найнижчі рівні показників за такими шкалами тесту: *цілі у житті, процес життя, результат життя, локус контролю–Я, локус контролю–життя*.

Аналіз показників шкал *«цілі у житті»*, *«процес життя»*, *«результат життя»* дозволив виявити значимі відмінності у виділених групах типів прив'язаності до місця проживання: *«парадоксально прив'язаним»* особам притаманний найвищий рівень показників цілі у житті ($M=33,53$), процес життя ($M=34$) та результат життя ($M=27,69$), *«традиційно прив'язаним»* особам – порівняно нижчий ($M=29,77$), ($M=28,97$) та ($M=24,23$) відповідно, а *«неприв'язаним»* особам – ще нижчий ($M=26,05$), ($M=24,29$) та ($M=20,58$) відповідно. Отож, такі результати свідчать, що *«парадоксально прив'язані»* молоді люди характеризуються порівняно вищим рівнем задоволеності при досягненні цілей, впевнені у власній здатності самостійно обирати задачі та досягати результатів, а також вони переживають сьогодення емоційно насиченим та задоволені минулими досягненнями (порівняно з представниками інших типів). *«Парадоксально прив'язані»* досліджувані мають найвищий показник наявності життєвих цілей, вони вміють жити та бути задоволеними власним життям, свідомо ставити мету і брати відповідальність за її реалізацію.

Особи з *«традиційним типом прив'язаності до місця проживання»* переважно скеровані на владу, для них вартісним є досягнення високого соціального статусу, що дозволяє контролювати людей та ресурси, домінувати над іншими та довкіллям. Володіння багатством, соціальними зв'язками, різноманітними ресурсами забезпечує особі авторитет, владу, самодостатність. Можна припустити, що люди з таким типом прив'язаності до місця радше намагаються місце проживання пристосувати до своїх потреб, використати його у своїх цілях. Якщо скористатися термінологією А. Маслоу, то можна стверджувати, що описані особи керуються *«дефіцитарною»* мотивацією: місце (і усе та усі, що в ньому знаходяться) має слугувати забезпеченню моїх потреб. Можна припустити, що такі люди міцно облаштовуються в певній місцевості, пускають міцне та розгалужене коріння. Вони не лише самі тримаються місця, до якого прив'язані, а намагаються прив'язати до нього і своїх близьких, оскільки потребують сталості і впевненості у майбутньому.

Міській молоді з *«парадоксальним типом прив'язаності до місця проживання»* більше властивий вияв цінностей доброти та універсальності. Такі особи високо цінують взаємини з оточуючими, докладають більше зусиль для їх підтримки, що виражається у їхній толерантності та доброзичливості. Їм притаманний порівняно вищий рівень задоволеності при досягненні цілей, вони впевнені у власній здатності самостійно обирати завдання та досягати оптимальних результатів, прагнуть створювати нове і ділитися плодами своєї творчості з іншими. Такі особи найбільше серед опитаних молодих людей задоволені власним життям, вміють брати на себе відповідальність за те, що з ними відбувається в теперішньому. Це особи, що керуються *«буттєвою»* мотивацією, для них важливіше, що вони можуть зробити для довкілля, ніж те, що це довкілля може їм дати. Такі особи здатні пускати глибоке коріння у певній місцевості, але, ймовірно, доволі легко можуть поміняти місце проживання та швидко прижитися і на новій території.

«Неприв'язані до місця свого проживання» досліджувані більше зорієнтовані на безпеку. Вони прагнуть спокою, впевненості у можливості задоволення власних потреб сьогодні і у майбутньому, що може їм забезпечувати довкілля фізичне і соціальне. Ще однією визначальною ознакою *«неприв'язаних осіб»* є те, що вони характеризуються найнижчим рівнем показників сенсожиттєвих орієнтацій, що описує їх як таких, що не задоволені власним теперішнім та вже прожитою частиною життя. Такі особи зазвичай не впевнені у власних силах, тому більше покладаються на ресурси інших. Можна припустити, що такі особи не дозволяють собі прив'язуватися до певного місця проживання, щоб, використавши ресурси певного місця, без сильних негативних переживань перейти в інше місце, яке має потрібні їм ресурси і дозволить ними скористатися.

Перейдемо до аналізу вимірів ідентичності особи залежно від типу прив'язаності особи до місця проживання. Ідентифікацію з місцем зазвичай розглядають як процес за допомогою якого через взаємодію з певним місцем люди описують себе як таких, які належать цьому місцю (Р. Стедман) [296]. Ідентифікація з місцем та прив'язаність до місця – це два взаємодоповнюючі

явища, які вказують на роль місця в житті людини. При подальшому аналізі отриманих результатів було розглянуто особливості локальної і територіальної ідентичності в осіб з різними типами прив'язаності до місця проживання. Локальна ідентичність виявляється в комплексі ознак, які дають людині почуття неперервності, самоефективності та можливості контролю над докільям, дозволяє відрізнити себе від інших та є джерелом позитивної самооцінки. Місце проживання залежно від рівня та переважаючого типу прив'язаності відіграє різну роль в житті людини [179, 214, 224]. При порівнянні виокремлених груп можемо спостерігати такі відмінності (рис. 3.15): у «традиційно прив'язаної» до місця проживання молоді притаманний вищий рівень *самобутності* ($M=3,56$), порівняно з «неприв'язаними» ($M=3,08$) та «парадоксально прив'язані до місця» ($M=3,21$) особами. Самобутність як вимір локальної ідентичності полягає у бажанні зберегти, підтримувати особисту автентичність або унікальність. Дослідження Р. Фелдмена (1990) засвідчують, що самобутність підсумовує стиль життя, а людина встановлює специфічний вид стосунків зі своїм місцем проживанням, який чітко відрізняється від будь-якого іншого виду стосунків [175]. Дж. Ейлес вказує на те, що люди, які проживають на певній території, схильні приписувати собі риси, які властиві цьому місцю [172]. Отож, «традиційно прив'язані» до місця проживання особи більше використовують ідентифікацію з певним місцем для того, щоб відрізнити себе від інших, зокрема від жителів інших населених пунктів.

«Неприв'язані» особи мають нижчий рівень почуття *неперервності* ($M=2,83$), порівняно з групою «традиційно прив'язаних» досліджуваних ($M=3,35$) та «парадоксально прив'язаних» ($M=3,26$). Неперервність є прагненням особи зберегти протяжність між минулою і теперішньою Я-концепцією. Фізичне середовище може розглядатися як джерело минулих дій та досвіду, люди зазвичай схильні підтримувати неперервність своєї Я-концепції за допомогою специфічних місць, з якими мали або мають емоційні зв'язки. Наявність контролю над підтриманням неперервності місця проживання є важливим для комфортного самопочуття людини, оскільки незаплановані зміни місця проживання можуть спричинити виникнення депресії чи реакції горя [146, 149, 162, 180, 219]. За Р.

Фелдменом (1996), відсутність конгруентності з місцем проживання може привести до загальної незадоволеності і бажання змінити місце проживання. Отож, місце нерозривно пов'язане з підтримкою та розвитком неперервності власного «Я» людини, а небажані втручання в емоційно важливі місця становлять для неї загрозу [173]. Прив'язані до місця проживання люди більше переживають єдність зі своїм місцем проживання.

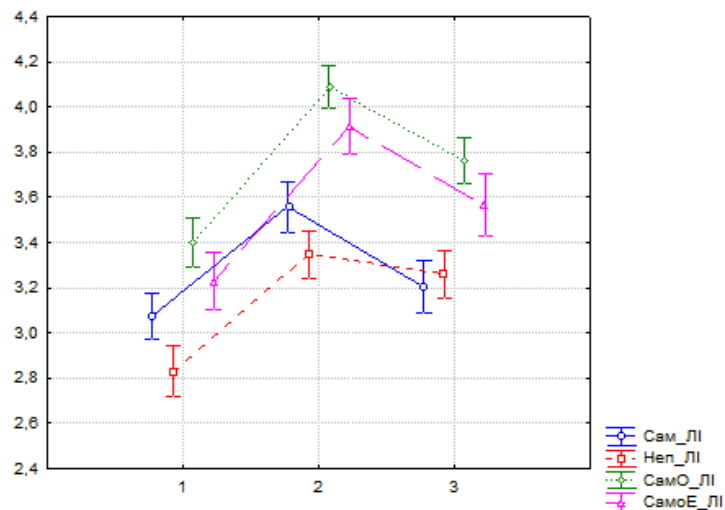

Рис. 3.16. Міжгрупові відмінності за показниками шкали «Локальна ідентичність»: група 1 – «неприв'язані до МП»; група 2 – «традиційно прив'язані до МП»; група 3 – «парадоксально прив'язані до МП», де Сам_ЛІ – самобутність, Неп_ЛІ – неперервність, СамО_ЛІ – самооцінка, СамоЕ_ЛІ – самоефективність.

«Традиційно прив'язані» до місця проживання досліджувані характеризуються вищим рівнем показників самооцінки (вимір локальної ідентичності) ($M=4,09$) та самоефективності ($M=3,92$), у порівнянні з «парадоксально прив'язаними до місця» особами – ($M=3,76$), ($M=3,57$), а вони, у свою чергу, характеризуються вищими показниками цих шкал в порівнянні з «неприв'язаними» особами (відповідно – ($M=3,4$), ($M=3,23$)). Отримані відмінності в результатах зображені на рисунку 3.15.

Самооцінка як вимір локальної ідентичності, визначається як позитивна оцінка себе чи групи, з якою людина себе ототожнює, та пов'язана з почуттям власної цінності чи соціального значення [137, 138, 302]. Бажання підтримувати позитивне бачення себе розглядається як центральний мотив до дії багатьма

теоріями. Отож, особи з «традиційною прив'язаністю» найбільше схильні підвищувати свою самооцінку та власне значення за допомогою характеристик свого місця проживання, а «неприв'язаним» ця властивість характерна найменше.

Самоефективність є переконанням людини, що вона має належні ресурси та силу зустрітися з вимогами актуальної життєвої ситуації. Самоефективність можна описати як переконання особи у власній здатності долати ситуативні перешкоди. Почуття самоефективності важливе для підтримки психологічного благополуччя [302, 315]. Почуття самоефективності у певному сенсі пов'язане зі ставленням особи до довкілля: зазвичай почуття самоефективності підтримується, якщо місце проживання допомагає або принаймні не перешкоджає повсякденному стилю життя людини. Ця характеристика найбільше притаманна для «традиційно прив'язаних» до місця свого проживання осіб.

Прив'язаність до місця пов'язана також з ідентичністю особистості [258]. Місце відіграє вагомую роль у формуванні ідентичності, а сам процес творення ідентичності має як внутрішній вимір, оскільки проходить у свідомості людини, так і зовнішній, оскільки виявляється в системі її взаємодії з довкіллям. Ідентичність особистості може набувати багатьох варіантів, які стосуються різних аспектів життя та діяльності людини [154]. Розглянемо форми ідентичності в різних типах прив'язаності до місця проживання. «Неприв'язана до місця проживання» міська молодь характеризується нижчими показниками державної ідентичності: *патріотизму* ($M=5,01$) та *націоналізму* як схильності «прославляти» свою національну групу ($M=3,8$), порівняно з «традиційно прив'язаною» ($M=5,88$) та ($M=4,11$) відповідно, а також «парадоксально прив'язаною» молоддю – ($M=5,77$) та ($M=4,35$) (рисунок 3.17).

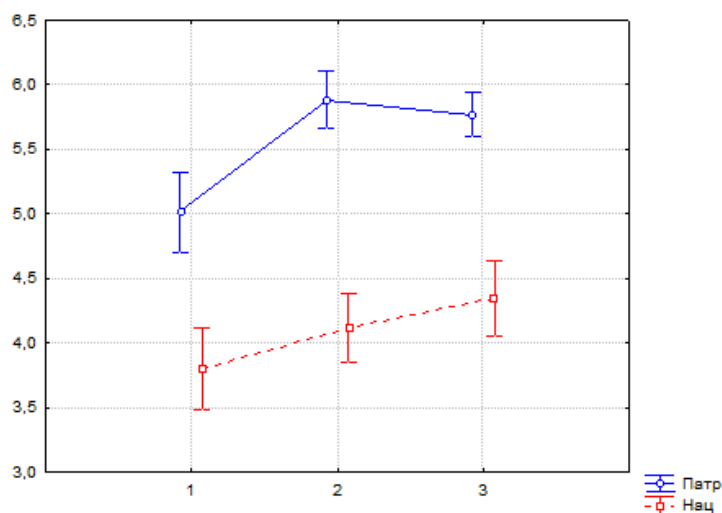

Рис. 3.17. Міжгрупові відмінності за шкалою «державна ідентичність» М. Левіцької: група 1 – «неприв’язані до МП»; група 2 – «традиційно прив’язані до МП»; група 3 – «парадоксально прив’язані до МП», де Патр – патріотизм, Нац - націоналізм.

Перейдемо до аналізу показників шкали ідентичність, яка містить чотири форми ідентичності особистості (рис. 3.18). Молоді люди, які «парадоксально прив’язані» та «традиційно прив’язані» до місця проживання характеризуються вищими рівнями *державно-локальної ідентичності* ($M=4,24$) та ($M=4,31$) відповідно, порівняно з особами, що «неприв’язані» до місця проживання ($M=3,64$).

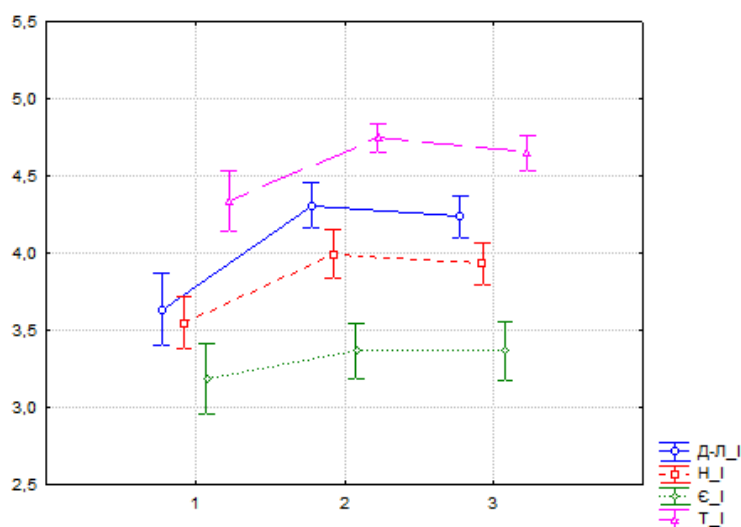

Рис. 3.18. Міжгрупові відмінності вимірів ідентичності за шкалою «Ідентичність» М. Левіцької: група 1 – «неприв’язані до МП»; група 2 – «традиційно прив’язані до МП»; група 3 – «парадоксально прив’язані до МП», де

Д-Л_I – державно-локальна ідентичність, Н_I – не територіальна ідентичність, Є_I – європейська ідентичність, Т_I – традиційна ідентичність.

Отож, прив'язані до місця проживання досліджувані сильніше ідентифікують себе з жителями своєї країни та міста, що сприяє розвитку їхньої державної ідентичності. Порівняння вимірів ідентичності представників груп з різними типами прив'язаності до місця проживання, показало, що «прив'язані до місця проживання» особи краще усвідомлюють своє місце в світі. Можемо очікувати, що зі зростанням у міській молоді прив'язаності до місця проживання, зростатиме її усвідомленість себе як члена своєї місцевості та спільноти, що матиме позитивний вплив на творення її національної ідентичності.

Стиль прив'язаності до інших відображає спосіб стосунків, який людина будує з оточуючими. При порівнянні виділених груп наявні відмінності в таких стилях міжособової прив'язаності як «впевнений» та «тривожний» (рис. 3.19).

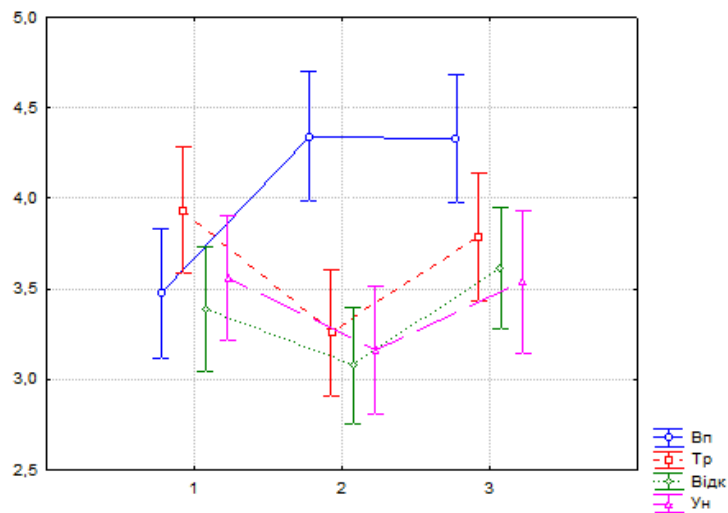

Рис. 3.19. Міжгрупові відмінності за показниками стиль міжособової взаємодії : група 1 – «неприв'язані до МП»; група 2 – «традиційно прив'язані до МП»; група 3 – «парадоксально прив'язані до МП», де Вп – впевнений, Тр_тривожний, Відк_відкидаючий, Ун - уникаючий.

«Традиційно прив'язаним» та «парадоксально прив'язаним» до місця проживання молодим людям більше притаманний *впевнений стиль прив'язаності до інших* (M=4,36) та (M=4,43), порівняно з «неприв'язаними до місця» особами

($M=3,44$). *Тривожний стиль* прив'язаності, який полягає у підозрілому ставленні до партнера, очікуванні від партнера зради чи обману, притаманний більше «неприв'язаним до місця проживання» особам ($M=3,98$), порівняно з особами, які увійшли до групи «традиційно прив'язаних» ($M=3,24$) та «парадоксально прив'язаних до місця проживання» ($M=3,69$). Впевнений тип стосунків з іншими найбільш сприятливий для побудови довірливих, надійних стосунків з оточуючими. Ці результати підтверджують дослідження Л. Сканель про наявність безпосередньої взаємодії стилю прив'язаності до місця та до оточуючих [284].

Почуття спільності з іншими є важливою складовою почуття приналежності до певної соціальної спільноти і уявлення про себе як її частини. Можна стверджувати, що наскільки людина приймає та поділяє цінності та культуру спільноти, настільки вона чується близькою з цією спільнотою, а ця група набуває для неї статусу референтної. Міська молодь з традиційним типом прив'язаності до місця проживання більше відчуває спільність з оточуючими ($M=3,59$), ніж молодь з парадоксальним типом прив'язаності ($M=2,83$). Особи з парадоксальним типом прив'язаності до місця проживання найменше ототожнюють себе з іншими людьми, що може виражатися в незалежності поведінки, меншій схильності підкорятися суспільним нормам. Незважаючи на такі відмінності, варто наголосити, що отримані середні показники у всіх групах дослідженої міської молоді з різними типами прив'язаності знаходяться в межах середнього рівня вияву досліджуваної ознаки.

Психологічні відмінності міської молоді з різними типами прив'язаності до місця проживання прослідковуються у більшості досліджуваних аспектів, а узагальнені характеристики кожного з виділених груп представлені у таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Порівняльна характеристика осіб з різними типами прив'язаності до місця проживання

<i>«Традиційна прив'язаність»</i>	<i>«Відсутність прив'язаності»</i>	<i>«Парадоксальна прив'язаність»</i>
Ціннісна сфера		
У структурі цінностей: <i>Вищі</i> значення:	У структурі цінностей <i>вищі</i> значення має:	У структурі цінностей <i>середнє</i> значення мають:

<ul style="list-style-type: none"> • цінність влади; <i>Нижчі</i> значення: - цінність універсальності; - цінність доброти. 	- цінність безпеки;	- цінність універсальності; - цінність доброти.
Ідивідуально-психологічні властивості		
<ul style="list-style-type: none"> - відповідальність; - схильність до домінування; - сенситивність; - схильність виявляти теплоту та розуміння у взаєминах. 	<ul style="list-style-type: none"> - схильність до підкорення, байдужості, нерозуміння та нечутливості в міжособовій взаємодії; - схильність до відсутності відповідальності та уникнення уваги. 	<ul style="list-style-type: none"> - відповідальність; - схильність до домінування; - схильність до привернення уваги.
Поведінкові тенденції		
<ul style="list-style-type: none"> - високий рівень життєстійкості; - тенденція до залучення та контролю. 	<ul style="list-style-type: none"> - нижчий рівень життєстійкості; - несхильність до прийняття ризику, залучення та контролю; - ескапізм; 	<ul style="list-style-type: none"> - висока толерантність до невизначеності; - високий рівень життєстійкості; - схильність надавати перевагу невизначеності.
Когнітивно-почуттєва сфера		
<ul style="list-style-type: none"> - наявність цілей у житті; - позитивні стосунки з іншими; - вищі показники управління середовищем; - високі значення локальної ідентичності; - високий рівень державно-локальної та традиційної ідентичності; - емоційний комфорт; - вищий рівень задоволеності життям; 	<ul style="list-style-type: none"> - нижча здатність прийняття себе та свого досвіду; - нижча здатність до управління оточуючим соціальним та фізичним середовищем; - часова орієнтація на негативне минуле; - незадоволеність власним життям; 	<ul style="list-style-type: none"> - наявність цілей у житті; - позитивні стосунки з іншими; - прагнення до особистісного зростання; - часова орієнтація на позитивне минуле; - середні значення державно-локальної та традиційної ідентичності; - вищий рівень задоволеності життям;
Соціальна взаємодія		
<ul style="list-style-type: none"> - впевнений стиль прив'язаності до інших; 	<ul style="list-style-type: none"> - тривожний стиль прив'язаності до інших; 	<ul style="list-style-type: none"> - впевнений стиль прив'язаності до інших;

На основі проведеного аналізу можемо представити узагальнені портрети міської молоді з різними типами прив'язаності до місця проживання. «*Традиційний тип прив'язаності до місця проживання*» об'єднує міську молодь, яка характеризується вищим почуттям психологічного благополуччя та життєстійкості, що виявляється в прагненні до саморозвитку, здатності ефективно управляти довкіллям, досягати цілей, приймати ризики та діяти незалежно від гарантованості успіху, планувати власне життя та підтримувати власну

самоцінність, усвідомлюючи свої сильні та слабкі сторони. Міська молодь, якій притаманний цей тип прив'язаності до місця проживання, більше виявляє задоволеність власним життям та переважає внутрішній душевний та емоційний комфорт. Така молодь характеризується прагненням до визнання, що вказує на значимість власного престижу в соціальному оточенні, вищою відповідальністю перед собою та іншими, а в соціальній взаємодії більш чутлива та доброзичлива. В ціннісній сфері особи з «традиційним типом прив'язаності» цінують владу, що поєднується з особистісною рисою – домінуванням. У «традиційно прив'язаної» міської молоді місце проживання стає частиною ідентичності з найбільшою ймовірністю, що має позитивний вплив на прийняття та усвідомлення себе в світі, а також вони найбільше ідентифікують себе як члена своєї місцевості та спільноти, що свідчить про сформованість територіальної ідентичності як виміру соціальної ідентичності.

«Неприв'язана до місця проживання» міська молодь характеризується нижчими показниками психологічного благополуччя та задоволеності власним життям. «Неприв'язані» особи більше сконцентровані на негативних подіях свого минулого, схильні до підкорення, а також менш чутливі, розуміючи у взаємодії з іншими, що може перешкоджати побудові довірливих та якісних здорових взаємин. Молоді люди з таким типом прив'язаності з більшою ймовірністю прагнуть втекти від реальності та частіше переживають емоційний дискомфорт, а також найменш захищені та стійкі в стресових ситуаціях. В ціннісній сфері «неприв'язані» особи найбільше цінують безпеку: прагнуть спокою, впевненості у можливості задоволення власних потреб та потреб близьких сьогодні і у майбутньому. Таке прагнення пов'язане з невпевненістю в своїх силах, почуттям небезпеки та незахищеності в актуальному місці, що може бути зумовлено особливостями сприймання цієї місцевості та її значення для них. Ще однією визначальною ознакою «неприв'язаної» міської молоді є те, що вона характеризується найнижчим рівнем показників сенсожиттєвих орієнтацій, що свідчить про незадоволеність власним минулим та теперішнім, невпевненість у власних силах та відсутність чітких життєвих орієнтирів. «Неприв'язані» особи характеризуються

найнижчими вимірами територіальної ідентичності, що вказує, що в цей момент оточуючі особи не є достатньо референтною для них групою.

«Парадоксальний тип прив'язаності до місця проживання» об'єднує міську молодь з особливим ставленням до свого місця проживання. Особи з «парадоксальним типом прив'язаності» більше зорієнтовані на своє позитивне минуле, що вказує на емоційно комфортне дитинство, та більше характеризуються толерантністю до невизначеності, що свідчить про готовність діяти та орієнтуватися в невизначених та ризикованих ситуаціях. В ціннісній сфері досліджувані з «парадоксальним типом прив'язаності» найбільше цінують можливість підтримки та збереження благополуччя оточуючих. Міській молоді з цим типом прив'язаності притаманний порівняно вищий рівень задоволеності при досягненні власних цілей, вони впевнені у своїй здатності самостійно обирати завдання та досягати оптимальних результатів, а також прагнуть створювати щось нове і ділитися плодами своєї творчості з іншими.

Отже, можемо підсумувати, що кожен з виокремлених типів прив'язаності до місця проживання у міської молоді має свої особливості та характерні вияви. Традиційно прив'язана міська молодь найбільше задоволена своїм життям та собою, сповнена цілями, що дає змогу розвиватись та долати стресори щоденного життя; парадоксально прив'язана міська молодь з найбільшою готовністю справляється з неочікуваними чи складними ситуаціями, які висуває життя, що дозволяє їй з легкістю адаптуватись до нових умов; неприв'язана до місця проживання міська молодь, в якій прив'язаність до місця проживання частково чи повністю не виконує своїх психологічних функцій, прагне задоволення почуття безпеки та є більш чутливою до змін та викликів довкілля.

Для визначення структури психологічних детермінант прив'язаності до місця проживання були застосовані кореляційний, факторний, дискримінантний та регресійний аналізи, трактування та опис яких представлені у наступних підрозділах емпіричного розділу дисертаційної роботи.

3.3. Емпірична перевірка теоретичної моделі детермінант прив'язаності міської молоді до місця проживання

З метою реалізації завдання виявлення взаємозв'язків між особливостями прив'язаності до місця проживання досліджуваних та їхніми іншими психологічними характеристиками, було здійснено кореляційний та факторний аналізи в загальній групі досліджуваних та у кожній підгрупі досліджуваних з різними типами прив'язаності до місця проживання окремо. У таблиці 3.7 представлені значущі кореляції між показником шкали «Прив'язаність до місця», що сконцентрований на визначенні емоційних зв'язків особи з місцем проживання, та шкалами інших психодіагностичних методик, які було застосовано у дослідженні (Додаток І).

Таблиця 3.7

Значущі коефіцієнти кореляцій між показниками шкали «Прив'язаність до місця»

та шкалами психодіагностичних методик * $p \leq 0,001$

	Прив'язаність до місця
Ціннісно-орієнтаційні детермінанти	
Цілі в житті	0,31*
Процес життя	0,42*
Результат життя	0,43*
Локус контролю – Я	0,41*
Локус контролю – життя	0,48*
Сенсожиттєві орієнтації	0,46*
Індивідуально-психологічні властивості	
3.3. відповідальність	0,28*
Поведінкові тенденції	
Надання переваги невизначеності	0,29*
Залученість	0,32*
Контроль	0,34*
Прийняття ризику	0,28*
Життєстійкість	0,38*
Ескапізм	-0,29*
Соціальна взаємодія	
Довіра	0,31*
Когнітивно-почуттєві детермінанти	
Позитивні стосунки з іншими	0,30*
Управління середовищем	0,29*
Самоприйняття	0,38*
Емоційна комфортність	0,33*
Задоволеність життям	0,34*
Неперервність	0,39*
Самооцінка	0,41*
Самоефективність	0,39*

З представлених даних можемо побачити, що емоційний аспект прив'язаності до місця проживання пов'язаний з такою психологічною властивістю особи як відповідальність: що більше молодій особі притаманна така особистісна риса як відповідальність, то, ймовірно, вона схильна утворювати міцніші емоційні зв'язки з актуальним місцем проживання.

В результаті кореляційного аналізу було встановлено, що прив'язаність до місця проживання пов'язана з наявністю в особи бажання виявляти турботу до оточуючих, здатністю будувати близькі та довірливі стосунки з іншими людьми, а також вміння виявляти емпатію. Разом з тим, що більше особа відчуває впевненість та компетентність в організації та виконанні щоденних справ, що краще в неї розвинута здатність ефективно використовувати докільця та його ресурси для досягнення власних цілей та задоволення потреб, то вищий рівень емоційного зв'язку з актуальним місцем проживання їй притаманний. На основі кореляційного аналізу можна говорити про зв'язок прив'язаності до місця проживання та наявністю в особи особистісних цілей і почуття осмисленості власного життя. Емоційний зв'язок з місцем життя також пов'язаний зі схильністю особи позитивно оцінювати себе, враховуючи свої сильні та слабкі сторони, та своє минуле. Здатність особи з легкістю вибудовувати тісні, дружні стосунки з оточуючими та довіряти їм взаємопов'язана з наявністю почуття безпеки в певному місці та прихильністю до нього.

Зв'язок людини з місцем проживання пов'язаний з задоволеністю її власним життям. Що більше особа схильна позитивно оцінювати своє життя, його наповненість та події, то міцніше прив'язана до місцевості проживання. Що більше молода особа впевнена у правильності та доцільності свого власного життя, то більше вона відчуває позитивний зв'язок з місцем проживання.

Встановлено, що сила емоційного зв'язку респондента з місцем проживання пов'язана з локальною ідентичністю. Відтак, сила зв'язку з місцем проживання сприяє формуванню територіальної ідентичності особи: сприяє формуванню самооцінки, забезпечує неперервність особистості в часі, допомагає більш

ефективно взаємодіяти з середовищем з метою досягнення власних цілей, а також за допомогою місця відрізняти себе від жителів інших місцевостей.

Прив'язаність до місця проживання пов'язана з такими аспектами соціально-психологічної адаптації як емоційний комфорт та ескапізм. Що більше молода особа схильна переживати позитивні емоції в міжособовій взаємодії та отримувати задоволення від цієї взаємодії, то її емоційна прив'язаність до місця проживання зміцнюється. Прослідковується такий взаємозв'язок: сила емоційного зв'язку з місцем проживання у молоді пов'язана зі зниженням схильності до втечі від реальної дійсності, що свідчить про вищий рівень усвідомленості власного життя. Такі результати свідчать, що прив'язаність до місця проживання невід'ємно пов'язана з особливостями соціальної сфери життя міської молоді.

На основі кореляційного аналізу можемо побачити, що емоційний зв'язок з місцем проживання пов'язаний з рівнем життєстійкості особи: готові до змін довкілля і ефективного особистісного саморозвитку особи сильніше прив'язані до місця проживання. Разом з тим, зі зростанням схильності молоді особи надавати перевагу невизначеності, зміцнюються емоційні зв'язки з місцем проживання. Такі результати свідчать, що схильні брати на себе відповідальність за власні дії та контролювати власне життя особи полюбують ризикувати та переважно очікують позитивних наслідків від своїх дій, емоційно міцніше прив'язані до місця проживання.

Отже, проведення кореляційного аналізу у загальній групі досліджуваних дозволило стверджувати:

- емоційні зв'язки з місцем проживання пов'язані з такою особистісною рисою молоді людини як відповідальність;
- схильність до формування позитивних емоційних зв'язків з місцем проживання пов'язана зі здатністю людини протистояти стресовим життєвим ситуаціям, а також ситуаціям, які викликають підвищений рівень психологічної напруги та тривоги;
- прив'язаність молоді особи до місця її проживання пов'язана з наявністю в неї життєвих цілей, що виявляється через задоволеність, яку особа отримує під

час досягнення цілей, та через впевненість у здатності самостійно обирати завдання та досягати успіхів в їхньому виконанні;

- прив'язаність до місця проживання у міської молоді взаємопов'язана з рівнем ототожнення себе з цим місцем, що виявляється через вираження себе за допомогою характеристик чи ознак самого місця, його престижу тощо, місце проживання стає частиною ідентичності особи;

- зв'язки молоді особи з місцем проживання пов'язані з переживанням нею психологічного благополуччя та задоволеності власним життям, що виявляється через здатність будувати позитивні, довірливі стосунки з оточуючими, адекватно оцінювати себе та краще орієнтуватися та керувати фізичним та соціальним довкіллям.

В результаті порівняння кореляцій між шкалою «прив'язаність до місця» та іншими шкалами психодіагностичних методик у групах досліджуваних з різними типами прив'язаності до місця проживання було виявлено такі значущі відмінності (табл. 3.8, Додаток І.3-І.8).

Таблиця 3.8

Значущі коефіцієнти кореляцій між шкалою «прив'язаність до місця» та шкалами психодіагностичних методик у різних типах прив'язаності до місця проживання ($p \leq 0,01$, ** $p \leq 0,001$)*

	Традиційна прив'язаність	Відсутність прив'язаності	Парадоксальна прив'язаність
Самоприйняття	0,48**	-0,04	0,34*
Неперервність	0,25**	0,30**	0,25***
Самооцінка	0,29**	0,22*	0,27**
Самоефективність	0,28**	0,35**	0,24*
Задоволеність життям	0,34**	0,16	0,33**
Емоційна комфортність	0,38*	0,05	0,40*
Позитивне минуле	0,05	-0,06	0,36*
Теперішнє фаталістичне	-0,13	0,03	-0,34*
3.2 наполегливість	0,49**	-0,07	0,1
3.3 відповідальність	0,49**	-0,02	0,27
Прийняття ризику	0,39*	0,07	0,09
Життєстійкість	0,36*	0,21	0,15
Патріотизм	0,54**	0,55**	0,28
Локус контролю - Я	0,07	0,37*	-0,1
Ставлення до складних завдань	0,11	0,45*	-0,09
Надання переваги невизначеності	0,06	0,38*	0,12
Толерантність/уникнення невизначеності	0,09	0,40*	-0,14
Державно-локальна ідентичність	0,27	0,62**	0,31*

Нетериторіальна ідентичність	0,25	0,38*	0,19
Традиційна ідентичність	0,24	0,43**	-0,02

Аналіз особливостей зв'язків прив'язаності до місця проживання з психологічними характеристиками особи в групах з різними типами прив'язаності зосереджений на суттєвих відмінностях між виділеними групами. Слід зауважити, що у виділених групах типів прив'язаності до місця проживання емоційна прив'язаність до місця корелює з психологічними характеристиками досліджуваних майже в рівній мірі, проте в кожній групі є свої унікальні особливості.

Аналіз даних, отриманих в групі «традиційно прив'язаних до місця проживання» осіб показав, що емоційна прив'язаність пов'язана з такими особистісними рисами як наполегливість та відповідальність, особистісною життєстійкістю та патріотизмом як виявом державної ідентичності. Зростання емоційного зв'язку з місцевістю проживання поєднана зі здатністю людини до якісного життємоделювання, що дає можливість обрати свій індивідуальний шлях в житті та бути задоволеним власним життям.

В осіб «парадоксально прив'язаних до місця проживання» прив'язаність пов'язана з такими часовими орієнтаціями як позитивне минуле та теперішнє фаталістичне, а також зі зростанням рівня емоційної прив'язаності зростає рівень державної-локальної ідентичності, що виявляється у підвищенні рівня усвідомлення себе як члена своєї місцевості. Отож, в парадоксально прив'язаних осіб зростання емоційного зв'язку з місцем проживання поєднується з взяттям відповідальності за свої вчинки та дії в сьогоденні.

В осіб «неприв'язаних до місця проживання» прив'язаність до місця проживання пов'язана зі зростанням толерантності до невизначеності, почуттям себе членом своєї спільноти та взяттям на себе відповідальності за прийняття рішень у власному житті. У групах осіб «традиційно» та «парадоксально» прив'язаних до місця проживання задоволеність власним життям пов'язане з міцністю емоційних зв'язків з місцем проживання. Такої особливості не виявлено в групі «неприв'язаних до місця проживання» осіб, отож, можемо припустити, що

рівень задоволеності життям в цій групі залежить від психологічних властивостей досліджуваних (зокрема, з емоційною стриманістю ($r=-0,35$, $p\leq 0,01$), екстравертованістю особи ($r=0,35$, $p\leq 0,01$) та почуттям спільності з іншими ($r=0,32$, $p\leq 0,01$). Подібні зв'язки відсутні в групах з іншими типами прив'язаності до місця проживання.

Варто підкреслити зв'язок емоційної прив'язаності в прив'язаних до місця проживання осіб з такою характеристикою психологічного благополуччя як самоприйняття, що свідчить про те, що наявність позитивних емоційних стосунків з місцем проживання має зв'язок з прийняттям особи всіх своїх сторін та здобутого досвіду. Це одна з визначних ознак, які сприяють саморозвитку особистості, здатності приймати свої помилки, оцінювати свої переваги та недоліки, будувати плани на майбутнє. Відтак, емоційні зв'язки людини з місцем проживання в кожній з виділених груп мають свої особливості та специфічні поєднання, що дає можливість більш комплексного аналізу осіб з різними типами прив'язаності до місця проживання.

Для з'ясування групування взаємозалежних психологічних параметрів в загальній групі досліджуваних було проведено процедуру факторного аналізу (методом головних компонент з обертанням результуючої нормативної матриці факторних навантажень методом Varimax) (таблиця 3.9, Додаток Й).

Таблиця 3.9

Факторні навантаження для загальної групи досліджуваних

Фактори	Показники	Факторні навантаження
Фактор I «Соціально-психологічне неблагополуччя»	Автономія	-0,809485
	Управління середовищем	-0,665693
	Цілі у житті	-0,571921
	Самоприйняття	-0,704085
	Негативне минуле	0,842170
	Інтернальність	-0,835077
	Теперішнє фаталістичне	0,602109
	Емоційна комфортність	-0,881533
	Ескапізм	0,856998
	Емоційна нестійкість	0,720122
<i>Відсоток дисперсії першого фактора</i>		21,581426
Фактор II «Зв'язки з місцем проживання»	Щоденна прив'язаність	0,553689
	Емоційна прив'язаність	0,723809
	Неперервність	0,589839
	Самооцінка	0,668354

	Самоефективність	0,600386
	Державно-локальна ідентичність	0,686336
	Нетериторіальна ідентичність	0,571723
	Традиційна ідентичність	0,587365
	Патріотизм	0,780653
<i>Відсоток дисперсії другого фактора</i>		11,755086
Фактор III «Психологічні властивості, які сприяють комунікації»	Позитивні стосунки з іншими	0,635999
	Впевнений стиль взаємин	0,580435
	Екстраверсія	0,659790
	Прив'язаність	0,685017
<i>Відсоток дисперсії третього фактора</i>		7,602389
Фактор IV «Поведінкові тенденції»	Сенсожиттєві орієнтації	0,887498
	Толерантність до невизначеності	0,628721
	Життєстійкість	0,895274
	Довіра	0,706424
<i>Відсоток дисперсії четвертого фактора</i>		6,997051
Фактор V «Планування життя»	Цілі у житті	0,613868
	Орієнтація на майбутнє	0,872993
	Самоконтроль	0,847413
<i>Відсоток дисперсії п'ятого фактора</i>		5,941300

У Додатку Й на рис. Й.7 також представлені кореляційні плеяди, у яких відображені виділені фактори, отримані під час проведення факторного аналізу в загальній групі досліджуваних.

В перший фактор входить автономія, цілі у житті, орієнтація на негативне минуле, орієнтація на теперішнє фаталістичне, інтернальність, емоційна комфортність, ескапізм, управління середовищем, самоприйняття та емоційна нестійкість і цей фактор пояснює 21,58% дисперсії. Оскільки більшість показників цього фактору мають від'ємні значення, цьому фактору була присвоєна назва «Соціально-психологічне неблагополуччя». Між шкалами, які об'єднані у перший фактор, спостерігаємо значущі кореляції. У загальній групі досліджуваних складові першого фактору взаємодіють з досліджуваним явищем прив'язаності до місця проживання у міській молоді, яке зосереджене у другому факторі. Аналізуючи цей фактор можемо виділити дві групи показників, які знаходяться у протистоянні: одні сприяють почуттю соціально-психологічного благополуччя молодою людиною (здатність до саморозвитку та управління докільлям та його ресурсами, переживання душевного комфорту, цінування та прийняття себе), а інші стримують формування цього почуття (нейротизм, незадоволеність реальністю та бажання втечі, готовність покладатися на долю та передавати відповідальність за власне

життя). Комплекс показників, які сприяють почуттю соціально-психологічного благополуччя взаємодіють з здатністю молодшої особи формувати зв'язки з місцем проживання, укорінюватися в ньому; комплекс показників, які перешкоджають соціально-психологічному благополуччю молодшої людини, також перешкоджають творенню емоційних зв'язків з місцем проживання. Це свідчить про те, що задоволеність молодим жителем міста собою, своїм емоційним та соціальним життям сприятиме формуванню укоріненості молодшої особи в місті. Отже, соціально-психологічне благополуччя як комплексна характеристика молодшої людини є чинником прив'язаності до місця проживання.

Другий фактор пояснює 11,76% розсіювання даних та об'єднує такі шкали як емоційна прив'язаність, щоденна прив'язаність, неперервність, самооцінка, самоефективність, державно-локальна ідентичність, нетериторіальна ідентичність, традиційна ідентичність та патріотизм як вияв державної ідентичності. Цьому фактору було присвоєно назву «Зв'язки з місцем проживання», оскільки в ньому об'єднано різні виміри стосунків міської молоді з актуальним місцем проживання. В цей фактор увійшли два базових показники прив'язаності до місця проживання – емоційна прив'язаність та щоденна прив'язаність. Між шкалами, об'єднаними у другий фактор, наявні значущі прямі кореляції: підвищення значимості місця проживання в житті особи та зміцнення емоційних зв'язків з ним пов'язане з переживанням молодшою людиною почуття приналежності до цієї місцевості та ідентифікації себе з членами цієї спільноти та території. Цей фактор об'єднує в собі центральні показники представленого дослідження, саме тому на запропонованих кореляційних плеядах розкрито особливості взаємодії цього фактору з іншими виділеними факторами (Додаток Й).

Третій фактор «Психологічні властивості, які сприяють комунікації» (описує 7,6% загальної дисперсії даних) складається з таких шкал, які вказують на індивідуальні психологічні властивості досліджуваних – прив'язаність та екстравертованість, а також шкал «позитивні стосунки з іншими» та «впевнений стиль взаємин з іншими», які корелюють між собою та шкалою емоційна прив'язаність до місця проживання. Звідси витікає, що здатність виявляти

позитивне ставлення до інших, вміння співпереживати, підтримувати добрі та довірливі стосунки з оточуючими, переживати почуття особистої відповідальності за добробут інших, толерантне ставлення до оточуючих в поєднанні з спрямованістю досліджуваного на зовнішній світ та почуттям безпеки сприятиме формуванню молодою особою зв'язків з місцем проживання. Отож, наявність в молодій особи розвинутих навичок взаємодії з соціальним світом, вміння будувати та підтримувати безпечні та довірливі взаємини з оточуючими є чинником прив'язаності до місця проживання.

Четвертий фактор «Поведінкові тенденції» складається з показників загальних шкал сенсожиттєвих орієнтацій, життєстійкості, толерантність до невизначеності та довіра (пояснює 6,99% дисперсії). З наявністю в молодого мешканця міста цілей у житті, сенсовності життя та його наповненості, готовності ризикувати та діяти, долаючи екзистенційну тривогу, що може бути пов'язано з невизначеністю майбутнього та неможливістю повного контролю життя та життєвих стресорів зростатиме його зв'язок з містом проживання, його бажання «бути» в цьому місті та пов'язувати своє подальше життя з ним, що втілюватиметься через спорідненість з ним. В цьому ракурсі наявне своєрідне поєднання екзистенційних викликів та прив'язаності до місця проживання, що у взаємопоєднанні створюють умови для розвитку, особистісного зростання та реалізації молодого мешканця міста.

В п'ятий фактор входять такі шкали: цілі у житті, часова орієнтація на майбутнє та таку індивідуальну психологічну властивість містянина як здатність до самоконтролю. Цей фактор описує 5,94% загальної дисперсії даних та отримав назву «Планування життя» або ж життєпланування. Об'єднуючою ідеєю цього фактору є здатність до вольової регуляції поведінки, що виявляються в організації та актуалізації свого життєвого простору та шляху від ідеї до втілення з наповненням його змістовністю. Враховуючи результати кореляційного аналізу виникає висновок про особливості взаємодії змістовності життя молодій людині, її прагнення та скерованість на досягнення поставлених цілей у майбутньому та її здатності до самоконтролю власної поведінки, що підпорядковується

загальноприйнятими цінностями та правилами. Така взаємодія сприятиме процесу реалізації та зв'язку цієї людини з містом проживання. Бачення молодими особами свого подальшого життя, вміння спроектувати його в перспективі, керуючись своїми цінностями, та здатність йти до своєї мети сприятиме емоційному зв'язку з місцем проживання, з його соціальною та фізичною складовими, що дозволить місцю проживання як об'єктові прив'язаності виконувати функцію сприяння розвитку людини.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що прив'язаність до місця проживання досліджуваної міської молоді безпосередньо пов'язана з вимірами ідентичності молодої особи, що виявляється на територіальних та нетериторіальних рівнях (ідентичність з віковою групою, з особами своєї статі, своєї місцевості, держави тощо). Ідентифікація особи з місцем проживання та соціальною групою входить у когнітивно-почуттєвий блок моделі досліджуваного явища.

З метою аналізу групування взаємозалежних психологічних характеристик, був здійснений факторний аналіз (метод головних компонент з обертанням результуючої нормативної матриці факторних навантажень методом Varimax) окремо для даних, отриманих у кожній з виділених груп за типами прив'язаності до місця проживання. На основі результатів факторного та кореляційного аналізів для кожної групи було побудовано плеяди, які розкривають взаємодію виділених факторів (Додаток К, Л, М, Н, О, П). В таблиці 3.10 представлені виділені фактори з присвоєними назвами та ключовими компонентами в кожній з виділених груп міської молоді з різними типами прив'язаності до місця проживання.

В групі досліджуваних з «традиційним типом прив'язаності» внесок факторів у загальну дисперсію склав від 7,47 до 19,85%. Загалом виділені фактори пояснюють близько 56,2% розсіювання даних. Проведений факторний аналіз дозволив побудувати п'ятифакторну модель психологічних особливостей осіб з традиційним типом прив'язаності до місця проживання. Користуючись таким принципом було проведено факторний аналіз у виділених групах осіб, які «парадоксально прив'язані» до місця проживання та «неприв'язані» до місця проживання, на основі якого було побудовано структуру психологічних

особливостей осіб з парадоксальним типом прив'язаності до місця проживання та неприв'язаних до місця проживання. Сумарний внесок факторів у загальну дисперсію у групі «парадоксально прив'язаних» осіб в різних випадках склав від 6,75 до 18,41%. Загалом виділені фактори пояснюють близько 48,29% розсіювання даних. У групі «неприв'язаної до місця проживання» міської молоді виділені фактори пояснюють 55,43% загальної дисперсії даних (внесок факторів від 6,24 до 23,22%). В кожній з зазначених груп було побудовано п'ятифакторну модель досліджуваного явища.

Таблиця 3.10

Факторні навантаження для виділених груп досліджуваних

«Неприв'язані до місця проживання»	«Традиційно прив'язані до місця проживання»	«Парадоксально прив'язані до місця проживання»
<p>Фактор I «Соціально-психологічне благополуччя» (23,22%) Позитивні стосунки з іншими (0,669) Управління середовищем (0,842) Особистісне зростання (0,637) Цілі у житті (0,839) Самоприйняття (0,887) Негативне минуле (-0,572) Позитивне минуле (0,559) Інтернальність (0,75) Емоційна комфортність (0,866) Ескапізм (-0,889) Екстраверсія (0,701) Самоконтроль (0,686)</p>	<p>Фактор I «Соціально-психологічне благополуччя» (19,85%) Автономія (0,907) Управління середовищем (0,712) Особистісне зростання (0,567) Цілі у житті (0,781) Самоприйняття (0,832) Негативне минуле (-0,666) Теперішнє фаталістичне (-0,632) Інтернальність (0,869) Емоційна комфортність (0,919) Ескапізм (-0,894)</p>	<p>Фактор I «Соціально-психологічне благополуччя» (18,41%) Автономія (0,579) Управління середовищем (0,603) Самоприйняття (0,634) Негативне минуле (-0,898) Теп. гедоністичне (-0,58) Інтернальність (0,715) Емоційна комфортність (0,772) Ескапізм (-0,75) Емоційна нестійкість (-0,671)</p>
<p>Фактор II «Зв'язки з місцем проживання» (10,62%) Прив'язаність до місця проживання (0,597) Неперервність (0,573) Державно-локальна ідентичність (0,835) Традиційна ідентичність (0,712) Патріотизм (0,875) Націоналізм (0,632)</p>	<p>Фактор II «Зв'язки з місцем проживання» (10,85%) Прив'язаність до місця проживання (0,559) Неперервність (0,662) Самооцінка (0,808) Самоефективність (0,603) Нетериторіальна ідентичність (0,579) Патріотизм (0,721)</p>	<p>Фактор II «Зв'язки з місцем проживання» (8,22%) Щоденна прив'язаність (0,516) Прив'язаність до місця проживання (0,603) Самооцінка (0,62) Самоефективність (0,676) Задоволення життям (0,525) Патріотизм (0,568)</p>
<p>Фактор III «Психологічні характеристики, які перешкоджають міжособовій взаємодії» (8,88%) Негативне минуле (-0,658) Теперішнє фаталістичне (-0,796) Унікаючий стиль прив'язаності (0,574) Прив'язаність (-0,626)</p>	<p>Фактор III «Психологічні властивості, які сприяють міжособовій взаємодії» (9,54%) Позитивні стосунки з іншими (0,817) Екстраверсія (0,668) Прив'язаність (0,754)</p>	<p>Фактор III «Наявність цілей у житті» (7,66%) Особистісне зростання (0,642) Цілі у житті (0,762) Майбутнє (0,75) Впевнений стиль взаємин (-0,675)</p>

Емоційна нестійкість(-0,677)		
Фактор IV «Планування життя» (6,47%) Сенсожиттєві орієнтації (0,742) Життєстійкість (0,765)	Фактор IV «Психологічні властивості, які сприяють саморегуляції» (8,47%) Теперішнє гедоністичне (-0,883) Майбутнє (0,865) Самоконтроль (0,913) Емоційність (0,678)	Фактор IV «Планування життя» (7,24%) Сенсожиттєві орієнтації (0,772) Тол. до невизначеності (0,689) Життєстійкість (0,729) Довіра (0,706)
Фактор V «Щоденна прив'язаність» (6,24%) Щоденна прив'язаність (-0,661) Експресивність(0,647)	Фактор V «Планування життя» (7,47%) Сенсожиттєві орієнтації (0,853) Життєстійкість (0,906) Тол.до невизначеності (0,717) Довіра (0,72)	Фактор V «Психологічні властивості, які сприяють міжособовій взаємодії» (6,75%) Екстраверсія (0,735) Прив'язаність (0,808) Експресивність (0,786)

Результати факторного та кореляційного аналізу показують, що соціально-психологічне благополуччя «неприв'язаних до місця проживання» осіб зростає з підвищенням здатності контролювати своє фізичне та соціальне оточення, переживати емоційний комфорт, брати відповідальність за власні вчинки та життя. Ці показники сприяють покращенню суб'єктивного благополуччя особи та позитивного сприймання себе та свого досвіду. В групі «неприв'язаних до місця проживання» прив'язаність до місця пов'язана зі зростанням рівня щоденної прив'язаності до місця проживання у міській молоді ($r=0,42$, $p<0,01$), що розкривається в особливостях їхнього погляду на власне місце проживання (рис. 3.20, Додаток О).

Рис. 3.20. Кореляційний граф зв'язків прив'язаності до місця проживання та психологічної властивості у міській молоді в групі «неприв'язані до місця проживання» осіб

Щоденна прив'язаність як спосіб укоріненості обернено пов'язана з такою психологічною властивістю особи як експресивність ($r=-0,45$; $p<0,01$). Такі результати свідчать, що розвиток укоріненості в місті, розгляд його як найкращого і часто єдиного місця для життя пов'язаний з притаманною молодій людині властивістю тверезо та реалістично дивитися на світ та події в ньому,

адаптованістю до буденного життя та постійністю у звичках та інтересах. Подібні трактування можемо знайти в працях Д. Гуммона [202]. Вартим уваги є те, необдуманість, легковажність в діях, уникання рутинної роботи є властивостями особи, які перешкоджають формуванню зв'язків з місцем.

В групі «традиційно прив'язаної до місця проживання» молоді зі зростанням прив'язаності до місця проживання зростають показники вимірів територіальної ідентичності (Додаток Н). Рівень прийняття себе та свого досвіду, переживання позитивних емоційних станів особою пов'язане зі зростанням міцності емоційних зв'язків з місцем їхнього проживання ($r=0,48$, $p<0,01$; $r=0,38$, $p<0,01$ відповідно). Разом з тим, рівень прив'язаності до місця проживання в групі «традиційно прив'язаних» осіб пов'язаний з рівнем їхньої життєстійкості ($r=0,36$, $p<0,01$), про що свідчить взаємодія другого та п'ятого факторів. Отже, у «традиційно прив'язаної» до місця проживання міської молоді зростання її емоційного комфорту, витривалості та здатності протистояти стресовим ситуаціям, а також приймати себе зі своїми перевагами та недоліками, що вказує на підвищення психологічного благополуччя та якості життя, супроводжується зростанням рівня прив'язаності до місця проживання.

У «парадоксально прив'язаних» осіб зростання емоційної прив'язаності пов'язане з таким виміром локальної ідентичності особистості як неперервність та іншими вимірами ідентичності – традиційною та державно-локальною ідентичністю. Результати факторного та кореляційно аналізів в групі «парадоксально прив'язаних» осіб вказують на взаємодію показників другого та першого факторів, отож, зі зростанням здатності молоді особи до управління та організації свого соціального та фізичного простору, а також до переживання позитивних емоційних станів, зростатиме рівень емоційної прив'язаності до актуального місця проживання ($r=0,34$, $p<0,01$; $r=0,4$, $p<0,01$ відповідно). Такі результати свідчать, що зміцнення соціально-психологічного благополуччя молоді особи сприяє зміцненню позитивних стосунків з місцем проживання у невизначено прив'язаних до місця проживання осіб.

У факторній структурі психологічних особливостей «традиційно прив'язаних до місця проживання» осіб вагоме значення мають такі чинники як емоційний комфорт, самоприйняття та життєстійкість, а у «неприв'язаних до місця проживання» – щоденна прив'язаність (Додаток Н). В той же час, вагомим чинником у структурі психологічних особливостей «парадоксально прив'язаних до місця проживання» є емоційний комфорт та управління середовищем. Отож, загалом прив'язаність до місця проживання у міської молоді пов'язана з її психологічним комфортом, що виражається у переживанні та підтримці позитивних емоційних станів, що є доброю основою для формування взаємин, ефективної праці та підвищення рівня задоволеності власним життям. Здатність людини приймати/любити себе, свій досвід, свої переваги та недоліки, а також долати щоденні виклики життя, не втрачаючи рівноваги та життєвого балансу, і планувати своє майбутнє – це визначальні компоненти формування емоційних зв'язків з місцем проживання у групі «традиційно прив'язаної» міської молоді.

У групі «парадоксально прив'язаних» осіб формування емоційних зв'язків з місцем проживання пов'язане зі здатністю міської молоді організувати, маневрувати та розпоряджатися фізичними та соціальними ресурсами середовища, в якому походить їхнє життя. Що більше простір, в якому вони проживають, організований, близький та доступний, то міцніші зв'язки з ним. В групі «неприв'язаної до місця свого проживання» міської молоді формування емоційних зв'язків з місцем пов'язане лише з особливостями ставлення до цього місця та поведінки особи в ньому (що більше особа розглядає це місце як найкраще для подальшого життя та як найкомфортніше місце, незалежно від його недоліків, то більше емоційно прив'язується до нього), але не виявлено взаємодії з власне психологічними особливостями досліджуваних осіб (Додаток П).

На основі проведених аналізів виявлено та проаналізовано взаємозв'язки між особливостями прив'язаності міської молоді до місця проживання та їхніми психологічними характеристиками, які стосуються різних сторін функціонування психіки особи, що підсумовано у вище наведених узагальненнях.

3.4. Дослідження психологічних детермінант прив'язаності міської молоді до місця проживання

Для з'ясування ролі виділених в теоретичній моделі психологічних детермінант у визначенні прив'язаності досліджуваних до місця проживання було проведено аналіз їхнього впливу на комплексну модель досліджуваного явища через аналіз зв'язків прив'язаності до місця проживання та психологічних характеристик. Визначено, які із психологічних характеристик досліджуваних відіграють провідне значення у детермінації прив'язаності до місця проживання у міської молоді.

В якості групуючої змінної було обрано тип прив'язаності до місця проживання, а як незалежні змінні – психологічні параметри досліджуваних (Додаток Р). Порівняння показників за критерієм Wilks'Lambda дало змогу визначити фактори у порядку вагомості їхнього внеску у дискримінантну модель. В порядку важливості вказано психологічні показники, які мають значення при проведенні класифікації на різні типи прив'язаності до місця проживання: самооцінка (вимір локальної ідентичності), сенсожиттєві орієнтації, державно-локальна ідентичність, цінність універсальності, неперервність (вимір локальної ідентичності), спільність з іншими, впевнений стиль взаємин з іншими, самоефективність (вимір локальної ідентичності), особистісне зростання, автономія, толерантність до невизначеності, самотність (вимір локальної ідентичності), цінності доброти та безпеки, часові орієнтації на негативне минуле та позитивне минуле. Всі вказані дескриптори є значущими, і як видно з таблиці у додатку Р, вилучення кожної з цих змінних приводить до зростання λ Вілкса.

Відштовхуючись від теоретичної моделі досліджуваного явища згрупуємо виділенні дескриптори у блоки: *ціннісно-орієнтаційні детермінанти* (сенсожиттєві орієнтації, універсальність, доброта, безпека); *когнітивно-почуттєві детермінанти* (локальна ідентичність (самооцінка, неперервність, самоефективність, самотність), територіальна ідентичність, негативне минуле, позитивне минуле, особистісне зростання, автономія, почуття спільності з іншими);

блок соціальної взаємодії (впевнений стиль у взаєминах); *поведінкові детермінанти* (толерантність до невизначеності)⁶.

Отримані результати дають змогу зробити проміжні висновки про значення психологічних детермінант у визначенні прив'язаності до місця проживання. Хоча дискримінантний аналіз як статистичний метод не вказує на прямий вплив однієї ознаки на іншу, встановлені ним детермінанти здійсненої класифікації вказують на роль цього показника у забезпеченні досліджуваного явища. Проаналізуємо отримані результати у психологічному контексті.

Рівень територіальної ідентичності та самооцінка, неперервність, самотність, самоефективність як виміри локальної ідентичності відіграють важливу роль у детермінації типу прив'язаності до місця проживання. Формування прив'язаності до місця проживання та територіальної ідентичності – це взаємозалежні процеси, які можуть підсилювати один одного. Самоідентифікація, самооцінка, почуття належності – все це є опорними точками людини в місті (Ж. Лернер) [47, с. 95]. Наявність сформованої ідентичності є актуальним питанням для людини в будь-якому віці: приналежність до певного місця, ідентифікація себе з певною територією сприяє формуванню прив'язаності до цієї території, і навпаки. Що більш яскраво виражені ознаки місця проживання, які дають молодій особі можливість відрізнити себе від мешканців інших місцевостей, то більше зростає ймовірність формування емоційніших зв'язків з цим місцем.

Потреба в соціальній залученості та соціальної взаємодії є завжди актуальними для людини, адже життя людини не можливе без соціальних контактів. З отриманої моделі можемо побачити, що особливості соціальної взаємодії, які представлені стилем прив'язаності в міжособовій взаємодії людини та рівнем почуття спільності з іншими, є детермінантами прив'язаності до місця проживання. Отже, особливості соціальної сфери людини, її спосіб формування зв'язків з іншими людьми та комфортність в міжособовій взаємодії визначають особливості типу прив'язаності до місця проживання.

⁶* λ -Вілка для моделі $\lambda=0,55359$; $F(52,1046)=6,92$; $p<0,000$.

Наявність цілей у житті, що виражається в наповненості життя сенсом та визначається сенсожиттєвими орієнтаціями особи, є одним з визначальних детермінант прив'язаності до місця проживання. Наповненість життя сенсом, цілями та орієнтирами сприяє формуванню емоційної прив'язаності до місця проживання. В детермінації явища прив'язаності до місця проживання важливим є показник автономії та особистісного зростання. Часові орієнтації (негативне минуле, позитивне минуле) включені в систему детермінації прив'язаності до місця проживання. Часові орієнтації визначають часову спрямованість особи, що бере участь в визначенні її поведінки та діяльності, специфіки її когнітивних процесів [318-319]. Отримані результати засвідчують, що власне часова орієнтація особи є одним з чинників детермінації типу прив'язаності до місця проживання.

В модель детермінації явища прив'язаності до місця проживання не ввійшли індивідуально-психологічні властивості досліджуваних та рівень задоволеності життям. Попри це слід згадати, що зв'язки між цими показниками були отримані за допомогою кореляційного та факторного аналізу.

Як було виявлено за допомогою дискримінантного аналізу представлені психологічні дескриптори лише частково пояснюють класифікацію типів прив'язаності до місця проживання у міської молоді. Відтак, варто зазначити, що існують інші чинники прив'язаності до місця проживання, які охоплюють психологічні та непсихологічні аспекти. Враховуючи ці результати, з'ясування інших дискримінантів досліджуваного явища є перспективою для подальших досліджень.

В результаті проведення процедури множинної регресії даних, отриманих в загальній групі досліджуваних, було виокремлено 14 детермінант, що дало змогу уточнити регресійну модель, зокрема збільшити ступінь відповідності між вихідними даними та регресійною моделлю ($R^2=0,4987$). Регресійна модель пояснює близько 50% дисперсії. Результати регресійного аналізу представлені у таблиці 3.11 (Додаток С).

Таблиця 3.11

Результати множинної регресії в загальній групі досліджуваних

	Beta	Std.Err. - of Beta	B	Std.Err. - of B	t(536)	p-level
Intercept			-2,36921	0,647241	-3,66048	0,000277
Самооцінка	0,188494	0,059107	0,11599	0,036370	3,18901	0,001511
Державно-лок. ідентичність	0,190225	0,058653	0,17721	0,054640	3,24324	0,001255
Неперервність	0,303644	0,053627	0,18521	0,032709	5,66215	0,000000
Сенсожиттєві орієнтації	0,219727	0,051871	0,01258	0,002969	4,23604	0,000027
Самоефективність	0,302900	0,056719	0,15202	0,028467	5,34036	0,000000
Самоприйняття	0,174998	0,070173	0,01478	0,005926	2,49381	0,012938
Патріотизм	0,195695	0,059228	0,13645	0,041297	3,30411	0,001016
Впевнений стиль	0,140986	0,049374	0,04437	0,015540	2,85546	0,004464
Довіра	0,158138	0,051508	0,02444	0,007960	3,07019	0,002248
Майбутнє	0,142773	0,055097	0,20601	0,079500	2,59129	0,009822
Теп. гедоністичне	0,112500	0,054169	0,18613	0,089624	2,07683	0,038293
Поз. минуле	-0,111596	0,055806	-0,18713	0,093579	-1,99971	0,046036
Автономія	-0,122146	0,060877	-0,01109	0,005525	-2,00644	0,045311
Емоційна комфортність	0,143424	0,072808	0,00845	0,004290	1,96988	0,049366

* Підсумки регресії для залежної змінної: емоційна прив'язаність; $R = ,70621031$ $R^2 = ,49873301$; $F(14,536) = 27,954$, $p < 0,0000$.

Коефіцієнт множинної кореляції ($R = 0,7062$), що визначає ступінь залежності між психологічними параметрами та емоційною прив'язаністю, є статистично значущим. Відповідно до даних регресійної моделі психологічних детермінант, що визначають рівень прив'язаності до місця проживання, значущими (виходячи зі значень коефіцієнтів регресії) є внески таких показників: *самооцінка* (вимір локальної ідентичності), *державно-локальна ідентичність*, *неперервність* (вимір локальної ідентичності), *сенсожиттєві орієнтації*, *самоефективність* (вимір локальної ідентичності), *самоприйняття*, *патріотизм* (вимір державної ідентичності), *впевнений стиль у міжособовій взаємодії*, *довіра*, *орієнтація на майбутнє*, *теперішнє гедоністичне та позитивне минуле*, *автономія та емоційна комфортність*.

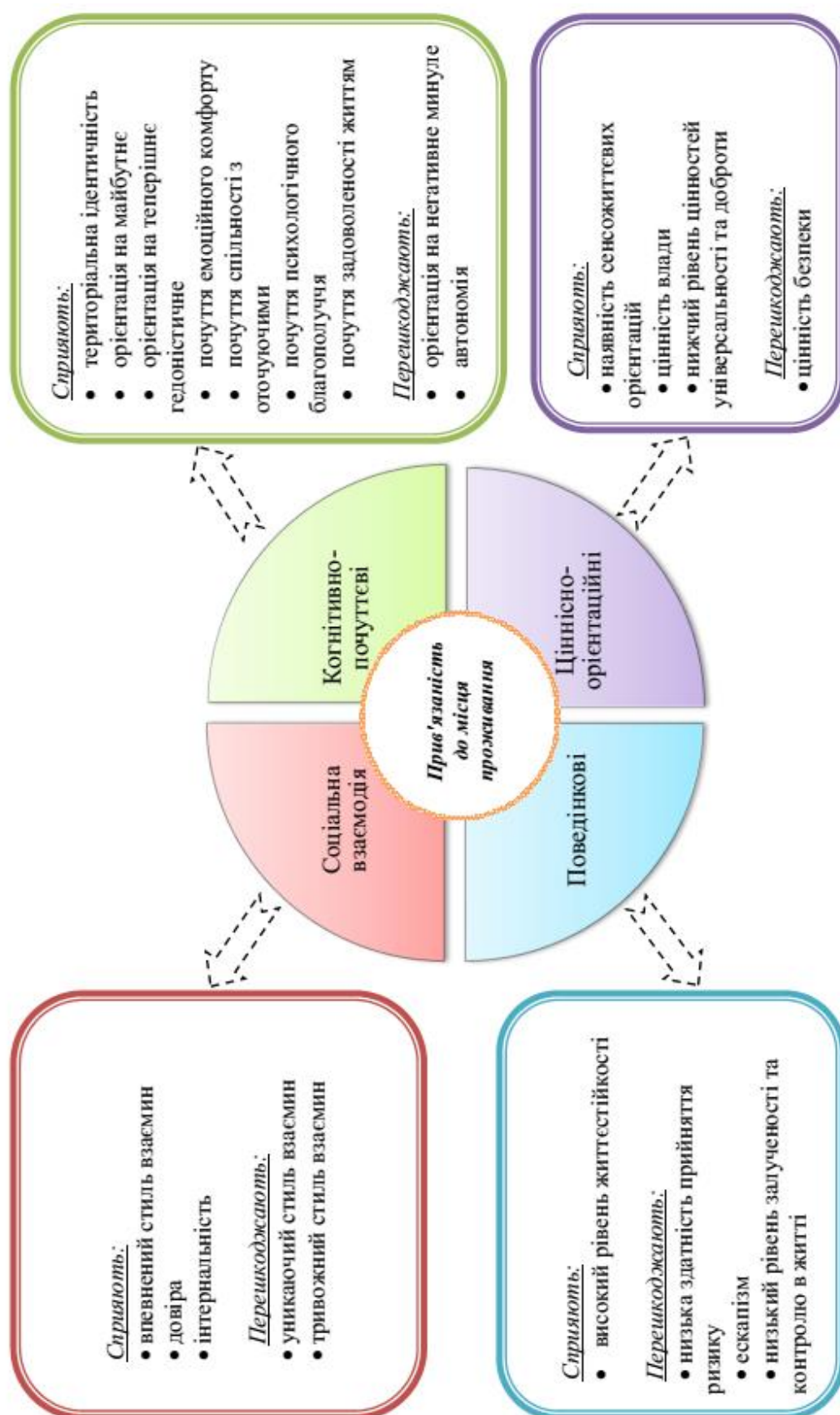
Найбільш значущими детермінантами зростання рівня емоційної прив'язаності до місця проживання можна вважати сенсожиттєві орієнтації особистості, виміри територіальної ідентичності (державно-локальна, локальна та патріотизм як вимір державної ідентичності), психологічне благополуччя (автономія, самоприйняття); показники соціальної взаємодії (впевнений стиль в взаєминах та довіра) та часові орієнтації (орієнтація на майбутнє, теперішнє гедоністичне та позитивне минуле). Найбільший внесок у модель прив'язаності до місця проживання здійснили значення сенсожиттєвих орієнтацій та показники локальної ідентичності молодій особі. Можна припустити, що наявність

визначених цілей у житті, сенсовність життя та діяльності в поєднанні з ідентифікацією себе з реальним місцем проживанням та довірою до людей в міжособових взаєминах стимулює розвиток емоційних зв'язків з місцем проживання. Цьому також сприяє здатність особи позитивно ставитися до себе, незалежно від невдач та життєвих перешкод, переживати переважно позитивні емоції, що може стати міцною основою для формування довірливих взаємин з людьми, які мешкають у цій місцевості.

Відтак, в результаті процедури дискримінантного, факторного та регресійного аналізу було уточнено модель детермінант прив'язаності до місця проживання. Згідно із завданнями наукової роботи, на основі узагальнення отриманих результатів було побудовано емпіричну модель психологічних детермінант прив'язаності до місця проживання (рис. 3.21).

В узагальненій емпіричній моделі відображено детермінанти прив'язаності до місця проживання міської молоді, які об'єднані в такі блоки: ціннісно-орієнтаційний, поведінковий, когнітивно-почуттєвий та блок соціальної взаємодії. Можемо зауважити, що з моделі був виключений блок індивідуально-психологічних властивостей, оскільки роль індивідуально-психологічних властивостей особи не була підтверджена за допомогою жодного статистичного аналізу даних. В запропонованій моделі у кожному блоці виділено детермінанти, що сприяють підсиленню емоційних зв'язків з місцем проживання, а також детермінанти, які перешкоджають цьому процесу.

Рис. 3.21. Узагальнена емпірична модель психологічних детермінант прив'язаності до місця проживання у міській молоді

Виявлено, що висока значимість цінності влади, що виявляється у важливості для міської молоді власного іміджу, престижу, можливості управляти чи володіти потрібними ресурсами у поєднанні з наявністю цілей у житті, тобто певної життєвої спрямованості, що включає в себе задоволеність під час досягнення цілей та впевненість у своїх можливостях обирати та досягати поставлені цілі, сприяє та є передумовою для формування прив'язаності до місця проживання. Такі результати дозволяють припустити, що емоційні зв'язки з актуальним місцем проживання міською молоддю використовуються для більш ефективного управління соціальними та фізичними ресурсами місцевості для досягнення власних цілей. До ціннісно-орієнтаційних детермінант, що сприяють виникненню та поглибленню прив'язаності до місця проживання також належать цінності доброти та універсальності, що спрямовані на підтримку доброзичливих і теплих стосунків з близькими людьми, а також виявляються у терпимості та прагненні захистити благополуччя оточуючих. Ці результати здаються суперечливими, проте їх можна пояснити прагненням міської молоді до домінування, престижу та управління наявними ресурсами. Отож, можемо припустити, що міська молодь використовує місце проживання та позитивні зв'язки з ним з метою формування власного авторитету та здобуття території впливу для реалізації своїх актуальних та майбутніх планів.

В цей же час, детермінантами, що стримують, а часом і перешкоджають утворення прив'язаності до місця проживання у міської молоді є високе прагнення до безпеки, що виявляється у бажанні оберігати близьких та свою територію, а також, щоб розвиток суспільства та довкілля проходив у безконкурентних, безпечних та гармонійних умовах. Ймовірно, що прагнення реалізувати себе в безконкурентному та спокійному довкіллі перешкоджає формуванню емоційних зв'язків з місцем проживання. Такі результати можна спробувати пояснити особливостями самого міста, яке динамічно розвивається та вимагає від його жителів постійного розвитку, а також такою психологічною рисою «неприв'язаних до місця проживання» досліджуваних як прагнення до підкорення. Також, ці результати вдало поєднуються з результатами, які були отримані при дослідженні

стилю міжособових взаємин та прив'язаності до місця проживання: неприв'язаним до місця проживання особам більше притаманні такі стилі взаємин у між особовій взаємодії, які характеризуються нестачею довірливого контакту, прагненням уникнути близьких взаємин або ж невмінням його формувати загалом. Звідси виникає припущення, що неприв'язаним до місця проживання особам не притаманно формувати довірливі та близькі зв'язки як з оточуючими, так і з місцем свого проживання.

Визначено, що наявність сформованого бачення себе як мешканця актуальної місцевості, розвинута територіальна ідентичність, що виявляється в ідентифікації себе як мешканця своєї держави, визнання унікальності, самотності свого місця проживання детермінує прив'язаність до місця проживання у міській молоді. Відповідь на питання «ким я є» та «ким я почуваюсь», полегшує відповідь на питання «що я почуваю та думаю про своє місце проживання». Отож, територіальна та нетериторіальна, а власне традиційна ідентичність, є важливою детермінантою формування емоційних зв'язків з місцевістю проживання у міській молоді. Задоволеність власним життям, планування майбутнього в поєднанні з використанням кращих можливостей теперішнього є визначальними чинниками прив'язаності молодих людей до місця проживання. Видається очевидним, що якщо особа задоволена своїм життям і не прагне змінити його, то це позитивно впливатиме на формування зв'язків з місцем проживання. В той же час, орієнтація на минулий негативний досвід, негативні спогади є детермінантою, який може знижувати ймовірність формування зв'язків з актуальним місцем проживання. Отож, можемо підкреслити значення часової перспективи у визначенні прив'язаності до місця у міській молоді.

Встановлено, що розвиток таких компонентів психологічного благополуччя як здатність приймати та розуміти себе, керувати соціальним та фізичним середовищем, брати відповідальність за своє життя та рішення, в поєднанні з переважанням позитивного настрою та загалом переживань, сприяє розвитку прив'язаності до місця проживання. Виявлено, що прив'язана до місця проживання молодь демонструє впевнений стиль взаємин з близькими людьми та здатність

довіряти людям, що є основою для відкритих, безпечних стосунків з оточуючими. Це дає можливість вважати, що прив'язаним до місця проживання особам притаманний ефективний та довірливий стиль поведінки у міжособових взаєминах. Відсутність прив'язаності до місця проживання детермінується високим рівнем ескапізму та переважанням тривожного чи уникаючого стилю взаємин, що не дозволяє людині формувати добрі, довірливі стосунки та насолоджуватися ними, оскільки ці стилі передбачають постійне відчуття тривоги, неспокою у взаєминах у поєднанні з думкою, що інші можуть зрадити, зробити боляче та не прийняти особу.

Здатність особи долати щоденні життєві стреси, ризикувати та протистояти подразникам є вагомою детермінантою прив'язаності та посиленню емоційних зв'язків з місцем проживання у міській молоді. Базуючись на отриманих детермінантах досліджуваного явища, було поставлено завдання сформулювати рекомендації та заходи профілактичного втручання з метою сприяння чи підтримання розвитку прив'язаності до місця проживання у міській молоді.

3.5. Практичне застосування результатів дослідження психологічних детермінант прив'язаності до місця проживання у міській молоді

Незважаючи на дещо повільний теоретичний та методологічний розвиток, дослідження прив'язаності до місця проживання мають успіх в області практичного застосування, оскільки дотичні до таких тем як міграція, екологічна поведінка, реакція на зміну клімату, соціальне житло тощо [255]. Результати дослідження можуть збагатити та розширити можливості прикладних аспектів прив'язаності до місця проживання.

Прикладним аспектом дослідження може бути використання методології та отриманих результатів для власне психологічної оцінки та опису переваг, які це місце може запропонувати актуальному чи потенційному мешканцю. Оцінка певного місця не може вважатися комплексною, якщо не враховано психологічний аспект, який в більшості випадків упускається (більшість стратегій розвитку місцевості базуються на соціологічних, економічних та

урбаністичних дослідженнях). Отож, на основі дослідження варто говорити про важливість психологічної складової в аналізі місця в різних його вимірах для розуміння, які психологічні функції це місце може виконувати для людини, зокрема молодій особі.

Думки та наміри людини – це основа подальшого планування дій та поведінки людини [285, 291]. Емпіричні дослідження зафіксували, що прив'язаність до місця проживання зумовлює в особі виникнення намірів (Е. Халпені, 2010) та поведінки (Л. Сканель, Р. Гіфорд, 2010), які спрямовані на захист та підтримку довкілля, зокрема актуальної місцевості проживання [188, 284]. Наявність сформованої прив'язаності до місця проживання може визначати спосіб поведінки у межах окресленої місцевості. Прив'язаність до місця проживання передбачає визнання місця проживання частиною своєї особистості (напр., «це місце є частиною мене»), а також бажання самому залишитися в ньому та щоб в майбутньому рідні теж тут мешкали, що свідчить про бажання передати це місце в спадщину своїм нащадкам. Таке сприймання місця проживання сприяє формуванню турботливого ставлення до місця, яке людина вважає своїм. Зокрема, О. Вернік, досліджуючи співвідношення загальних властивостей розподілів специфічного ставлення (позиція почуття власності) й типів поведінки щодо довкілля, виявив, що конструктивний тип поведінки щодо довкілля найбільше застосовується щодо об'єктів, які людина окреслює як «свої» [8]. Такі результати видаються досить очікуваними, проте вони ще раз підтверджують важливість формування позитивного зв'язку з місцем проживання для збереження чи сталого розвитку місцевості.

В дослідженні виявлено, що прив'язаність до місця проживання у міській молоді пов'язана з переживанням досліджуваними психологічного благополуччя та вищим рівнем задоволеності власним життям, а також соціальними взаєминами з іншими, і разом з тим не пов'язана з задоволеністю своїм матеріальним станом. Прив'язаність до місця проживання в запропонованому в роботі підході відображає емоційну, когнітивну та поведінкову складову, що дає можливість прогнозувати потенційні дії молодій особі щодо актуального місця проживання, а таке розуміння

може стати основою політики органів правління міста з метою покращення якості життя мешканців міста, їхнього добробуту та добробуту місцевості.

Беручи за основу розроблену типологію прив'язаності до місця проживання у міської молоді можна спрогнозувати їхню потенційну поведінку в межах місцевості та розробити рекомендації психологічної роботи з кожним з виділених типів. «Традиційно прив'язана до місця проживання» міська молодь укорінена в актуальному місці проживання. Така міська молодь має сформовані достатньо міцні зв'язки з місцем, а також виражену територіальну ідентичність, отже місце проживання стало частиною ідентичності особистості. Міська молодь з традиційним типом прив'язаності вже є зацікавлена в розвитку місцевості, пишається нею, любить її та хоче тут мешкати. Робота психолога в цій групі має бути скерована на сприяння переходу наявного сприймання міста та намірів щодо нього в екологічно свідому поведінку в межах цієї місцевості, країни та світу загалом. Ця група міської молоді власне є основою для розвитку місцевості, адже саме вона найбільше переймається місцевістю свого проживання, цінує її та прагне проживати тут в подальшому.

«Парадоксально прив'язана до місця проживання» категорія молодих осіб є особливо важливою для місцевості, адже це потенційні активні члени громади, які будуть пишатися та розвивати своє місце проживання. Нагадаємо, що високі показники ідеологічної прив'язаності свідчать про активний спосіб взаємодії з середовищем проживання та розглядання свого місця проживання як «магніту», який притягує своїми подіями та динамікою. Для міської молоді з цим типом прив'язаності важлива престижність міста та можливості, які воно може надати для життя, адже для них найбільш важливо бути задоволеними своїм життям, а якщо місце не може задовольнити їхні потреби – то вони готові змінити його на більш вигідне. Робота з молоддю з цим типом прив'язаності має бути скерована власне на розвиток укоріненості в цьому місці, щоб молодь не тільки користалась вже наявними можливостями та перевагами міста, але починала творити їх самостійно.

«Неприв'язана до місця проживання» міська молодь характеризується високим рівнем можливості зміни місця проживання або ж маргіналізації в межах

актуального місця. За результатами дослідження, «неприв'язана» міська молодь характеризується найнижчими показниками задоволеності життям та психологічного благополуччя, що також супроводжується унікаючим стилем поведінки в соціальні взаємодії. Прив'язаність до місця проживання в цьому випадку не виконує своїх основних психологічних функцій (підтримка ідентичності, функція безпеки, підтримка діяльності, що виражається в самоефективності тощо). Психологічна робота з цією категорією молоді має включати роботу з особистісною відповідальністю, підвищенням психологічного благополуччя, прийняттям себе та свого досвіду, довіри до інших тощо. Мета такої взаємодії спрямована на підвищення та формування соціального та культурного капіталу особи, її здатності довіряти людям та будувати довірливі здорові взаємини (залучення в соціальні проекти, до створених спільнот району за інтересами, індивідуальна робота психолога чи відвідування психологічних груп тощо).

Результати цього дослідження можуть бути корисними та використовуватися в роботі психологів, соціальних працівників, працівників міських структур та міських громад.

Основні напрямки роботи для міських структур та міських громад:

- Зацікавлення мешканців історією міста через створення спеціальних публічних лекцій, фестивалів, шкіл чи проектів (усних чи наочних). Лише людина, яка знає історію міста і саме місто, може по-справжньому пишатися, любити та покращувати його.

- Розвиток довіри між мешканцями. Місто має бути спроектоване так, щоб бути доступним для всіх категорій населення: люди могли не лише зустрітись, а й знайти один одного. Мають бути створені місця, де люди могли б зустрічатись один з одним. Це може створювати елементи додаткової довіри до свого міста і до його мешканців.

- Створення безпечного місця для життя. В неприв'язаної до місця проживання міської молоді актуалізована потреба у безпеці, отож підвищення безпеки місця ймовірно сприятиме формуванню міцніших зв'язків з ним. Це можна втілити через додаткове освітлення вулиць, збільшення патрулів поліції та

розвитку міських громад тощо.

- Робити більше маленькими кроками. Маленькі ідеї несуть в собі великі можливості та дива, а їх реалізація може змінити структуру і сенс міста. Не потрібно негайно робити великі зміни в міському просторі, оскільки це може порушити його автентичність та неперервність, що матиме негативні наслідки для його мешканців.

Основні напрямки роботи для психологів та соціальних працівників:

- Організація та проведення психологічних тренінгів з метою розвитку довіри до себе, до інших та до світу загалом; тренінгів для прийняття себе і свого минулого досвіду, що пов'язане з самооцінкою особи.

- Робота з цінностями та цілями в житті. Цінності – своєрідні життєві орієнтири молодшої людини в світі, які частково визначають ставлення людини до оточуючих та світу. Міська молодь з сформованими життєвими цілями, які надають їй життю сенсу, буде більш продуктивна, задоволена життям, краще організовувати та використовувати ресурси та свій простір.

- Робота з соціально-психологічною адаптацією, що стосується як нових мешканців місцевості, так і груп населення, які відкидають актуальну місцевість проживання. Робота в цьому напрямку дозволить особі стати більш ефективним та активним членом своєї місцевості, здобути внутрішній комфорт та задоволення від життя, підвищити соціальний капітал та знизити переживання негативних емоційних станів.

- Робота з ідентичністю міської молоді. Визначення себе як мешканця певної місцевості сприяє формуванню зв'язків з цією місцевістю, та навпаки [297]. Знання та приписування собі приналежність до певної спільноти, полегшує розуміння людиною своєї ролі в житті та напрямку для подальшої діяльності. Робота з ідентичністю повинна пронизувати все життя людини, адже відповідь на питання «хто я?» важливе протягом всього життя людини.

- Розвиток життєстійкості, що включає роботу з стресостійкістю особи. Здатність ефективно вирішувати щоденні проблеми, протистояти стресорам, вміти творчо та асертивно поводитися в невизначених та стресових ситуаціях, сприятиме

формуванню прив'язаності до місця проживання.

Проведене теоретичне та емпіричне дослідження феномену прив'язаності до місця проживання підняло ряд дослідницьких питань, які можуть стати основою для організації та проведення подальших досліджень з цієї тематики. З метою пояснення психологічних механізмів прив'язаності до місця проживання варто дослідити різні види місцевості (за критерієм величини: село, містечко, мегаполіс тощо; за критерієм культурної цінності тощо), це надасть можливість виявити відмінності в мешканців досліджуваних груп та створити стратегію роботи з ними. З метою систематизації та узагальнення знань про явище прив'язаності до місця проживання варто дослідити це явище в різних вікових та соціальних групах населення. Такі результати нададуть глибше розуміння особливостей формування прив'язаності до місця проживання з метою проведення психологічної роботи з мешканцями з різних категорій населення. Місто – це структура, в якій живе і працює його населення. Що більше інтегруватимуться міські функції, то більше поєднуюватимуться верстви населення різних вікових категорій, різних доходів, то більше гуманності та людяності отримуватиме місто, то більш безпечним та привабливим воно стане для актуальних та потенційних мешканців.

Під час роботи над дисертаційним дослідженням виникли питання, відповіді на які потребують додаткових досліджень та аналізу. Однією з перспектив для досліджень є спроба поєднати різні способи дослідження (кількісні та якісні методи). В представленому дослідженні було використано метод анкетування та тестування, що дозволило зібрати достатню кількість емпіричного матеріалу, який охопив ряд показників. На основі такого підбору методів дослідження зручно будувати класифікації, узагальнені портрети респондентів та модель досліджуваного явища. Проте тестування як метод психологічного дослідження має свої суттєві обмеження: обмежене розуміння досліджуваного явища, знівелювання даних однієї людини на користь групи. Постає питання про поєднання кількісних та якісних методів при проведенні психологічних досліджень. Таке поєднання дозволяє глибше та ясніше зрозуміти мотиви, цінності та взаємини людини з іншими та з місцем зокрема: з одного боку – можна отримати

кількісний результат, що вказує на силу зв'язку, з іншого – в результаті інтерв'ю можна вияснити значення, цінність місця проживання, а також знання та специфіку його сприймання. Дослідження проведені з поєднанням якісних та кількісних методів нададуть більш комплексний результат та сприятимуть глибшому розумінню досліджуваного явища.

Як зазначено вище обрана тема для дослідження несе в собі багато перспектив для подальших досліджень, дослідження її компонентів та природи взаємодії з іншим важливими для суспільства явищами має вагомий прикладний характер, а можливості використання різного методологічного інструментарію для організації дослідження розкриває нові бачення досліджуваного явища та перспективи для подальшої теоретичної та практичної роботи.

Висновки до третього розділу

Проведення кількісного та якісного аналізу емпіричних даних дозволило виявити психологічні особливості міської молоді з різними типами прив'язаності до місця проживання. «Традиційно прив'язана до місця проживання» міська молодь характеризується задоволеністю власним життям та емоційним комфортом в щоденному житті, що поєднується з переживанням психологічного благополуччя та високим виявом життєстійкості. Високо значимою для «традиційно прив'язаної» міської молоді виступає цінність влади, а також їй характерний високий рівень сенсовності та наповненості життя. Цим особам притаманні такі психологічні властивості як схильність до домінування з метою досягнення авторитету чи престижу та відповідальність, що поєднується з сенситивністю та теплотою у взаєминах. В соціальній взаємодії молоді, що має цей тип прив'язаності до місця проживання, властивий впевнений стиль взаємин, що вказує на здатність формувати близькі та довірливі стосунки з оточуючими. Міська молодь з цим типом прив'язаності ідентифікує себе з мешканцями своєї місцевості на локальному та державному рівнях, а також вона схильна пишатися своєю національною групою.

Для «неприв'язаної до місця проживання» міської молоді властиві схильність до підкорення, байдужість та нечутливість у взаєминах з іншими, що поєднується з нижчими показниками почуття особистісної відповідальності. У соціальній взаємодії міська молодь з цим типом прив'язаності прагне втекти від реальності та їй властивий тривожний стиль взаємин з іншими, що виявляється в надмірній підозрливості до інших. В ціннісній сфері «неприв'язані» особи найбільше цінують безпеку, також в житті вони зорієнтовані на негативні події свого минулого, що ймовірно ускладнює процес прийняття особою себе та свого минулого досвіду та бажанням змінити його. У міської молоді, яка неприв'язана до місця проживання, прослідковується нижча цільовість життя та його наповненість особистісним змістом, що підсилюється з незадоволеністю власним життям та собою. «Неприв'язані» особи характеризуються найнижчими рівнями територіальної ідентичності. Це вказує, що особи цієї групи не схильні ідентифікувати себе з мешканцями своєї місцевості, що ймовірно пов'язано з їхніми почуттями щодо місця: відсутність почуття безпеки, гордості за місце, комфорту в ньому тощо. Отож, при аналізі цієї категорії осіб, можна зазначити, що прив'язаність до місця проживання не виконує своїх психологічних функцій, і як наслідок це перешкоджає формуванню ідентифікації з цим місцем та його мешканцями.

«Парадоксальний тип прив'язаності до місця проживання» об'єднує досліджуваних з особливим ставленням до актуального місця проживання. Ці особи більше зорієнтовані на своє позитивне минуле та характеризуються толерантністю до невизначеності, що свідчить про готовність діяти та орієнтуватися в невизначених чи нових ситуаціях. В ціннісній сфері вони найбільше цінують універсальність та доброту, що виявляється у прагненні підтримати та зберегти благополуччя оточуючих. Їм притаманний порівняно вища задоволеність при досягненні цілей, вони впевнені у власній здатності самостійно обирати завдання та досягати оптимальних результатів, прагнуть створювати нове і ділитися плодами своєї творчості з іншими.

За допомогою статистичного аналізу було визначено психологічні детермінанти прив'язаності до місця проживання, уточнено та сформовано

узагальнену емпіричну модель психологічних детермінант досліджуваного явища. Було виділено когнітивно-почуттєві, поведінкові, ціннісно-орієнтаційні детермінанти та детермінанти соціальної взаємодії прив'язаності до місця проживання. До ціннісно-орієнтаційних увійшли потреба у владі та висока сформованість сенсожиттєвих орієнтацій, що вказують на сенсовність та наповненість життя. Серед когнітивно-почуттєвих детермінант суттєве значення мають наявність сформованої територіальної (державної та локальної) та традиційної (ідентифікація з своєю віковою, статевою та соціальною групами) ідентичності особи, часова орієнтація на гедоністичне теперішнє та на майбутнє, високі значення задоволеності власним життям; важливе значення мають показники психологічного благополуччя, а саме управління середовищем, самоприйняття та особистісне зростання; показники соціально-психологічної адаптації – інтернальність та емоційний комфорт. Поведінковими детермінантами прив'язаності до місця проживання у міській молоді є високий рівень життєстійкості, а серед детермінант соціальної взаємодії важливе значення мають впевнений стиль взаємин з іншими та рівень довіри до інших, себе та світу.

Серед детермінант, що перешкоджають емоційній прив'язаності до місця проживання у міській молоді виділено: ціннісно-орієнтаційні детермінанти – цінність безпеки; детермінанти соціальної взаємодії – притаманність тривожного чи унікаючого стилю взаємин; поведінкові – знижена здатність до прийняття ризику, контролю життя та залученості, тенденція до ескапізму як прагнення до уникнення контакту з актуальною реальністю; когнітивно-почуттєві – незадоволеність власним життям та орієнтація на негативне минуле та прагнення до автономії, що виражається в прагненні незалежності.

Ґрунтуючись на визначених психологічних детермінантах прив'язаності міській молоді до місця проживання та сформованій емпіричній моделі, було розроблено рекомендації для психологів, соціальних працівників та працівників управлінських структур міста щодо роботи з розвитком та підтримкою прив'язаності до місця проживання на прикладі міської молоді.

Результати емпіричного дослідження представлені в 3-х публікаціях, дві з яких опубліковано у фахових психологічних журналах.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми, що виявляється у розкритті змісту психологічних детермінантів прив'язаності міської молоді до місця проживання, що сприятиме підвищенню почуття благополуччя та якості життя молоді, на основі актуалізації прив'язаності до місця проживання. Отримані результати дозволили зробити такі висновки:

1. Прив'язаність до місця проживання представлено як зв'язок між особою/групою осіб та місцем, що окреслюється у термінах просторового рівня та характеризується соціальними та фізичними якостями, і виявляється через емоційні, когнітивні та поведінкові процеси. Як психологічний феномен вона включає три взаємопов'язані аспекти: прив'язаність (емоції, пізнання та поведінка), місце (розмір, реальність, специфічність), суб'єкт (людина, група, культура) та розглядається через призму взаємодії афектів та емоцій (емоційний компонент), знань та переконань (когнітивний компонент), а також дій/поведінки (поведінковий компонент) щодо конкретного місця. Прив'язаність міської молоді до місця проживання характеризується: приналежністю до місця, почуттям «бути вдома» та почуттям безпеки в його межах, пошаною та спорідненістю з ним, бажанням бути активним членом в межах цієї місцевості та мешкати тут у майбутньому.

Побудовано інтегративну теоретичну модель психологічних детермінант прив'язаності міської молоді до місця проживання, яка включає основні (ціннісно-орієнтаційний, когнітивно-почуттєвий, поведінкових тенденцій, індивідуально-психологічних властивостей особистості, соціальної взаємодії) та додаткові (часовий та соціо-демографічний) змістовні блоки.

2. Визначено емпіричні показники для перевірки теоретичної моделі психологічних детермінант прив'язаності до місця проживання та обґрунтовано дослідження зв'язку між прив'язаністю міської молоді до місця проживання та їхніми психологічними особливостями. З'ясовано, що міській молоді властиві досить міцні зв'язки з місцем проживанням, що свідчить про його важливість у житті та готовність формувати та підтримувати стосунки з актуальним місцем проживання, незалежно від місця походження та тривалості проживання у ньому.

3. Розроблено психологічну типологію прив'язаності міської молоді до місця проживання та окреслено психологічні особливості представників різних типів:

- *«Традиційно прив'язана до місця проживання»* – це молодь, якій властива висока здатність формувати довірливі стосунки з оточуючими та ідентифікувати себе з мешканцями місцевості, їй притаманне психологічне благополуччя, що поєднується з задоволеністю власним життям. Для неї важлива задоволеність потреби у власному престижі, що поєднується з схильністю до домінування у взаєминах та відповідальністю, а також наповненістю життя цілями;

- *«Неприв'язана до місця проживання»* – ця міська молодь найбільше цінує безпеку та найменше схильна ототожнювати себе з мешканцями місцевості, що перешкоджає місцю проживання виконувати роль «підтримуючого довілля». У неї менше спостерігається наповненість життя змістом та цілями, що комбінується з нижчою задоволеністю життям, підвищеною зорієнтованістю на негативне минуле та підозріливістю, що виявляється у тривожному стилі взаємин з іншими;

- *«Парадоксальний тип прив'язаності до місця проживання»* об'єднує міську молодь, яка характеризується найвищою здатністю діяти у нових, складних чи ризикованих ситуаціях, виділяється прагненням підтримати благополуччя інших та здатністю легкої побудови довірливих взаємин. Їй притаманна вища задоволеність при досягненні поставлених цілей та впевненість у здатності самостійно керувати власним життям, що поєднується з прагнення особистісного зростання.

4. Побудовано узагальнену *емпіричну модель* психологічних детермінант прив'язаності міської молоді до місця проживання, у якій детермінанти об'єднано у чотири блоки:

- *когнітивно-почуттєвий*, в якому важливе значення у визначенні прив'язаності мають – сформованість територіальної та державної (ідентифікація з своєю національною групою) ідентичності, часової орієнтації на гедоністичне теперішнє та майбутнє, почуття психологічного та емоційного комфорту та задоволеності життям. За умови наявності зазначених визначників молодь уточнює чи корегує систему знань, переконань, поведінки щодо місця проживання, на

основі чого поглиблює переживання почуття зв'язку з ним. Натомість орієнтація на негативне минуле та прагнення автономії перешкоджають такій прив'язаності;

- *ціннісно-орієнтаційний*, в якому важливе значення у сприянні прив'язаності відіграє сформованість сенсожиттєвих орієнтацій. Виявлено, що усвідомлення власних цілей та життєвих орієнтирів міською молоддю сприяє розумінню значення місця проживання та можливість більш ефективного його використання у досягненні цілей. З'ясовано, що перешкоджає такій прив'язаності цінність безпеки;

- *поведінковий* – включає показник високого рівня життєстійкості, що сприяє прив'язаності. Встановлено, що здатність справлятися із щоденними стресами, приймати життєві виклики, позитивне ставлення до себе та свого досвіду детермінує прив'язаність до місця проживання. Перешкоджають прив'язаності знижена здатність до контролю та залученості у житті, тенденція до ескапізму як прагнення до уникнення контакту з актуальною реальністю;

- *блок соціальної взаємодії*, в якому у сприянні прив'язаності мають значення впевнений стиль взаємин та рівень довіри. З'ясовано, що здатність будувати довірливі стосунки з іншими, регулювати свої емоційні стани сприяє зміцненню прив'язаності. Водночас притаманність тривожного чи уникаючого стилю взаємин, бажання відокремитися чи протистояти оточуючим перешкоджає зв'язкам молоді людини з місцем проживання.

5. Ґрунтуючись на визначених психологічних детермінантах прив'язаності міської молоді до місця проживання та побудованій емпіричній моделі, було розроблено рекомендації для психологів, соціальних працівників та працівників управлінських структур міста щодо роботи з молоддю, спрямованої на підвищення її благополуччя та якості життя, на основі актуалізації прив'язаності молодих мешканців до місця проживання та розвитку позитивних стосунків з ним. Така робота дозволить розвивати територіальну, державну ідентичність молоді особи, сприятиме розвитку самосвідомості молодих громадян.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні психологічних механізмів прив'язаності до місця проживання у інших категорій населення міста,

а також інших населених пунктів, з метою поглиблення та усвідомлення природи та ролі такого роду зв'язків у житті людини, що може стати основою для формування стратегії розвитку місцевостей з метою покращення її благоустрою та благополуччя її мешканців. Важливою перспективою для дослідження є вивчення готовності особи до міграції в контексті особливостей її ставлення до місця проживання, готовності практикувати та пропагувати екологічну поведінку, спрямовану на захист довкілля та його ресурсів, в залежності від особливостей зв'язку з місцем проживання тощо. Ще одним вектором для подальших досліджень є видозмінення специфіки організації методологічної основи дослідження, що виявлятиметься у поєднанні кількісних та якісних методів дослідження з метою отримання більш цілісного бачення феномену прив'язаності до місця проживання у міській молоді та інших категорій населення міста чи інших населених пунктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абульханова-Славская К.А. Жизненные перспективы личности / К.А. Абульханова-Славская // Психология и образ жизни личности. – М.: Наука, 1987. – 30 с.
2. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К.А. Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 160 с.
3. Айвазян С. А. Анализ качества и образа жизни населения / С. А. Айвазян // Центральный экономико-математический ин-т РАН. – М.: Наука, 2012. – 432 с.
4. Балл Г.О. До аналізу сутнісного змісту внутрішньої свободи особи // Актуальні проблеми сучасної української психології: Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. акад. С.Д. Максименка. – К.: Нора-Друк, 2003. – Вип. 23. – С. 35-47.
5. Васютинський В. О. Психологічна правда про індивідуалізм і колективізм: монографія / В. О. Васютинський; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – К.: Міленіум, 2016. – 138 с.
6. Васютинський В. Психологічні виміри спільноти: монографія / Вадим Васютинський. – К.: Золоті ворота, 2010. – 120 с.
7. Вахштайн В. Пересборка города: между языком и пространством / В. Вахштайн // Социология власти – 2014. – № 2. – С. 9–38.
8. Вернік О. Л. Деякі особливості специфічного ставлення і поведінки підлітків в довіллі / О. Л. Вернік // Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – К.: Міленіум, 2003. – Т. 7. Екологічна психологія – Ч. 1. – С. 51–56.
9. Вернік О. Л. Психологічні особливості образу довілля в свідомості підлітків: Автореф. дис. ... канд. психол. наук 19.00.07 // Інститут психології ім. Г. С.Костюка АПН України / О. Л. Вернік. – К., 2004. – 20 с.
10. Весна Е. Б., Ширяева О. С. Психологическое благополучие личности в экстремальных природно-климатических условиях жизнедеятельности / Е. Весна, О.

Ширяева // Вестник Ярославского государственного университета П.Г. Демидова: Серия гуманитарные науки. - 2009. - №2. - С. 31-41.

11. Воронина А. В. Оценка психологического благополучия школьников в системе профилактической и коррекционной работы психологической службы: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.04 – Мед. психология / А. В. Воронина. – Томск, 2002. – 24 с.

12. Гапон Н. Соціально-психологічні дослідження та постсучасність / Н. Гапон // Психологічні детермінанти розвитку особистості в умовах соціально-психологічної трансформації українського суспільства / Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 25-річчя кафедри психології / Відп. за випуск С. Грабовська. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – С. 26 – 27.

13. Головаха Е. И. Жизненная перспектива и ценностные ориентации личности / Е. И. Головаха // Психология личности в трудах отечественных психологов. – СПб.: Питер, 2000. – С. 256–269.

14. Головаха Е.И. Психологическое время личности / Е.И. Головаха, А.А. Кроник. — 2-изд., испр. и дополн. — М. : «Смысл», 2008. — 267 с.

15. Грабовська С. Методологічні проблеми дослідження культурного капіталу як психологічного феномену / С. Грабовська // Психологічні детермінанти розвитку особистості в умовах соціально-психологічної трансформації українського суспільства / Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 25-річчя кафедри психології / Відп. за випуск С. Грабовська. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – С. 31 – 33.

16. Грац Р. Б. Город в Америке: жители и власти / Р. Б. Грац. – Общество Развития Родной Культуры», 2008. – 416 с.

17. Губеладзе І. Г. Сільська молодь у місті: пошук ідентичності / І. Г. Губеладзе. – К. : Міленіум, 2015. – 236 с.

18. Гудвин Дж. Исследование в психологии: методы и планирование / Дж. Гудвин. – 3-е изд. – СПб.: Питер, 2004. – 558 с.

19. Джекобс Дж. Смерть и жизнь больших американских городов»: Новое издательство / Дж. Джекобс. – Москва, 2011.
20. Джемс У. Психология / У. Джемс. – Москва, 1991. – 1999 с.
21. Дружинин В.Н. Структура и логика психологического исследования / В.Н. Дружинин. – М.: Ин-т психологии РАН, 1994. – 163 с.
22. Дудченко З. Ф. Оценка качества жизни / З. Ф. Дудченко // Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп : [Учебн. пособие] / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М.: «Психотерапия», 2009. – С. 533–536.
23. Еколого-психологічні чинники якості життя в умовах розвитку сучасного суспільства : Колективна монографія / за наук. ред. Ю. М. Швалба. – Кіровоград : «Імекс-ЛТД», 2013. – 208 с.
24. Зимбардо Ф. Парадокс времени. Новая психология времени, которая улучшит вашу жизнь / Ф. Зимбардо, Дж. Бойд. – СПб.: Речь, 2010. – 352 с.
25. Зинченко В.П. Толерантность к неопределенности: новость или психологическая традиция? / В.П. Зинченко/ Вопросы психологии. – 2007. – № 6. – С. 3–18.
26. Ильин Е. П. Психология доверия / Е.П. Ильин. – СПб.: Питер, 2013. – 288 с.
27. Ильин Е. П. Эмоции и чувства / Е.П. Ильин. – СПб.: Питер, 2011. –316–321 с.
28. Карандашев В. Н. Методика Шварца для изучения ценностей личности: концепция и методическое руководство / В. Н. Карандашев. — СПб.: Речь, 2004 – 70 с.
29. Карпинский К. В. Психология жизненного пути личности: Уч. Пособие / К. В. Карпинский. – Гродно: ГрГУ, 2002. – 167 с.
30. Карсканова С. В. Опитувальник «Шкали психологічного благополуччя» К. Ріфф: процеста результати адаптації / С. В. Карсканова // Практична психологія та соціальна робота. – 2011. – №1. – С. 1 – 8.

31. Кириленко Т. С. Специфіка взаємовпливу почуття сорому та самоствалення особистості / Т. С. Кириленко, С. Ю. Больман // Теоретичні і прикладні проблеми психології. – 2017. – №3. – С. 225–235.

32. Козловець М.А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: Монографія / М. А. Козловець. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 558 с.

33. Коржов Г. Територіальні ідентичності: концептуальні інтерпретації в сучасній зарубіжній соціологічній думці / Г. Коржов. // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2010. – №1. – С. 107–124.

34. Косовець В. І. Розвиток соціальної активності молоді в умовах соціокультурного середовища села [Текст]: дис. ... канд. пед. наук:13.00.05 / Василь Іванович Косовець; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ. – 2009. – 204с.

35. Крайг Г., Бокум Д. Психология развития / Г. Крайг, Д. Бокум. — 9-е изд. — СПб.: Питер, 2005. — 940 с. — (Серия «Мастера психологии»).

36. Кроник А. А. Психологический возраст личности / А. А. Кроник, Е. И. Головаха // Психологический журнал. – 1983. – № 5. – С. 57–65.

37. Куликов Л. В. Субъективное благополучие личности / Л. В. Куликов // Ананьевские чтения. – СПб., 1997. – С. 162–164.

38. Купрейченко А.Б. Психология доверия и недоверия / А. Б. Купрейченко. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2008. – 571 с.

39. Ларіна Т. О. Життєстійкість як передумова постановки життєвих завдань / Т. О. Ларіна // Як будувати власне майбутнє: життєві завдання особистості : [наук. моногр.] / [Т. М. Титаренко, О. Г. Злобіна, Л. А. Лепіхова та ін]; за наук. ред. Т. М. Титаренко ; НАПНУ, ІСПП. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2012. – С. 287–322.

40. Левин К. Теория поля в социальных науках / К. Левин. – СПб.: «Сенсор», 2000. – 368 с.

41. Левіцька М., Фоланд А. Територіальна ідентичність в Польщі та в Україні: регіональні відмінності // Україна Модерна. – 2007. - №12 (2). – С. 271 – 298.

42. Леонтьев Д. А. Личностное в личности: личностный потенциал как основа самодетерминации / Д. А. Леонтьев // Ученые записки кафедры общей психологии МГУ им. М.В. Ломоносова. – М.: Смысл, 2002. – № 1. – С. 56–65.

43. Леонтьев Д. А. Моделирование «экзистенциальной дилеммы»: эмпирическое исследование личностного выбора / Д. А. Леонтьев, Е. Ю. Мандрикова // Вестник Московского ун-та. Серия 14. Психология. – 2005. – № 4. – Р. 37–42.

44. Леонтьев Д. А. Опыт структурной диагностики личностного потенциала / [Д. А. Леонтьев, Е. Ю. Мандрикова, Е. Н. Осин и др.] // Психологическая диагностика. – 2007. – № 1. – С. 8–31.

45. Леонтьев Д. А. Тест жизнестойкости / Д. А. Леонтьев, Е. И. Рассказова. – М.: Смысл, 2006. – 63 с.

46. Леонтьев Д.А. Тест смысложизненных ориентации (СЖО) / Д. А. Леонтьев. – 2-е изд. – М.: Смысл, 2000. – 18с.

47. Лернер Ж. Акупунктура міста / Ж. Лернер. – Львів: Видавництво Старого Лева, 2017. – 160с.

48. Линч К. Образ города / К. Линч. – М., Стройиздат, 1982.

49. Львовичкіна А. М. Агресивне середовище і спосіб життя особистості / А. М. Львовичкіна // Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка – К.: Логос, 2007, Т.7. Екологічна психологія. – Вип. 11. – С. 178–186.

50. Львовичкіна А. М. Екологічна психологія: навчальний посібник / А. М. Львовичкіна – К.: Міленіум, 2003. – 120 с.

51. Львовичкіна А. М. Особливості впливу чинників екологічного середовища на психіку людини / А. М. Львовичкіна // Наукові записки Інституту психології ім. Г. С.Костюка АПН України / за ред. академіка С. Д. Максименка. – К.: Нора-прінт, 2004. – Вип. 24. – С. 234–242.

52. Львовичкіна А.М. Формування екологічної свідомості як фактора гармонізації системи «людина-довкілля» / А. М. Львовичкіна.// Наукові праці

МАУП Вип.11. Суспільство у ХХІ столітті: психологічні проблеми гармонізації, гуманізації, демократизації. – К., МАУП, 2003. – С. 27–30.

53. Майерс Д. Социальная психология: Пер. с англ. / Д. Майерс. – Спб: Питер, 1999. – 688 с.

54. Максименко О. О. Концепція ноосфери у працях В. І. Вернадського та Тейяра де Шардена / О. О. Максименко // Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – К.: Міленіум, 2005. – Т. 7. Екологічна психологія – Вип. 4. – С. 220–227.

55. Максименко О. О. Формування екологічних цінностей – необхідна складова екологічного виховання / О. О. Максименко // Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – К.: Міленіум, 2004. – Т. 7. Екологічна психологія. – Вип. 2. – С. 112–121.

56. Мандзик Т., Грабовська С., Особливості ціннісних орієнтацій міської молоді з різними типами прив'язаності до місця проживання / С. Грабовська, Т. Мандзик // Проблеми політичної психології. – 2017. - №5 (19).- С. 292-302.

57. Мандзик Т. До проблеми про психологічні детермінанти прив'язаності студентів до міста, в якому відбувається їхнє навчання / Т. Мандзик // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – 2015. – Вип. 29. –С. 410 – 422.

58. Мандзик Т. М. До проблеми ідентифікації з місцем: теоретичний аспект / Т.Мандзик // Психологія і особистість. – 2016. – №2 (10). – С. 96 – 105.

59. Мандзик Т. М. Емоційні зв'язки людини з місцем: якісні методи дослідження // «Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи»: зб. Матеріалів Міжнарод. наук. практи. інтернет-конф., 14 квіт. 2016 р. – Переяслав-Хмельницький, 2016. – Вип. 2. – С. 193–197.

60. Мандзик Т. М. Зв'язок прив'язаності до місця проживання та екологічної поведінки людини / Т. Мандзик // Актуальні проблеми психології: Збірник

наукових праць Інституту Психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Житомир: «Вид-во» ЖДУ ім. І. Франка», 2016. – Том 7. Екологічна психологія. – Випуск 41. – С.247 – 255.

61. Мандзик Т. М. Місце як об'єкт прив'язаності: психологічний аспект / Мандзик Т. М. // Тези XII науково-практичної конференції студентів та молодих вчених «Психологічні проблеми сучасності» (Львів, 14-15 травня 2015 року). – Львів, 2015. – С. 40–43.

62. Мандзик Т. М. Особливості локальної ідентичності в осіб, які походять з різних типів населених пунктів / Європейська інтеграція та національна ідентичність: інституційний та ціннісний виміри / Матеріали II Українсько-польського наукового форуму (12-13 травня 2016, Львів). – Львів – Olsztyn: «ПП Сорока Т.Б.», 2016. – С. 250 – 254.

63. Мандзик Т. М. Особливості формування та розвитку емоційних стосунків з місцем / Мандзик Т. М. // Тези звітної наукової конференції філософського факультету за 2015 рік ; відп. за випуск Л. Рижак. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2016.

64. Мандзик Т. М. Прив'язаність до місця: теоретичний аспект дослідження / Мандзик Т. М. // Тези звітної наукової конференції філософського факультету за 2014 рік ; відп. за випуск Л. Рижак. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2015. – С. 142–145. 0,2 д.а.

65. Мандзик Т. М. Прив'язаність до місця проживання молоді у зв'язку з їхніми часовими орієнтаціями / Т. Мандзик // Вісник Одеського національного університету. Серія: Психологія. – 2016. – Том 21.– Вип. 1(39). – С. 132 – 142.

66. Мандзик Т. М. Психологічні особливості емоційних зв'язків людини з місцем проживання у різні періоди дорослості/ Т. Мандзик // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту Психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Житомир: «Вид-во» ЖДУ ім. І. Франка», 2015. – Том 7. Екологічна психологія. – Випуск 39. – С. 185 – 195.

67. Мандзик Т. М. Психологічні особливості різних типів прив'язаності до місця / Психологічні проблеми сучасності: Тези XIII науково-практичної

конференції студентів та молодих вчених. Львів, 11–12 травня 2016 року. – Львів, 2016. – С. 33 – 35.

68. Мандзык Т. М. Психологічні функції прив'язаності до місця: теоретичний огляд / «Вектори психології – 2016». Матеріали Міжнародної молодіжної наукової конференції (27 квітня 2016 р., Харків). – Харків, 2016. – С. 40 – 43.

69. Мандзык Т. М. Особенности ответственности в разных возрастных группах в контексте привязанности к городской среде [Электронный ресурс] / Мандзык Т. М. // Материалы Международного молодежного научного форума «ЛОМОНОСОВ–2015»; отв. ред. А.И. Андреев, А.В. Андриянов, Е.А. Антипов. — М. : МАКС Пресс, 2015.

70. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу ; [пер. с англ.]. – [3-е изд.] – СПб.: Питер, 2009. – 352 с. – (Серия «Мастера психологии»).

71. Маслоу А. Самоактуализация личности и образование: Пер. с англ. / А. Маслоу – Киев-Донецк: Институт психологии АПН Украины, 1994. – 52 с.

72. Митина О. В. Опросник по временной перспективе Ф. Зимбардо (ZTPP): результаты психометрического анализа русскоязычной версии / О. В. Митина, А. Сырцова // Вестник московского университета. – 2008. – № 4. – С. 67–89.

73. Москаленко В.В., Циба В.Т. Обґрунтування суб'єктності особистості: системний аналіз // Актуальні проблеми сучасної української психології: Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. академіка С.Д. Максименка. – К.: Нора-Друк, 2003. – Вип. 23. – С. 263-270.

74. Москаль Ю. Ідентифікація й ідентичність у суспільному форматі теоретичного аналізу / Ю. Москаль // Психологія і суспільство. –2006. – №1. – С. 96 - 112.

75. Муздыбаев К. Переживание времени в период кризисов / К. Муздыбаев // Психологический журнал. – 2000. – Т. 21. – № 4. – С. 5–21.

76. Мусиездов А. А. Идентичность города: динамика образа Харькова в исторической перспективе // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. – 2009. – Випуск 15. – С. 488 – 494.

77. Мусиездов А. Локальная идентичность как бренд / А. Мусиездов // Вестник Харьковского национального университета им. В. Н. Каразина. «Социологические исследования современного общества: методология, теория, методы». – 2010. – № 889. – С. 116–120.

78. Мусієздов О. Феномен міської ідентичності в контексті соціологічного аналізу // Схід – Захід: Історико-культурологічний збірник/Схід. ін-т українознавства ім. Ковальських та ін.; Редкол.: В.В. Кравченко (голов. ред.) та ін. – Вип. 9-10: Спец. вид.: Patria/За ред. В. Кравченка. – Харків: ООО «НТМТ», 2008. – С. 115 – 126.

79. Нартова-Бочавер С. К. Понятие «психологическое пространство личности»: обоснование и прикладное значение // Психологический журнал. - 2003. - Т. 24. - № 6. - С. 27 - 36.

80. Осин Е. Н. Факторная структура версии шкалы общей толерантности к неопределённости Д. МакЛейна / Е. Н. Осин // Психологическая диагностика. – 2010. – №2. – С. 65–86.

81. Осин Е.Н., Леонтьев Д.А. Апробация русскоязычных версий двух шкал экспресс-оценки субъективного благополучия. В сб.: Материалы III Всероссийского социологического конгресса. М.: Институт социологии РАН, Российское общество социологов, 2008.

82. Осницкий А. К. Определение характеристик социальной адаптации / А. К. Осницкий // Психология и школа. – 2004. – №1. – С. 43 – 56.

83. Панок В. Г. Основи практичної психології : підручник [для студ. вищ. навч. заклад.] / В. Г. Панок, Т. М. Титаренко, Н. В. Чепелева та ін. – К.: Либідь, 2001. – 536 с.

84. Панок В. Г. Проблемы исследования социальной активности личности / В. Г. Панок // Проблемы философии. – К.: Вища шк., 1990. – Вып. 84.

85. Пергаменщик Л. А., Лепешинский Н. Н. Опросник «Шкалы психологического благополучия» К. Рифф: процесс и результаты адаптации / Л. А. Пергаменщик, Н. Н. Лепешинский // Вопросы психологии. — 2007. — №3. — С. 73–96.

86. Петровский В.А. Личность в психологии: парадигма субъектности. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – 512 с.

87. Пиаже Ж. Избранные психологические труды / Ж. Пиаже. – М.: Просвещение, 1969. – 659 с.

88. Підласа І. А. Психологічний аналіз категорії життєвого шляху особистості : дис. ... кандидата психологічних наук: 19.00.01 / Підласа Ірина Андріївна. – К., 2005. – 185 с.

89. Психологія життєтворення особистості в сучасному світі: монографія / Ю. Д. Гундертайло, В. О. Климчук, О. Я. Кляпецьта ін.; за ред. Т. М. Титаренко; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – К. : Міленіум, 2016. – 320 с.

90. Романенко С. В. Многомерность и множественность социальных идентичностей в контексте расширения пространства / Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2013. – № 23 (282). – Ч. II. – С. 27 – 35.

91. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер, 2002. – 720 с.

92. Савелюк Н. Територіальна прив'язаність як складова громадянської ідентичності: феномологічний аналіз / Н. Савелюк // Психологія особистості – 2010. - №1. – С. 138-144.

93. Сеник О. Адаптація опитувальника часової перспективи особистості Ф. Зімбардо (ZTP1) / О. Сеник // Соціальна психологія. – 2012. – № 1/2 (51–52). – С. 153–168.

94. Серєда В. «Львів'янин» – окрема ідентичність чи просто прописка? / В. Серєда, Д. Судин. // Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. – 2008. – №795. – С. 94–98.

95. Серєда В. Означення героїчного минулого і політика національної ідентичності: за матеріалами львівського дослідження / Серєда В. // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. Збірник наукових праць. – Харків, 2004. – С.353–356.

96. Словник української мови: в 11 томах. — Том 7. – 1976. — С. 582.

97. Солдатова Е.Л. Динамика эго-идентичности и представлений о будущем в нормативных кризисах взрослости / Е.Л. Солдатова // Психологическая наука и образование. – 2006. – №2. – С. 16 – 30.

98. Соціологія міста: навчальний посібник / [Л. В. Малес, В. В. Серета, М. О. Соболевська, Ю. Г. Сорока та ін.]; за заг. ред. О. К. Міхеєвої. – Донецьк: вид-во «Ноулідж», 2010. – 464 с.

99. Ставицька С. О. Індивідуальні форми організації особистістю життєвого шляху / С.О. Ставицька, Н.Г. Пилипенко // Вісник Одеського національного університету. Психологія. – 2014. – Т. 19. - №1. – С. 314 – 323.

100. Ставицька С. О. Теоретичне обґрунтування розвитку структури самосвідомості особистості / С.О. Ставицька, В. П. Кутішенко // Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки. – 2016. – В. 4. – №4. – С. 140 – 147.

101. Татенко В. Методологія суб'єктно-вчинкового підходу: соціально-психологічний вимір: монографія / В. Татенко. – К. : Міленіум, 2017. – 184 с.

102. Татенко В.О. Перспективи розвитку вітчизняної психології: іспит на суб'єктність // Психологічні перспективи / В.О. Татенко. – 2000. – №1. – С. 5-16.

103. Татенко В.О. Суб'єкт психічної активності як предмет дослідження // Актуальні проблеми психології: традиції і сучасність. Зб. наук. праць. – В 3-х томах. – Т. III. – К.: Інститут психології АПН України, 1993. – С. 104-116.

104. Титаренко Т. М. Життєвий вибір як рушійна сила особистісної світобудови / Т. М. Титаренко // Особистісний вибір: психологія відчаю та надії / за ред. Т. М. Титаренко. – К.: Міленіум, 2005. – С. 9–46.

105. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності / Т. М. Титаренко. – К.: Либідь, 2003. – 376 с.

106. Титаренко Т. М. Життєві завдання особистості як соціально-психологічний чинник моделювання майбутнього / Т. М. Титаренко // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей / АПН України, Ін-т соц. та політ. психології. – К.: Міленіум, 2007. – Вип. 16(19). – С. 304–311.

107. Титаренко Т. М. Особистісне підгрунтя ефективного життєздійснення / Т. М. Титаренко // Педагогічна і психологічна науки в Україні : зб. наук. праць до 15-річчя АПН України : у 5 т., Т. 3. Психологія, вікова фізіологія, дефектологія. – К.: Педагогічна думка, 2007. – С. 127–136.
108. Українське суспільство 1992-2013. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / За ред. д.ек.н. В.Ворони, д.соц.н., М. Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2013. – 566 с.
109. Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. — М.: Изд-во Института Психотерапии, 2002. – С. 193 – 197.
110. Франкл В. Человек в поисках смысла: Сборник / Пер. с англ. и нем. Д. А. Леонтьева, М. П. Папуша, Е. В. Эйдмана. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.
111. Фромм Э. Бегство от свободы: Пер. с англ. / Фромм Э. – М.: Прогресс, 1989. – 272 с.
112. Фромм Э. Иметь или быть: Пер. с англ. / Фромм Э. – М.: Прогресс, 1990. – 336 с.
113. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию: Пер. с англ. / Ф. Фукуяма. – М.: ООО «Издательство АСТ»: ЗАО НПП «Ермак», 2004. – 730 с.
114. Хазратова Н.В. Психологія відносин особистості й держави. Монографія. – Луцьк: РВВ ВДУ «Вежа», 2004. – 276 с.
115. Халафян А. А. STATISTICA 6. Статистический анализ данных. 3-е изд. Учебник – М: ООО «Бином-Пресс», 2007. – 512 с.
116. Хромов А. Б. Пятифакторный опросник личности : [Учебно-методическое пособие] / А. Б. Хромов. – Курган: Изд-во Курганского гос. Университета, 2000. – 23 с.
117. Черниш Н.Й. Ідентичності в сучасній Україні та стратегії їхнього вивчення / Н.Й. Черниш // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2011. – №941. – С. 100-110.

118. Черноушек М. Психология жизненной среды / М. Черноушек – М.: Мысль, 1989. – 174 с.
119. Швалб Ю.М. Эколого-психологические измерения образа жизни / Ю.М. Швалб // Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка / За ред. Максименка С.Д. – Т. 7. – Вип. 5. – Ч. 2. – К., 2005. – С. 294–301.
120. Швалб Ю.М. Эколого-психологический подход к определению категории «качество жизни» / Ю.М. Швалб // Актуал. пробл. психології. – Т. 7. – Вип. 15. – К.: «Логос», 2008. – С. 313–319.
121. Шевеленкова Т. Д. Психологическое благополучие личности (обзор основных концепций и методика исследования) / Т. Д. Шевеленкова, П. П. Фесенко // Психологическая диагностика. – 2005. – № 3. – С. 95–129.
122. Шевеленкова Т.Д. Психологическое благополучие личности / Т.Д. Шевеленкова, П.П. Фесенко // Психологическая диагностика. –2005. – № 3. – С. 95–129.
123. Шопенгауэр А. Мир как воля и представление / А. Шопенгауэр. – Т.2. – Мн.: ООО «Попурри», 1999. - 832 с.
124. Штейнбах Х. Э. Еленский В. И. Психология жизненного пространства (для психологов, архитекторов и дизайнеров) / Х. Э. Штейнбах, Еленский В. И. – СПб: Речь, 2004. – 179 с.
125. Эриксон Э. Детство и общество / Э. Эриксон. – СПб.: Фонд «Университетская книга», 1996. – 592 с.
126. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Э. Эриксон. – М., 1996. – 354 с.
127. Ядов В. А. Социальная идентификация личности / В. А. Ядов. – М: Изд-во Института социологии РАН, 1994. – 156 с.
128. Aarts H., Dijksterhuis A. Habits as Knowledge Structures: Automaticity in Goal-Directed Behavior / H. Aarts, A. Dijksterhuis // Journal of Personality and Social Psychology. – 2000. – Vol. 78 (1). – P. 53–63.

129. Adamczyk K., Bookwala J. Adult Attachment and Single vs. Partnered Relationship Status in Polish University Students / K. Adamczyk, J. Bookwala // *Psihologijske teme* 22. – 2013. – №3. – P. 481–500.
130. Adult attachment: What are the underlying dimensions? / H. Stein, A. D. Koontz, P. Fonagy, J. G. Allen, J. Fultz, J. R. Brethour, D. Allen, R. B. Evans // *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*. – 2002. – №75. – P. 77–91.
131. Ainsworth M.D.S. *Infancy in Uganda, Infant Care and the Growth of Love* / M.D.S. Ainsworth. – 1st ed. The Johns Hopkins Press, 1967. – 471 p.
132. Alexander C. *The nature of order. An essay on art of building and the nature of the universe. The phenomenon of life* / C. Alexander. – Berkeley. CA: The Center for Environmental Structure, 2002.
133. Altman I. *Place Attachment* / I. Altman, S. M. Low. – Plenum Press, New York, 1992. – 314 p.
134. Bartholomew K. Attachment styles among young adults: A test of a fourcategory model / K. Bartholomew, L. M. Horowitz // *Journal of Personality and Social Psychology*. – 1991. – №61. – P. 226 – 244.
135. Bartholomew K. Methods of assessing adult attachment: Do they converge? / K. Bartholomew, P. R. Shaver // In J. A. Simpson, W. S. Rholes (Eds.) *Attachment theory and close relationships*, 1998. – New York: Guilford Press. – P. 25–45.
136. Bechtel R. *Handbook of environmental psychology* / R. Bechtel, A. Churchman. – New York: John Wiley & Sons, Inc., 2002. – 722 p.
137. Bernardo F. *Place Change and Identity Processes* / F. Bernardo, J. Palma. // *Medio Ambiente y Comportamiento Humano*. – 2005. – Vol.6 (1). – P. 71–87.
138. Bernardo F., Palma-Oliveira J. M. *Place Identity: A Central Concept in Understanding Intergroup Relationships in the Urban Context* / In book: «The Role of Place Identity in the Perception, Understanding, and Design of Built Environments». – 2012. – P. 35 – 46.
139. Bilsky W., Schwartz S. H. *Values and personality* / W. Bilsky, S. H. Schwartz // *European Journal of Personality*. – 1994. – №8. – P. 163–181.

140. Bogaç C. Place attachment in a foreign settlement / C. Bogaç // *Journal of Environmental Psychology*. – 2009. – №29. – P. 267–278.
141. Bonaiuto M. Indexes of perceived residential environment quality and neighbourhood attachment in urban environments: a confirmation study on the city of Rome / M. Bonaiuto, F. Fornara, M. Bonnes. // *Landscape and Urban Planning*. – 2003. – №65. – P. 41–52.
142. Bonaiuto M. Local identity processes and environmental attitudes in land use changes: The case of natural protected areas / M. Bonaiuto, G. Carrus, H. Martorella. // *Journal of Economic Psychology*. – 2002. – Vol.23. – P. 631–653.
143. Bonaiuto M., Bonnes M. Social-Psychological Approaches in Environment-Behavior Studies [in S. Wapner, J. Demick, T. Yamamoto, H. Minami (eds.) «Theoretical perspectives in environment-behavior research: underlying assumptions, research problems, and methodologies»]. – New York, Boston, Dordrecht, London, Moscow: Kluwer Academic/Plenum Publishers, 2000. – P. 67–78.
144. Bowlby J. Attachment and loss: Vol. 1. Attachment / J. Bowlby. – New York: Basic Books, 1982. – 326 p.
145. Bronfenbrenner U. The ecology of human development / U. Bronfenbrenner. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1979.
146. Bronfenbrenner U., Evans G. W. Developmental science in the 21st century: Emerging questions, theoretical models, research designs, and empirical findings / U. Bronfenbrenner, G. W. Evans // *Social Development*. – 2000. – №9. – P. 115–125.
147. Brooks J. Place as Relationship Partner: An Alternative Metaphor for Understanding the Quality of Visitor Experience in a Backcountry Setting / J. Brooks, G. Wallage, D. Williams // *Leisure Sciences*. – 2006. – №28. – P. 331–349.
148. Brown A. Organizational identity and place: a discursive exploration of hegemony and resistance / A. Brown, M. Humphreys // *Journal of Management Studies*. – 2006. – Vol.43. – №2. – P. 231–257.
149. Brown B. B., Perkins D. D. Disruptions in Place Attachment: in book «Place Attachment» / I. Altman, S. M. Low. – Plenum Press, New York, 1992. – P. 209 – 234.

150. Brown B. Place attachment in a revitalizing neighborhood: Individual and block levels of analysis / B. Brown, D. D. Perkins, G. Brown // *Journal of Environmental Psychology*. – 2003. – № 23. – P. 259–271.
151. Brown G. The relationship between place attachment and landscape values: Toward mapping place attachment / G. Brown, C. Raymond // *Applied Geography*. – 2007. – №27. – P. 89–111.
152. Canter D.V. *The Psychology of Place* / D.V. Canter. – London: Architectural Press, 1977.
153. Cassey E. *Getting back into place* / E. Cassey. – Bloomington: Indiana press, 1993.
154. Castells M. *The Power of Identity: 2nd ed.* / Manuel Castells. – Blackwell Publishing, 2010. – 585 p.
155. Chow K. Place attachment and place identity: First-year undergraduates making the transition from home to university / K. Chow, M. Healey // *Journal of Environmental Psychology*. – 2008. – №28. – P. 362–372.
156. Coleman J.S. Social capital in the creation of human capital / J.S. Coleman // *The American Journal of Sociology*. – 1994. – P. 95–120.
157. Cresswell T. *Place: A Short Introduction* / T. Cresswell. – Malden, MA, Blackwell Publishing, 2004.
158. Crumbaugh J., Maholic L. An experimental study in existentialism / J. Crumbaugh, L. Maholic // *Journal of Clinical Psychology*. – 1963. – P. 200–207.
159. Cuba L. A Place to Call Home: Identification with Dwelling, Community, and Region / L. Cuba, D. Hummon. // *The Sociological Quarterly*. – 1993. – Vol.34. – №1. – C. 111–131.
160. Dallago L. Adolescent Place Attachment, Social Capital, and Perceived Safety: A Comparison of 13 Countries / L. Dallago, D. Perkins, M. Santinello, W. Boyce, M. Molcho, A. Morgan // *American Journal of Community Psychology*. – 2009. – №44. – P. 148–160.
161. Dallago L. Place Attachment in Adolescence / L.Dallago, M. Lenzi, D. Perkins, D. Santinello // *Encyclopedia of Adolescence*. – 2014. – P. 2083–2091.

162. Devine-Wright P. Disruption to place attachment and the protection of restorative environments: A wind energy case study / P. Devine-Wright, Y. Howes // *Journal of Environmental Psychology*. – 2010. – №30. – P. 271–280.
163. Devine-Wright P. Rethinking NIMBYism: the role of place attachment and place identity in explaining place-protective action / P. Devine-Wright // *J. Community Appl. Social Psychology* – 2009. – №19. – P. 426–441. doi: 10.1002/casp.1004.
164. Diener E. New Well-being Measures: Short Scales to Assess Flourishing and Positive and Negative Feelings / [E. Diener, D. Wirtz, W. Tov et al.] // *Social Indicators Research Series*. – 2010. – № 97. – P. 143–156.
165. Diener E. Subjective well-being: a general overview / E. Diener, K. Ryan // *South African Journal of Psychology*. – 2010. – Vol. 39(4). – P. 391–406.
166. Diener E. The satisfaction with life scale / E. Diener, R. A. Emmons, R. J. Larsen, S. Griffin // *Journal of Personality Assessment*. – 1985. – Vol. 49 – P.71–75.
167. Diener E. The science of well-being: the collected works / E. Diener // *Series: Social Indicators Research Series*. – 2009. – №37. – 274 p.
168. Diener E. Very happy people / E. Diener, M. E. P. Seligman // *Psychology Science*. – 2002. – Vol.13. – P.81–84.
169. Dixon J. Dislocating identity: Desegregation and the transformation of place / J. Dixon, K. Durrheim // *Journal of Environmental Psychology*. – 2004. – №24. – P. 455–473.
170. Dixon J. Displacing place-identity: A discursive approach to locating self and other / J. Dixon, K. Durrheim // *British Journal of Social Psychology*. – 2000. – №39. – P. 27–44.
171. Effects of place attachment on users' perceptions of social and environmental conditions in a natural setting / G. Kyle, A. Graefe, R. Manning, J. Bacon // *Journal of Environmental Psychology*. – 2004. – №24. – P. 213 – 224.
172. Eyles J. The Inhabitants' Images of Highgate Village / J. Eyles. – London: LSE Geography Discussion Papers, 1968.

173. Feeney J. A., Noller P. Attachment Style as a Predictor of Adult Romantic Relationships / J. A. Feeney, P. Noller // *Journal of Personality and Social Psychology*. – 1990. – Vol. 58(2). – P. 281–291.
174. Feeney J., Noller P. *Adult attachment* / J. Feeney, P. Noller. – London: SAGE Publications, 1996.
175. Feldman R. Constancy and change in attachments to types of settlements / R. Feldman // *Environment and Behaviour*. – 1996. – №28. – P. 419–445.
176. Feldman R. Settlement identity: Psychological bonds with home places in a mobile society / R. Feldman // *Environment and Behaviour*. – 1990. – №22. – P. 183–229.
177. Florida R. *Who's Your City?* / R. Florida. – Basic Books, 2008. – 196 p.
178. Fornara F. Cross-Validation of Abbreviated Perceived Residential Environment Quality (PREQ) and Neighborhood Attachment (NA) Indicators / F. Fornara, M. Bonaiuto, M. Bonnes // *Environment and Behavior*. – 2010. – Vol. 42. – №2. – P. 171–196.
179. Fried M. Continuities and discontinuities of place / M. Fried // *Journal of Environmental Psychology*. – 2000. – №20. – P. 193 – 205.
180. Fried M. Grieving for a lost home / M. Fried. // In L. J. Duhl (Eds.) *The urban condition: People and policy in the metropolis*. – New York: Simon & Schuster, 1963. – P. 124–152.
181. Furnham A. Tolerance of Ambiguity: A Review of the Recent Literature / A. Furnham, J. Marks // *Psychology*. – 2013. – Vol.4. – №9. –P. 717–728.
182. Gieryn T. A space for place in sociology / Thomas Gieryn // *Annu. Rev. Sociol.* – 2000. – №26. – P. 463–496.
183. Giuliani M. Theory of attachment and place attachment // In M. Bonnes, T. Lee, and M. Bonaiuto (Eds.), *Psychological theories for environmental issues* / M. V. Giuliani. – Aldershot: Ashgate, 2003. – P. 137–170.
184. Green A. E., White R. *Attachment to place: social networks, mobility and prospects of young people* / A. E., Green., R. White. – York, England: Joseph Rowntree Foundation, 2007. – 107 p.

185. Growiec K. Związek między sieciami społecznymi a zaufaniem społecznym – mechanizm wzajemnego wzmacniania? / K. Growiec // *Psychologia Społeczna*. – 2009. – №1–2. – P. 55–66.
186. Gustafson P. Mobility and territorial belonging / P. Gustafson // *Environment and Behavior*. – 2009. – Vol. 41. – P. 490 – 508.
187. Gustafson P. Roots and routes: exploring the relationship between place attachment and mobility / P. Gustafson // *Environment and Behavior*. – 2001. – №33. – P. 667–686.
188. Halpenny E. Pro-environmental behaviors and park visitors: The effect of place attachment / E. Halpenny // *Journal of Environmental Psychology*. – 2010. – №30(4). – P. 409–421.
189. Halpern D. *Social capital* / D. Halpern. – Cambridge: Polity Press, 2005. – 322 p.
190. *Handbook of attachment: Theory, Research, and Clinical Applications* / ed. J. Cassidy, P. R. Shaver. – New-York, London: The Guilford Press, 2016. – 1040 p.
191. Harris P.B. Privacy regulation and place attachment: predicting attachments to a student family housing facility / P.B. Harris, B.B. Brown, C.M. Werner // *Journal of Environmental Psychology*. – 1996. – 16. – P. 287 – 301.
192. Hashemnezhad H. «Sense of Place» and «Place Attachment» (A Comparative Study)/ H. Hashemnezhad, A. A. Heidari, P. M. Hoseini // *International Journal of Architecture and Urban Development*. – 2013. – Vol. 3. – №1. – P. 5 – 12.
193. Hauge A. Identity and place: a critical comparison of three identity theories / A.L. Hauge. // *Architectural Science Review*. – 2007. – C. 1–15.
194. Hay R. Sense of place in developmental context / R. Hay // *Journal of Environmental Psychology*. – 1998. – №18. – P. 5 – 29.
195. Hazan C., Shaver P. Romantic Love conceptualized as an attachment process / C. Hazan, P. Shaver // *Journal of Personality and Social Psychology*. – 1987. – №52(3). – 511–524.
196. Herbst J. *Oblicza społeczeństwa obywatelskiego* / J. Herbst. – Warszawa: Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, 2005.

197. Hernandez B. The role of place identity and place attachment in breaking environmental protection laws / B. Hernandez, A. M. Martina, C. Ruiza, M. C. Hidalgo // *Journal of Environmental Psychology*. – 2010. – №30. – P. 281–288.

198. Hesse E. The adult attachment interview: Historical and current perspectives. [In J. Cassidy, & P.R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications*] / E. Hesse. - New York: Guilford, 1999. - P. 395–433.

199. Hidalgo C. Place Attachment Styles / C. Hidalgo // *Medio Ambiente y Comportamiento Humano*. – 2000. – №1(1). – P. 57 – 73.

200. Hidalgo M. Place attachment: conceptual and empirical questions / M. Hidalgo, B. Hernandez // *Journal of Environmental Psychology*. – 2001. – №21. – P. 273–281.

201. Hiss T. *The Experience of Place* / T. Hiss. – New York: Knopf, 1990.

202. Hummon D. M. *Community Attachment: local sentiment and sense of place: in book «Place Attachment»* / I. Altman, S. M. Low. – Plenum Press, New York, 1992. – P. 253 – 278.

203. James W. *The principles of psychology* / W. James. – New York: Henry Holt, 1890.

204. Johnstone M.-L. Place Attachment: The Social Dimensions of the Retail Environment and the Need for Further Exploration / M.-L. Johnstone, D. M. Conroy // *Advances in Consumer Research*. – 2008. – Vol 35. – P. 381 – 386.

205. Jorgensen B. S. A comparative analysis of predictors of sense of place dimensions: Attachment to, dependence on, and identification with lakeshore properties / B. S. Jorgensen, R. C. Stedman // *Journal of Environmental Management*. – 2006. – №79. – P. 316–327.

206. Jorgensen B. S., Stedman R. C. Sense of place as an attitude: lakeshore owners attitudes toward their properties / B. S. Jorgensen, R. C. Stedman // *Journal of Environmental Psychology*. – 2001. – №21. – P. 233–248.

207. Kamalipour H. Attachment styles and close relationships: A four year prospective study / H. Kamalipour, A. J. Yeganeh, M. Alalhesabi // *Personal Relationships*. – 1994. – №1. – P. 123 – 142.

208. Kasarda J. D., Janowitz M. Community attachment in mass society / J. D. Kasarda, M. Janowitz // *American Sociological Review*. – 1974. – №39. – P. 328–339.
209. Kirkpatrick L. A., Hazan C. Attachment style and romantic love: Relationship dissolution / L. A. Kirkpatrick, C. Hazan // *Australian Journal of Psychology*. – 1992. – №44. – P. 69–74.
210. Knez I. Attachment and identity as related to a place and its perceived climate / I. Knez // *Journal of Environmental Psychology*. – 2005. – №25. – P. 207–218.
211. Korpela K. M. Place identity as a product of environment self-regulation / K.M. Korpela // *Journal of Environmental Psychology*. – 1989. – №9 (2). P. 241 – 256.
212. Kyle G. Effect of activity involvement and place attachment on recreationists` perceptions of setting destiny / G. Kyle, A. Graefe, R. Manning, J. Bacon // *Journal of Leisure Research*. – 2004. – Vol.36 (2). – P. 209–231.
213. Kyle G. T. Linking place preferences with place meaning: An examination of the relationship between place motivation and place attachment / G. T. Kyle, A. J. Mowen, M. Tarrant // *Journal of Environmental Psychology*. – 2004. – №24. – P. 439–454.
214. Kyle G. T. Testing the Dimensionality of Place Attachment in Recreational Settings / G. T. Kyle, A. R. Graefe, R. Manning // *Environment and Behavior*. – 2005. – Vol. 37 (2). – P. 153–177.
215. Kyle G. The Influence of Home and Community Attachment on Firewise Behavior / G.Kyle, G. Theodori, J. Absher, J. Jun // *Society and Natural Resources*. – 2010. – №23. – P. 1–18.
216. Kyle G. The Social Construction of a Sense of Place / G. Kyle, G. Chick // *Leisure Sciences*. – 2007. – №29. – P. 209–225.
217. Kyrylenko T. S. Distinctive features and types of interrelation between the indices of emotional and volitional personality sphere/ T. S. Kyrylenko // *Journal of Education Culture and Society*. – 2014. – №2. – P. 102–111.
218. Kyrylenko T.S. Peculiarities of verbal description of personal emotions by representatives of different ethnocultural communities / T.S. Kyrylenko, A.A. Bobrovytska // *Ukrainian Psychological Journal*. – 2017. – №3 (5). – P. 101–112.

219. Lalli M. Urban-related Identity: Theory, measurement and empirical conditions / M. Lalli // *Journal of Environmental Psychology*. – 1992. – №12. – P. 285–303.
220. Lewicka M. Localism and Activity as two dimensions of people - place bonding: The role of cultural capital / M. Lewicka // *Journal of Environmental Psychology*. – 2013. – №36. – P. 43 – 53.
221. Lewicka M. On the Varieties of People's Relationships With Places: Hummon's Typology Revisited / M. Lewicka // *Environment and Behavior*. – 2011. – №43(5). – P. 676 – 709.
222. Lewicka M. Place attachment, place identity, and place memory: Restoring the forgotten city past / M. Lewicka // *Journal of Environmental Psychology*. – 2008. – №28. – P. 209–231.
223. Lewicka M. Place attachment: How far have we come in the last 40 years? / M. Lewicka // *Journal of Environmental Psychology*. – 2011. – №31. – P. 207–230.
224. Lewicka M. *Psychologia miejsca*. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, 2012. – 637 s.
225. Lewicka M. Ways to make people active: Role of place attachment, cultural capital and neighborhood ties / M. Lewicka // *Journal of Environmental Psychology*. – 2005. – №4. – P. 381–395.
226. Lewicka M. What makes neighborhood different from home and city? Contributions of physical, social, and demographic factors to place attachment / M. Lewicka // *Journal of Environmental Psychology*. – 2010. – №30. – P. 35–51.
227. Low S. M. Symbolic ties that bind: place attachment in the plaza: in book «Place Attachment» / I. Altman, S. M. Low. – Plenum Press, New York, 1992. – P. 165–187.
228. Maddi S. Dispositional Hardiness in Health and Effectiveness / S.Maddi// *Encyclopedia of Mental Health*. – H.S. Friedman (Ed.). San Diego (CA): Academic Press, 1998. – P. 323–335.
229. Maddi S. *The Hardy Executive: Health under Stress* / S. Maddi, S. Kobasa. – Homewood (IL): Dow Jones-Irwin, 1984.

230. Maddi S. The Personality Construct of Hardiness: Effects on Experiencing, Coping and Strain / S. Maddi // Consulting Psychology Journal: Practice and Research. – 1999. – Vol. 51. – № 2. – P. 83–94.
231. Maddi S. The Story of Hardiness: 20 Years of Theorizing, Research and Practice / S. Maddi // Consulting Psychology Journal, 2002. – Vol. 54. – P. 173–185.
232. Main M. Attachment theory and research: Overview, with suggested applications to child custody / M. Main, E. Hesse, S. Hesse // Family Court Review. – 2011. – №49. – 426–463.
233. Manzo L. Beyond house and haven: toward a revisioning of emotional relationships with places / Lynne C. Manzo. // Journal of Environmental Psychology. – 2003. – №23. – P. 47–61.
234. Manzo L. C. For better or worse: Exploring multiple dimensions of place meaning / L. C. Manzo // Journal of Environmental Psychology. – 2005. – №25(1). – P. 67–86.
235. Manzo L. C., Perkins D. D. Finding Common Ground: The Importance of Place Attachment to Community Participation and Planning / L. C. Manzo, D. D. Perkins. – 2006. – №20. – P. 335–350.
236. Manzumdar S. Creating a sense of place: the Vietnamese-americans and little Saigon / S. Manzumdar, S. Manzumdar, F. Docuyan, C. McLaughlin // Journal of Environmental Psychology. – 2000. – №20. – P. 319–333.
237. Marcheschi E. Quality of life and place attachment among people with severe mental illness / E. Marcheschi, T. Laike, D. Brunt, L. Hansson, M. Johansson // Journal of Environmental Psychology. – 2015. – №41. – P. 145 – 154.
238. Marcia J. Identity in adolescence / J. E. Marcia // In J. Adelson (Ed.), Handbook of Adolescent Psychology. – New York: Wiley, 1980. – P. 109–137.
239. Massey D. Space, place and gender / D. Massey. – Cambridge: Polity Press, 1994.
240. Mazumdar S., Mazumdar S. Religion and place attachment: a study of sacred places / S. Mazumdar, S. Mazumdar // Journal of Environmental Psychology. – 2004. – №24. – P. 385–397.

241. McAndrew F. T. The measurement of «rootedness» and the prediction of attachment to home-towns in college students / F. T. McAndrew // *Journal of Environmental Psychology*. – 1998. – №18. – P. 409–417.

242. McLain D. L. The MSTAT-I: A new measure of an individual's tolerance for ambiguity/ D. L. McLain // *Educational and Psychological Measurement*. – 1993. – Vol. 53. – N 1. – P. 183–189.

243. McLain D.L. Evidence of the properties of an ambiguity tolerance measure: The Multiple Stimulus Types Ambiguity Tolerance Scale-II (MSTAT-II) / D.L. McLain // *Psychological Reports*. – 2009. – Vol. 105. – P. 975–988.

244. Mesch G. S., Manor G. Social ties, environmental perception, and local attachment / G. S. Mesch, G. Manor // *Environment and Behavior*. – 1998. – №30(4). – P. 504–519.

245. Michelson W. Man and his urban environment: A sociological approach, with revisions / Michelson W. – Reading, MA: Addison-Wesley, 1976.

246. Milfont T. L. Time perspective and values: An exploratory study of their relations to environmental attitudes / T. L. Milfont, V. V. Gouveia // *Journal of Environmental Psychology*. – 2006. – № 26. – P. 72–82.

247. Milligan M. J. Interactional past and potential: The social construction of place attachment / M. J. Milligan // *Symbolic Interaction*. – 1998. – Vol. 21(1). – P. 1 – 33.

248. Morgan M. Interpretation and Place Attachment: Implications for Cognitive Map Theory / M. Morgan // *Journal of interpretation research*. – 2009. – Vol.14 (1). – P. 47–63.

249. Morgan P. Towards a developmental theory of place attachment / P. Morgan // *Journal of Environmental Psychology*. – 2010. – №30. – P. 11 – 22.

250. New Oxford American Dictionary / [editor A. Stevenson, C. A. Lindberg]. – 3 edition. – Oxford: Oxford University Press, 2010. – 2096 p.

251. Norberg-Schulz C. Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture / C. Norberg-Schulz. – New York, NY: Rizzoli, 1980.

252. Pavot W., Diener E. The Satisfaction With Life Scale and the emerging construct of life satisfaction / W. Pavot, E. Diener // *The Journal of Positive Psychology*. – 2008. – Vol.3 (2). – P. 137–152.

253. Perkins D. D., Long D. A. Neighborhood sense of community and social capital: a multi-level analysis / In A. Fisher, C. Sonn, & B. Bishop (Eds.) «Psychological sense of community: Research, applications, and implications». – New York: Plenum, 2002. – P. 291–318.

254. Petrovska I. Individual psychological characteristics of students with different types of civic identity / Sofia Grabovska, Inha Petrovska // *International Journal of Education, Culture and Society*. – Vol. 7. – No 1. – Wrocław, 2017. – P. 131–150.

255. Place attachment: advances in theory, methods and applications / edit by Lynne C. Manzo, P. Devine-Wright. – Routledge Taylor & Francis Group, 2014. – 217 p.

256. Place attachment and place identity in natives and non-natives / B. Hernandez, M. Hidalgo, M. Salazar-Laplace, S. Hess // *Journal of Environmental Psychology*. – 2007. – №27. – P. 310–319.

257. *Planning Sustainability* / edited by M. Kenny and J. Meadowcroft. – London and New York, 1999. – 230 p.

258. Proshansky H.M. Place identity: Physical world socialization of the self / H.M. Proshansky, A.K. Fabian, R. Kaminoff // *Journal of Environmental Psychology*. – 1983. – №3(1). – P. 57 – 83.

259. Przesmycka – Kaminska J. *Psychologia osobowa i srodowiskowa*. – Lublin: wydawnictwo uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1990. – 278 s.

260. *Psychologia środowiskowa* / M. Lewicka, A. Bańka // *Psychologia: Podręcznik akademicki*; w D. Doliński, J. Strelau red. – Sopot: Gdańskie Wydawnictwo Naukowe, 2008. – S. 497–544.

261. Putnam R. D. E pluribus unum: Diversity and community in the twenty-first century. The 2006 Johan Skytte Prize lecture / Putnam R. D. // *Scandinavian Political studies*. – 2007. – №30. – P. 137–174.

262. Ramkissoon H. Place attachment and pro-environmental behaviour in national parks: the development of a conceptual framework / H. Ramkissoon, B. Weiler, L. Smith. // *Journal of Sustainable Tourism*. – 2012. – Vol. 20(2). – P. 257–276.

263. Ramkissoon H. Place attachment, place satisfaction and pro-environmental behaviour: a comparative assessment of multiple regression and structural equation modeling / H. Ramkissoon, B. Weiler, L. Smith // *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*. – 2013.–Vol. 5. – №3. – P. 215 – 232.

264. Ramkissoon H. Testing the dimensionality of place attachment and its relationships with place satisfaction and pro-environmental behaviours: a structural equation modelling approach / H. Ramkissoon, L. D. G. Smith, B. Weiler // *Tourism Management*. – 2013. – Vol.36. – P. 552 – 566.

265. Raymond C. M. Sense of Place, Fast and Slow: The Potential Contributions of Affordance Theory to Sense of Place / C. M. Raymond, M. Kyttä, R. Stedman // *Frontiers in Psychology*. – 2017. – №8. – P. 1–15.

266. Raymond C. M. The measurement of place attachment: Personal, community, and environmental connections / C. M. Raymond, G. Brown, D. Weber // *Journal of Environmental Psychology*. – 2010. – P. 1–13.

267. Relph E. C. Place and Placelessness / E. C. Relph. – London, Pion, 1976.

268. Riley R. B. Attachment to the ordinary landscape: in book «Place Attachment» / I. Altman, S. M. Low. – Plenum Press, New York, 1992. – P. 13 – 37.

269. Riger S. Community ties: patterns of attachment and social interaction in urban neighborhoods / S. Riger, P. J. Lavrakas // *American Journal of Community Psychology*. – 1981. – №9. – P. 55–66.

270. Riger S., Lavrakas P. J. Community ties: Patterns of attachment and social interaction in urban neighborhoods / S. Riger, P. J. Lavrakas // *American Journal of Community Psychology*. – 1981. – №9. –P. 55–66.

271. Ringel N. B., Finkelstein J. C. Differentiating neighborhood satisfaction and neighborhood attachment among urban residents / N. B. Ringel, J. C. Finkelstein // *Basic and Applied Social Psychology*. – 1991. –№12. – P. 177–193.

272. Rollero C. Place attachment, identification and environment perception: An empirical study / C. Rollero, N. De Piccoli // *Journal of Environmental Psychology*. – 2010. – №30. – P. 198–205.

273. Rowles G. D. Place and personal identity in old age: observations from Appalachia / G. D. Rowles // *Journal of Environmental Psychology*. – 1983. – №3. – P. 299–313.

274. Rubinstein R. L., Parmelee P. A. Attachment to place and the representation of the life course by the elderly. [In I. Altman & S. Low (Eds) «Place Attachment»]. – New York: Plenum, 1992.

275. Ryan M. Mixed Methodology Approach to Place Attachment and Consumption Behaviour: a Rural Town Perspective / M. Ryan // *The Electronic Journal of Business Research Methods*. – 2009. – Vol.7. – №1. – P. 107 – 116.

276. Ryan R. M., Deci E. L. On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being / R. M. Ryan, E. L. Deci // *Ann. Rev. Psychol.* — 2001. — V. 52. — P. 141–166.

277. Ryff C. D. Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being / C. D. Ryff // *Journal of Personality and Social Psychology*. – 1989. – № 57. – P. 1069–1081.

278. Ryff C. D. Possible selves in adulthood and old age: A tale of shifting horizons / C. D. Ryff // *Psychology and Aging*. – 1991. – № 6. – P. 286–295.

279. Ryff C. D. Psychological well-being in adult life / C. D. Ryff // *Current Directions in Psychological Science*. – 1995. – № 4. – P. 99–104.

280. Ryff C. Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being / C. Ryff // *Journal of Personality and Social Psychology*. — 1989. —Vol. 57. — P. 1069–1081.

281. Ryff C. The structure of psychological well-being revisited / C. Ryff // *J. of Personality and Social Psychology*. – 1995. – № 69. – P. 719–727.

282. Sarbin T. R. Place identity as a component of self: an addendum / T.R. Sarbin // *Journal of Environmental Psychology*. – 1983. – №3. – P. 337 – 420.

283. Scannell L. Defining place attachment: A tripartite organizing framework / L. Scannell, R. Gifford // *Journal of Environmental Psychology*. – 2010. – №30. – P. 1–10.
284. Scannell L. The Bases of Bonding: The Psychological Functions of Place Attachment in Comparison to Interpersonal Attachment: doctor of philosophy / Leila Scannell. – University of Victoria, 2013. – 302 p.
285. Scannell L. The relations between natural and civic place attachment and pro-environmental behavior / L. Scannell, R. Gifford // *Journal of Environmental Psychology*. – 2010. – №30. – P. 289–297.
286. Scharfe E., Bartholomew K. Reliability and stability of adult attachment patterns/ E. Scharfe, K. Bartholomew // *Personal Relationships*. – 1994. – №1. – P. 23–43.
287. Scopelliti M. Homesickness in University Students: The Role of Multiple Place Attachment / M. Scopelliti, L. Tiberio // *Environment and Behavior*. – 2010. – P. 1–16.
288. Seamon D. Place and Placelessness, Edward Relph / D. Seamon, J. Sowers // In P. Hubbard, R. Kitchen, & G. Vallentine, (eds.) *Key Texts in Human Geography* / D. Seamon, J. Sowers. – London: Sage, 2008. – P. 43–51.
289. Senyk O. Time perspective and place of residence: An empirical study / O. Senyk. // *Journal of Education, Culture and Society*. – 2013. – №2. – P. 137–147.
290. Shumaker S. A., Taylor R. B. Toward a clarification of people-place relationships: a model of attachment to place. [In N. R. Feimer & E. S. Geller (Eds.) *Environmental Psychology. Directions and perspectives*]. – New York: Praeger, 1983.
291. Sixsmith J. The meaning of home: an exploratory environmental experience / J. Sixsmith // *Journal of Environmental Psychology*. – 1986. – №6. – P. 281 – 298.
292. Smojver-Ažić S. Attachment to Parents and Depressive Symptoms in College Students: The Mediating Role of Initial Emotional Adjustment and Psychological Needs / S. Smojver-Ažić, T. Martinac Dorčić, I. Živčić-Bećirević // *Psychological Topics*. – 2015. – Vol.24 (1). – P. 135–153.

293. Speller G. A community in transition: the relationship between spatial change and identity / G.Speller, E. Lyons, C. Twigger-Ross // *Social Psychological Review*. – 2002. – Vol.4(2). – P. 39–58.

294. Stavytska S. Structural and dynamic model of spiritual self-consciousness and features of its development at young age / S. Stavytska // *Problems of Psychology in the 21-st Century*. – 2014. – №8 (1). – C. 97 – 108.

295. Stedman R. A picture and 1000 words: Using resident-employed photography to understand attachment to high amenity places / R. Stedman, T. Beckley, S. Wallace, M. Ambard // *Journal of Leisure Research*. – 2004. – №36(4). – P. 580–606.

296. Stedman R. Is it really just a social construction? The contribution of the physical environment to sense of place / R. Stedman // *Society and Natural Resources*. – 2003. – №16. – P. 671–685.

297. Stedman. R. C. Toward a Social Psychology of Place: Predicting Behavior from PlaceBased Cognitions, Attitude, and Identity / R. C. Stedman // *Environment and Behavior*. – 2002. – №34. – P. 561 – 581.

298. Stokols D. Residential mobility and personal well-being / D. Stokols, S.A. Shumaker, J. Martinez // *Journal of Environmental Psychology*. – 1983. – №3. – P. 5–19.

299. Stokols D., Shumaker S. A. People in places: A transactional view of settings / In J. Harvey (Eds.), *Cognition, social behavior, and the environment*. – Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1981 – P. 441–488).

300. Stokols D., Shumaker, S. A. The psychological context of residential mobility and well-being / D. Stokols, S. A. Shumaker // *Journal of Social Issues*. – 1982. – №38. – P. 149–171.

301. Tuan Y. Topophilia: A study of environmental perception, attitudes, and values / Y.-F. Tuan. – New-York: Columbia university press, 1974. – 260 p.

302. Twigger-Ross C. L., Bonaiuto M., Breakwell G. M. Identity theories and environmental psychology / In book: M. Bonnes, T. Lee, M. Bonaiuto «Psychological theories for environmental issues». – UK: Ashgate Publishing, 2003. – P. 203 – 234.

303. Twigger-Ross C. L., Uzzell D. L. Place and identity processes / C. L. Twigger-Ross, D. L. Uzzell // *Journal of Environmental Psychology*. – 1996. – №16. – P. 205 – 220.
304. Ujang N. Place Attachment and Continuity of Urban Place Identity / N. Ujang // *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. – 2012. – № 49. – P. 156 – 167.
305. Ujang N. Place Attachment and the Value of Place in the Life of the Users / N. Ujang, K. Zakariya // *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. – 2015. – № 168. – P. 373 – 380.
306. Van Patten S. Problems in Place: Using Discursive Social Psychology to Investigate the Meanings of Seasonal Homes / S. Van Patten, D. Williams // *Leisure Sciences*. – 2008. – №30. – P. 448–464.
307. Vidal T. Place attachment, place identity and residential mobility in undergraduate students / T. Vidal, S. Valera, M. Pero. // *Psychology*. – 2010. – Vol.1 (3). – P. 353–369.
308. Waterman A. Identity Formation: Discovery or Creation? / A. Waterman // *The Journal of Early Adolescence*. – 1984. – Vol.4. – №4. – P. 329–341.
309. Waters E. Attachment security in infancy and early adulthood: A twenty-year longitudinal study / E. Waters, S. Merrick, D. Treboux, J. Crowell, L. Albersheim // *Child Development*. – 2000. – №71. – P. 684 – 689.
310. Waters E. The stability of attachment styles from infancy to adolescence and early adulthood: General discussion / E. Waters, S. Merrick, D. Treboux, J. Crowell, L. Albersheim // *Child Development*. – 2000. – №71. – P. 703–706.
311. Williams D. Beyond the commodity metaphor: Examining Emotional and Symbolic Attachment to place / D. Williams, M. Patterson, J. Roggenbuck. // *Leisure Sciences*. – 1992. – Vol.14. – P. 29–46.
312. Williams D. Community attachment, regional identity and resident attitudes towards tourism / D. Williams, C. McDonald, C. Riden, C. Uysal. // *Annual Travel and Tourism Research*. – 1995. – №26. – P. 424–428.

313. Williams D. R. The Measurement of Place Attachment: Validity and Generalizability of a Psychometric Approach / D. R. Williams, J. J. Vaske // *Forest Science*. – 2003. – №49 (6). – P.830 – 840.

314. Winkel G. The perception of neighbourhood change. In J. Harvey, Ed., *Cognition and Social Behaviour and the Environment* / G. Winkel. – New York: Erlbaum, 1981.

315. Winkel, G. An ecological perspective on theory, methods, and analysis in environmental psychology: Advances and challenges / G. Winkel, S. Saegert, G. W. Evans // *Journal of Environmental Psychology*. – 2009. – №29. – P. 318–328.

316. Yazdanfar S. A. Effect of place attachment in creating sense of place. Case study: Tajrish old Bazaar and new commercialcenter / S. A.Yazdanfar, A. A. Heidari, N. Behdadfar, M. Eskandari // *International Research Journal of Applied and Basic Sciences*. – 2013. – Vol. – 4. – P. 855–862.

317. Yazdanfar S. An investigation of the relationship between sense of place and place attachment among dormitory students / S. Yazdanfar, A. Heidari, F. Nekooimehr // *International Journal of Architectural Engineering & Urban Planning*. – 2013. – Vol.23(2). – P. 121 – 131.

318. Zaleski Z. Goals Need Time Perspective to Be Achieved / Z. Zaleski, A. Przepiórka // *Time Perspective Theory; Review, Research and Application*. – Springer International Publishing Switzerland, 2015. – P. 323–335.

319. Zimbardo P. G. Putting Time in Perspective: A Valid, Reliable Individual-Differences Metric / P.G. Zimbardo, J.N. Boyd // *Journal of Personality and Social Psychology*. – 1999. – Vol. 77. – № 6. – P. 1271 – 1288.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Анкета визначення соціально-демографічних
показників досліджуваних**

Вік		
Стать	1. жіноча	2. чоловіча
Освіта	1. Середня повна	2. Незакінчена вища (курс _____)
Сімейний стан	1. Неодружений/на	2. Одружений/заміжня
Скільки РОКІВ Ви проживаєте у Львові?	м. Львів	
	Львівській області	
<u>Місце народження і дитинства</u> (область, населений пункт):		
Вкажіть тип населеного пункту, де Ви виростили?	1. обласний центр	2. районний центр
	3. місто	4. село
Як часто Ви змінювали місце проживання? (вкажіть кількість разів)	Помешкання	
	Місто проживання	
	Область проживання	
Чи є у Вас досвід проживання закордоном?	1. так (навчання/туризм/відвідування родини)	
	2. ні, немає	
Де ви проживаєте?	1. гуртожиток	2. знімаєте квартиру
	3. разом з батьками	4. власне житло
	5. інше _____	
<u>Матеріальний стан</u> (1-дуже поганий; 4-середній; 7-дуже добрий)	1	2
	3	4
	5	6
	7	
<u>З якою місцевістю Ви пов'язуєте своє подальше життя?</u>	1. Рідне місто	
	2. Місцевість навчання	
	3. Інше (_____)	

Додаток Б

Середні значення показників прив'язаності до місця проживання

Descriptive Statistics				
	Mean	Minimum	Maximum	Std.Dev.
Щоденна прив'язаність	2,571688	1,000000	4,500000	0,778890
Ідеологічна прив'язаність	3,588385	1,200000	5,000000	0,717072
Відсутність прив'язаності	2,964156	1,000000	5,000000	0,794847
Емоційна прив'язаність	3,862674	1,222222	5,000000	0,677609

Додаток В

Кореляції між вимірами прив'язаності до місця проживання та соціо-демографічними показниками досліджуваних

	Щоденна прив'язаність	Ідеологічна прив'язаність	Відсутність прив'язаності	Емоційна прив'язаність
Тривалість проживання у місті	0,14***	0,06	-0,12**	0,21***
Тривалість проживання у області	0,15***	-0,02	-0,08	0,13**
Задоволеність мат. станом	0,08	0,11*	-0,01	0,14**
Рівень освіти	0,06	0,06	-0,07	-0,01
Вік	0,11*	0,11*	-0,05	0,08
Сімейний стан	0,12**	0,06	0,02	0,02
Зайнятість	-0,10*	-0,06	-0,04	-0,09*
Тип нас. пункту	-0,02	-0,10*	0,06	-0,17***
Спосіб проживання	0,06	-0,01	-0,12**	0,14**
*p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001				

Додаток Г

Результати порівняння груп за критерієм місця походження

(1 – місце походження Львів, 2 – місце походження інший населений пункт)

	Mean - 1	Mean - 2	t-value	p	Std.Dev. - 1	Std.Dev. - 2
Вік	21,5623	20,68531	2,589	0,009876	4,60123	3,28403
Матеріальний стан	4,6201	4,34066	3,121	0,001909	1,06365	0,94191
Щоденна привяз. МП	2,6509	2,49825	2,308	0,021359	0,81059	0,74221
Ідеологічна привяз. МП	3,5985	3,57902	0,318	0,750472	0,68887	0,74333
Відсутність привяз. МП	2,8887	3,03409	-2,153	0,031780	0,83817	0,74717
Емоц. привязаність МП	3,9966	3,73854	4,547	0,000007	0,65061	0,67958
Самобутність	3,5283	3,05157	7,405	0,000000	0,75763	0,75260
Неперервність	3,3255	2,98252	5,397	0,000000	0,66959	0,80902
Самооцінка	3,9459	3,57343	5,945	0,000000	0,74140	0,72859
Самоефективність	3,8818	3,28555	7,944	0,000000	0,79207	0,95455
Позитивне минуле	3,3439	3,51042	-2,315	0,021736	0,47255	0,48888
2.1 теплота - байдужість	11,8095	10,73958	2,646	0,008863	2,41719	2,93525
2.3 довірливість - підозріливість	9,6310	8,72917	2,120	0,035368	2,68319	2,98233
Прив'язаність - Відокремленість	55,1548	52,07292	2,208	0,028492	8,69773	9,86780
3.4 самоконтроль - імпульсивність	11,0952	10,21875	2,360	0,019342	2,32130	2,62058
4.5 емоційна лабільність - стабільність	9,4643	10,62500	-2,593	0,010294	3,05550	2,94243

Додаток Г

Результати порівняння груп за критерієм освіти

(1 – середня освіта, 2 – вища освіта)

	Mean - 2	Mean - 1	t-value	p	Std.Dev. - 2	Std.Dev. - 1
ЩП МП	2,695652	2,530266	2,16678	0,030681	0,788107	0,772316
ІП МП	3,713043	3,546731	2,36872	0,018195	0,660438	0,731052
ВП МП	2,869565	2,995763	-1,61712	0,106426	0,797588	0,792379
ЕП МП	4,012077	3,812752	3,01362	0,002701	0,621139	0,688972
Сам ЛП	3,387681	3,245157	1,83620	0,066868	0,919711	0,741031
Неп ЛП	3,280797	3,102906	2,37792	0,017752	0,728996	0,771145
СамО ЛП	3,908213	3,700565	2,80576	0,005198	0,690297	0,772318
СамОЕ ЛП	3,729469	3,519774	2,30580	0,021493	0,925051	0,924874
Д-Л І	4,279762	4,022222	-2,12202	0,034959	0,710034	0,808268
Н І	3,897321	3,824242	-0,67961	0,497471	0,675508	0,701818
Є І	3,383929	3,290909	-0,70471	0,481738	0,768653	0,880120
Т І	4,553571	4,606061	0,57715	0,564431	0,622886	0,575908

Додаток Д

Результати порівняння груп за критерієм тривалість проживання
(5 – до 1 року , 4 – 1-5 років, 3 – 6-10 років, 2– більше 10 років, 1 – місце
походження)

Щоденна прив'язаність	{1} - M=2,6546	{2} - M=2,3235	{3} - M=2,2850	{4} - M=2,5833	{5} - M=2,4769
1 {1}		0,570288	0,049068	0,928738	0,668716
2 {2}	0,570288		0,999877	0,782610	0,972576
3 {3}	0,049068	0,999877		0,220998	0,808789
4 {4}	0,928738	0,782610	0,220998		0,941583
5 {5}	0,668716	0,972576	0,808789	0,941583	

Емоційна прив'язаність	{1} - M=4,0051	{2} - M=3,6993	{3} - M=3,8311	{4} - M=3,7262	{5} - M=3,6770
1 {1}		0,498458	0,580096	0,001395	0,028889
2 {2}	0,498458		0,973675	0,999921	0,999973
3 {3}	0,580096	0,973675		0,915945	0,845181
4 {4}	0,001395	0,999921	0,915945		0,994171
5 {5}	0,028889	0,999973	0,845181	0,994171	

Самобутність	{1} - M=3,5458	{2} - M=3,0588	{3} - M=2,9900	{4} - M=3,0476	{5} - M=3,0602
1 {1}		0,154916	0,000160	0,000000	0,001041
2 {2}	0,154916		0,998635	0,999999	1,000000
3 {3}	0,000160	0,998635		0,994056	0,994059
4 {4}	0,000000	0,999999	0,994056		0,999984
5 {5}	0,001041	1,000000	0,994059	0,999984	

Неперервність	{1} - M=3,3349	{2} - M=3,2206	{3} - M=3,0750	{4} - M=3,0015	{5} - M=2,7361
1 {1}		0,983931	0,270452	0,000408	0,000009
2 {2}	0,983931		0,974271	0,851980	0,237316
3 {3}	0,270452	0,974271		0,983998	0,245853
4 {4}	0,000408	0,851980	0,983998		0,263245
5 {5}	0,000009	0,237316	0,245853	0,263245	

Самооцінка	{1} - M=3,9656	{2} - M=3,5882	{3} - M=3,4933	{4} - M=3,5675	{5} - M=3,5864
1 {1}		0,375055	0,001736	0,000006	0,018037
2 {2}	0,375055		0,994686	0,999981	1,000000
3 {3}	0,001736	0,994686		0,982822	0,980765
4 {4}	0,000006	0,999981	0,982822		0,999907
5 {5}	0,018037	1,000000	0,980765	0,999907	

Самоефективність	{1} - M=3,8817	{2} - M=3,2745	{3} - M=3,1067	{4} - M=3,2460	{5} - M=3,6111
1 {1}		0,105983	0,000002	0,000000	0,371434
2 {2}	0,105983		0,976671	0,999967	0,752315
3 {3}	0,000002	0,976671		0,913326	0,073062
4 {4}	0,000000	0,999967	0,913326		0,132351
5 {5}	0,371434	0,752315	0,073062	0,132351	

Додаток Е

Результати регресійного аналізу

Таблиця Е.1. Результати множинної регресії в групі досліджуваних, в яких місце походження відмінне від актуального місця проживання (показник емоційної прив'язаності до місця проживання)

Regression Summary for Dependent Variable: ЕП_МП R= ,66049478 R ² = ,43625335 F(5,280)=43,335 p=0,0000						
	Beta	Std.Err. - of Beta	B	Std.Err. - of B	t(280)	p-level
Intercept			1,613974	0,227506	7,09421	0,000000
ІІ_МП	0,556146	0,052267	0,508449	0,047785	10,64042	0,000000
ІІІ_МП	0,289858	0,049538	0,265400	0,045358	5,85124	0,000000
ІІІ_МД	-0,199050	0,053351	-0,200054	0,053620	-3,73098	0,000231
ЕП_МД	0,122783	0,051591	0,117676	0,049446	2,37991	0,017987
ІІ_МД	-0,109890	0,057420	-0,104472	0,054590	-1,91378	0,056667

Таблиця Е.2. Результати множинної регресії в групі досліджуваних, в яких місце походження відмінне від актуального місця проживання (показник ідеологічної прив'язаності до місця проживання)

Regression Summary for Dependent Variable: ІІ_МП R= ,72774849 R ² = ,52961786 F(5,184)=41,434 p=0,0000						
	Beta	Std.Err. - of Beta	B	Std.Err. - of B	t(184)	p-level
Intercept			0,767747	0,279081	2,75098	0,006536
ІІІ_МП	0,055983	0,060009	0,057173	0,061285	0,93291	0,352089
ЕП_МД	-0,164805	0,057952	-0,145826	0,051279	-2,84380	0,004962
ЕП_МП	0,479950	0,056527	0,538645	0,063440	8,49057	0,000000
ІІІ_МД	-0,120099	0,064043	-0,111440	0,059425	-1,87530	0,062336
ІІ_МД	0,509554	0,058391	0,447249	0,051251	8,72655	0,000000

Таблиця Е.3. Результати множинної регресії в групі досліджуваних, в яких місце походження відмінне від актуального місця проживання (показник щоденної прив'язаності до місця проживання)

Regression Summary for Dependent Variable: ІІІ_МП R= ,53849239 R ² = ,28997405 F(3,186)=25,321 p=0,0000						
	Beta	Std.Err. - of Beta	B	Std.Err. - of B	t(186)	p-level
Intercept			0,273353	0,316022	0,86498	0,388165
ІІ_МД	0,507468	0,066452	0,461070	0,060376	7,63664	0,000000
ЕП_МП	0,347524	0,063994	0,381901	0,070324	5,43058	0,000000
ІІ_МП	-0,118708	0,066566	-0,102023	0,057209	-1,78332	0,076165

Додаток Є

Додаток Є.1

Значущі коефіцієнти кореляцій між шкалою «Прив'язаність до місця» та шкалами психодіагностичних методик (при $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,001$) в групі жінок

	Щоденна прив'язаність	Ідеологічна прив'язаність	Відсутність прив'язаності	Емоційна прив'язаність
Автономія	0,22	0,24	-0,28	0,27
Управління середовищем	0,17	0,08	-0,17	0,34
Особистісне зростання	0,00	0,10	-0,20	0,28
Цілі у житті	0,09	0,02	-0,26	0,33
Самоприйняття	0,29	0,26	-0,25	0,46
Щоденна прив'язаність до МД	0,69	0,07	-0,43	0,21
Ідеологічна прив'язаність до МД	0,12	0,57	-0,10	0,28
Відсутність прив'язаності до МД	-0,34	-0,03	0,77*	-0,26
Самобутність	0,15	0,17	-0,31*	0,18
Неперервність	0,26*	0,11	-0,19	0,24*
Самооцінка	0,26*	0,24*	-0,25*	0,39*
Самоефективність	0,28*	0,22*	-0,17	0,35*
Задоволеність життям	0,27	0,25	-0,17	0,44
Нег. минуле	-0,22	-0,28	0,20	-0,34*
Теп. фаталістичне	-0,10	-0,08	0,18	-0,31
Інтернальність	0,08	0,20	-0,14	0,36*
Емоційна комфортність	0,25	0,19	-0,23	0,42*
Ескапізм	-0,17	-0,22	0,15	-0,37*
1.1.активність - пасивність	-0,08	0,27	-0,08	0,28
1.2.домінування - підкорення	0,06	0,33	-0,31	0,34
Екстраверсія - Інтроверсія	-0,02	0,27	-0,14	0,29
2.2 співробітництво - конкуренція	-0,12	-0,08	0,29	-0,08
4.5 емоційна лабільність - стабільність	-0,28	-0,23	0,08	-0,14
5.3 артистичність - неартистичність	0,03	0,33	-0,01	0,12
5.4 сенситивність - нечутливість	0,29	0,01	-0,14	0,30
5.5 пластичність - ригідність	-0,19	0,06	-0,05	-0,06
Грайливість - Практичність	-0,02	0,29	-0,11	0,23
Цілі в житті	0,06	0,32	0,17	0,33
Процес життя	0,13	0,42*	0,16	0,44*
Результат життя	0,11	0,42*	0,17	0,49*
Локус контролю - Я	0,20	0,28	0,09	0,37
Локус контролю - життя	0,15	0,42*	0,00	0,55*
Сенсожиттєві орієнтації	0,14	0,50*	0,17	0,48*
Ставлення до новизни	-0,09	0,33	0,27	0,11
Ставлення до складних завдань	0,02	0,34	0,22	0,28
Ставлення до невизначених ситуацій	0,03	0,17	0,39*	0,15
Надання переваги невизначеності	0,04	0,41*	0,19	0,27
Толерантність до невизначеності	-0,08	0,15	0,39*	0,04
Заг. бал толерантності до невизначеності	-0,02	0,32	0,35	0,20
Залученість	0,05	0,42*	0,01	0,37
Контроль	0,06	0,35	0,02	0,33
Прийняття ризику	0,01	0,17	-0,09	0,30
Життєстійкість	0,08	0,41*	-0,05	0,41*
Державно-локальна ідентичність	0,29	0,18	-0,23	0,37*
Традиційна ідентичність	0,29	0,17	-0,29	0,33*
Патріотизм	0,42*	0,33*	-0,20	0,55*

Додаток Є.2

**Значущі коефіцієнти кореляцій між шкалою «Прив'язаність до місця» та
шкалами психодіагностичних методик (при $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,001$) в групі
чоловіків**

	Щоденна прив'язаність	Ідеологічна прив'язаність	Відсутність прив'язаності	Емоційнапри в'язаність
Особистісне зростання	-0,18	0,36	-0,09	0,05
Щоденна привязаність до МД	0,66*	-0,00	-0,31	0,11
Ідеологічна привязаність до МД	0,15	0,65	-0,10	0,25
Відсутність привязаність до МД	-0,28	-0,07	0,78	-0,11
Самобутність	0,20*	0,14	-0,27*	0,31*
Неперервність	0,32*	0,22*	-0,12	0,48*
Самооцінка	0,29*	0,26*	-0,20*	0,41*
Самоефективність	0,22*	0,24*	-0,09	0,44*
Задоволеність життям	0,10	0,11	-0,15	0,24*
Спільність з іншими	0,21	0,05	-0,14	0,11
Впевнений	0,22	0,11	-0,09	0,21
Інтернальність	-0,27	-0,06	-0,05	-0,04
3.2 наполегливість - відсутність	0,05	0,06	-0,29	0,12
4.3 депресивність - емоційна комфортність	-0,08	0,07	0,31	-0,15
5.1 допитливість - консерватизм	-0,31	0,10	0,12	-0,02
5.3 артистичність - неартистичність	-0,31	-0,13	0,19	-0,10
Грайливість - Практичність	-0,31	0,02	0,20	-0,06
Цілі в житті	0,44*	0,16	-0,38*	0,28
Процес життя	0,23	0,35	-0,22	0,41*
Результат життя	0,40*	0,28	-0,33	0,37
Локус контролю - Я	0,34	0,26	-0,27	0,46*
Локус контролю - життя	0,36	0,18	-0,35	0,42*
Сенсожиттєві орієнтації	0,37	0,30	-0,34	0,43*
Надання переваги невизначеності	0,22	0,36	0,01	0,35
Залученість	0,41*	0,13	-0,19	0,29
Контроль	0,07	0,23	-0,16	0,36
Прийняття ризику	0,08	0,07	-0,36	0,26
Життєстійкість	0,19	0,14	-0,25	0,34
Довіра	0,08	0,10	-0,20	0,39*
Віра в людей	0,08	0,32	-0,09	0,25
Державно-локальна ідентичність	0,44*	0,30	-0,31*	0,66*
Нетериторіальна ідентичність	0,16	0,44*	-0,02	0,50*
Європейська ідентичність	0,05	0,23	-0,05	0,25
Традиційна ідентичність	0,22	0,22	-0,22	0,43*
Патріотизм	0,37*	0,32*	-0,28	0,58*
Націоналізм	0,22	0,20	-0,13	0,28

Додаток Ж

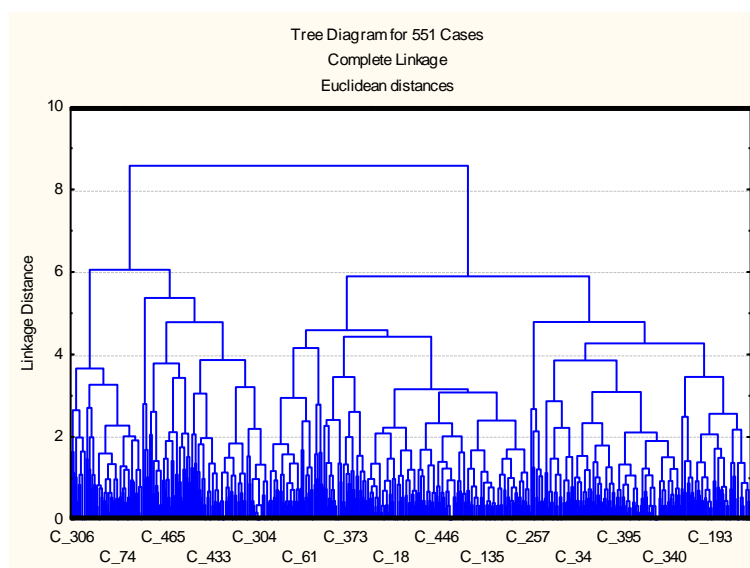
Результати порівняння показників зв'язків досліджуваних з місцем проживанням за статтю (1 – жінки; 2 – чоловіки)

	Mean - 1	Mean - 2	t-value	p	Std.Dev. - 1	Std.Dev. - 2
Щоденна прив'язаність	2,638989	2,503650	2,04522	0,041309	0,784875	0,768237
Ідеологічна прив'язаність	3,757401	3,417518	5,72118	0,000000	0,671407	0,722419
Відсутність прив'язаність	2,840253	3,089416	-3,72183	0,000218	0,771418	0,799918
Емоційна прив'язаність	3,961091	3,763179	3,46199	0,000578	0,653282	0,688336
Самобутність	3,251805	3,310219	-0,86640	0,386651	0,826693	0,753821
Неперервність	3,285199	3,008212	4,32260	0,000018	0,702530	0,799024
Самооцінка	3,830325	3,673966	2,43381	0,015259	0,748382	0,759653
Самоефективність	3,576414	3,568127	0,10466	0,916686	0,975277	0,880544
Державно-локальна ідентичність	4,190476	3,981651	1,97510	0,049513	0,745644	0,825064
Нетериторіальна ідентичність	3,915179	3,768349	1,57674	0,116299	0,624710	0,755157
Європейська ідентичність	3,424107	3,201835	1,95010	0,052441	0,762906	0,925761
Традиційна ідентичність	4,665179	4,518349	1,86907	0,062948	0,525856	0,638019

Додаток 3

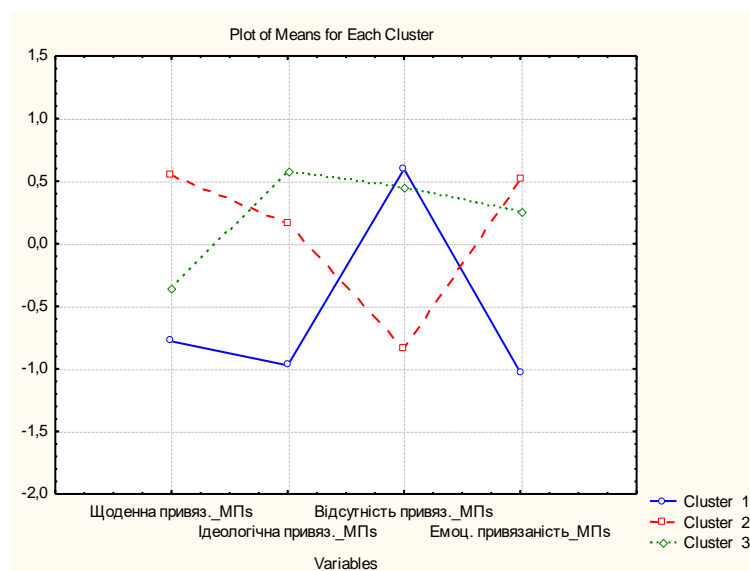
Додаток 3.1

Дерево кластеризації, побудоване на основі евклідової відстані між класами

Додаток 3.2

Профілі прив'язаності до місця проживання при розбитті загальної групи досліджуваних на три кластери

Додаток 3.3

Таблиця відмінностей прив'язаності до місця проживання між трьома кластерами

Назва шкали	Between - SS	df	Within - SS	df	F	signif. - p
Щоденна прив'язаність	170,3700	2	284,1489	548	164,2850	0,00
Ідеологічна прив'язаність	236,2386	2	312,2666	548	207,2888	0,00
Відсутність прив'язаності	232,1444	2	294,8920	548	215,6978	0,00
Емоційна прив'язаність	249,9040	2	319,7219	548	214,1665	0,00

Додаток 3.4

Таблиця відмінностей у значеннях прив'язаності до місця проживання між трьома кластерами

	Cluster - No. 1	Cluster - No. 2	Cluster - No. 3
Щоденна прив'язаність	-0,78037	0,552693	-0,353049
Ідеологічна прив'язаність	-0,97201	0,166024	0,580484
Відсутність прив'язаності	0,59645	-0,842696	0,457307
Емоційна прив'язаність	-1,02799	0,510647	0,264237

Додаток 3.5

Таблиця показників евклідової відстані між трьома кластерами

Euclidean Distances between Clusters. Distances below diagonal Squared distances above diagonal			
	No. 1	No. 2	No. 3
No. 1	0,000000	1,877678	1,070510
No. 2	1,370284	0,000000	0,685718
No. 3	1,034655	0,828081	0,000000

Додаток 3.6

Описова статистика кластера 1

Descriptive Statistics for Cluster 1; Cluster contains 182 cases			
	Mean	Standard - Deviation	Variance
Щоденна прив'язаність	-0,78037	0,759185	0,576362
Ідеологічна прив'язаність	-0,97201	0,800109	0,640175
Відсутність прив'язаності	0,59645	0,884102	0,781636
Емоційна прив'язаність	-1,02799	0,923538	0,852922

Додаток 3.7

Описова статистика кластера 2

Descriptive Statistics for Cluster 2; Cluster contains 185 cases			
	Mean	Standard - Deviation	Variance
Щоденна прив'язаність	0,552693	0,669181	0,447803
Ідеологічна прив'язаність	0,166024	0,813144	0,661203
Відсутність прив'язаності	-0,842696	0,618389	0,382404
Емоційна прив'язаність	0,510647	0,726877	0,528350

Додаток 3.8

Описова статистика кластера 3

Descriptive Statistics for Cluster 3; Cluster contains 184 cases			
	Mean	Standard - Deviation	Variance
Щоденна прив'язаність	-0,353049	0,729666	0,532413
Ідеологічна прив'язаність	0,580484	0,639047	0,408380
Відсутність прив'язаності	0,457307	0,673679	0,453844
Емоційна прив'язаність	0,264237	0,610145	0,372277

Додаток 3.9

Дискримінантний аналіз

Discriminant Function Analysis Summary						
Step 4, N of vars in model: 4; Grouping: Кл (3 grps)						
Wilks' Lambda: ,20636 approx. F (8,1090)=163,68 p<0,0000						
	Wilks' - Lambda	Partial - Lambda	F-remove - (2,545)	p-level	Toler.	1-Toler. - (R-Sqr.)
ВП МП	0,299614	0,688755	123,1414	0,000000	0,999134	0,000866
ІП МП	0,287458	0,717881	107,0893	0,000000	0,952644	0,047356
ЩП МП	0,254687	0,810252	63,8150	0,000000	0,961480	0,038520
ЕП МП	0,241494	0,854517	46,3937	0,000000	0,949809	0,050191

Додаток 3.9

Класифікаційна матриця для груп досліджуваних, яким характерні різні типи прив'язаності до місця проживання

Групи	Відсоток коректності (%)	«Неприв'язані до місця проживання»	«Традиційно прив'язані»	«Парадоксально прив'язані»
		p=,33031	p=,33575	p=,33394
«Неприв'язані до місця проживання»	97,25275	177	2	3
«Традиційно прив'язані»	99,45946	0	184	1
«Парадоксально прив'язані»	99,45652	1	0	183
Заг. кількість	98,72958	178	186	187

Додаток І

Результати порівняння трьох кластерів за психологічними показниками

Позитивні стосунки з іншими	{1} M=55,821	{2} M=64,054	{3} M=63,316
1 {1}		0,000053	0,000246
2 {2}	0,000053		0,925510
3 {3}	0,000246	0,925510	

Управління середовищем	{1} M=54,313	{2} M=59,179	{3} M=56,860
1 {1}		0,011701	0,285751
2 {2}	0,011701		0,384988
3 {3}	0,285751	0,384988	

Особистісне зростання	{1} M=62,940	{2} M=66,893	{3} M=67,193
1 {1}		0,007273	0,003253
2 {2}	0,007273		0,973334
3 {3}	0,003253	0,973334	

Цілі у житті	{1} M=61,119	{2} M=67,214	{3} M=66,246
1 {1}		0,002585	0,013623
2 {2}	0,002585		0,865845
3 {3}	0,013623	0,865845	

Самоприйняття	{1} M=53,104	{2} M=61,268	{3} M=59,526
1 {1}		0,000009	0,000572
2 {2}	0,000009		0,592199
3 {3}	0,000572	0,592199	

Самобутність	{1} M=3,0769	{2} M=3,5568	{3} M=3,2052
1 {1}		0,000000	0,278223
2 {2}	0,000000		0,000071
3 {3}	0,278223	0,000071	

Неперервність	{1} M=2,8297	{2} M=3,3486	{3} M=3,2595
1 {1}		0,000000	0,000000
2 {2}	0,000000		0,504185
3 {3}	0,000000	0,504185	

Самооцінка	{1} M=3,4011	{2} M=4,0883	{3} M=3,7627
1 {1}		0,000000	0,000008
2 {2}	0,000000		0,000063
3 {3}	0,000008	0,000063	

Самоефективність	{1} M=3,2289	{2} M=3,9153	{3} M=3,5670
1 {1}		0,000000	0,001402
2 {2}	0,000000		0,000891
3 {3}	0,001402	0,000891	

Задоволеність життям	{1} M=21,320	{2} M=24,321	{3} M=23,589
1 {1}		0,000001	0,000342
2 {2}	0,000001		0,441947
3 {3}	0,000342	0,441947	

Негативне минуле	{1} M=2,9739	{2} M=2,6473	{3} M=2,8289
1 {1}		0,008594	0,380385
2 {2}	0,008594		0,249349
3 {3}	0,380385	0,249349	

Позитивне минуле	{1} M=3,3300	{2} M=3,3849	{3} M=3,6004
1 {1}		0,816288	0,007900
2 {2}	0,816288		0,057732
3 {3}	0,007900	0,057732	

Почуття спільності з іншими	{1} M=3,2034	{2} M=3,5943	{3} M=2,8208
1 {1}		0,215264	0,229571
2 {2}	0,215264		0,003566
3 {3}	0,229571	0,003566	

Впевнений стиль прив'язаності	{1} M=3,4746	{2} M=4,3429	{3} M=4,3269
1 {1}		0,003040	0,003845
2 {2}	0,003040		0,998133
3 {3}	0,003845	0,998133	

Занепокоєний стиль прив'язаності	{1} M=3,9322	{2} M=3,2571	{3} M=3,7885
1 {1}		0,025296	0,845619
2 {2}	0,025296		0,116222
3 {3}	0,845619	0,116222	

Емоційна комфорність	{1} M=59,330	{2} M=67,440	{3} M=64,446
1 {1}		0,004846	0,113101
2 {2}	0,004846		0,501123
3 {3}	0,113101	0,501123	

Ескапізм	{1} M=18,313	{2} M=13,411	{3} M=15,895
1 {1}		0,002056	0,209937
2 {2}	0,002056		0,220802
3 {3}	0,209937	0,220802	

Цілі в житті	{1} M=26,431	{2} M=31,500	{3} M=32,776
1 {1}		0,000072	0,000001
2 {2}	0,000072		0,532904
3 {3}	0,000001	0,532904	

Процес життя	{1} M=25,392	{2} M=30,840	{3} M=33,408
1 {1}		0,000023	0,000000
2 {2}	0,000023		0,084795
3 {3}	0,000000	0,084795	

Результат життя	{1} M=21,608	{2} - M=26,060	{3} - M=27,020
1 {1}		0,000001	0,000000
2 {2}	0,000001		0,508572
3 {3}	0,000000	0,508572	

Локус контролю - Я	{1} M=19,157	{2} M=22,000	{3} M=22,327
1 {1}		0,000054	0,000007
2 {2}	0,000054		0,873076
3 {3}	0,000007	0,873076	

Локус контролю - життя	{1} M=26,275	{2} M=32,400	{3} M=32,531
1 {1}		0,000000	0,000000
2 {2}	0,000000		0,991564
3 {3}	0,000000	0,991564	

Сенсожиттєві орієнтації	{1} M=88,569	{2} M=104,10	{3} M=109,10
1 {1}		0,000000	0,000000
2 {2}	0,000000		0,164689
3 {3}	0,000000	0,164689	

Ставлення до новизни	{1} M=12,627	{2} M=12,720	{3} M=14,837
1 {1}		0,988250	0,001692
2 {2}	0,988250		0,002956
3 {3}	0,001692	0,002956	

Ставлення до складних завдань	{1} M=29,216	{2} M=29,360	{3} M=32,551
1 {1}		0,992255	0,018312
2 {2}	0,992255		0,026382
3 {3}	0,018312	0,026382	

Надання переваги невизначеності	{1} M=33,686	{2} M=35,520	{3} M=39,469
1 {1}		0,451360	0,000564

2 {2}	0,451360		0,028740
3 {3}	0,000564	0,028740	

Толерантність до невизначеності	{1} M=38,588	{2} M=36,540	{3} M=40,653
1 {1}		0,405747	0,403607
2 {2}	0,405747		0,030122
3 {3}	0,403607	0,030122	

Заг. толерантність до невизначеності	{1} M=80,216	{2} M=80,160	{3} M=88,959
1 {1}		0,999786	0,006379
2 {2}	0,999786		0,006288
3 {3}	0,006379	0,006288	

Залученість	{1} M=12,647	{2} M=14,000	{3} M=14,000
1 {1}		0,009202	0,009638
2 {2}	0,009202		1,000000
3 {3}	0,009638	1,000000	

Контроль	{1} M=12,941	{2} M=14,200	{3} M=14,551
1 {1}		0,020957	0,002114
2 {2}	0,020957		0,739442
3 {3}	0,002114	0,739442	

Прийняття ризику	{1} M=12,353	{2} M=14,140	{3} M=13,469
1 {1}		0,009960	0,162834
2 {2}	0,009960		0,520136
3 {3}	0,162834	0,520136	

Життєстійкість	{1} M=38,294	{2} M=42,520	{3} M=42,367
1 {1}		0,003175	0,004961
2 {2}	0,003175		0,992376
3 {3}	0,004961	0,992376	

Довіра	{1} M=12,608	{2} M=15,360	{3} M=15,592
1 {1}		0,054094	0,033933
2 {2}	0,054094		0,979518
3 {3}	0,033933	0,979518	

Державно-локальна ідентичність	{1} M=3,6354	{2} M=4,3080	{3} M=4,2350
1 {1}		0,000001	0,000017
2 {2}	0,000001		0,825935
3 {3}	0,000017	0,825935	

Нетериторіальна	{1}	{2}	{3}
-----------------	------------	------------	------------

ідентичність	M=3,5469	M=3,9937	M=3,9327
1 {1}		0,000513	0,003460
2 {2}	0,000513		0,850362
3 {3}	0,003460	0,850362	

Традиційна ідентичність	{1} M=4,3359	{2} M=4,7468	{3} M=4,6474
1 {1}		0,000126	0,005400
2 {2}	0,000126		0,545349
3 {3}	0,005400	0,545349	

Патріотизм	{1} M=5,0125	{2} M=5,8835	{3} M=5,7667
1 {1}		0,000003	0,000062
2 {2}	0,000003		0,762361
3 {3}	0,000062	0,762361	

Націоналізм	{1} M=3,8047	{2} M=4,1139	{3} M=4,3462
1 {1}		0,340951	0,038870
2 {2}	0,340951		0,509219
3 {3}	0,038870	0,509219	

1.2.домінування	{1} M=10,896	{2} M=11,946	{3} M=11,947
1 {1}		0,044605	0,043071
2 {2}	0,044605		0,999998
3 {3}	0,043071	0,999998	

1.5.привернення уваги	{1} M=10,045	{2} M=10,946	{3} M=11,263
1 {1}		0,118032	0,020241
2 {2}	0,118032		0,781301
3 {3}	0,020241	0,781301	

2.1 теплога	{1} M=10,537	{2} M=12,054	{3} M=11,263
1 {1}		0,009056	0,329259
2 {2}	0,009056		0,298917
3 {3}	0,329259	0,298917	

2.4 розуміння	{1} M=10,791	{2} M=11,929	{3} M=11,579
1 {1}		0,024740	0,163454
2 {2}	0,024740		0,719026
3 {3}	0,163454	0,719026	

3.3 відповідальність	{1} M=11,299	{2} M=12,393	{3} M=12,351
1 {1}		0,037233	0,046141
2 {2}	0,037233		0,995442

3 {3}	0,046141	0,995442	
--------------	----------	----------	--

5.4 сенситивність	{1} M=10,731	{2} M=11,750	{3} M=11,298
1 {1}		0,031389	0,333881
2 {2}	0,031389		0,526996
3 {3}	0,333881	0,526996	

Влада	1 R:99,313	2 R:131,57	3 R:99,756
1		0,008107	1,000000
2	0,008107		0,005481
3	1,000000	0,005481	

Універсальність	1 R:118,84	2 R:91,373	3 R:124,45
1		0,031963	1,000000
2	0,031963		0,003578
3	1,000000	0,003578	

Доброга	1 R:120,73	2 R:90,905	3 R:123,37
1		0,016615	1,000000
2	0,016615		0,004412
3	1,000000	0,004412	

Безпека	1 R:127,95	2 R:99,272	3 R:108,97
1		0,022999	0,235661
2	0,022999		1,000000
3	0,235661	1,000000	

Додаток І

Додаток І.1

Статистично значущі результати кореляційного аналізу в загальній групі досліджуваних

Marked correlations are significant at ** $p < .01$; *** $p < .001$.				
	Щоденна прив'язаність	Ідеологічна прив'язаність	Відсутність прив'язаності	Емоційна прив'язаність
Поз. стосунки з іншими	0,17	0,24**	-0,23**	0,30***
Управління середовищем	0,15	0,08	-0,18	0,29***
Особистісне зростання	-0,06	0,28***	-0,18	0,18
Цілі у житті	0,03	0,19	-0,25***	0,26***
Самоприйняття	0,21**	0,28***	-0,27***	0,38***
Щоденна прив'язаність до МД	0,68***	0,05	-0,37***	0,17**
Ідеологічна прив'язаність до МД	0,15**	0,62***	-0,13	0,28***
Відсутність прив'язаності до МД	-0,32***	-0,10	0,79***	-0,21***
Самобутність ЛІ	0,17***	0,14***	-0,28***	0,24***
Неперервність ЛІ	0,30***	0,21***	-0,18***	0,39***
Самооцінка ЛІ	0,28***	0,27***	-0,24***	0,41***
Самоефективність ЛІ	0,25***	0,22***	-0,13**	0,39***
шзж_1	0,12**	0,10	-0,08	0,20***
шзж_2	0,19***	0,20***	-0,12**	0,30***
шзж_3	0,15***	0,17***	-0,11	0,35***
шзж_4	0,12**	0,11	-0,10	0,19***
шзж_5	0,10	0,12**	-0,18***	0,20***
Задоволеність життям	0,19***	0,19***	-0,17***	0,34***
Майбутнє	0,13	0,00	-0,19**	0,21**
Впевнений	0,16**	0,12	-0,11	0,18**
Емоційна комфортність	0,08	0,21**	-0,18	0,33***
Ескапізм	-0,04	-0,21**	0,20**	-0,29***
1.2.домінування - підкорення	-0,04	0,21**	-0,21**	0,20**
Екстраверсія - Інтроверсія	-0,05	0,17	-0,10	0,20**
3.2 наполегливість - відсутність	0,05	0,10	-0,22**	0,21**
3.3 відповідальність - відсутність	0,10	0,22**	-0,11	0,28***
Цілі в житті	0,26**	0,26**	-0,16	0,31***
Процес життя	0,19	0,37***	-0,07	0,42***
Результат життя	0,25**	0,35***	-0,09	0,43***
Локус контролю - Я	0,26**	0,27***	-0,09	0,41***
Локус контролю - життя	0,27***	0,34***	-0,24**	0,48***
Сенсожиттєві орієнтації	0,26**	0,42***	-0,13	0,46***
Ставлення до новизни	-0,07	0,24**	0,11	0,14
Ставлення до складних завдань	0,03	0,25**	0,13	0,22**
Надання переваги невизначеності	0,12	0,33***	0,12	0,29***
Заг. бал толерантності до невизначеності	0,02	0,23**	0,17	0,21
Залученість	0,23**	0,26**	-0,09	0,32***
Контроль	0,06	0,29***	-0,07	0,34***
Прийняття ризику	0,05	0,14	-0,25**	0,28***
Життєстійкість	0,14	0,27***	-0,16	0,38***
Довіра	0,11	0,18	-0,07	0,31***
Державно-локальна ідентичність	0,37***	0,27***	-0,27***	0,54***
Нетериторіальна ідентичність	0,14	0,35***	-0,06	0,38***
Європейська ідентичність	0,08	0,18**	-0,03	0,23***
Традиційна ідентичність	0,25***	0,22***	-0,25***	0,40***
Патріотизм	0,39***	0,33***	-0,24***	0,57***

Додаток І.2

Статистично значущі результати кореляційного аналізу в загальній групі досліджуваних

	Щоденна прив'язаність	Ідеологічна прив'язаність	Відсутність прив'язаності	Емоційна прив'язаність
Влада	0,231621***	0,003778	-0,230218***	0,164241*
Досягнення	0,071360	0,066220	-0,144282*	0,015228
Стимуляція	0,189130**	-0,060768	-0,115496	0,055267
Самостійність	0,095013	-0,032792	-0,092420	0,177855**
Універсальність	-0,127182	-0,049831	0,188602**	-0,195771**
Доброта	-0,138225*	-0,013683	0,187117**	-0,154433**
Традиції	-0,200497**	0,164301*	0,031310	0,012530
Конформність	-0,073963	0,109808	0,035975	0,091834
Безпека	-0,212506**	-0,200152**	0,208062**	-0,196997**

Додаток І.3

Статистично значущі результати кореляційного аналізу в групі осіб «неприв'язаних до місця проживання»

Кластер=1 Correlations Marked correlations are significant at *p <,05; **p <,01; ***p <,001.				
	Щоденна прив'язаність	Ідеологічна прив'язаність	Відсутність прив'язаності	Емоційна прив'язаність
Щоденна прив'язаність до МД	0,47***	-0,29**	-0,29**	-0,07
Ідеологічна прив'язаність до МД	-0,35***	0,42***	-0,07	-0,17
Відсутність прив'язаності до МД	-0,12	0,10	0,69***	0,18
Неперервність	0,15	0,05	-0,02	0,30***
Самооцінка	-0,05	0,14	0,08	0,22**
Самоефективність	-0,01	0,14	0,19	0,35***
шзж_3	0,15	-0,00	-0,10	0,26***
Унікаючий	-0,24**	0,13	0,13	-0,20
5.1 допитливість - консерватизм	-0,43***	0,23	0,08	-0,06
5.3 артистичність- неартистичність	-0,36**	0,35**	0,40***	0,07
Грайливість - Практичність	-0,45***	0,19	0,23	-0,07
Локус контролю - Я	0,19	0,01	0,15	0,37**
Ставлення до складних завдань	-0,01	0,24	0,34	0,45**
Надання переваги невизначеності	0,02	0,31	0,27	0,38**
Заг. тол. до невизначеності	0,02	0,23	0,41**	0,40**
Довіра до інших	0,06	0,15	-0,36	0,37**
Віра в людей	0,10	0,12	-0,36**	0,08
Державно-локальна ідентичність	0,40**	0,16	-0,27	0,62***
Нетериторіальна ідентичність	0,10	0,28	0,21	0,38**
Традиційна ідентичність	0,27	0,02	-0,23	0,43***
Патріотизм	0,37**	0,09	-0,30	0,55***
Націоналізм	0,43***	0,13	-0,29	0,30

Додаток І.4

Статистично значущі результати кореляційного аналізу в групі осіб
«неприв'язаних до місця проживання»

Кластер=1 Spearman Rank Order Correlations Marked correlations are significant at * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$.				
	Щоденна прив'язаність	Ідеологічна прив'язаність	Відсутність прив'язаності	Емоційна прив'язаність
Влада	0,204168	0,014872	-0,262220*	-0,001339
Гедонізм	0,081463	-0,095872	-0,311508*	-0,065883
Універсальність	-0,016070	0,261826*	0,010258	0,079490
Доброта	-0,158307	-0,039307	0,253230*	-0,064007
Традиції	-0,257780*	0,031458	0,178808	0,072689

Додаток І.5

Статистично значущі результати кореляційного аналізу в групі осіб
«традиційно прив'язаних до місця проживання»

Кластер=2 Correlations Marked correlations are significant at * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$.				
	Щоденна прив'язаність	Ідеологічна прив'язаність	Відсутність прив'язаності	Емоційна прив'язаність
Автономія	0,22	0,15	-0,43***	0,17
Самоприйняття	0,30	0,06	-0,26	0,48***
Щоденна прив'язаність до МД	0,67***	0,01	-0,08	0,02
Ідеологічна прив'язаність до МД	0,24	0,59***	-0,08	0,15
Відсутність прив'язаності до МД	-0,12	-0,19	0,77***	-0,21
Самобутність	0,16	0,06	-0,26***	0,16
Неперервність	0,34***	0,13	-0,13	0,25***
Самооцінка	0,19**	0,23**	-0,17	0,29***
Самоефективність	0,23**	0,13	-0,09	0,28***
шзж 2	0,07	0,10	-0,09	0,26***
шзж 3	-0,00	0,05	-0,16	0,32***
шзж 4	0,18	0,05	-0,16	0,20**
шзж 5	0,08	0,11	-0,23**	0,32***
Задоволеність життям	0,09	0,08	-0,18	0,34***
Емоційна комфортність	0,12	-0,01	-0,22	0,38**
1.2.домінування - підкорення	-0,18	0,21	-0,43***	0,06
1.4.пошук вражень - уникнення	-0,21	0,06	0,37**	-0,01
2.2 співробітництво - конкуренція	0,11	-0,04	0,46***	-0,02
2.3 довірливість - підозрливість	0,04	0,06	0,35**	-0,01
3.2 наполегливість - відсутність	0,09	-0,05	-0,23	0,49***
3.3 відповідальність - відсутність	0,25	0,09	-0,06	0,49***
3.4 самоконтроль-імпульсивність	0,05	-0,35**	0,47***	-0,27
Прийняття ризику	-0,19	0,03	-0,24	0,39**
Життєстійкість	-0,17	0,17	-0,00	0,36**
Довіра до інших	-0,11	0,42**	0,24	0,23
Нетериторіальна ідентичність	-0,04	0,41***	-0,16	0,25
Європейська ідентичність	-0,12	0,35**	-0,15	0,24
Патріотизм	0,14	0,22	-0,06	0,54***

Додаток І.6

**Статистично значущі результати кореляційного аналізу в групі осіб
«традиційно прив'язаних до місця проживання»**

Кластер=2 Spearman Rank Order Correlations Marked correlations are significant at *p <,05; **p <,01; ***p <,001.				
	Щоденна прив'язаність	Ідеологічна прив'язаність	Відсутність прив'язаності	Емоційна прив'язаність
Універсальність	-0,097152	-0,213553	0,039108	-0,263342*
Конформність	-0,247552*	-0,016821	-0,022641	0,016059

Додаток І.7

**Статистично значущі результати кореляційного аналізу в групі осіб
«парадоксально прив'язаних до місця проживання»**

Marked correlations are significant at *p <,05; **p <,01; ***p <,001.				
	Щоденна прив'язаність	Ідеологічна прив'язаність	Відсутність прив'язаності	Емоційна прив'язаність
Особистісне зростання	-0,38**	0,09	-0,11	0,07
Самоприйняття	-0,27	-0,05	-0,08	0,34**
Щоденна прив'язаність до МД	0,64***	0,21	0,03	0,03
Ідеологічна прив'язаність до МД	0,15	0,53***	0,14	0,14
Відсутність прив'язаності до МД	0,17	0,11	0,65***	-0,03
Неперервність	0,11	-0,08	-0,04	0,25***
Самооцінка	0,13	0,01	-0,03	0,27***
Самоефективність	0,09	0,08	0,09	0,24**
Задоволеність життям	0,08	0,02	0,13	0,33***
Позитивне минуле	-0,09	0,01	0,18	0,36**
Теп. фаталістичне	-0,00	-0,21	0,17	-0,34**
Інтернальність	-0,43***	-0,05	-0,13	0,32
Емоційна комфортність	-0,40**	0,15	-0,04	0,40**
Ескапізм	0,49***	-0,08	0,08	-0,29
2.4 розуміння - нерозуміння	-0,11	0,40**	0,14	0,31
5.1 допитливість - консерватизм	-0,15	0,35**	-0,04	0,17
5.3 артистичність – неартистичн.	-0,40**	-0,17	-0,16	-0,02
5.4 сенситивність - нечутливість	-0,13	0,12	0,35**	0,11
Результат життя	0,29	0,14	0,37**	-0,01
Сенсожиттєві орієнтації	0,37**	0,28	0,25	-0,06
Ставлення до невизначених ситуацій	0,43**	0,30	0,13	0,09
Надання переваги невизначеності	0,36	0,45**	0,04	0,12
Заг. толерантності до не визначеності	0,34	0,39**	0,06	-0,02
Державно-локальна ідентичність	0,05	0,10	-0,24	0,31**
Патріотизм	0,29**	0,20	0,08	0,28

Додаток І.8

Статистично значущі результати кореляційного аналізу в групі осіб

«парадоксально прив'язаних до місця проживання»

Кластер=3 Spearman Rank Order Correlations Marked correlations are significant at * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$.				
	Щоденна прив'язаність	Ідеологічна прив'язаність	Відсутність прив'язаності	Емоційна прив'язаність
Влада	0,126468	-0,163130	-0,003581	-0,024912
Досягнення	0,101924	-0,004686	-0,038601	-0,098870
Гедонізм	-0,023759	0,153673	0,092779	0,004022
Стимуляція	0,221204	-0,163509	-0,148128	0,095899
Самостійність	0,088506	-0,122039	-0,012838	0,243935*
Універсальність	0,038153	-0,142648	0,037768	-0,128523
Доброга	0,011494	0,060081	-0,146511	-0,036750
Традиції	-0,362011**	0,300174**	-0,079717	0,005451
Конформність	-0,072768	0,314760**	-0,020867	0,159112
Безпека	-0,239050*	-0,206213	0,211314	-0,066956

Додаток Й

Результати факторного аналізу в загальній групі досліджуваних

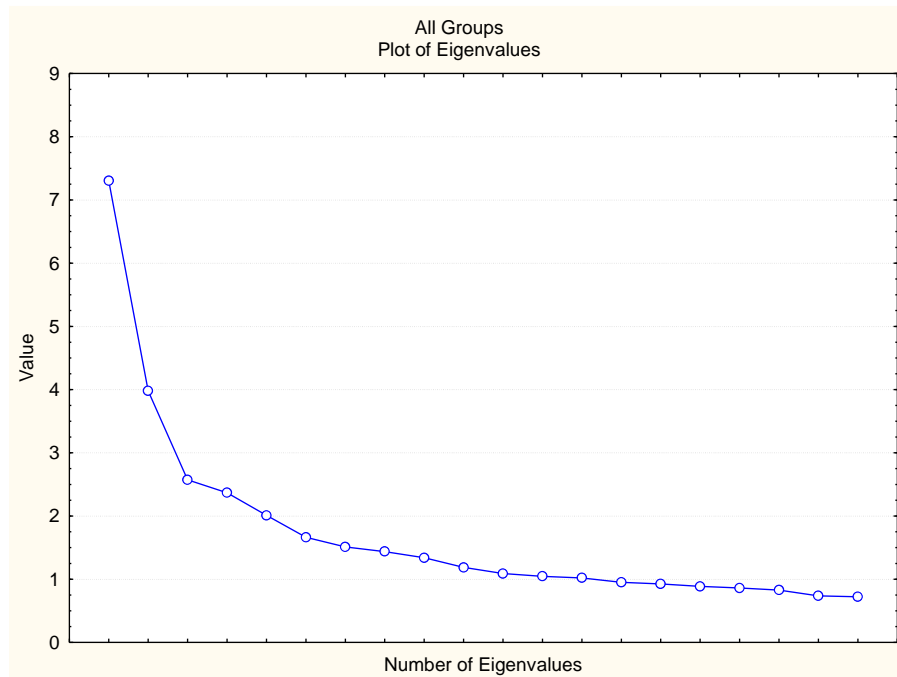

Рис. Й.1. Графік факторних навантажень

Таблиця Й.2. Структура факторів у загальній групі досліджуваних

Факторні навантаження					
Маркування: Головні компоненти (>.700000); (<i>напівжирним курсивом</i>): латентні компоненти					
	Factor - 1	Factor - 2	Factor - 3	Factor - 4	Factor - 5
Щоденна прив'язаність	-0,010772	0,553689	0,059456	0,201400	0,023733
Емоційна прив'язаність	-0,123988	0,723809	0,221018	0,404381	0,092616
Поз. стосунки з іншими	-0,500782	0,077491	0,635999	0,012837	0,118129
Автономія	-0,809485	0,039147	-0,054357	-0,007440	0,003361
Упр. сер	-0,665693	0,060878	0,449049	0,022060	0,465046
Цілі у житті	-0,571921	0,064708	0,280743	0,002088	0,613868
Самоприйняття	-0,704085	0,138933	0,502597	0,044709	0,417972
Неперервність	0,025748	0,589839	0,122003	0,003449	0,062725
Самооцінка	-0,151352	0,668354	0,055094	0,167719	0,083889
Самоефективність	-0,144689	0,600386	0,016372	0,098443	0,028019
Нег. минуле	0,842170	-0,046478	-0,025621	-0,046424	0,088573
Майбутнє	-0,161450	0,056468	0,013203	0,016708	0,872993
Теп. фаталістичне	0,602109	0,002265	0,214041	-0,010730	-0,030251
Впевнений	0,035331	0,070526	0,580435	0,168134	-0,255229
Інтернальність	-0,835077	0,011938	0,039186	-0,007204	0,426916
Емоційна комфортність	-0,881533	0,068246	0,471491	0,010147	0,201012
Ескапізм	0,856998	-0,052763	-0,434870	0,000410	-0,331894
Екстраверсія - Інтроверсія	-0,309198	0,023790	0,659790	-0,024829	0,258960
Прив'язаність - Відокремленість	0,104123	0,048092	0,685017	-0,040400	0,357442
Контролювання - Природність	-0,152043	0,058238	0,227520	-0,016404	0,847413
Емоційність – Емоц. стриманість	0,720122	-0,048023	0,113253	-0,041730	0,442904
Сенсожиттєві орієнтації	0,034651	0,107795	-0,041438	0,887498	0,034451
Тол. До невизначеності	0,038741	-0,030814	-0,026259	0,628721	0,028643

Життєстійкість	0,023638	0,074323	-0,064871	0,895274	0,041840
Довіра	0,023065	-0,014277	0,050625	0,706424	-0,029983
Державно-локальна ідентичність	0,043519	0,686336	-0,054607	-0,138331	-0,046626
Нетериторіальна ідентичність	0,030089	0,571723	-0,044212	-0,116234	-0,049098
Традиційна ідентичність	0,027767	0,587365	-0,052213	-0,126340	-0,049149
Патріотизм	0,042698	0,780653	-0,062430	-0,160948	0,061308
<i>Expl. Var</i>	6,978538	5,133196	4,315896	3,333320	3,870518
<i>Prp.Totl</i>	0,158603	0,116664	0,098089	0,075757	0,087966

Таблиця Й.3. Факторна модель у загальній групі досліджуваних

	Eigenvalue	% Total - variance	Cumulative - Eigenvalue	Cumulative - %
1	9,495827	21,581426	9,495827	21,581426
2	5,172238	11,755086	14,668065	33,336512
3	3,345051	7,602389	18,013117	40,938901
4	3,078702	6,997051	21,091819	47,935952
5	2,614172	5,941300	23,705991	53,877252

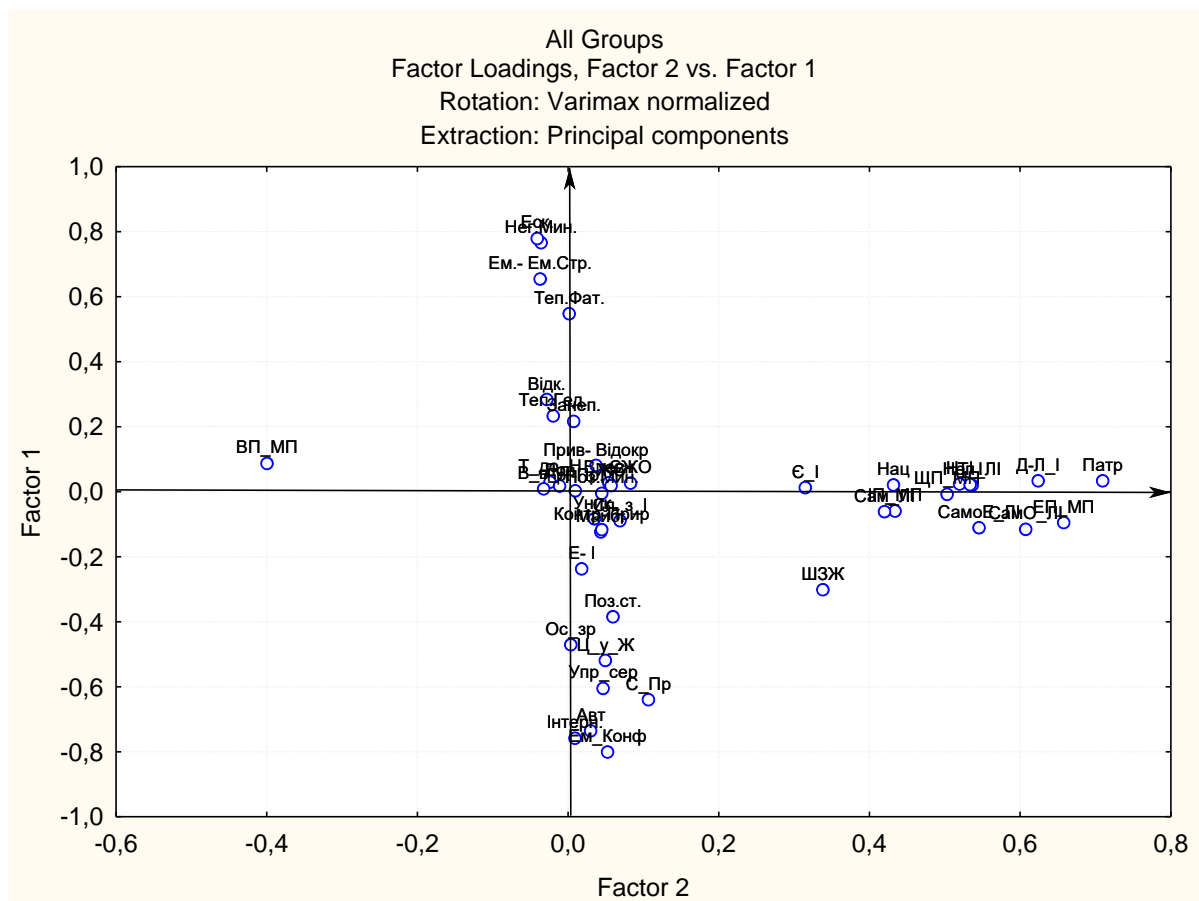

Рис. Й.4. Зіставлення факторних полів(Фактор 1, Фактор 2)

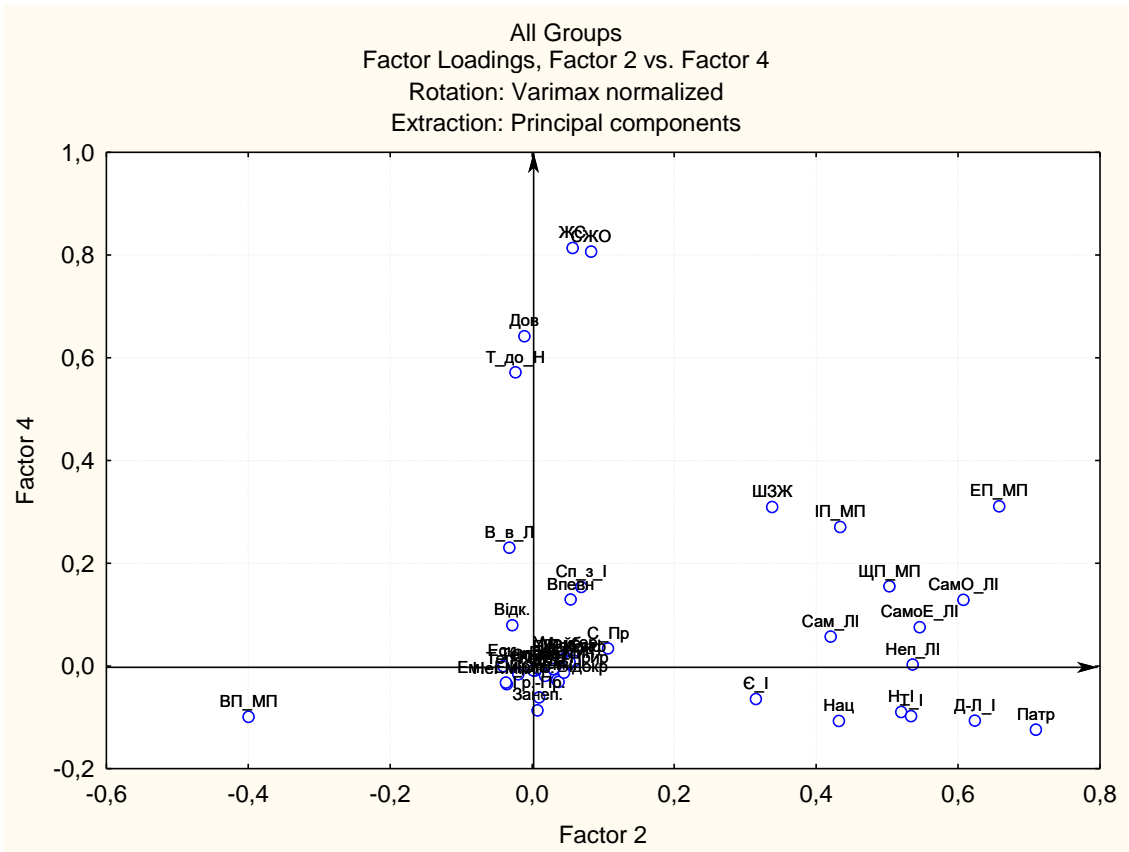

Рис. Й.5. Зіставлення факторних полів(Фактор 2, Фактор 4)

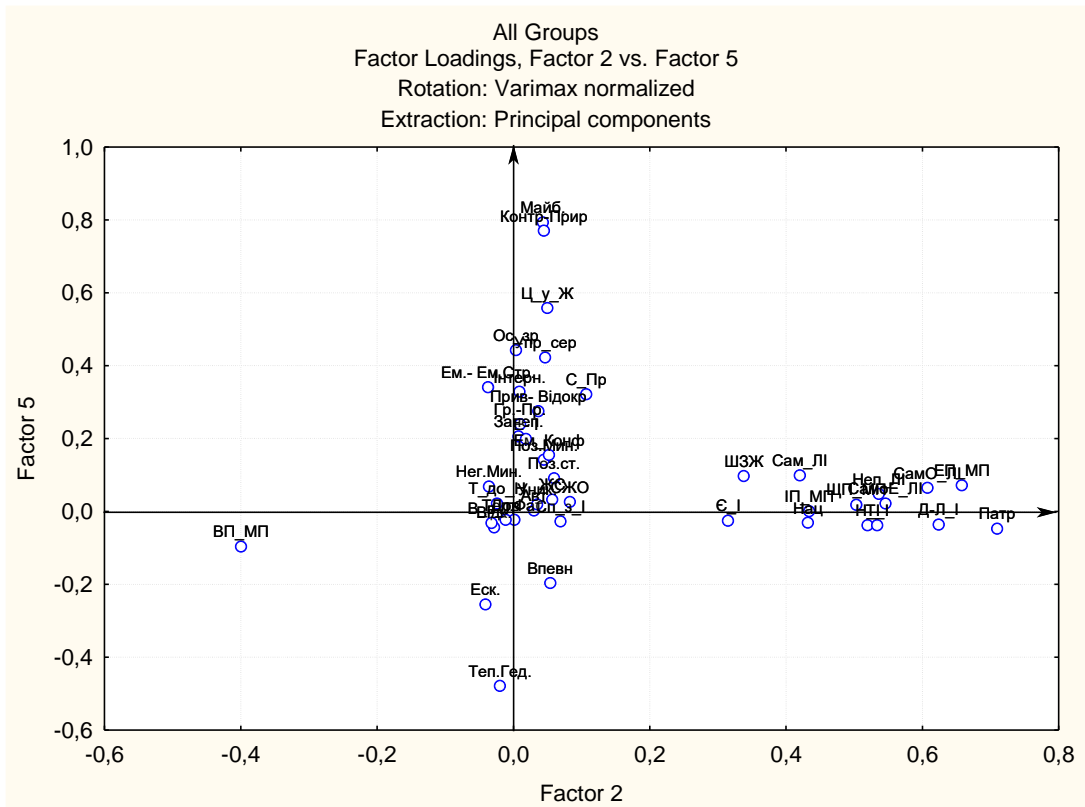

Рис. Й.6. Зіставлення факторних полів(Фактор 2, Фактор 5)

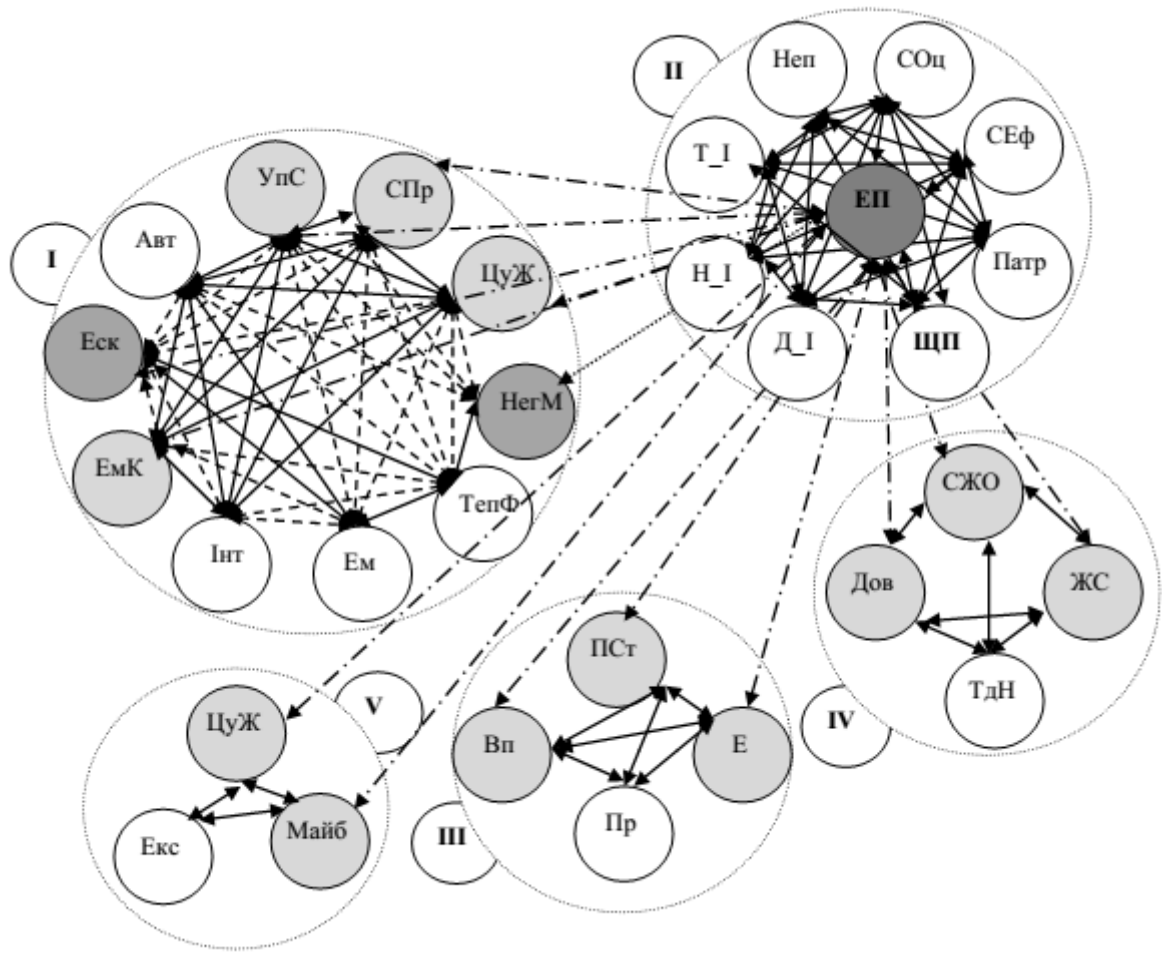

Рис. Й.7. Кореляційні плеяди зв'язків прив'язаності до місця проживання з психологічними параметрами в загальній групі досліджуваних

↔ прямиий кореляційний зв'язок, $p \leq 0,01$;

↔-↔ обернений кореляційний зв'язок, $p \leq 0,01$;

Коефіцієнти кореляції знаходяться в межах від 0,16 до 0,94

Фактор 1: Авт – автономія; УпС – управління середовищем; СПр – самоприйняття; ЦуЖ – цілі у житті; НегМ – негативне минуле; Ем – емоційна нестабільність; Инт – інтернальність; ЕмК – емоційний комфорт; Еск – ескапізм;

Фактор 2: ТепФ – теперішнє фаталістичне; ЕП – емоційна прив'язаність; Неп – неперервність; СОц – самооцінка; СЕф – самоефективність; Патр – патріотизм; ЩП – щоденна прив'язаність; Д_І – державно-локальна ідентичність; Н_І – нетериторіальна ідентичність; Т_І – традиційна ідентичність;

Фактор 3: ПСт – позитивні стосунки з іншими; Е – екстраверсія; Пр – прив'язаність; Вп – впевнений стиль взаємин.

Фактор 4: СЖО – сенсожиттєві орієнтації; ЖС – життєстійкість; Дов – довіра; ТдН – толерантність до невизначеності.

Фактор 5: ЦуЖ – цілі у житті; Екс – Експресивність; Майб – майбутнє.

Додаток К

Результати факторного аналізу в групі досліджуваних «неприв'язаних до місця проживання»

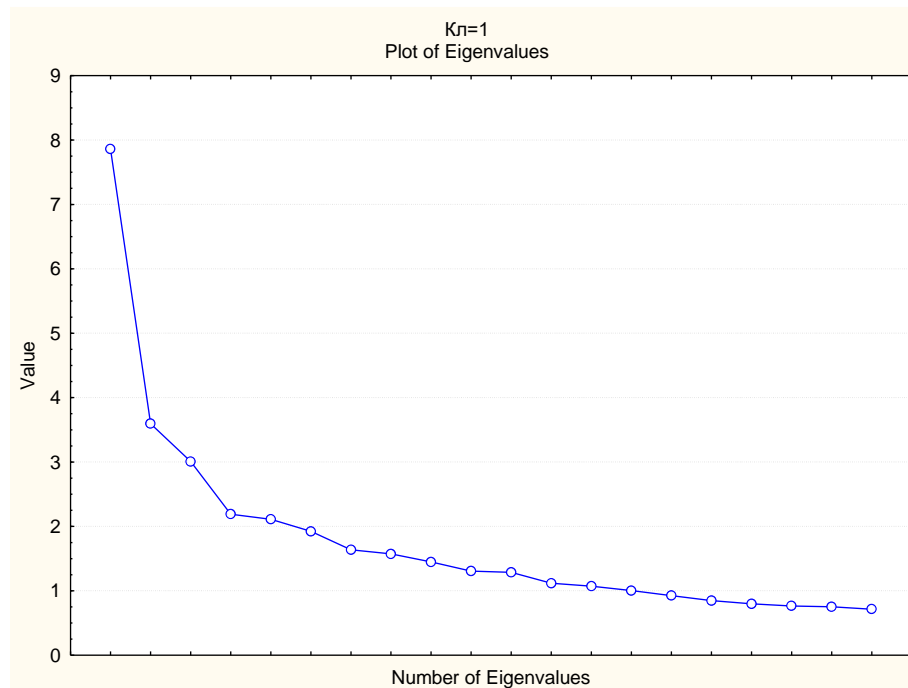

Рис. К.1. Графік факторних навантажень

Таблиця К.2. Факторна модель групи досліджуваних «неприв'язаних до місця проживання»

	Eigenvalue	% Total - variance	Cumulative - Eigenvalue	Cumulative - %
1	10,217421	23,221411	10,217421	23,221411
2	4,671896	10,617946	14,889317	33,839357
3	3,909243	8,884644	18,798560	42,724001
4	2,846353	6,468985	21,644914	49,192986
5	2,743464	6,235146	24,388378	55,428132

Таблиця К.3. Структура факторів у групі досліджуваних «неприв'язаних до місця проживання»

Факторні навантаження					
Маркування: Головні компоненти (>.600000); (<i>напівжирним курсивом</i>): латентні компоненти					
	Factor - 1	Factor - 2	Factor - 3	Factor - 4	Factor - 5
Щоденна прив'язаність	0,021078	0,312764	-0,221127	0,082116	-0,661116
Емоційна прив'язаність	0,029532	0,596689	-0,099687	0,443100	-0,032975
Поз. стосунки з іншими	0,669045	-0,016331	-0,085663	-0,030871	-0,161033
Управління середовищем	0,842366	0,003049	0,050623	0,031334	-0,062144
Особистісне зростання	0,637347	0,017181	0,480162	-0,255938	0,312518
Цілі у житті	0,839113	0,027935	0,232466	-0,143471	0,111823
Самоприйняття	0,886899	-0,023068	0,190902	0,089191	-0,099476

Неперервність	-0,066773	0,572645	-0,054636	-0,083028	0,093645
Негативне минуле	-0,571987	0,047177	-0,658480	-0,122973	0,049588
Позитивне минуле	0,559276	0,037243	-0,325167	0,177304	-0,177556
Теп. фаталістичне	-0,193801	-0,029076	-0,795879	-0,014397	-0,087881
Унікаючий	-0,083044	-0,072528	0,574000	0,055370	0,114527
Інтернальність	0,750271	0,045132	0,481758	-0,127293	0,336738
Емоційна комфортність	0,866181	0,038718	0,412524	0,063615	0,153196
Ескапізм	-0,888596	-0,047846	-0,363593	0,038799	-0,264745
Екстраверсія - Інтроверсія	0,701327	-0,056580	-0,179020	0,130902	-0,010025
Прив'язаність - Відокремленість	0,383921	0,002519	-0,626235	0,020110	0,267791
Контролювання - Природність	0,685904	0,054061	-0,260477	-0,218901	0,514136
Емоційність – Емоц. стриманість	-0,491319	0,016609	-0,677208	-0,236655	0,165946
Грайливість - Практичність	0,360518	0,041806	-0,232885	-0,099261	0,647160
Сенсожиттєві орієнтації	-0,026332	-0,022182	-0,001223	0,741940	0,083380
Життєстійкість	-0,019521	-0,048552	0,013247	0,765100	0,062178
Державно-локальна ідентичність	-0,003286	0,835046	0,012180	-0,040343	-0,167289
Традиційна ідентичність	0,005574	0,711595	0,022043	-0,046909	-0,201471
Патріотизм	0,003518	0,874657	0,020745	-0,057119	-0,227175
Націоналізм	0,007104	0,632515	0,017566	-0,061002	-0,232420
<i>Expl. Var</i>	8,985325	4,462240	4,658433	3,095668	3,417000
<i>Prp.Totl</i>	0,204212	0,101415	0,105873	0,070356	0,077659

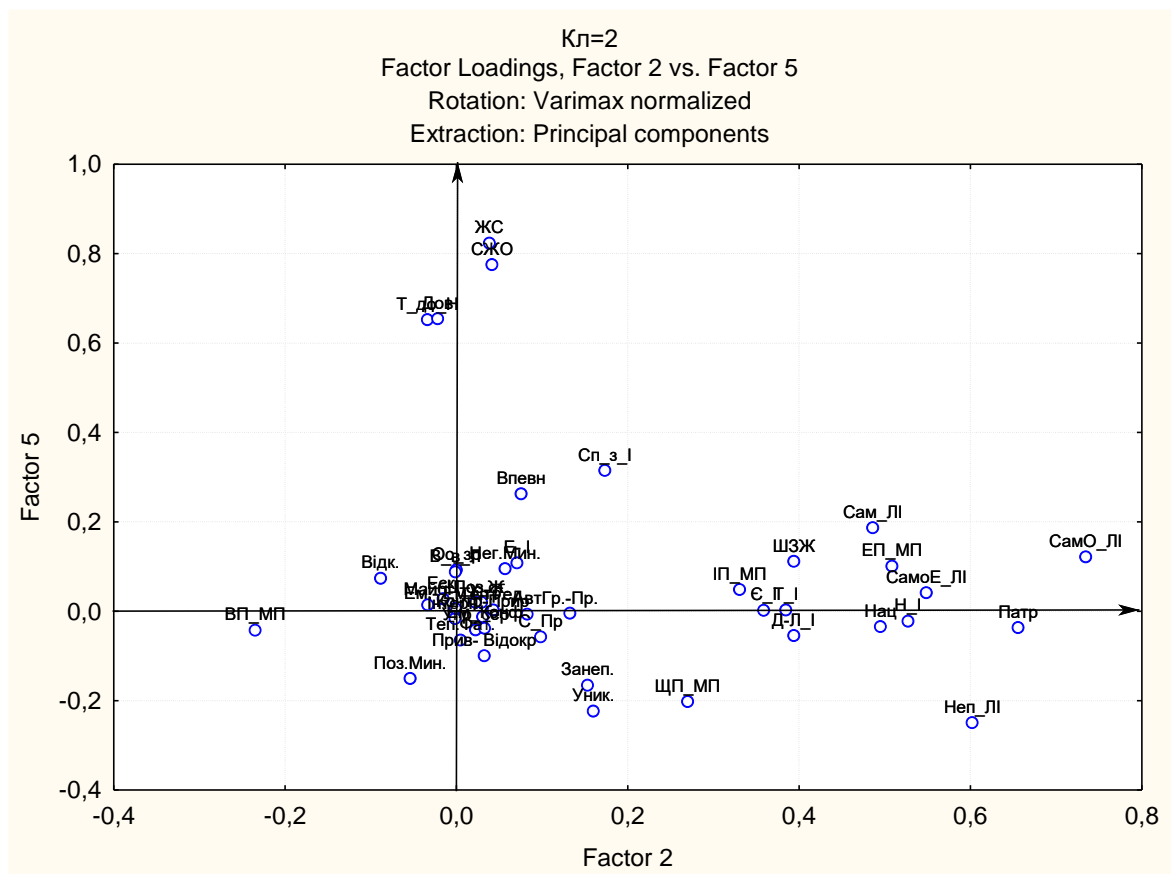
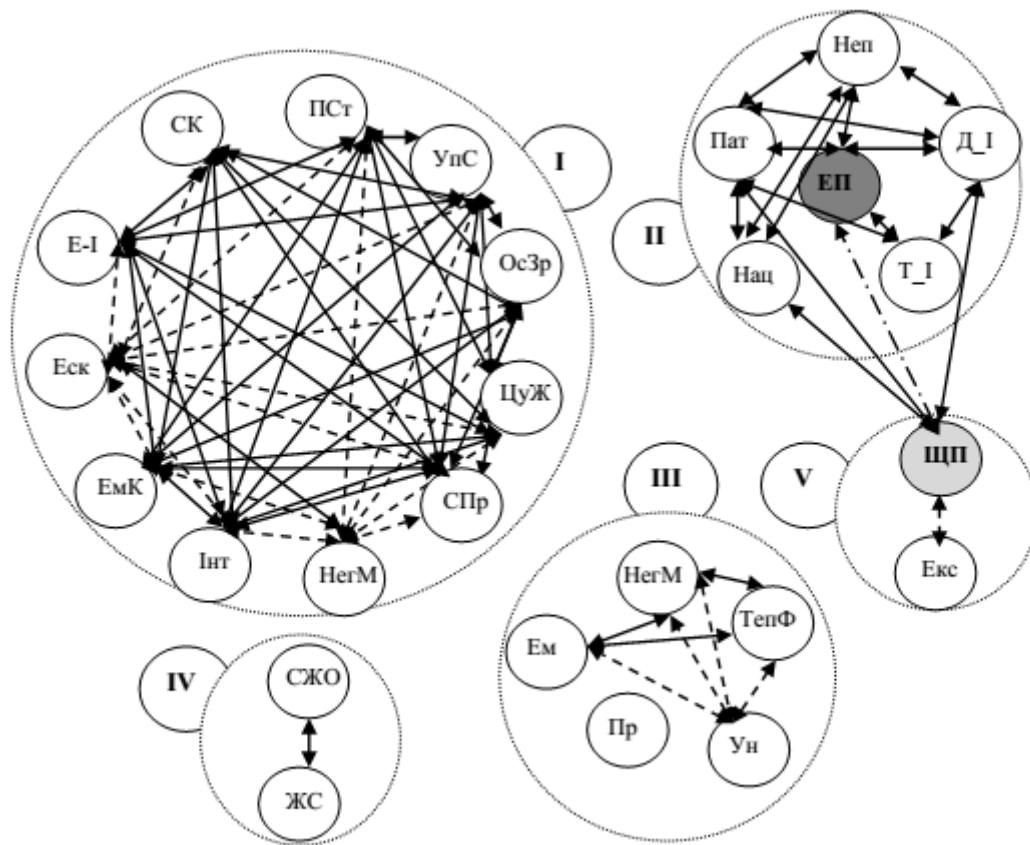

Рис. К.4. Зіставлення факторних полів(Фактор 2, Фактор 5)

Додаток Л

Кореляційні плеяди зв'язків прив'язаності до місця проживання з психологічними параметрами в групі досліджуваних «неприв'язаних до місця проживання»

↔ прямиий кореляційний зв'язок, $p \leq 0,01$;

↔-↔ обернений кореляційний зв'язок, $p \leq 0,01$;

Коефіцієнти кореляцій знаходяться в межах від 0,22 до 0,92

Фактор 1: ПСт – позитивні стосунки з іншими; УпС – управління середовищем; ОсЗр – особистісне зростання; ЦуЖ – цілі у житті; СПр – самоприйняття; НегМ – негативне минуле; Инт – інтернальність; ЕмК – емоційний комфорт; Еск – есканізм; Е-І – екстраверсія – інтроверсія; К-П – Контролювання-природність;

Фактор 2: Неп – неперервність; Д_І – державно-локальна ідентичність; Т_І – традиційна ідентичність; Патр – патріотизм; Нац – націоналізм; ЕП – емоційна прив'язаність.

Фактор 3: ТепФ – теперішнє фаталістичне; Пр - прив'язаність; Ем – емоційність; Ун- уникаючий стиль стосунків.

Фактор 4: ЖС – життестійкість; СЖО – сенсожиттєві орієнтації.

Фактор 5: ЩП – щоденна прив'язаність; Гр – грайливість-практичність.

Додаток М

Результати факторного аналізу в групі досліджуваних «традиційно прив'язаних до місця проживання»

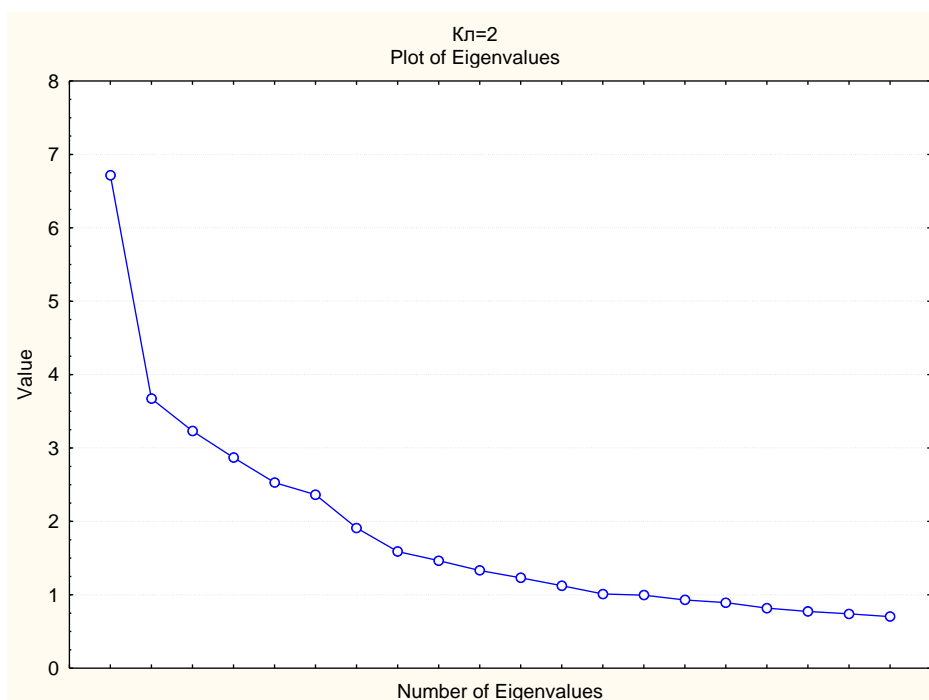

Рис. М.1. Графік факторних навантажень

Таблиця М.2. Факторна модель у групі досліджуваних «традиційно прив'язаних до місця проживання»

	Eigenvalue	% Total - variance	Cumulative - Eigenvalue	Cumulative - %
1	8,736104	19,854782	8,736104	19,854782
2	4,774828	10,851882	13,510932	30,706664
3	4,201470	9,548796	17,712402	40,255460
4	3,730354	8,478077	21,442756	48,733537
5	3,287296	7,471127	24,730052	56,204664

Таблиця М.3. Структура факторів у групі досліджуваних «традиційно прив'язаних до місця проживання»

Факторні навантаження					
Маркування: Головні компоненти (>.600000); (<i>напівжирним курсивом</i>): латентні компоненти					
	Factor - 1	Factor - 2	Factor - 3	Factor - 4	Factor - 5
Емоційна привязаність	0,271509	0,559347	0,011833	0,088053	0,130968
Поз. стосунки з іншими	0,442296	0,038279	0,817387	-0,063309	0,026047
Автономія	0,907626	0,107571	-0,155463	-0,341287	-0,009063
Управління середовищем	0,711685	0,029443	0,415434	0,256425	-0,054082

Особистісне зростання	0,566571	0,000036	0,251712	0,404049	0,119638
Цілі у житті	0,780895	0,029489	0,310370	0,508056	0,025316
Самоприйняття	0,831661	0,128192	0,278576	0,273536	-0,074385
Неперервність	0,035974	0,662319	0,097110	-0,148373	-0,324015
Самооцінка	0,066513	0,808099	-0,173441	0,014751	0,158097
Самоефективність	0,015833	0,603341	-0,377110	-0,011527	0,053315
Нег. минуле	-0,666332	0,073920	0,202852	0,069062	0,123730
Теп. гедоністичне	-0,043860	0,056013	0,463738	-0,883205	0,003208
Майбутнє	0,322474	-0,043203	-0,102323	0,864877	0,018470
Теп. фаталістичне	-0,632411	0,006342	0,057280	-0,489372	-0,083892
Інтернальність	0,869338	-0,002044	-0,258257	0,258984	-0,021849
Емоційна комфортність	0,919608	0,042833	0,382646	-0,132273	-0,049530
Ескапізм	-0,894408	-0,019847	-0,395833	0,134208	0,036016
Екстраверсія - Інтроверсія	0,263693	0,092260	0,668101	-0,030252	0,140000
Прив'язаність - Відокремленість	0,062179	0,042114	0,754472	0,227485	-0,129693
Контролювання - Природність	0,037132	0,039654	0,044186	0,912884	-0,016214
Емоційність – Ем. стриманість	-0,485056	-0,001549	0,424763	0,678402	0,007534
Сенсожиттєві орієнтації	0,016759	0,054194	-0,044271	0,004569	0,852543
Тол. до невизначеності	0,019061	-0,043635	-0,037966	-0,005134	0,717006
Життєстійкість	0,018395	0,050282	-0,034977	0,008512	0,905541
Довіра	0,006922	-0,028198	0,065533	0,003135	0,719905
Нетериторіальна ідентичність	-0,048836	0,579949	0,058162	0,007319	-0,028685
Патріотизм	-0,055635	0,721376	0,057314	0,036001	-0,047349
<i>Expl. Var</i>	7,484430	4,855995	4,632328	4,238652	3,458711
<i>Prp. Totl</i>	0,170101	0,110364	0,105280	0,096333	0,078607

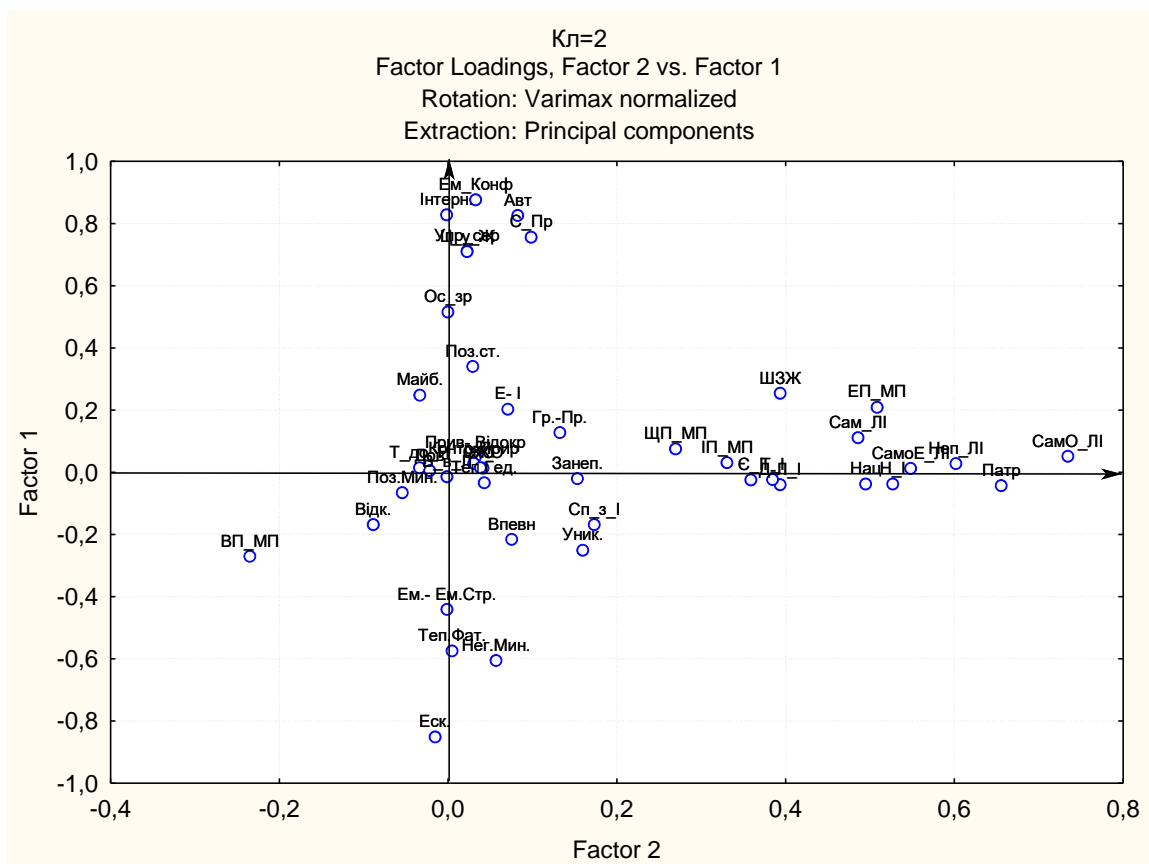

Рис. М.4. Зіставлення факторних полів(Фактор 1, Фактор 2)

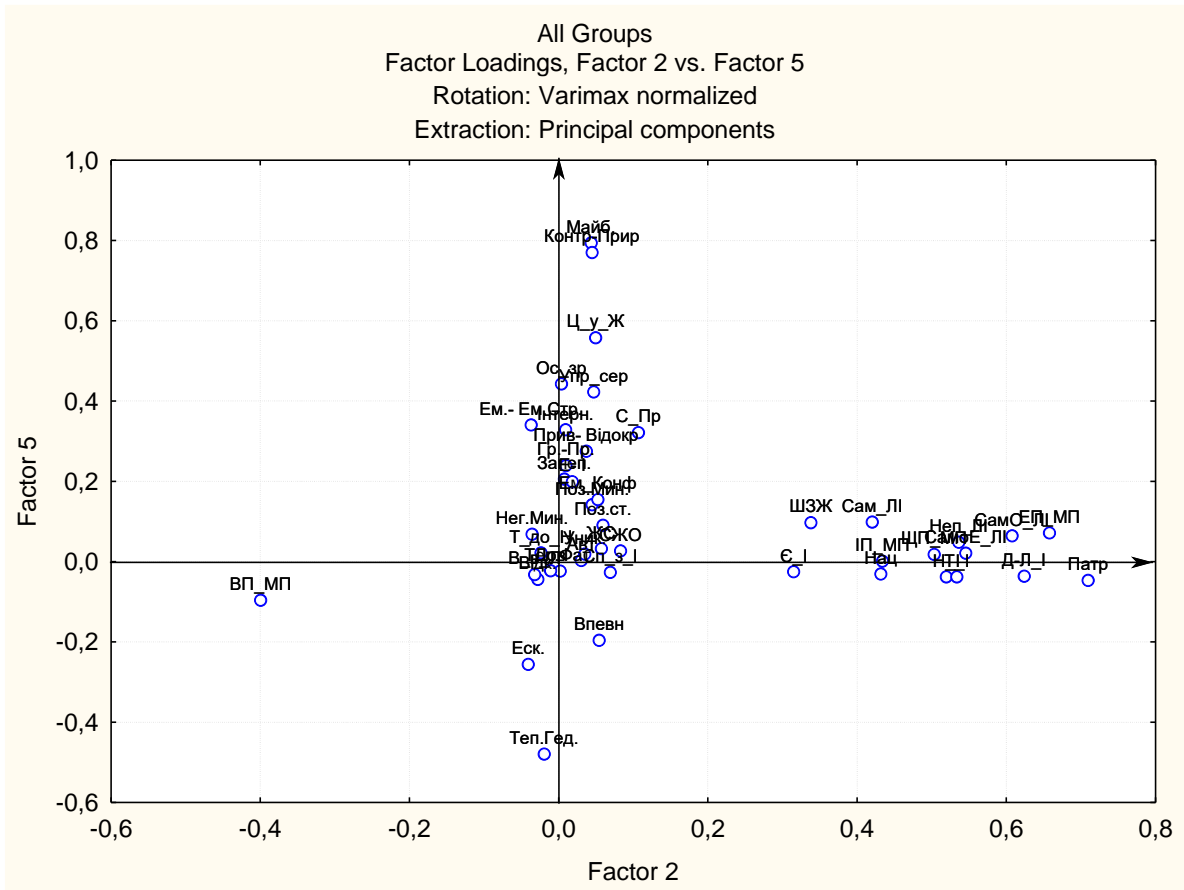
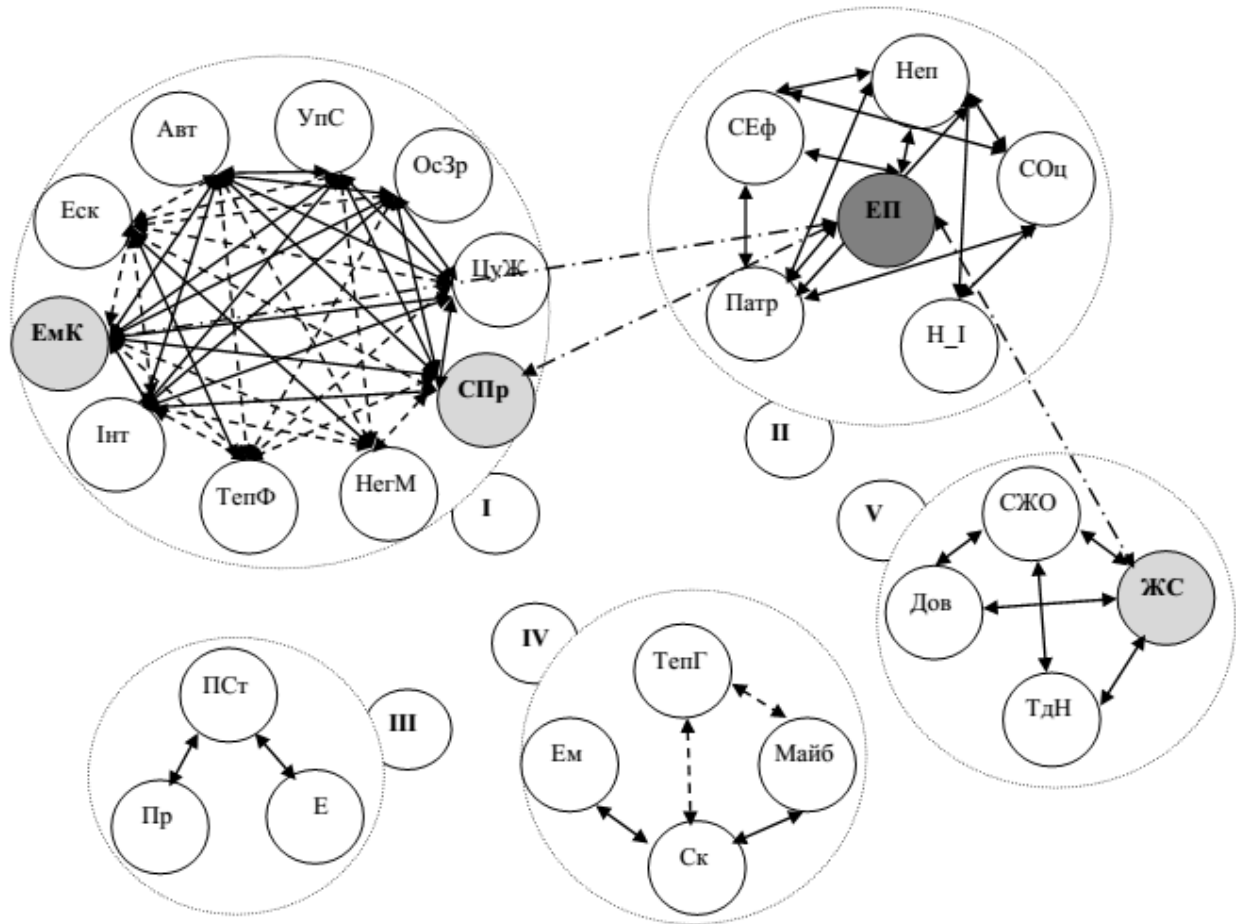

Рис. М.5. Зіставлення факторних полів(Фактор 2, Фактор 5)

Додаток Н

Кореляційні плеяди зв'язків прив'язаності до місця проживання з психологічними параметрами в групі досліджуваних «традиційно прив'язаних до місця проживання»

↔ прями кореляційний зв'язок, $p \leq 0,01$;

↔ обернений кореляційний зв'язок, $p \leq 0,01$;

Коефіцієнти кореляції знаходяться в межах від 0,25 до 0,97

Фактор 1: Авт – автономія; УпС – управління середовищем; ОсЗр – особистісне зростання; ЦуЖ – цілі у житті; СПр – самоприйняття; НегМ – негативне минуле; ТепФ – теперішнє фаталістичне; Інт – інтернальність; ЕмК – емоційний комфорт; Еск – ескапізм;

Фактор 2: СЕф – самоефективність; Неп – неперервність; СОц – самооцінка; Н_І – нетериторіальна ідентичність; ЕП – емоційна прив'язаність; Патр – патріотизм.

Фактор 3: ПСт – позитивні стосунки з іншими; Е – екстраверсія; Пр - прив'язаність.

Фактор 4: Сп – спонтанність; Майб – майбутнє; ТепГ – теперішнє гедоністичне; Ем – емоційна нестійкість.

Фактор 5: СЖО – сенсожиттєві орієнтації; ЖС – життєстійкість; ТдН – толерантність до невизначеності; Дов – довіра.

Додаток О

Результати факторного аналізу в групі досліджуваних «парадоксально прив'язаних до місця проживання»

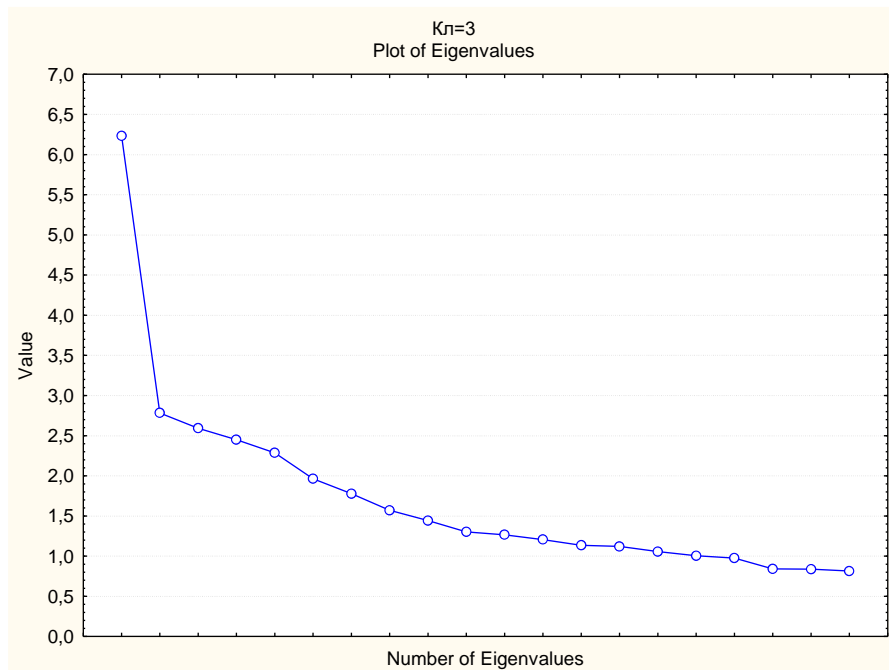

Рис. О.1. Графік факторних навантажень

Таблиця О.2. Факторна модель у групі досліджуваних «парадоксально прив'язаних до місця проживання»

	Eigenvalue	% Total - variance	Cumulative - Eigenvalue	Cumulative - %
1	8,102227	18,414153	8,102227	18,414153
2	3,618457	8,223766	11,720685	26,637920
3	3,370637	7,660539	15,091322	34,298459
4	3,185371	7,239480	18,276693	41,537938
5	2,970646	6,751468	21,247339	48,289406

Таблиця О.3. Структура факторів у групі досліджуваних «парадоксально прив'язаних до місця проживання»

Факторні навантаження					
Маркування: Головні компоненти (>.600000); (напівжирним курсивом): латентні компоненти					
	Factor - 1	Factor - 2	Factor - 3	Factor - 4	Factor - 5
Щоденна прив'язаність	-0,123021	0,516316	-0,234087	0,228506	-0,318834
Емоц. прив'язаність	0,224430	0,603268	-0,052086	0,043749	0,266688
Автономія	0,578815	0,067330	-0,034880	0,017581	-0,135995
Управління середовищем	0,602615	0,028139	0,536426	-0,023740	0,210703
Особистісне зростання	0,008418	-0,267405	0,641567	0,029629	0,236465
Цілі у житті	0,187742	-0,040479	0,762015	-0,039200	0,265235
Самоприйняття	0,634364	0,082402	0,440685	-0,019756	0,341360

Самооцінка	0,038081	0,620201	0,091149	-0,294548	0,301098
Самоефективність	-0,011953	0,676092	0,118557	-0,161238	0,162042
ШЗЖ	0,421785	0,524993	0,131585	0,452539	0,100990
Негативне минуле	-0,898928	-0,011731	0,255993	0,002102	0,089361
Майбутнє	0,314521	0,006786	0,750232	-0,061008	0,113350
Теп. гедоністичне	-0,579883	-0,104109	-0,426702	0,067245	0,268797
Впевнений	0,068119	-0,039024	-0,674736	-0,095336	0,262303
Інтернальність	0,714665	-0,045507	0,307538	0,023025	0,416747
Емоційна комфортність	0,772353	-0,038050	0,390486	0,029148	0,399106
Ескапізм	-0,750172	0,102632	-0,453516	-0,033268	-0,393312
Екстраверсія-Інтроверсія	0,382835	0,037729	0,116841	-0,004277	0,734845
Прив'язаність - Відокремленість	0,217188	0,014954	-0,064879	0,022003	0,807942
Емоційність – Ем. стриманість	-0,671314	-0,167206	0,230735	0,044639	0,159457
Грайливість - Практичність	-0,107481	-0,108751	0,030584	0,060535	0,785830
Сенсожиттєві орієнтації	-0,032322	0,096456	0,073940	0,772120	-0,021434
Тол.до невизначеності	-0,019987	0,018419	-0,004195	0,688474	0,020919
Життєстійкість	-0,040761	0,261369	0,162605	0,728675	-0,035466
Довіра	0,033301	-0,108408	-0,036077	0,705558	0,033144
Патріотизм	0,013155	0,568450	-0,018079	0,119789	-0,076569
<i>Expl.Var</i>	<i>5,841527</i>	<i>3,811004</i>	<i>4,307447</i>	<i>3,193766</i>	<i>4,271804</i>
<i>Prp.Totl</i>	<i>0,132762</i>	<i>0,086614</i>	<i>0,097897</i>	<i>0,072586</i>	<i>0,097086</i>

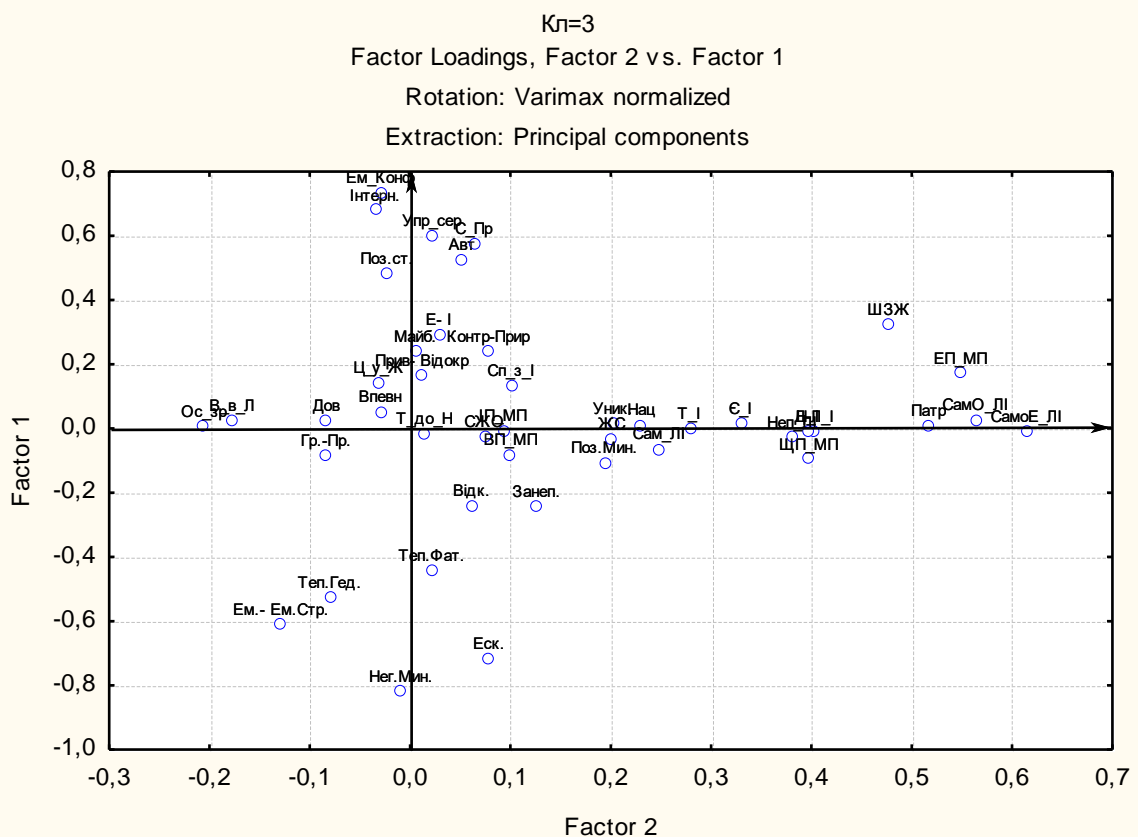
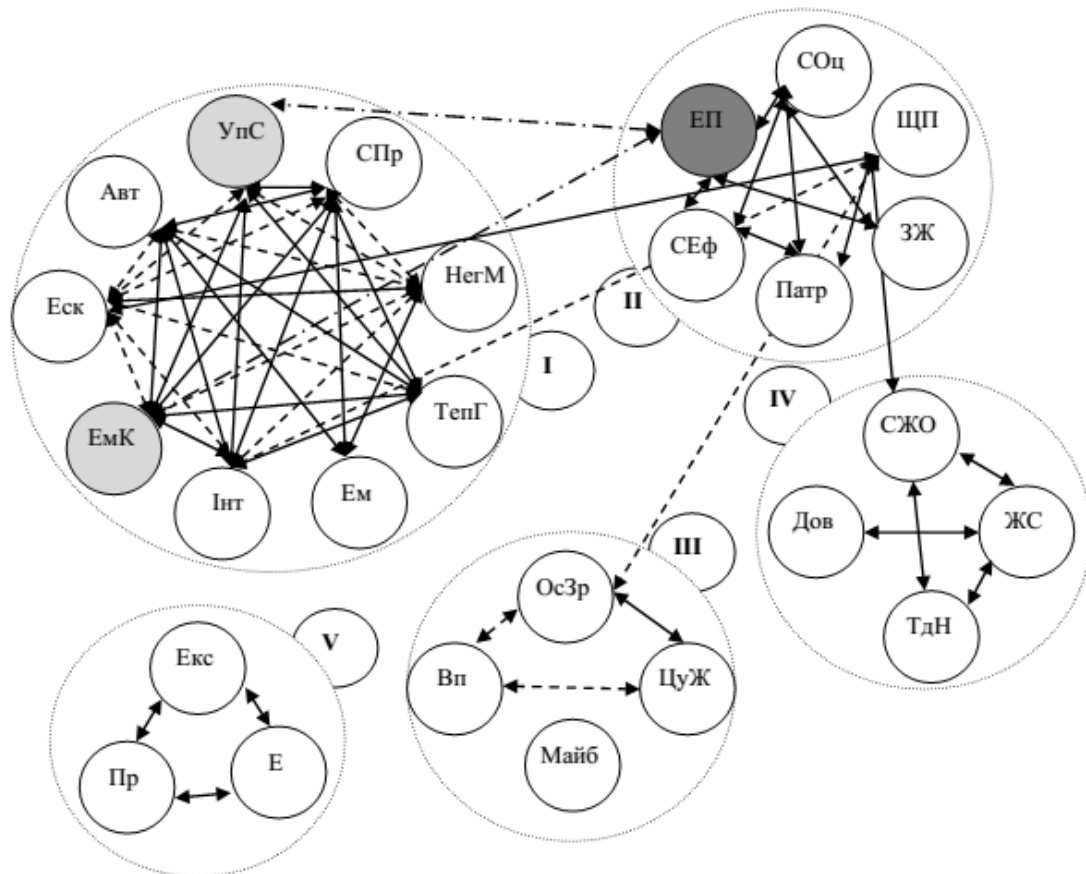

Рис. О.4. Зіставлення факторних полів(Фактор 1, Фактор 2)

Додаток П

Кореляційні плеяди зв'язків прив'язаності до місця проживання з психологічними параметрами в групі досліджуваних «парадоксально прив'язаних до місця проживання»

↔ прями́й кореляційний зв'язок, $p \leq 0,01$;

↔-↔ обернений кореляційний зв'язок, $p \leq 0,01$;

Коефіцієнти кореляцій знаходяться в межах від 0,25 до 0,93

Фактор 1: Авт – автономія; УпС – управління середовищем; СПр – самоприйняття; НегМ – негативне минуле; Майб – майбутнє; Ем – емоційність; Инт – інтернальність; ЕмК – емоційний комфорт; Еск – ескапізм.

Фактор 2: СЕф – самоефективність; СОц – самооцінка; Патр – патріотизм; ЕП – емоційна прив'язаність.

Фактор 3: ТепГ – теперішнє гедоністичне; Вп – впевнений стиль стосунків; ОсЗр – особистісне зростання; ЦуЖ – цілі у житті.

Фактор 4: СЖО – сенсожиттєві орієнтації; ТдН – толерантність до невизначеності; ЖС – життєстійкість; Дов – довіра.

Фактор 5: Е – екстраверсія; Пр - прив'язаність; Екс – експресивність.

Додаток Р

Додаток Р.1

Дискримінантний аналіз

26 змінних, включених у модель

Discriminant Function Analysis Summary						
Step 26, N of vars in model: 26; Grouping: Кл (3 grps)						
Wilks' Lambda: ,55359 approx. F (52,1046)=6,9200 p<0,0000						
	Wilks' - Lambda	Partial - Lambda	F-remove - (2,523)	p-level	Toler.	1-Toler. - (R-Sqr.)
Самооцінка	0,566087	0,977930	5,90168	0,002920	0,632494	0,367506
Сенсожиттєві орієнтації	0,587533	0,942233	16,03227	0,000000	0,555510	0,444490
Поз. стосунки з іншими	0,559529	0,989391	2,80403	0,061476	0,701844	0,298156
Державно-лок. ідентичність	0,564787	0,980180	5,28773	0,005327	0,916600	0,083400
Універсальність	0,566869	0,976580	6,27115	0,002035	0,968121	0,031879
Неперервність	0,567631	0,975269	6,63111	0,001432	0,817989	0,182011
Спільність з іншими	0,571007	0,969502	8,22599	0,000304	0,859915	0,140085
Впевнений	0,564104	0,981367	4,96509	0,007310	0,773251	0,226749
Самоефективність	0,564524	0,980637	5,16331	0,006018	0,741780	0,258220
Особистісне зростання	0,568750	0,973350	7,15974	0,000856	0,617715	0,382285
Автономія	0,563874	0,981768	4,85635	0,008133	0,509919	0,490081
Тол. До невизначеності	0,565060	0,979707	5,41644	0,004696	0,798549	0,201451
Самобутність	0,563859	0,981793	4,84940	0,008189	0,760173	0,239827
Доброта	0,562636	0,983928	4,27145	0,014452	0,950232	0,049768
Безпека	0,560902	0,986970	3,45237	0,032394	0,955418	0,044582
Нег. минуле	0,568172	0,974341	6,88642	0,001117	0,518301	0,481700
Поз. минуле	0,561338	0,986202	3,65862	0,026430	0,765627	0,234373
Унікаючий	0,558255	0,991649	2,20208	0,111598	0,859400	0,140600
Віра в людей	0,559595	0,989274	2,83530	0,059604	0,931293	0,068707
Теп. фаталістичне	0,557747	0,992552	1,96239	0,141556	0,689265	0,310735
Теп. гедоністичне	0,558473	0,991262	2,30526	0,100745	0,662308	0,337692
Занепокоєний	0,558035	0,992039	2,09840	0,123685	0,813286	0,186714
Самостійність	0,556717	0,994389	1,47555	0,229602	0,940294	0,059706
Життєстійкість	0,556699	0,994420	1,46736	0,231482	0,579117	0,420884
Майбутнє	0,557638	0,992746	1,91073	0,149004	0,629965	0,370035
Інтернальність	0,556488	0,994798	1,36741	0,255674	0,433573	0,566427

Додаток Р.2

Класифікаційна матриця типів прив'язаності до місця проживання за психологічними показниками

Classification Matrix				
Rows: Observed classifications Columns: Predicted classifications				
	Percent - Correct	G_1:1 - p=,33031	G_2:2 - p=,33575	G_3:3 - p=,33394
G_1:1	65,38461	119	29	34
G_2:2	65,94595	29	122	34
G_3:3	55,97826	26	55	103
Total	62,43194	174	206	171

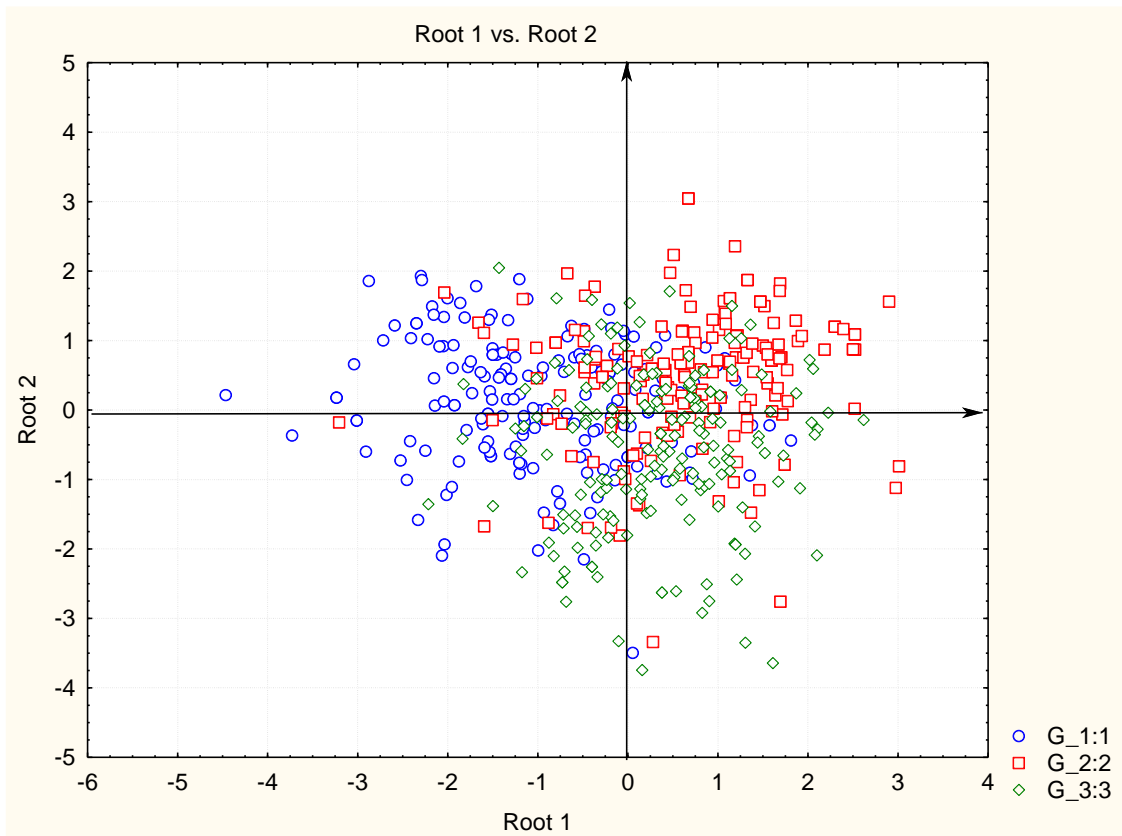

Рис. Р.3. Розміщення результатів дослідження у просторі канонічних змінних для груп досліджуваних з різними типами прив'язаності до місця проживання (G_1:1 – «неприв'язані до місця проживання», G_2:2 – «традиційно прив'язані до місця проживання», G_3:3 – «парадоксально прив'язані до місця проживання») за психологічними показниками.

Додаток С

Результати регресійного аналізу

Таблиця С.1. Результати множинної регресії в загальній групі досліджуваних

Regression Summary for Dependent Variable: ЕП_МП R= ,70621031, R ² =,49873301, Adjusted R ² = ,50672133 F(14,536)=27,954 p						
	Beta	Std.Err. - of Beta	B	Std.Err. - of B	t(536)	p-level
Intercept			-2,36921	0,647241	-3,66048	0,000277
Самооцінка	0,188494	0,059107	0,11599	0,036370	3,18901	0,001511
Державно-лок. ідентичність	0,190225	0,058653	0,17721	0,054640	3,24324	0,001255
Неперервність	0,303644	0,053627	0,18521	0,032709	5,66215	0,000000
Сенсожиттєві орієнтації	0,219727	0,051871	0,01258	0,002969	4,23604	0,000027
Самоефективність	0,302900	0,056719	0,15202	0,028467	5,34036	0,000000
Самоприйняття	0,174998	0,070173	0,01478	0,005926	2,49381	0,012938
Патріотизм	0,195695	0,059228	0,13645	0,041297	3,30411	0,001016
Впевнений стиль	0,140986	0,049374	0,04437	0,015540	2,85546	0,004464
Довіра	0,158138	0,051508	0,02444	0,007960	3,07019	0,002248
Майбутнє	0,142773	0,055097	0,20601	0,079500	2,59129	0,009822
Теп. гедоністичне	0,112500	0,054169	0,18613	0,089624	2,07683	0,038293
Поз. минуле	-0,111596	0,055806	-0,18713	0,093579	-1,99971	0,046036
Автономія	-0,122146	0,060877	-0,01109	0,005525	-2,00644	0,045311
Емоційна комфортність	0,143424	0,072808	0,00845	0,004290	1,96988	0,049366

Додаток Т

Додаток Т.1

Кореляції між вимірами прив'язаності до місця проживання та соціо-демографічними показниками досліджуваних в пілотній групі дослідження (при $p < 0,001$)

	ЩП_МП	ІП_МП	ВП_МП	П_МП
Вік	0,41	0,25	-0,14	-0,03
Стать	0,06	0,14	-0,02	0,05
Національність	0,09	0,15	0,14	-0,05
Зайнятість	-0,03	0,09	0,08	-0,10
Тривалість проживання в місті	0,46	0,31	-0,18	0,10
Сімейний стан	0,41	0,23	-0,08	-0,10
Освіта	0,36	0,17	-0,12	-0,03

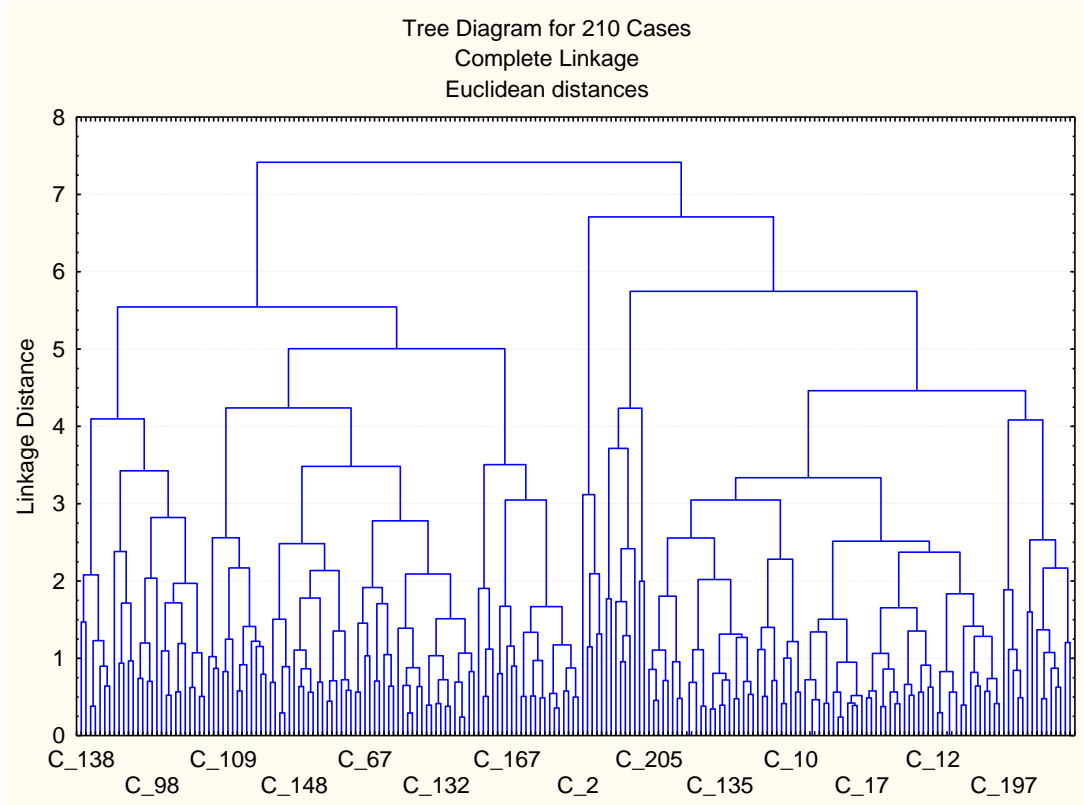
Додаток Т.2

Середні значення показників дослідження на підготовчому етапі дослідження

Descriptive Statistics					
	Valid N	Mean	Minimum	Maximum	Std.Dev.
Вік	210	38,49524	14,00000	84,00000	20,89418
Стать	210	1,70000	1,00000	2,00000	0,45935
Національність	210	1,09524	1,00000	3,00000	0,33954
Зайнятість	210	1,78095	1,00000	5,00000	0,82984
Тривалість проживання у місті	210	31,00476	1,00000	74,00000	17,86994
Сімейний стан	210	1,89524	1,00000	4,00000	0,97749
Освіта	210	4,49048	2,00000	7,00000	1,77769
ЩП_МП	210	3,04167	1,25000	5,00000	0,85020
ІП_МП	210	3,76095	1,40000	5,00000	0,69130
ВП_МП	210	2,88929	1,00000	5,00000	0,84147
П_Ок	210	3,75285	1,29000	5,00000	0,70632
П_МП	210	4,01819	1,86000	5,00000	0,58079
П_Р	210	3,79335	1,44444	5,00000	0,66574

Додаток У

Додаток У.1

**Дерево кластеризації, побудоване на основі евклідової відстані між класами
(підготовчий етап)**

Додаток У.2

Профілі прив'язаності до місця проживання при розбитті загальної групи досліджуваних на два кластери (підготовчий етап)

Додаток У.3

Таблиця відмінностей прив'язаності до місця проживання між двома кластерами

	Between - SS	df	Within - SS	df	F	signif. - p
Щоденна прив'язаність	81,31970	1	127,6803	208	132,4754	0,000000
Ідеологічна прив'язаність	47,67262	1	161,3274	208	61,4645	0,000000
Відсутність прив'язаності	34,68904	1	174,3110	208	41,3934	0,000000
Емоційна прив'язаність	72,36647	1	136,6335	208	110,1649	0,000000

Додаток У.4

Таблиця відмінностей у значеннях прив'язаності до місця проживання між двома кластерами

	Cluster - No. 1	Cluster - No. 2
Щоденна прив'язаність	0,610541	-0,634251
Ідеологічна прив'язаність	0,467468	-0,485622
Відсутність прив'язаності	-0,398761	0,414247
Емоційна прив'язаність	0,575951	-0,598318

Додаток У.5

Таблиця показників евклідової відстані між трьома кластерами

Euclidean Distances between Clusters. Distances below diagonal Squared distances above diagonal		
	No. 1	No. 2
No. 1	0,000000	1,124445
No. 2	1,060399	0,000000

Додаток У.6

Описова статистика кластера 1

Descriptive Statistics for Cluster 1. Cluster contains 107 cases			
	Mean	Standard - Deviation	Variance
Щоденна прив'язаність	0,610541	0,783040	0,613152
Ідеологічна прив'язаність	0,467468	0,797809	0,636500
Відсутність прив'язаності	-0,398761	0,967476	0,936011
Емоційна прив'язаність	0,575951	0,721621	0,520737

Додаток У.7

Описова статистика кластера 2

Descriptive Statistics for Cluster 2 Cluster contains 103 cases			
	Mean	Standard - Deviation	Variance
Щоденна прив'язаність	-0,634251	0,783945	0,614571
Ідеологічна прив'язаність	-0,485622	0,959260	0,920181
Відсутність прив'язаності	0,414247	0,858029	0,736214
Емоційна прив'язаність	-0,598318	0,893525	0,798387

Додаток Ф

**Результати порівняння чотирьох вікових груп за показниками зв'язків
людини з місцем проживання**

Analysis of Variance								
	SS - Effect	df - Effect	MS - Effect	SS - Error	df - Error	MS - Error	F	p
ЩП МП	36,53917	3	12,17972	114,5338	206	0,555989	21,90641	0,000000
Ш МП	6,75581	3	2,25194	93,1240	206	0,452058	4,98152	0,002339
ВП МП	8,19943	3	2,73314	139,7890	206	0,678587	4,02770	0,008213
П МП	0,82950	3	0,27650	69,6709	206	0,338208	0,81755	0,485486
П Ок	4,398719	3	1,466240	99,86906	206	0,484801	3,024414	0,030643
П Р	7,218018	3	2,406006	85,41151	206	0,414619	5,802933	0,000795
Л Неп	3,802976	3	1,267659	90,5708	206	0,439664	2,883243	0,036841
Л Соц	5,270325	3	1,756775	99,7115	206	0,484036	3,629429	0,013867
Л СЕф	3,327600	3	1,109200	94,9041	206	0,460699	2,407643	0,068281
Ді Пат	12,07910	3	4,026368	177,0921	206	0,859671	4,683618	0,003462
Ді Нац	26,47586	3	8,825288	262,5090	206	1,274315	6,925513	0,000183
І Д-Л	6,44635	3	2,148783	77,9267	206	0,378285	5,680332	0,000933
І Є	20,79190	3	6,930635	153,7033	206	0,746133	9,288743	0,000009

ЩП МП	{1} - M=2,5000	{2} - M=2,8850	{3} - M=3,5650	{4} - M=3,3250
0 {1}		0,066888	0,000000	0,000001
1 {2}	0,066888		0,000182	0,035963
2 {3}	0,000000	0,000182		0,460996
3 {4}	0,000001	0,035963	0,460996	

Ш МП	{1} - M=3,5200	{2} - M=3,7400	{3} - M=3,8240	{4} - M=4,0080
0 {1}		0,406268	0,137765	0,003014
1 {2}	0,406268		0,942138	0,267601
2 {3}	0,137765	0,942138		0,600169
3 {4}	0,003014	0,267601	0,600169	

ВП МП	{1} - M=3,0708	{2} - M=3,0250	{3} - M=2,5650	{4} - M=2,8600
0 {1}		0,993617	0,018070	0,618620
1 {2}	0,993617		0,053343	0,800528
2 {3}	0,018070	0,053343		0,363377
3 {4}	0,618620	0,800528	0,363377	

П Р	{1} - M=3,5556	{2} - M=3,7634	{3} - M=4,0648	{4} - M=3,8372
0 {1}		0,418754	0,000926	0,160092
1 {2}	0,418754		0,143568	0,954498
2 {3}	0,000926	0,143568		0,375344
3 {4}	0,160092	0,954498	0,375344	

Ді Пат	{1} - M=5,5833	{2} - M=5,7280	{3} - M=6,1120	{4} - M=5,4640
0 {1}		0,881524	0,033525	0,929224
1 {2}	0,881524		0,235272	0,567895
2 {3}	0,033525	0,235272		0,007764
3 {4}	0,929224	0,567895	0,007764	

ДІ Нац	{1} - M=4,6292	{2} - M=3,6550	{3} - M=4,2950	{4} - M=4,1500
0 {1}		0,000224	0,497016	0,181727
1 {2}	0,000224		0,048082	0,189977
2 {3}	0,497016	0,048082		0,937531
3 {4}	0,181727	0,189977	0,937531	

I Д-Л	{1} - M=4,1667	{2} - M=4,4000	{3} - M=4,6467	{4} - M=4,4533
0 {1}		0,272726	0,001127	0,118872
1 {2}	0,272726		0,262333	0,979447
2 {3}	0,001127	0,262333		0,482296
3 {4}	0,118872	0,979447	0,482296	

I Є	{1} - M=3,0333	{2} - M=3,5400	{3} - M=3,7100	{4} - M=3,8300
0 {1}		0,026770	0,001066	0,000064
1 {2}	0,026770		0,808898	0,422589
2 {3}	0,001066	0,808898		0,922590
3 {4}	0,000064	0,422589	0,922590	

Додаток Ф.2

Результати порівняння двох груп за показниками зв'язків людини з місцем проживання

	Mean - 1	Mean - 2	t-value	p	Std.Dev. - 1	Std.Dev. - 2
I Д-Л	4,272727	4,550000	-3,22882	0,001445	0,657710	0,579049
I Є	3,263636	3,770000	-4,16467	0,000046	0,884912	0,874498
I Т	4,600000	4,750000	-1,99408	0,047449	0,573897	0,510001
ЩП МП	2,675000	3,445000	-7,33650	0,000000	0,702673	0,817717
Ш МП	3,620000	3,916000	-3,16509	0,001783	0,704872	0,644592
ВП МП	3,050000	2,712500	2,95607	0,003476	0,774301	0,880036
П Р	3,650030	3,951000	-3,35108	0,000956	0,678034	0,617703

Додаток Ф.3

Кореляції між вимірами прив'язаності до місця проживання та соціо-демографічними показниками досліджуваних в пілотній групі дослідження міської молоді (14-35 років) (при $p < 0,01$)

	Вік	Тривалість проживання
ЩП МП	0,27	0,25
Ш МП	0,12	0,19
ВП МП	0,01	-0,06
П Ок	-0,24	-0,10
П МП	-0,05	0,13